

T.C.

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
ÜNİVERSİTESİ**

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

**THE UNIVERSITY OF KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM
REVIEW OF THE FACULTY OF THEOLOGY**

YIL / YEAR: 4 SAYI / NUMBER: 7

OCAK-HAZİRAN / JANUARY-JUNE / 2006

ISSN-1304-4524

T.C.

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ**

KSÜ İlâhiyat Fakültesi Adına Sahibi / Publisher

Prof.Dr. M.Kemal ATİK (Dekan)

Yazı İşleri Sorumlusu / Editor

Yrd.Doç.Dr.Halil APAYDIN-Yrd.Doç.Dr.Nuri KAHVECİ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. M. Kemal ATİK (Başkan)

Prof.Dr. Hüsnü Ezber BODUR / Prof.Dr. Mehmet ÖZKARCI

Doç.Dr. M.Ali KİRMAN / Doç.Dr. Zekeriya PAK

Doç.Dr. A. Kadir EVGİN / Doç.Dr. A. Hamit SİNANOĞLU

Sayfa Düzeni

Yrd.Doç.Dr. Halil APAYDIN / Yrd.Doç.Dr. Nuri KAHVECİ

KSÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi hakemli bir dergidir.

Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayımlanan yazılar, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz

Baskı ve Cilt:

KSÜ Matbaası, Kahramanmaraş

Yazışma adresi: KSÜ İlâhiyat Fakültesi, Karacasu/Kahramanmaraş

Tel: 0 344 251 23 15 **Faks:** 0344 251 23 08

e-mail: ilahiyat@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş – 2006

Bu Sayıdaki Hakemler / Referees on This Issue

Prof.Dr. M. Kemal ATİK
KSÜ İlahiyat Fakültesi

Prof.Dr. Sadık KILIÇ
Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof.Dr. Osman KARADENİZ
Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fak.

Prof.Dr. Şaban Ali DÜZGÜN
Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof.Dr. Hüseyin PEKER
Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat Fak.

Prof.Dr. Niyazi USTA
Atatürk Ü. İlahiyat Fak.

Doç.Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Çukurova Ü. İlahiyat Fak.

Doç.Dr. Zekeriya PAK
KSÜ İlahiyat Fak.

Prof.Dr. Saffet KÖSE
Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi

Yrd.Doç.Dr. Nuri KAHVECİ
KSÜ İlahiyat Fakültesi

Doç.Dr. M. Ali KİRMAN
KSÜ İlahiyat Fakültesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

◆ Prof.Dr. Abdulaziz Bayındır (*İstanbul Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ahmet Yaşar OCAK (*Harran Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ali AKTAN (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ali Osman ATEŞ (*Çukurova Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN (*Muğla Ü.*) ◆ Prof.Dr. Bahattin KÖK (*Atatürk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Bekir KARLIĞA (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Celal ERBAY (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Cemal TOSUN (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU (*Süleyman Demirel Ü.*) ◆ Prof.Dr. Emrullah YÜKSEL (*İstanbul Ü.*) ◆ Prof.Dr. Fahri KAYADİBİ (*İstanbul Ü.*) ◆ Prof.Dr. H. Ezber BODUR (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hakkı ACUN (*Gazi Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hakkı ÖNKAL (*Dokuz Eylül Ü.*) ◆ Prof.Dr. Halis ALBAYRAK (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Harun GÜNGÖR (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hasan ONAT (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hasan ŞAHİN (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Haşim KARPUZ (*Selçuk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hüsameddin ERDEM (*Selçuk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Hüseyin PEKER (*Ondokuz Mayıs Ü.*) ◆ Prof.Dr. İbrahim ÇALIŞKAN (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. İlhami GÜLER (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. İsmail YAKIT (*Süleyman Demirel Ü.*) ◆ Prof.Dr. Kenan DEMİRAYAK (*Atatürk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Kerim YAVUZ (*Çukurova Ü.*) ◆ Prof.Dr. M. Faruk TOPRAK (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. M. Kemal ATİK (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Prof.Dr. M. Hayri KIRBAŞOĞLU (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet AYDIN (*Sakarya Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet BAYRAKTAR (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet ERDOĞAN (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet ÖZDEMİR (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet ÖZKARCI (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mehmet PAÇACI (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Metin YURDAGÜR (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Murtaza KORLAELÇİ (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mustafa ERDEM (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mustafa KESKİN (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Mustafa UZUN (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Nadim MACİT (*Gazi Ü.*) ◆ Prof.Dr. Necip TAYLAN (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Nevzat H. YANIK (*Atatürk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Niyazi USTA (*Atatürk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Osman KARADENİZ (*Dokuz Eylül Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ömer ÖZSOY (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Recep KILIÇ (*Ankara Ü.*) ◆ Prof.Dr. S. Kemal SANDIKÇI (*Karadeniz Teknik Ü.*) ◆ Prof.Dr. Sadık KILIÇ (*Atatürk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Saim YEPREM (*Marmara Ü.*) ◆ Prof.Dr. Selahattin POLAT (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Şerafeddin GÖLCÜK (*Selçuk Ü.*) ◆ Prof.Dr. Talat SAKALLI (*Süleyman Demirel Ü.*) ◆ Prof.Dr. Turan KOÇ (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Ünver GÜNAY (*Erciyes Ü.*) ◆ Prof.Dr. Y. Vehbi YAVUZ (*Uludağ Ü.*) ◆ Prof.Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (*Ankara Ü.*) ◆ Doç.Dr. Musa YILDIZ (*Gazi Ü.*) ◆ Doç.Dr. M. Ali KIRMAN (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Doç.Dr. Zekeriya PAK (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Doç.Dr. Mehmet TETİŞGİN (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Doç.Dr. A. Kadir EVGİN (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Doç.Dr. A. Hamit SİNANOĞLU (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Yrd.Doç.Dr. Nuri KAHVECİ (*Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.*) ◆ Yrd.Doç.Dr. İsrail BALCI (*Ondokuz Mayıs Ü.*).

YAZIM VE YAYIM ESASLARI

1. Gönderilen yazılarda uyulması gereken format:

a. IBM uyumlu bilgisayarda MS Word programında yazılmalıdır.

b. A4 boyutundaki kağıdın tek yüzüne kenarlardan 3'er cm. bırakılarak çıktısı alınmalıdır.

c. Gövde metni 11 punto ve 1,3 aralıklı, dipnot metni ise 9 punto ve 1 aralıklı, Times New Roman yazı tipinde biçimlendirilmelidir.

2. Yazının başlığı İngilizce çevirisiyle birlikte verilmelidir.

3. Yazılar disketiyle birlikte üç nüsha hazırlanmalı, birinci nüshada yazarın adı, soyadı ve akademik unvanı dipnotta belirtilmeli, diğer iki nüsha isimsiz olmalıdır.

4. Yazarın özgeçmişi, posta ve e-mail adresleri ile telefon numaraları yazar isminin bulunduğu ilk nüshanın sonuna eklenmelidir.

5. Yazının Türkçe ve İngilizce ortalama 50 kelimelik özeti metinden önce verilmelidir.

6. Dipnotlarda eserlerin ilk referans verildiği yerlerde tercihen aşağıdaki format uygulanmalıdır:

Telif: Adı Soyadı, Eser Adı, Yayınevi, Yer ve Tarih, Cilt, Sayfa.

Çeviri: Adı Soyadı, Eser Adı, Çeviren: Adı, Soyadı, Yayınevi, Yer ve Tarih, Cilt, Sayfa.

Makale: Adı Soyadı, "*Makalenin Adı*", Makalenin Yayınlandığı Kaynak, Yer ve Tarih, Cilt, Sayfa.

Ansiklopedi maddesi: Adı Soyadı, "*Madde Adı*", Ansiklopedinin Adı, Yer ve Tarih, Cilt, Sayfa.

7. Dipnotlarda aynı esere ikinci kez atıf yapılıyorsa, yazarın soyadı, eserin cilt ve sayfa numarası, aynı yazarın birden fazla eseri kullanılıyorsa, yazarın soyadı ve eserinin kısaltılmış ismi her defasında verilmelidir.

“Bizim dinimiz akla en uygun ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olması lazımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur.”

“Temeli çok sağlam bir dinimiz var. Malzemesi iyi; fakat bina, yüzyıllardır ihmal edilmiş. Harçlar döküldükçe yeni harç yapıp binayı takviye etmek lüzumu hissedilmemiş. Aksine olarak bir çok yabancı unsur-yorumlar, boş inançlar binayı daha fazla hırpalamış.”

“Nasıl ki her hususta yüksek meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek gerekli ise, dinimizin gerçek felsefesini inceleyecek, araştırarak, bilimsel ve teknik olarak telkin kudretine sahip olacak seçkin ve gerçek din adamlarını da yetiştirecek yüksek öğrenim kurumlarına sahip olmalıyız.”

(Atatürkçülük-Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri-I.)

Mustafa Kemal ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru	
Prof.Dr. M. Kemal ATİK	1
30. Cüz'ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar	29
<i>Doç.Dr. Zekeriya PAK</i>	29
İslâm Düşüncesinin İlk Özgürlükçü Hareketi Mu'tezile'nin “Kader”	
Anlayışı	69
Doç.Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU	69
İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları	93
Doç. Dr. M. Ali KIRMAN	93
Yrd.Doç.Dr. Halil APAYDIN	93
İletişimde Kaynağın Güvenirliği İlahi mesajın Kaynağı Konumundaki	
Peygamberlerde Güvenirlik Esası	125
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU	125
İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri	149
Arş. Gör. Feyza Şule DÜŞGÜN	149
Scientology Kilisesi: Bir Sözde Din	177
<i>Yazarlar: David G. Bromley ve Mitchell L. Bracey, Jr</i>	177
<i>Çeviren: Araş.Gör. Zeynep Sezal</i>	177
Kitap Tanıtımı	201
Arş. Gör. Feyza Şule DÜŞGÜN	201

Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

Prof.Dr. M. Kemal ATİK*

Özet

Kutsal kitaplar Yaratanın ne olduğu hususunda tanımlar yapmış ve adlar vermiştir. Ancak bu tanımlar ve adlar daha ziyade Kutsal kitapların geldikleri çağdaki insan zihninin genel yapısına ve yetisine göre yapılmış ve verilmiştir. İnsanoğlunun düşünce süreci nasıl gelişmiş ise, inandığı Yaratıcının adı ve şekli de kutsal kitaplarda o ölçüde farklılık arz etmiştir. Kur'an'ın indiği 23 senelik bir süreçte Yaratan, farklı adlarda ve farklı söylemde kendini göstermiştir. Mesela, Kur'an, Allah'ı eli, yüzü, kulağı ve gözü olan bir varlık olarak takdim ederken, kendi yeteneklerine, zihinlerine ve akıllarına göre Allah'ı insan düzeyine getirmek isteyenlerin beklentilerine göre anlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kutsal Kitaplar, Kur'an, Tanrı, Tanrı Tasavvuru*

God Imagination According To Our'an

Abstract

Holy Scriptures produced definitions about being of God and entitled God. Nevertheless, this definitions and names produced according to general nature of person memory in holy scriptures occurred. Name and shape of Creator in holy scriptures be different in comparison with evolution of process of thinking of human being. Creator when process of twenty three which occur Our'an, rised to the occasion on different names and declarations. For example, Qur'an is introduce God a being which has hand, face, ear and eye; so it explains God according to expactations of people who think him perspective from themselves ability, memory and intellect.

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

Key Words: *Holy Scriptures, Quran, God, God Imagination*

Giriş

Kuruluşundan bugüne kadar büyük deneyler, büyük aşamalar, büyük dönüşümler, büyük devrimler geçirmiş bir dünyada insanoğlu, umutla mutsuzluğu, kavgayla kavgasızlığı, inançla inançsızlığı, şiddetle kini, sevgiyle barışı yan yana yaşamıştır. Bu zaman içinde geçen düşünce sürecini incelediğimizde; sarf edilen bunca anlatımlarda her insan kendi bilgisine, entelektüel yetisine göre farklı adlarla Yaratanı biçimlendirmeye ve O'na ad vermeye çalışmış; O'nu kusursuzluğun, mutluluğun ve sevginin kaynağı olarak algılamış ve aramıştır. Aradığı bu aşkın varlığa, insanın yazgısını yönlendiren bir nitelik de vermiştir. Kutsal kitaplar da Yaratanın ne olduğu hususunda tanımlar yapmış ve ona adlar vermiştir. Ancak bu tanımlar ve adlar daha ziyade Kutsal kitapların geldikleri çağdaki insan zihninin genel yapısına ve yetisine göre yapılmış ve verilmiştir. İnsanoğlunun düşünce süreci nasıl gelişmiş ise, inandığı Yaraticının adı ve şekli de kutsal kitaplarda o ölçüde farklılık arz etmiştir. Kuran'ın indiği 23 senelik bir süreçte Yaratan, farklı adlarda ve farklı söylemlerde kendini göstermiştir. Mesela, Ku'ran, Allah'ı eli, yüzü, kulağı ve gözü olan bir varlık olarak takdim ederken, kendi yeteneklerine, zihinlerine ve akıllarına göre Allah'ı insan düzeyine getirmek isteyenlerin beklentilerine göre anlatmıştır. Mesela:

a) Tanrı'nın¹ nasıl bir varlık olduğu, neye benzediğini soran Mekkelilere kendisini Yüce Allah şöyle ifade etmiştir: “O

¹ Tanrı kelimesi sözcük olarak gök anlamına gelir. Bu sözcük, Çağatayca'da Tengri, Yakutça'da Tonara, Altay lehçesinde Teneri olarak söylenir. Kaşgarlı Mahmut Divan-ı Lügati-Türk'te bu sözcüğü şöyle tanımlar: Tengri yüce Tanrı anlamına gelir. İnsanlar göğe de tengri derler; büyük bir dağ, ulu bir ağaç gibi gözlerine çok büyük görünen her şeye tengri derler, bu yüzden de bu gibi şeylere secde ederler. Ayrıca bilge kişilere de tengriken derler. (Bkz., age., Çev.: B. Atalay, Ankara, 1941, III, 376)

Allah² birdir, hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; doğurmamıştır ve doğurulmamıştır ve insan zihninde şekillenen hiçbir şeye benzemez³

İslam, kişinin tek gerçek varlık olan Allah'a⁴ inanmayı

² İslam öncesi dönemde, Allah sözcüğünü Arap şairlerinin şiirlerinde bolca kullandıklarını görmekteyiz. Buna bir örnek olarak Kus İbn Said (ö. 600)'in okuduğu şu hutbesinde Allah adına yer verdiğini görmekteyiz:

أيها الناس، اسمعوا وعوا، من عاش مات، ومن مات فات، وكل ما هو آتٍ أنت، ليل داج ونهار ساج، وسماء ذات أبراج، و نجوم تزهّر، وبحار تزخر و جبال مرصاة، و أرض مدحاة، وأنهار مجرأة، إن في السماء لخيراً، و إن في الأرض لعيراً، ما بال الناس يذهبون ولا يرجعون! أراضوا فأقاموا، أم تركوا فناموا؟ يا معشر إباد، أين تمود و عاد، و أين الأبياء و الأجداد؟ و أين المعروف الذي لم يشكر؟ و أين الظلم الذي لم ينكر، أقسم قس بالله قسماً حقاً، لا إثم فيه، إن الله لدينا هو أرضى ندهمن دينكم الذي أنتم عليه"

³ "Ey insanlar! Dinleyin, belleyin: Yaşayan ölür. Başa gelen gelir. Gece karanlık; gündüz, durağan; gök, burçları olan; yıldızlar parlar; denizler kabarrı; dağlar birer çivi; yer yayılıp döşenmiş; ırmaklar akağında akmakta. Gökte haber, yerde "ibret" var. İnsanlar gidiyorlar (ölüyorlar) ve dönüyorlar. Öyle istedikleri için mi kalıyorlar, yoksa uyusunlar diye mi bırakılıyorlar? Ey güçlü topluluk! Nerede Semud, nerede Âd kavmi? Nerede babalar, atalar? Şükürle karşılanmayan iyilik nerede, ne oldu? Kus, gerçek ve içinde günah bulunmayan bir ant içer ki, üzerinde bulunduğunuz dininizden daha sevgili bir din vardır "**Allah**" katında" (Bkz., Ali Muhammede Hasn, "*Tarihu'l- 'Edebi*", Mısır, 1964, s.,115). İslam öncesi Araplar arasında, puta tapanlara her şeyi düzene koyan ve yaratanın kim olduğu sorulduğunda, açıkça "Allah" diye karşılık verdiklerini Kur'an haber veriyor (Bkz., Ankebut, 63; Lokman, 25; Zümer, 3, 38; Zuhuruf, 9; Yunus, 18). Dr.Toshihiko Izutsu bu konuda şunları söylüyor: "İslam'dan önceki Araplar arasında Allah kavramı, mahiyet itibariyle İslam'ın Allah kavramına şaşırtacak derecede yakındır. O kadar yakındır ki, Kur'an; bazen böyle doğru bir Tanrı anlayışının kafirleri neden yeni gerçeği kabule sevkemediğine şaşarım..." (Bkz., *Kur'an'da Allah ve İnsan*, Çev.: S.Ateş, Ankara, 1975, s.96).

³ İhlas Suresindeki birinci ayet; Mecusilikteki ikiliğe, Hindu dinindeki Thrimourti ve Hristiyanlıktaki Trinité üçlemelerine karşı olduğunu; Ahad ismi ise, ikinin, üçün biri gibi inanışları düzelterek bir Tevhid akidesini; ikinci ayet, doğa güçlerine, Allah'tan başka ilahların egemen olduğu inancının batıl olduğunu ve eski dinlerdeki çeşitli tanrı anlayışını yok eden bir hakimiyeti ifade eder. Üçüncü ayette, Kitabı Mukaddes'te mesela Hz. Davud'a "seni bugün doğurdum" sözünün mecazlığını anlamayanlara, doğan bir çocuğu "İlahlaştırılmış Buda" yapan Budizm inancına; 25 Aralık günü bir mağarada doğduğu düşünülen Güneş Mabudu Mitra inancına, yine 25 aralıkta bir mağarada doğmuş olan İsa'ya Uluhiyet isnat eden Hristiyan mezhebinin yanlışlığına işaret eder. Dördüncü ayet ise, gerek Buda, gerek İsa hakkındaki inançların ölçüsüzlüğüne karşı birer İlahi tashihi ifade eder (bkz., M.S.Evrin, *M.Maneviyyat Etüdleri*, Ankara 1956, s., 472). İbn Sina'nın '*Şifa*' ve '*İşarat*' adlı eserlerinde ve türlü tefsirlerde belirtildiği gibi, "İhlâs suresi", Hz. Muhammed'in ve dolayısıyla Müslümanlığın Tanrı anlayışını özetlemektedir.

⁴ *Allah* sözcüğü Arapçadır. Kimilerine göre, "Allah" Arapça değildir. "İbranca" ya da "Süryanca" dır (bkz.,er-Razi, Tefsiru'l-Kebir, I,163). "Allah"ın sözcük olarak aslının "Aramice" ve Alaha olduğunu söyleyenler de vardır. İbrani ve Arap hatları arasında Allah isminin benzerliği dikkat çekmekte ve : "ELOHİM", "ELOAH", "ALLAH", "IHM", "LH", "LLH" gibi sessiz harflerle yazılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in orijinal nüshalarını okuyamayanlar, en eski İbrani ve Rum dilinde yazılan nüshaların çevirilerini okudukları için Tevrat'taki Allah isminin "Yahve, Adonay, Sayaof, Eloah (çoğulu: Elohim) gibi adlarla isimlendirildiklerini bilmezler. İncil'de ise Allah adı, İlah, Tanrı ve Azim" gibi isimlerle adlandırılır. Tevrat ve İncili orijinal metninden okuyanlar "Allah"ın isimlerinden olan "ELOAH" ismi ile Kur'an'daki Allah ismi arasındaki ses benzerliğini anlarlar. Tevrat'ta "ELOHİM" adı

4 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

ve ona teslim olmayı ister. Bu iman, İslamiyet'in en yüce öğretisi olan "Kelime-i' Tevhid" ile açıklanır: "La İlahe İllallah Muhammed'un Rasulullah". Bu, şu anlama gelmektedir: "Allah'tan başka yaratıcı bir ilah yoktur ve Hz. Muhammed de Allah'ın elçisidir". Bir insanın Müslüman olması için hayatı boyunca yol gösterici olan "Kelime-i Tevhidi" içtenlikle söylemesi ve yaşamına geçirmesi yeterlidir. İslâmiyet'in en temel ilkesinin bir Allah'a iman olduğunu⁵ Kur'an şöyle ifade etmektedir: "Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka ilah yoktur..." (Kasas 28/88). Bir başka ayette de şunu okuruz: "Dikkat et, hâlis din yalnız Allah'ındır..." (Zümer 39/3). "İlahınız, sadece Rahman ve Rahim olan Tek Allah'tır". Bir başka ayette ise: "İki tanrı edinmeyin! O ancak bir Allah'tır. O halde yalnız bana karşı sorumluluğunuzu yerine getirin" (Nahl 16/51).

"Ey Muhammed! De ki: Ben sadece bir uyarıcıyım. Tek güç ve hakim (yenilmez) olan yalnız Allah'tır, O'ndan başka bir ilah yoktur" (Sad 38/65).

Görüldüğü üzere, Allah'ın birliğinden dolayı hiç kimse

2000 defa tekrarlanır. Tanrı'nın isimlerinden olan "ELOHİM", "ELOAH", "ALLAH" sözcüklerinde görülen "el" takısı, Sami dillerine mahsus ortak köktür. Eski Sami kavimlerde "el"ler dağ zirvelerinin, taşların, ağaçların ve başka doğadaki eşyaların ruhları idi. Zaman içinde müşrik panteonunda "el" lerin biri ilah olarak büyümeye başlıyor. "El Şedday", yani, "yüce tanrı" demektir (Tekvin 28:3, Çıkış 6:3). Kitab-ı Mukaddes'te Fenikelilerin, Ugarilerin ve Hana anların "el" ile ilgili düşünceleri vardır. Bu düşüncelere göre: "El", kartal suretindeki kanatlı güneş ilahı şeklindedir. İslam'dan önce Arabistan'da Tanrı'nın isminin "Allah" olarak söylenmesi yasak idi; "ilah" ismiyle söyleniyordu. Kur'an-ı Kerim, Mükemmelliği ve güzelliği ifade eden bütün sıfatların sonsuzlukla ifade edilmesini bilen mertebesine sahip olan bir tek Tanrı'yı ifade etmektedir (Bkz, *et-Tefsiru'l-Kebir*, I, 346-347, III,196; Muhammed Abdulmuid Han, *el-Esaturu'l Arabiyyetu Kable'l-Islam*, Kahire, 1937,s. 135; İslam Ansiklopedisi, *Allah* maddesi; İbn Meymun, *Delaletu'l-Hairin*, Yay.: H.Atay, 258,294,296. notlar. es-Suyuti, *el-İtkan*, Beyrut, 202, s.,479; C.Sena, *Hz. Muhammed'in Felsefesi*, İst.1993, 6.baskı, s., 261-270).

⁵ Ebu Hanife, *el-Âlim ve'l-Müteallim*" adlı eserinde, mümini: "Rabbim Allah" deyip, bunu yürekte kabul eden ve Allah'a nefsinin teslim eden imanlı kişi olarak tanımlar.

O'nun güç ve kudretine zerre miktarı da olsa ortak koşamaz. Zira Tanrısal sıfatlara sahip tek varlık Allah'tır. Allah Bir ve sadece Bir olduğundan dolayı herhangi bir varlığın ona ortak olduğunu düşünmek hem günahdır hem de inkara yol açan bir eylemdir. İslâmiyet Allah'ın ne oğlu, ne babası, ne kardeşi, ne ablası, ne eşi, ne kızları ve ne de insana benzer başka yardımcıların olmadığını açıkça ortaya koyar. Cahiliye dönemi Arapları ise çoktanrıçıydılar: El-Lât, El-Uzza, Menat gibi dişi Tanrıların yanında Hebel ve Zilhalin gibi korkutucu erkek Tanrılara da inanırlardı; Kâbe'de daha birçok aşiretlerin tanrılarını temsil eden putlar bulunurdu ki, burası tüm sitelerde olduğu gibi, bir çeşit Pantheon vazifesi görürdü. Allah sözcüğünün fonetik itibarıyla daha hafifletilmiş bir şekli olan ilâh sözcüğü de, Cahiliye döneminde bir özel ad olarak kullanılırdı ve Araplar da Tanrılarını soyut değil, somut ve kişisel bir varlık sayarlardı. Bu durum, yani İslam öncesi dönemde (Cahiliye) putlara Allah'ın kızları olarak ibadet etme inancı, Kur'an-ı Kerim tarafından kesin olarak yasaklanmış; Allah'ın her hangi bir kimseye ya da insan aklına gelebilecek herhangi bir varlığa asla benzemediği, O'nun hiçbir ortağı olmadığı gayet açık bir şekilde vurgulanmıştır:

“Evreni ve ondaki her şeyi, insanın bildiği ya da bilmediği bütün varlıkları Allah'ın yarattığını ve bu nedenle de Allah'ın yarattığı hiçbir şeyin onunla kıyaslanamayacağını vurgular ve buna imanı emreder” (Şura 42/11)

Kur'an, Yaraticının tekliği üzerinde ısrarlı telkinlerde bulunur: *“Tanrı, bir tek Tanrı'dır, O'ndan başka tapılacak yoktur.”* (Âli İmran 3/2; Bakara 2/163; Saffat 37/5-6; Nahl 16/51). *“Zaten, Yerde ve gökte Tanrı'dan başka Tanrı olsaydı, fesada uğrarlardı”* (Enbiya, 21/22-23; İsrâ 17/42) . *“O, gökleri ve yeri hak ve hikmet ile yaratandır”* (En'am 6/73).

İslam inancına göre Allah her yerde hazır ve nazırdır; bu her yer deliği dolayısıyla O, tüm evreni kapladığı halde, evren

6 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

O'nu kuşatamaz. Milattan VI. yüzyıl önce yaşamış olduğu sanılan Yuşa (Eş'ya) peygamber de Tanrı'nın tek olduğunu ilan etmiştir: *“Evvel benim, ahir benim ve benden başka Tanrı yoktur”* (Tevrat, Eş'ya, XLIV, 6; XLII, 5, 8) Tevrat ayeti İslam inancıyla uygun düşmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Yüce Allah'ı, evvel, ahir, zahir ve bâtın sıfatlarıyla belirtmesi (Hadid 57/3) de yeni değildir. Talmud'a göre, Tanrı'nın varlığı, zihinsel bir onaydan çok, ahlâksal bir yükümlülüğün ürünü gibidir. Talmudcular, Yuşa/Eş'ya peygamberin, kaydetmiş olduğumuz ayetini şöyle yorumlamaktadırlar: *“Evvel benim, yani ben ilkim, zira babam yoktur; ben sonum, zira kardeşim yoktur; ben sonum, zira benim oğlum yoktur”*. Bu açıklama ile *İhlâs* suresi arasındaki ilişki pek açıktır. *Eş'ya*, başka bir ayetinde de şöyle demektedir: *“Benim; benden evvel Tanrı yoktu, benden sonra da olmayacaktır”* (Eş'ya, XL, 4).

b) Allah'a oğul isnat eden, özellikle Hıristiyanlığın Hz. İsa ve Tanrı arasındaki babalık ve oğulluk ilgisine Kur'an'da türlü vesilelerle de şiddetle itiraz edilmiştir: *“Gökleri ve yeri yaratana, oğul nasıl tasavvur edilir ki, O'nun bir eşi bulunmaz; O, her şeyi yaratmıştır”* (En'am 6/101); *“Tanrı, için biridir diyenler de kâfir oldular/gerçeği inkar ettiler; oysa ki bir Tanrı'dan başka Tanrı yoktur”* (Maide 5/73). *“Tanrı'ya oğul isnat ettikleri için az kalsın gökler çatlayacak ve dağlar yıkılıp yerlere geçecekti”* (Meryem 19/90) diyecek kadar üçleme/Teslis iftirasından sakındıran Kur'an'da, Hıristiyanlığın Tanrı telakkisine şiddetle karşı koyan daha birçok ayet vardır: *“Onlar, ‘Allah'ın çocuğu var’ diyorlar. Fesuphanallah! Göklerde ve yerde ne varsa zaten onundur ve hepsi de ona boyun eğmektedirler”* (Bakara 2/116-117). *“İnsanlar: ‘Allah bir oğul edindi’ demişlerdi. O, öyle bir şeyden münezzehtir, aşkındır; çünkü O, kendi kendine yeterlidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu konuda elinizde hiçbir kanıt yoktur. Buna rağmen yine Allah hak-*

kında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz” (Yunus 10/68).

c) Allah’ı bulmak, görmek ve ona ulaşmayı arzu eden mistik bir dürtüye karşı Kuran’ın yanıtı ise şöyledir: “*Biz (Allah), insana can damarından daha yakınız*” (Kaf 50/17). b) “*Biliniz ki Allah, insan ile duyguları arasında gezinir*” (Enfal 8/24). Allah, uzaydan arınmış olmasına karşın, her yerde hazır ve nazırdır; fakat çoğu mistiklere göre, O’nun yeri, gönüldür, yürektir.⁶ Onlar, her şey saydıkları Yaratıcıyı, bu dünyada görececeklerini umarlar; oysa ki dinler, iman edenlerin O’nu, ahrette görebileceklerini savunurlar. Nitekim Kur’an-ı Kerim bu konuda şu açıklamayı getirmektedir: “*Gözler O’nu idrak etmez, O gözleri idrak eder, öyle lâtif, öyle (her şeyden) haberi vardır*” (En’am 6/103).

d) Tevrat’ta Eş’ya ve Hazkıya peygamberlerin Tanrı’yı yüksekte, bulutlar üzerindeki bir taht üstünde oturmuş bir insan şeklinde görmüş olduklarından söz eden (bkz.,Eş’ya IV; Hazkıya,III) Yahudiler ile Tanrı’yı yüksekte, bulutlar üstüne yerleşmiş bir ihtiyar şeklinde betimleyen bazı Hıristiyanlara karşı da Kur’an şu açıklamayı getirir: “*Rahman, Arşın üzerini kaplamıştır*” (Taha 20/5). “*Onun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplar ve göklerle yeri ve tüm evren ve uzayı korumak, O’na hiçbir zorluk ve ağırlık vermez*” (Bakara 2/256). Kürsü ve arş terimine İslam bilginleri bilim ve kudret anlamını verirler. Tabaka tabaka yükselen bir takım makamların en üstünde Arşın olduğu-

⁶ Bu ekolün en önde gelenlerinden olan Yunus Emre, mutlak birlik konusunda, mensup olduğu okul gibi, **O** ve **Ben**, **Ben** ve **öteki**, **Ben** ve **Başkası** gibi ikilikleri reddeder. Kendini ve bütün evreni mutlak birliğin, yani Tanrının nesnel görünümlerinden ibaret sayar. O da, biri dış (zahiri) diğeri iç (Batıni) olmak üzere iki alem kabul eder ve asıl hakikatin, görünmeyen iç alemde bulunduğu inanır: “*İş bu vücud şehrine giresin gelir; İçindeki sultanın yüzün göresim gelir. İştirim sözünü, göremezem yüzünü, yüzünü görmekliğe canım veresin gelir*”. Yunus bu yüce varlığı kendi içinde görme özlemi içinde kavrulur. Bunun da yolunun aşk ile coşmak olduğunu bilir. “*Mansûr’um, çek dâra beni Ayan göster anda seni, Kurban kılayım bu canı Aşka münkir olmayayım*”. Yunus’a göre Tanrı ile buluşmanın yeri gönülleri onarmakla gerçekleşebilir:

Gönül Çalabın tahtı,
Çalab gönüle baktı;
İki cihan bedbahtı.
Kim gönül yıkar ise.

8 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

nu, onun altında, Kürsü, daha sonra gökler ve cennette Sidrenin olduğunu, Arşın ise sonsuz ve yüce bir çevre olduğunu, âlem hakkındaki tüm tasarımların onda son bulduğunu söylerler. “O, büyük arşın sahibidir” (Tevbe 9/126), ayetini ise Tanrının uzay ve cihetten aşkın olduğunu; Tanrının tüm yaratıklarını kendi emri altına almış bulunduğunu savunurlar

e) Allah'ı Doğu ve Batı'da arayan Medineli Yahudi ve Hristiyanlara karşı da Kur'an'ın cevap şudur:

“Doğu da Batı da Allah'ındır. Yüzünüzü ve gözünüzü nereye çevirerseniz Allah oradadır. Çünkü her yer Allah'ın bilgi kapsamı alanı içindedir” (Bakara 2/ 115).

Bu son ayette maşrik/doğu ve mağrib/batı sözcükleri kullanılmıştır. Bunlar ise, doğu ve batı demek değildir; güneşin doğup battığı yerler demektir. Tefsirciler bunu, parlayan ve sönen her şeyin Rabbi diye yorumlarlar. Çünkü, ayette güney ve kuzeyden söz edilmediği için, Allah'ın bu iki cihetle hiçbir ilgisi yokmuş gibi dine aykırı bir düşünce akla gelebilir. Başka bir ayet, *“Doğu da batı da Allah'ındır, ne tarafa yönelerseniz, Allah'ın yüzü oradadır. Muhakkak Allah genişdir ve her şeyi bilir”* (Bakara, 2/115)

Kur'an'da Allah, tüm âlemlerin ve yaratıkların Rabbi ve rızık vericisi olarak da ifade edilir: *“Yeryüzünü sizin için yerleşime açan, gökyüzünü inşa eden, sizlere en güzel biçimi veren, sağlıklı besin maddeleri sunan Allah'tır. 'Alemlerin Rabbi' tüm iyiliklerin de kaynağıdır”* (Mü'min 40/64-65).

“Alemlerin Rabbi” sıfatı üzerinde bazı yorumlar yapılmıştır. Kuran'daki birçok hitaplar, *“Ey ahali! Ey iman edenler!”* şeklindedir ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendilerine hitap etmiş olduğu kimseler, çevresinde yaşadığı halk tabakalarıdır. Tüm insanları içine alan açık bir hitap var olmadığı içindir ki, tanrıbilimciler ve tefsirciler, İslâm Dininin ana ilkesini teşkil eden *“âlemlerin Rabbi”* düşüncesini, canlı ve cansız, müşrik,

kâfir tüm yaratıklara da teşmil eder ve *“Ey nâs!”* hitabını, *“Ey tüm insanlar!”* diye çevirirler. Fatiha 1/1; Mü’min 40/64-66; Ahkaf 46/35 ayetlerinde “Âlemlerin Rabbi” kavramı açıkça belirtilmiştir. Nitekim Saint-Paulos da *“Dünyada putun bir şey olmadığını ve bir Tanrı’dan başka Tanrı olmadığını biliyoruz. Zira, gerek gökte, gerek yerde ilâh denilenler varsa da –vakıa çok ilâhlar ve Rablar vardır- bizce bir tek Tanrı, yani Baba vardır ki, tüm evren ondandır, biz de onunlayız”* (Korentlilere Birinci Kitapçık, VIII, 5, 6) demek suretiyle hem Tanrı’nın birliğini hem de onun tüm âlemlerin Rabbi olduğunu öğretmeye çalışmıştır.

Kur’an’da Hz. Musa’nın Allah ile konuştuğu, Musa’nın da Allah’ı görmek istediği zikredilmektedir. Hz. Musa ile Tanrı’nın görüşmesi hakkındaki: *“ Ya Rab, bana görün, sana bakayım”* diye yalvaran Hz. Musa’ya, Allah da, *“Beni göremezsin ve lâkin dağa bak, yerinde durursa beni göreceksin demektir”* cevabını verir. Bunun üzerine *“Rabbi dağa tecelli etti ve dağ parça parça oldu, Musa da kendinden geçti”* (Âraf 7/123). Şüphesiz ki tefsirciler, bu görüşün beden gözüyle mi, ruh gözüyle mi olabileceğine dair olan türlü varsayımları ileri sürmüşler; fakat Kur’an, bu konuyu açıkça şöyle belirtmiştir: *“Vahiy ile ya da bir perde arkasından olmak, yahut elçi göndermek ve ona kendi izniyle istediğini vahiy etmek suretlerinden başka bir suretle Allah’ın insanla konuşmasına hiçbir insan nail olamaz”* (Şura 42/49). Mutezile ile Hariciler, Allah’ın görülemeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Bunlar, Tanrı’yı maddesel varlıklara benzetmekten kaçınarak, bu konuda Kur’an ve hadislerde geçen nasları, kendi anlayışlarına göre tevil etmişlerdir. Allah’ın cennette bile görülemeyeceğini savunmuş olan Mutezile’nin bir kısmı, yine Tanrı’nın kendisi tarafından verilecek bir altıncı duyu sayesinde, ahrette görülebileceğini savunmuşlardır. Muvahtitler de, Allah’ın cisimli olmadığını ileri sürerek Kur’an’ı, dış görünüşüne göre açıklayanların yanıldıklarını, bunların ister istemez antropomorfizme düştüklerini açıklamışlardır;

10 ▪ Kur'an'a Göre Tanrı Tasavvuru

zira Allah, cisimli olarak tecelli etmez, Çünkü, “O, hiçbir şeye benzemez, yani hiçbir şey O'nun misli değildir” (Şura 42/11).

X. Yüzyılda yayılmış olan Kerramiler de, Tanrı'yı bir töz (cevher) saydıkları için, antropomorfizme düşmüşlerdir. Çünkü bunlar, Tanrısal sıfatları kabul ediyor, bu sıfatlardan arınmış bir varlığın var olmayacağına inanıyorlardı. Yalnız kalenderiye adını alan serseri dervişler tarikatı, Tanrılığı, zihinsel ve saf apaçıklıkların kendisi saymışlar ve tüm sıfatları reddederek, Tanrı'nın soyut ve mutlak bir gerçeklik olduğu inancını savunmuşlardır. İslâm mezhepleri arasında Batıniler, Tanrı'nın sıfatlarını inkâr etmişler, fakat bunları kendi anlayışlarına göre te'vile⁷ çalışmışlardır. Bu te'viller sayesinde onlar, Yara-

⁷ **TE'VİL (başlangıca, ilklere dönüş):** “Kur'an'ın veya sünnetin rasyonel veya sembolik-alegorik yorumlanması. **Te'vil** terimi Kur'an'dan alınmış ve Kur'an'da 8 defa “rüyanın yorumu” (ta'biru'r-ru'ya, Yusuf 12/43) anlamında, kalan dokuzunda ise “sonuç” (âkibe) anlamında kullanılmaktadır. Tefsir ifadesinin yanı geleneğe dayanan tarihi-filoloji ve hukuk ilmi yorumlarına göre; **Te'vil** ifadesine karşı koymaları tam değildi ve aniden ortaya çıkmıştır. Her halde, bu terim tüm Müslüman toplulukları tarafından kabul edilmiş Te'vil/Tefsir yazmaların başlıklarında rastlanmaktadır, nitekim, el-Baydavi (ö.1286.)'in de ifade ettiği üzere Kur'an'ı harf-harf, cümle cümle anlayıp yorumlayanlara (ehlu'z-zahir) ve Kur'an'ı “gizli” ve “sırlı” anlamını bildiklerini ortaya sürenlere de (ehlu'l-batin) diyerek ikiye ayrılmışlardır. İkinci fikrin (ehlu'l-batin) taraftarlarının dini ve siyasi iddialarının gelişmesiyle **Te'vil**-tafsir- farklılığı daha netleşmiş oldu. Fakihlere göre **Te'vil** ifadesi, Kuran metninin geleceklere zıt olan yorumlanmasıyla aynı anlama geliyor. Halbuki Batınilere göre ise **Te'vil** kutsal metnin gerçek anlamını kavramak için yegane yol olduğu anlamına geliyor. Genellikle **Te'vil** ile tefsirin karşılaştırılması sadece “ehlu'z-zahir” ve “ehlu'l-batin” çekişmesi açısından mümkündür; bu çekişmeden uzak duran veya her iki iddiaya da hak veren Müslümanlar için bu iki ifade (te'vil ve tefsir) aynı anlamı taşımakta idi. **Te'vil** ifadesinin taraftarları mutezileler idi. Diğer yorumcuların ardından onlar da, Kur'an'a dayanarak (Alu İmran 3/5), ayetleri anlamı açık (mukhemat), ve anlamı açık olmayan yani mecazi olanlar (muteşabihat) diye ikiye bölmekte idiler. Mutezilelerin rasyonel fikrine göre “anlamı açık olmayan” ayetler, akıla sığmayan, özellikle tek tanrılı doktrinine (et-Tevhid) ve tanrı adaleti doktrinine (el-adl) zıt olan ayetleridir. Mutezilelere göre, “anlamı açık olmayan” sözleri farklı kelimelerle yazılan şiirler gibi kabul edilmeli (mecaz) ve bunlar rasyonel yorumlanmalıdırlar. Mutezilelerin **Te'vil** görüşü, özellikle de Kur'an'ın rasyonel kriterler vasıtasıyla her hangi bir analize tabi tutulmasını ret eden Hambelilerin büyük tepkisine maruz kaldı. İlmli Şiiler ve İsmaililer **Te'vili** kendi dini ve siyasi amaçları için fazlasıyla kullanmakta idiler. Hem Şiiler hem de İsmaililer, Peygamberin ölümünden sonra Kur'an metnini yorumlama hakkının onların İmamlarına geçtiği düşüncesinde idiler. Onlar Kur'an metninin diğer insanlardan saklı olan gizli anlamının imamlarına açık olduğu iddialarını ileri sürmekte idiler. İmamlar da bunu

dan'la Yaratık arasındaki sıfat ortaklığını kaldırmış olduklarını zannederler.

f) 23 yıllık vahiy sürecinin sonunda Kur'an'da türlü sıfatlarla açıklanmış olan Yaratıcı, şu ayetin mecazlı ve simgesel deyişimiyle tanımlanmıştır: “Allah göklerin ve yerin nurudur; O'nun nuru, içinde çerağ bulunan bir kandile benzer. Çerağ bir cam içindedir; cam da sanki ışıldayan bir yıldızdır. Doğuda ve batıda yetişmeyen bir zeytin ağacından yakılır; ateş dokunmasa da, yağı hemen ışık verir; O, nur üstüne nurdur...” (Nur 24/35). İlkçağlardan beri, tüm Doğu ve Batı âleminde görülen din ve tarikatların pek çoğunda olduğu kadar da ilahi dinlerde ışın, ışık ve nur deyimleri, Tanrısal ve kutsal yüceliğin sıfatı, hatta bazen de kendisi olarak kullanılmıştır⁸. Tanrı'yı görmüş olduğunu iddia edenlerin bilinçlerinde kalan son izlenim, gözleri ve ruhları kamaştıran ışın ve nurdan ibarettir. Bunun anlamı, var olan her şeyde sözle ifadesi mümkün olmayan Allah'ın varlığının görülebilen işareti oradadır demektir. Gökyü-

kendi devamcılarına bildirerek, işin esası, onlara yeni kainatı açıklamış olmuşlar. Şiirler, **Te'vili** genellikle, Kur'an'da Hz.Ali veya başka imamlarla ilgili ve onların Müslüman toplumunda ön rol oynamamış olduğuyla ilgili gizli imalar aramak amacıyla kullanılmakta idiler. Bununla birlikte, bunlar, Sünnileri ve çoğu kez de Hz. Osmanı ve koyu Ümeyyeci olan Hallaç'ı, imamlar hakkındaki kainatı kapsayan Mukaddes Kur'an'ı “tahri” etmekte suçlamışlardır. (İbnu'l-Arabi, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim*, Tahkik, Mustafa Galib, Beyrut, 1981, s.,177-178; Nasır Hamid Ebu Zeyd, *İtticahu'l-Aklyyyu fi't-Tefsir*, Beyrut, 1982, Goldzisher, *Mezahibu't-Tefsiru'l-İslami*, Abdu'l-Halim en-Neccar, Kahire, 1995, s., 238, 239, 258, 266, 335)

⁸ “*Miškatu'l-Envar*” adlı önemli tasavvufi eserinde, Gazali “ışık metafiziğinin” bir türünü temsil eden sert bir sistemi geliştirmiştir. Allah'ı “göklerin ve yerin ışığı” diye tasvir eden Kur'an ayetlerine dayanarak O külliyyatı (kâinat) karanlık, maddesel yaratılanlardan ve saf ışıktan, Allah ibret olan esasını, en parlak hiyerarşisini ifade etmiştir. Gazali Işığı (nuru) kendisi görünen ve başkalarına da gösterilen diye açıklamıştır: Güneş, ay, ateş ve başka ışık veren cisimlerle birleşip hissedilir bir ışık olmuştur. Göz ile zekâ da ışığın bu sınıfına ait olabilir. Çünkü onlar da cisimleri gösterir, ama zekâ ışığa gözdende yakındır, çünkü o duyulan cisimleri sadece göstermez aynı zamanda sınırsızdır ve belli bir vakit ve (boşlukla) fezayla sınırlanmıyor. Böylece O, duyulanı ve ruhani ışığı ayırmıştır. Aynı şekilde en aşağı maddi, karanlık dünya (Alamu's-Sehade, hisse ait dünya) ve en yüksek ruhani, aydın dünya (Alamu'l-Meleküt, dominyon dünyası) diye ayırmıştır. Bunların birincisi birbiriyle şekilleri benziyor, ikincisinin tasviri ve onun gölgesi olmuştur.

zündeki kuşlarda, akan sularında, hoş, güzel bir yüzde, rüzgârda hareket eden bir yaprakta, açan çiçekte, misk kokulu gülde ve yaşama renk katan ve bize derin bir mutluluk veren tüm olgularda Allah'ın kudreti vardır. Şairin: “sen çık aradan, hemen kalır Yaratan” sözü bu gerçeği ifade etmektedir.

Allah'ın İsimleri

Kur'an'da Allah'ın “Esmâ-i Hüsnâ⁹” adı verilen doksan dokuz niteliği ve bundan ötürü de adı vardır; ama her biri belli bir konuya ilgisi dolayısıyla söylenmiştir. Mesela A'raf Suresinin 180. ayeti şöyledir: “*En güzel adlar Allah'ınkılerdir, bundan dolayı sizler Allah'a o adlarla dua edin*”. İsrâ suresi 110. ayeti ise şöyledir: “*Deki, ister Allah diye dua edin, ister rahman / Acıyıcı / şefkat ve merhamet sahibi diye dua edin, ne diye dua ederseniz edin en güzel adlar Allah'ınkılerdir*”. Taha suresinin 8. ayeti şöyledir: “*O Allah ki kendisinden başka hiçbir ilah yoktur, en güzel adlar da onundur*”. Haşir suresinin 24. ayeti şöyle der: “*O Allah ki yaratıcıdır, kılık vericidir, en güzel adlar onunkilerdir*”. Fatiha suresinin 1, 2 ve 3. ayetleri şöyle der: “*Övülmek yalnız Allah'a yakışır. O Allah ki bütün varlıkların Rabbidir. Merhametlidir, esirgeyicidir, yargı gününün hakimidir*”. “*O Allah, her an bir eylem halindedir*” (Rahman 55/29). “*Yaratan, var eden, biçim veren O'dur. En güzel isimler O'nundur*” (Haşr 59/24).

Genel olarak mistikler, Tanrı'nın kendini değil, eserlerini düşünmeyi ve O'na karşı duyulan aşk ve saygıyı yaşamayı yeğ tutarlar. Zira, Tanrı'yı hakkıyla bilmek ve tanımak olanaksızdır. Hz. Muhammed (S.A.V) bir hadisinde, “*Tanrı'yı en iyi tanıyanınız, Tanrı'dan en çok korkanınızdır, bense, O'ndan en çok korkanınızım*” demektedir. O'nu hakkıyla kavrayabilme yeteneği, ancak Hz. Muhammed'e bağışlanmış bir inayet ve

lütuf sayılmaktadır. Zira, esasen onun görevi, Allah'ı ve Allah'ın emirlerini insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak bildirmekten ibarettir; bu itibarla anlatılmasına ve nitelendirilmesine olanak bulunmayan ve hatıra gelebilecek şeylerden hiçbirine benzemeyen Yüce Allah'ı insanlara öğretebilmek için, onların kullanmakta oldukları fani ve uyaşımli dil terimlerini kullanmaktan başka çareleri yoktur. Bu gerçeği çok iyi bilen Hz. Muhammed (a.s), Allah'ın zati, sıfatları, adları ve eserleri bakımından dört çeşit tecellisi hakkında bilgiler vermiştir.

Allah sözcüğü, kendisinden başkasına verilemeyeceğinden, Yüce Allah'ın kendi adıdır. Yani, Yaratanın Arapça adıdır. Biz, Tanrı sözcüğüyle neyi anlıyorsak, bir Fransız, Dieu, bir İngiliz God sözcüğüyle neyi demek istiyorsa, Kur'an da Arapça bildirdiği için, Tanrı'yı Allah sözcüğüyle adlandırmıştır. Allah'ın zatına özgü sıfatlarından bir kısmı, diğer varlıklarda bulunmadığı kabul edilen niteliklerdir: Varlık, öncelik, ezelilik, kadimlik, bâkilik, kutsallık, birlik ve bir, ilk, son... gibi sıfatlar, bu zümredendirler. Zatına özgü sıfatlardan bir kısmı da, onun varlığını ispata yarayan sıfatlardır: Hayat, bilim, işitme, görme, irade, güç, kelâm ve yaratma sıfatları gibi. Tanrı'nın fiili /edimsel sıfatları da vardır; bunlar, yaratma sıfatının tecellileri sayılır: Yaradan, betimleyen, icat eden, öldüren, dirilten, yargılayan, örtbas eden, rızk veren... gibi. Allah'ın bir de tinsel sıfatları vardır ki bunlar, onun ahlâkına dair olan niteliklerdir: Ululuk, bilgelik, adalet, sabır, hesap gören, şiddetli ceza veren... gibi. Tanrıbilimciler, Kur'an'da ve hadislerde Allah'ı bildirmek ve ona saygı göstermek için kullanılan türlü adlarla sıfatları sınıflarlar ve Allah'ın güzel adlarının (Esmâ-ı hüsnâ) 99 olduğunu kabul ederler.¹⁰ Tüm sıfatlarını ise, 1001'e kadar çıkaran mistik gelenek söylentileri de vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Tanrı hakkındaki inancını, Tanrı'nın doğa ve insanlarla olan ilgisi bakımından kendisine ayetlerle bildirilmiş olan

¹⁰ Tevbe Suresi (9/4)

ad, sıfat ve fiil / edimlerde aramak gerektir

Kur'an'a göre Allah, En Üstün Realitedir. O insanlığa, kendisinin aşkın yüceliğini ve teklliğini bildiren sıfatlarını açıklamıştır.

Kur'an'da diyor ki: *“En güzel isimler (el-esmâü'l-hüsna) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır”* (A'raf 7/180).

Allah'ın isimleri, Allah'ın birden çok ilahın birleşiminden oluşması gibi yanlış bir anlayışı ortaya koymazlar. Bunlar, Allah'ın bazı sıfatlarını açıklamak için kullanılırlar. Müslümanlar bu isimleri, derin bir saygı ile Allah için kullanırlar ve bu isimlere O'na olan şükür ve dualarında yer verirler. Dua eden kimse her zaman, istediği şeye uygun olan bir ismiyle Allah'a dua edebilir. Ancak insan Allah'ın başka hiçbir şeye benzemediğini ve insan dilinin Allah'ı tasvir etmeye yeterli olmadığını da bilmelidir.

Bu isimlerden, Rahman, Rahim, Fa'al gibi bir kaçını burada açıklamaya çalışalım..

Birisi dışında¹¹, Kuran'daki tüm sureler “Besmele” cümlesi ile başlar: “Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle” Besmele, Müslüman'ın herhangi bir işe başlamadan önce söylemesi gereken müşterek bir cümledir. Bu cümle inanan insana her zaman, Allah'ın tüm yarattıklarına karşı sonsuz merhamet ve şefkat sahibi olduğunu hatırlatır. Kuran'ı dikkatlice okursak, çok sayıda ayetin Allah'ın insanlığa olan sevgi ve merhametini açıkladığını görürüz. Allah Kuran'ı Kerim'de şöyle diyor: *“Geceyi dinlenesiniz diye, gündüzü de iş göresiniz diye aydınlık yaratan Allah'tır. Kuşkusuz Allah, insanlara karşı lütüfkârdır. Fakat insanların çoğu şükretmezler”* (Mü'min 40/61). Başka bir ayette de şöyle bildiriliyor:

¹¹ Tevbe Suresi

“Yeryüzünü sizin için yerleşim alanı yapıp göğü de yücelten, sizi en güzel bir biçimde şekillendiren (güzel yapan) ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah’tır. Evreni çekip çeviren işte O Allah’tır, tüm iyiliklerin de kaynağıdır” (Mü’min 40/64).

İnanan ya da inanmayan, itaat eden ya da etmeyen, Müslüman olan ya da olmayan, siyah ya da beyaz insanlar, merhamet ve şefkatinin sınırı olmayan Allah’ın sevgisine muhtaçtırlar.

Kuran bunu şöyle ifade ediyor: *“O, öyle bir merhamet ve şefkat sahibi Allah’tır ki, gökleri ve yer yüzünü yarattı, gökten suyu indirip onunla beslenmeniz için türlü ürünler verdi. Denizlerde Tanrının emriyle akıp giden gemileri sizin emrinize verdi. Nehirleri, hizmetinize sundu. Sonuç olarak, Allah size, istediğiniz her şeyi verdi... Hatta O’nun nimetlerini saymaya kalkışsanız sayamazsınız. Buna rağmen insan çok zalim ve çok nankördür” (İbrahim 14/32-34).*

Görüldüğü üzere, Allah’ın yarattıklarına olan merhameti sonsuzdur. Bunlar içerisinde insanları en mükemmel surette yaratmış, ruhsal ve fiziksel gelişimleri için ihtiyaç duydukları her şeyi vermiştir. Allah bütün bunları merhametinden dolayı vermiştir. Çünkü O, mutlak Rahimdir ve insanlar O’nun merhameti sayesinde barış, huzur, ümit ve güven içinde yaşarlar. O’nun şefkat ve merhameti tüm evreni ve onun boyutlarını kapsamaktadır. Biz Onun insanlığa olan rahmetini hayal bile edemeyiz ve sayamayız da. O, tüm canlıların yeme, içme, hareket etme vs. yaşam için gerekli tüm ihtiyaçlarını sağlamaları için ortam hazırlamıştır. O, insanların davranışlarını göz önüne almaksızın bu imkanı lütfetmiştir.. Çünkü onun merhameti gerçek ve aktiftir. Çünkü Kur’an, bitmez tükenmez sevginin, merhametin adının Allah olduğunu bildirmiştir. Bu adla ve bu aşkla yeni bir güne, yeni bir işe başlamanın, Allah’a ulaşmanın bir başlangıcı olduğunu da Hz. Peygamber söylemiştir: *“Allah’ın sevgi ve şefkatini hatırlamadan başlanılan bir işin sonu*

gelmez". Kuran ise şöyle diyor: "Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir" (Al-i İmran 3/31).

Kuran'ı Kerim, Hakikati yani Allah'ı ve Allah'ın yarattıklarını sevmeyenin kötülüğün karanlığı içinde gönüllerini körleteceklerini dolayısıyla hem bu dünyada hem de öbür dünyada mutlu olamayacaklarını haber vermiştir. Onun için de gönlünü Hakikat, güzellik ve hayırdan ibaret üç kaynaktan doyuramayanların birliğe, yetkinliğe oradan da arşa yükselmeleri mümkün değildir. Bizi biz eden, bizi insanla, dolayısıyla Yaratanla bütünleştirecek olan en büyük ibadet sevgidir, merhamettir, şefkattir. Bu şefkat, bu merhamet insanı Hak deryasına açılan kapıdan girmeye Yaratıcı ile bütünleşmeye götürür. Onun için sonsuz iyiliğin, güzelliğin ve sevginin kaynağı Allah'tır diyoruz. O halde o sevgiyi, o iyiyi, o güzeli her zaman içimizde hissetmeliyiz, yaşatmalıyız. O zaman bütün ile buluşacağız; o bütün de bize her türlü mutluluğu sunacaktır.

Her Şeye Kadir Olan Allah

Allah'ın Rahman ve Rahim olduğunu gördükten sonra, O'nun bütün güçlerin tek sahibi olduğunu da belirtmeliyiz. Kur'an'ı Kerim açıklıyor: "Şunu bilin ki, göklerin ve yerin mülkiyeti Allah'a aittir. Şunu da bilin ki, sizin de Allah'tan başka ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır" (Bakara 2/107). Göklerdeki, yeryüzündeki ve bütün varlıklardaki güç sadece Allah'ın iradesiyle harekete geçirilebilir. Allah'ın aşkın otoritesi ve kudreti hiç kimseyle ya da hiçbir varlıkla mukayese edilemez. O, bütün kainatın yaratıcısı olduğu gibi aynı zamanda yüce hükümdarıdır da. Allah'ın yüce kudretini açıklayan bir Kur'an ayeti şöyledir:

"Ey Muhammed! De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü istediğine verirsin ve istediğinden de alırsın. İsteddiğini yüceltir, istediğini de alçaltırsın. Tüm iyilikler senin elinde, artık her şeye kadir olan sensin" (Al-i İmran 3/26). Bu

ayet, yeryüzünde güç, kuvvet, mal ve mülk sahibi olan kimse-
lere Allah tarafından yapılan ciddi bir uyarıyı bildirmektedir.
Onlar gücü verenin ve istediği zaman da geri alanın Allah ol-
duğunu unutmamalıdır. Kur'an, bu konuda sık sık uyarısı-
nı yineler:

“Mutlak hakim ve hak olan Allah, çok yücedir. O’ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş’in sahibidir. Her kim Allah ile birlikte araya bir başkasını sokanların hiçbir haklı dayanakları yoktur. Allah onlara bunun hesabını soracaktır” (Mü’minün 23/116-117).

Bu ayet, Rahman ve Rahim olan Allah’ın aynı zamanda mutlak hikmet sahibi olduğunu da ifade ediyor. Allah neleri bilir ve ne gibi vasıflara sahiptir? O’nun bilmediği hiçbir şey yoktur: *“Göklerin ve yerin bilinmediklerini bilir”* (Fâtır 35/36); *“Yeryüzünde ve gökyüzünde hiçbir şey Allah’dan gizli kalmaz”* (Âl-i İmran, 3/29, 34); *“Gaybın anahtarı O’ndadır, onları ancak O bilir, hem de karada ve denizde ne varsa hepsini bilir, düşen bir yapraktan yeryüzünün karanlıklarına inen bir taneye kadar her şeyi bilir”* (Âl-i İmran 3/15, 59); *“Göklerin ve yerin gaybı Allah’ındır”* (Hud 11/122; Fâtır 35/36); *“Allah neyi gizler, neyi açığa vurursanız hepsini bilir”* (Nahl 16/19, 77). Kur’an, O’nun bilicilik sıfatını belirten pek çok ayetle süslüdür (Bakara 2/137, 181, 225, 256; Âl-i İmran 3/70; Hadid 57/6). Allah’ın bilgisi ezelidir; yani, gerçekleşmiş ve gerçekleşecek olan olay ve varlıkları, bunlardaki her değişme ve her oluşu önceden, bunlar daha gerçekleşmeye başlamadan önce bilir. Bu ezelî bilim sorunu, Tanrısal takdir ve elindelik problemiyle de ilgili olduğu için, kelâmcılar ve genel olarak Tanrıbilimciler arasında geniş tartışmalara neden olmuştur. Sünniler, Allah’ın bilimi değişmez, derler, bu itibarla evrende olmuş ve olacak ne varsa tümü Tanrı’nın öncel bilgisinde gizlidir. Nitekim Kur’anda, *“Göklerde ve yerde hiçbir zerre yoktur ki, O’nun biliminden gizli kalsın; küçük, büyük, her şey, Levh-i Mahfuz’da yazılıdır”* (Sebe 34/3; Fâtır 35/36). Zira, *“Yüce Allah her şeyden haberdardır”*

(Nisa 4/94). Allah'ın hikmeti ve ilmi Kuran'da pek çok ayette zikredilmektedir. Örneğin der ki: *“Ahrette de hamd/ şükür O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir, her şeyden haberi olandır. Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de şüphesiz, apaçık yazılıdır”* (Sebe 34/1, 3). *“O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır”* (En'am 6/59). Şimdi olan ve gelecekte olacak olan her şeyi bilen mutlak Allah'tır. O, yakın olanı da uzak olanı da, yeryüzündekileri de göktekileri de bilir. O'nun ilmi sınırsızdır. O, insanlara, hikmetle, Elçileri ve Kutsal Kitapları'yla yol gösterir. O, aynı zamanda tabiata yüklediği kanunlarını, yaratılıştaki ve de kainatın nizamındaki harikalıkları da insanların gözleri önüne serer ki bunların hepsi O'nun hikmet ve ilminin bir parçasıdır. Allah Sonsuz'dur / Ezeli ve Ebedidir. Allah için bir başlangıç yada son olmadığını ve O'nun şimdi olduğu gibi gelecekte de her zaman var olacağını kabul ederiz. O'ndan sonra yada O'ndan önce kimse yoktur. Hiçbir şey yok iken O vardı ve her şey yok olduğunda da O var olacaktır. Kuran şöyle buyurmaktadır: *“Allah, hem ilk hem son; hem dış hem içtir (zahir, batın). O, her şeyi tüm ayrıntısıyla bilendir”* (Hadid 57/3). Sonsuz olan Allah, zamanla, mekanla ya da durumla sınırlı değildir. O, zaman ötesinde olduğundan onun için ihtiyarlar söz konusu olamaz. Diğer bütün varlıklar sonlu iken Allah, ezeli ve ebedidir. Ebediyen var olacak olan Allah'tan başka, var olan her şey bir gün yok olacaktır. Kur'an'da şöyle denilmektedir: *“Yer yüzünde bulunan her canlı fâni, Yüce Rabbi'nin varlığı (zati) bâki kalacaktır”* (Rahman 55/26-27). Bu öğretiyi bize sadece Allah'ın sonsuza kadar yaşayacağını, diğer her şeyin fani olacağını hatırlatıyor.

Yaratan ve Yaratılan

Allah'ın varlığını ispat etmeye yarayan belgelere gelince, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu belgeler, soyut ve mecazlı olmaktan çok, somuttur ve her zaman dokunabildiğimiz gerçekliklerdir. Kur'an'da ve hadislerde bu konu erekçi bir görüşle açıklanmıştır. Tüm evren ve hele dünya ile dünya gökyüzünün kapsamış olduğu varlıkların hepsi, insan için vücuda gelmiş gösterilmekte, tüm doğa olay ve kanunlarının verileri, insana hizmet etmek, insana Yüce Allah'ın güçlerini, nimet ve büyüklüğünü anlatmak için meydana getirildikleri telkin edilmektedir. Pek çok tekrar edilen aynı anlamdaki ayetlerin hemen hepsinde, ispat belgesi olarak suyun pek önemli bir rol oynadığı görülür; daha sonra gemiler, gece gündüz, yıldızlar, rüzgârlar, bulutlar; hayvanlar gelir ki, tüm bunların hep insana hizmet etmek için Allah'ın varlık ve gücünün işaretleri olarak yaratılmış oldukları anlatılır: *“Yeryüzünü, sizin için beşik yapan, doğru gitmeniz için yollar açan, yukardan ölçüyle su indirerek ölü kasabaya hayat yayan O'dur; tüm çiftleri yaratan ve surlarına kurulasınız diye sizin için gemilerden ve yumuşak başlı hayvanlardan taşıtlar yapan O'dur”* (Zuhruf 43/11-14); *“İnsan, yemeğine baksın; bol bol su dökmekteyiz; sonra yeryüzünü yaymaktayız; onda taneler, üzümler, yoncalar, zeytinlikler; hurmalıklar, yaygın bahçeler; meyveler, çayırlar yetiştirmekteyiz* (Bunların hepsi), *Sizin ve davarlarınızın geçimi için”* (Abese 80/22-32); *“Size rahmetinden tattırmak için müjdeci olarak rüzgârları yollaması, O'nun mucizelerindendir; O, rüzgârları gönderir, bulutlar savrulur ve onu göklere nasıl isterse öyle yayar; parça parça eder; aralarından yağmurun çıktığını görürsün, sonra da onu kullarından dilediklerine döküverince hemen yüzleri güler”* (Rum 46/48); *“Gecede, gündüzde uyumanız ve fazlından nasip aramamızda O'nun mucizelerindendir; size hem korku hem de tamah için şimşek gösteriyor ve gökyüzünden bir su indiriyor da, onunla yeryüzüne ölümden sonra hayat veriyor ki, bu da O'nun mucizelerindendir”* (Rum 30/20-25).

Peygamberlerin getirmiş oldukları haberlerden şüphe

ederek anlaşmazlığa düşmüş olanlara, yapılan şu ihtar da Allah'ın varlığının belgelerindedir: *“Yeryüzünü döşek ve dağları birer kazık yapan ve sizleri çift çift yaratıp dinlenmeniz için uyku veren ve üstünüze yedi sağlam binayı çatan ve içlerine parlak, ışıl ışıl bir kandil asan ve onunla taneler, bağlar, bahçeler çıkaralım diye o sıvı sızdıran yerlerden şarıl şarıl su indiren biz değil miyiz?”* (Nebe 78/5-16). Casiye suresinin 4, 5, 12'nci ayetleri de Tanrı varlığının kanıtı olarak hayvanların çeşitlendirilmiş olmasından, geceyle gündüzden, yağmurdan, deniz ve gemiden söz eder. Naziat suresinin 27-34'üncü ayetleri de, gökyüzünün yükseltilişini, gecenin karartılmış olmasını, yeryüzünü yaymasını, su ve otlakları, yeryüzüne oturtulmuş olan dağları da bu ispatın tanıkları olarak tekrarlar: *“Allah'ın gökten bir su indirip de onu usulüyle yeryüzünde kaynaklara koyduğunu, sonra onunla türlü renklerde ekin çıkardığını görmedin mi?”* (Zümer 39/21); *“Hem de iki deniz eşit olmuyor; ama her birinden bir taze et yersiniz (balık) ve bir ziynet çıkarıp giyersiniz; onu yarararak giden gemileri de görürsün; geceyi gündüze sokuyor, güneş ve aya baş eğdirmiş, her biri bir ecele kadar geçip gidiyor; işte bu gördüklerinizi yapan Tanrı, Rabbinizdir”* (Fâtır 35/13-14). Lokman suresinin 31'inci ve Fâtır suresinin 27'nci ayetleri de aynı şekilde su, deniz ve gemi temaları üzerinde durur. En'am suresinin 141-144'üncü, Âraf suresinin 37'nci ayetlerinde de aynı belgeleri az çok aynı üslupla söylenmiş buluruz. Tüm bunları şu ayetler pek iyi özetlemektedir: *“Gökten sizin için içersiniz diye su indiren O'dur; onunla size ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve türlü meyveler yetiştirdi”; “O, sizin için gündüzle geceyi tutsak etti, yıldızlar O'nun emrinin kölesidirler”; “Ve daha sizin için yeryüzünde türlü renklerde çok şeyler yarattı; taze bir et yemeniz ve giyeceğiniz süslü şeyleri getirmeniz için denizi tutsak eden de O'dur; onu yarararak giden gemileri görürsün; bunlar, O'nun fazlını aramanız ve şükretmeniz içindir; sizi çalkar diye, yeryüzüne ağır baskılar ve doğru*

gitmeniz için nehirler ve yollar bıraktı” (Nahl 16/10-16). Tüm bunlarda aklını kullanan ve düşünen kavimler için mucizeler bulunduğu bildirilmektedir. Tarım ve çobanlıkla uğraşan ve kervanlarla ticaret yapan bir aşiret toplumunun doğa çevresinde, kendi hayatı için önemli olan ne varsa hepsini somut örneklerle bildiren yukarıdaki ayetlere yine aynı amacı taşıyan şu ayetleri de ekleyebiliriz: “Tanrı, Gökleri ve yeri hakkıyla yarattı”; “Hayvanları da sizin için bir sıcaklık ve çıkar (sağlasınlar diye) yarattı ve onlardan yersiniz”; “Akşam getirip sabah salarken sizin için onlarda bir güzellik vardır”; “Onlar, canlarınızın yarısını harcamadan u kasabaya yüklerinizi taşırlar, Rabbiniz sizin için çok âlicenap ve merhametlidir”; “O, atları, katırları, eşekleri de binmeniz için ve size bir süs olsunlar diye yarattı” (Nahl 16/3-8); “Sağmal hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır; boğazınızdan kayıp giden saf süt içiyorsunuz”; “Hurmalkların ve üzümlüklerin meyvelerinden de hem sarhoş eden bir içki, hem de güzel bir rızık çıkarırsınız¹²” (Nahl 16/66-67)

Gökten su indirerek yeryüzüne ölümden sonra hayat veren Yüce Allah (Nahl 16/65), insanlara kendi cinslerinden zevceler ve zevcelerinden de oğullar ve torunlar, hoş nimetlerle rızklar verdiği halde (Nahl 16/72) onların önemli bir kısmı saçma inançlara bağlanıyor ve Tanrı'ya küfürde bulunuyorlar. Yüce Tanrı'nın lütufları ise sonsuzdur. İnsanlara konutlar veren, göç esnasında veya yerleştirildiği zaman taşınması hafif olduğu için hayvan derilerinden evler, giyinmek döşemek ve bir ticaret malı olarak kullanmak için yünler, yapağılar ve kıllarından yararlanarak, dağlardan siperler, gölgeler, sıcaktan koruyacak elbiseler, savaşta koruyan zırhlar... hep O'nun sonsuz lütuf ve inayetlerindedir. O, tüm bunları insanlara halis bir Müslüman olarak açıkça bildiride bulunmaları için tam olarak

¹² Hz. Muhammed, sarhoş eden maddeleri haram saymış olduğu için, burada meyvelerden sarhoş eden içki çıkarmayı Tanrısal bir nimet ve lütuf saymanın o haramla uzlaşmadığına dikkat eden bazı tefsirciler, bu içkinin sıra olması gerektiğini iddia ederler! Bazıları da, sarhoşluğu haram etmeyen bu ayetlerin “Her sarhoş eden haramdır” hadisi ile kaldırılmış (nesih) olduğunu, iddia ederler.

vermiştir (Nahl, 16/80-81). Tanrı'nın bu nimetleri, yalnız Müslüman olanlara özgü değildir. Çok önceleri Hz. Musa, Firavun'a şu ayeti bildirmişti: *"Yeryüzünü sizin için beşik yapan ve onda size yollar açan ve gökten su indiren O'dur. Bu sayede türlü bitkilerden çiftler çıkarmaktayız"* (Taha 20/53) ve Tanrı tüm yarattıklarını özel bir maksat için vücuda getirmiştir: *"Biz, göğü, yeri ve aralarındaki şeyleri oyuncak olarak yaratmadık; bir eğlence istemiş olsaydık, onu kendi iç âlemimizden (ledün) alırdık ve öyle yapardık"* (Enbiya 21/16-17). Hz. Musa'nın bildirisi, başka bir surede şöyle tekrarlanır: *"Yeryüzünü sönmüş kül halinde görürsün, sonra üzerine su indirdiğimiz zaman kırmıldanır, kabarır da her dilber çiftten bitkiler peyda olur"* (Hac 22/5). Allah'ın en büyük lütfü ve varlığının en büyük belgesi hemen daima su üzerinde toplanmıştır: *"Görmedin mi ki Allah, su indirmekle, yeryüzü yeşilleniyor"* (Hac 22/63). Bununla birlikte Allah'ın varlık ve gücünü anlamak için yalnız su değil, öteki doğa varlık ve olayları da ihmal edilmiş değildir: *"Üstlerinde uçan kuşlara, kanat süzerlerken ve yumarlarken bakmazlar mı? Onları yalnız Rahman tutar"* (Mülk 67/19); *"Sizi inşa eden, size dinleyecek kulak, görecek gözler, uygulanacak gönüller veren O'dur, de; sizi kuşaklar halinde yaratıp yayan O'dur"* (Mülk 67/23-24); *"Gökleri ve yeri hakkıyla yarattı, geceyi gündüzün üstüne sarıyor, ay ve güneşi tutsak etmiş, her biri belirli bir ecele doğru akıyor; sizi bir tek nefisten yaratan O'dur; onun eşini de ondan yarattı ve sizin için yumuşak başlı hayvanlardan sekiz çift indirdi; sizleri analarınızın karnında üç karanlık yerde yaradılıştan yaradılışa geçirdi"* (Zümer 39/5-6); *"Şunu da görmediler mi? Biz onlar için ellerimizin yaptıklarından birtakım evcil hayvanlar yarattık ve onlara sahiptirler ve onları kendilerine baş eğdirmişizdir. Hem onlardan bindikleri var"* (Yasin 36/71-73); *"Size yeşil ağaçtan bir ateş yapan O'dur, şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz; gökleri ve yeri yaratanın, onlar gibisini yaratmaya gücü yetmez mi?"* (Yasin

36/80-81).

Allah'ın yaratıcılık gücü ve diğer güçleri Kuran'ın muhtelif surelerinde belirtilmiştir; (Bkz., Nisa 4/1; Maide 5/19; İbrahim 14/20; Furkan 25/6; Rum 30/40; Necm 53/42-58). *“Yaratıp düzene koyan, Takdir edip yol gösteren, (Topraktan) yeşil otu çıkararak, Sonra da onu kapkara bir sel artığına çeviren yüce Rabbinin adini tespih ve takdis et (el-'Ala 87/1-5). “İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler” (Kaf 50/15).*

“Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık. Bizim buyruğumuz, bir anlık bakış gibi, bir tek sözden başka bir şey değildir” (Kamer 54/49-50). “Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı "Ol" demekten ibarettir. Hemen oluverir” (Yâsîn 36/82-83). “Allah'ın bir evlât edinmesi, olur şey değildir. O, bundan münezzektir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece "Ol!" der ve hemen olur” (Meryem 19/35). “Andolsun, ilk yaratılışı bildiniz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi? Şimdi bana, ettiğinizi haber verin. Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitiren biz miyiz? Dileseydik onu kuru bir çöp yapardık da şaşar kalırdınız. “Doğrusu borç altına girdik” (Vâkı'a 56/62-74). “Daha doğrusu, biz yoksul kaldık” (derdiniz). Ya içtiğiniz suya ne dersiniz? Buluttan onu siz mi indirdiniz, yoksa indiren biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi? Söyleyin şimdi bana, tutuşturmakta olduğunuz ateşi, Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz? Biz onu bir ibret ve çölden gelip geçenlerin istifadesi için yarattık. Öyleyse ulu Rabbinin adini tespih et” (Vakıa 56/62-74). “O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki, (Resûlüm!): ‘Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz’ desen, kâfir olanlar derhal ‘Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir’ derler” (Hud 11/7). “Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız (insanlar) mı? Şüphesiz biz kendilerini yapışkan bir çamurdan yarattık” (Saffât

37/11). “Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir” (Zümer 39/62).

“Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanların çoğu bilmezler..” (Mü'min 40/ 57). “Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık. Onları sadece gerçek bir sebeple yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar” (Duhan 44/38-39). “Gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları biz, şüphesiz yerli yerince ve belli bir süre için yarattık. İnkâr edenler, uyarıldıkları şeylerden yüz çevirmektedirler” (Ahkaf 46/3). “Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir” (Nahl 16/3).

Bu ayetler bize hiçbir şeyin kendiliğinden var olamayacağını ihtar etmektedir. Üzerinde yaşadığımız dünya ve yukarıda gördüğümüz galaksilere kadar her şey, her şeye kadir olan Allah tarafından yaratılmıştır. Allah, varlıkları yarattıktan sonra onları kendi hallerine bırakıp, terk etmemiştir. O, yeni türler yaratmaya ve geliştirmeye devam etmektedir: “O her an yaratma ve geliştirme içindedir” (Rahman 55/29). İradesiyle, yarattığı bütün varlıkların yaşama devam etmelerini sağlayan O'dur: Bu ayetlerde ortaya sürülen ispat kanıtları gerçekçi bir esasa dayanmaktadır; ve hemen hepsi de doğanın güzelliği, bereketi, nimetleri ve insanların yapamayacağı harikalarla ilgilidir.

Kur'an kainatın oluşumundaki temel süreci de şöyle açıklamaktadır:

“Şüphesiz ki gerçek sahibiniz olan Allah, gökleri ve yeri altı günde¹³ /zamanda yaratıp evreni dengesine oturtmuş sonra da Arşa karar kılmıştır. Eğer gece ve gündüz birbirini izliyorsa,

¹³Müfessirler, altı günün mecazi bir periyodu sembolize ettiğini düşünmektedirler. Allah katında bir gün, bizim esas aldığımız günlerin bin katı ile elli bin katı arasında değişen değerleri temsil edebilmektedir (bkz. Maaric 70/4) Gerçekte, bu günler, yaratılışın altı uzun safhasıdır.

güneş, ay ve yıldızlar onun buyruğuna göre hareket ediyorsa bu, Allah'ın işidir. Tüm yaratıklar onundur ve onun buyruğu ile hareket ederler. Tüm varlık aleminin sahibi Yüce Allah'tır” (Araf 7/54; Kaf 50/38).

Bu ayet Allah'ın yeryüzünü ve gökleri “altı periyotta” yarattığını anlatmaktadır Tanrı, kişisel ve somut bir varlık sayıldığı için, O'nun makamı neresidir? O, nerde bulunur? Gibi sorular akla gelebilir. Şüphesiz ki Allah, uzaydan arınmış, her yerde hazır, görücü ve gözetleyici bir mutluluk ve mübareklidir. Tevrat'ta Eş'ya ve Hazkıya peygamberler, Tanrı'yı yüksekte, bulutlar üzerindeki bir taht üstünde oturmuş bir insan şeklinde görmüş olduklarından söz ederler (Eş'ya, VI; Hazkıya, III). Nitekim, birçok Hristiyan ressamı da, Tanrı'yı bulutlar üstünde ya da arasında yerleşmiş ihtiyar ve güzel bir adam şeklinde betimlerler. Fakat Kur'an ve hadislerle bunlar hakkında türlü yorumlamalarda bulunan İslâm bilginleri, tamamen mistik ve hatta imgesel birer tasarım olan ve ne olduğunu kendileri kadar da Hz. Muhammed'in açıklamadığı bir yeri Tanrı'ya lâyık görürler: Tabaka tabaka yükselen bir takım makamların en üstünde Arş vardır; onun altında Kürsî, daha sonra gökler ve cennette Sidre vardır; Arş, sonsuz ve yüce bir çevredir; âlem hakkındaki tüm tasarımlar onda sona erer. Tanrı Sidre'nin en son ucunun ötesindedir ve O, “*Büyük Arş'in sahibidir*” (Tövbe 9/126); “*O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri kaplar ve göklerle yeri ve tüm evren ve uzayı korumak, O'na hiçbir zorluk ve ağırlık vermez*” (Bakara 2/256); fakat O'nu, “*Gözler idrak etmez, O gözleri idrak eder, öyle lâtif, öyle (her şeyden) haberi vardır*”. Tefsirciler, Kürsî terimine, bilim ve kudret anlamını verirler. Sünnet ehli, Tanrı'nın uzay ve cihetten aşkın olduğunu, fakat Arş üzerine de yayılmış bulunduğunu kabul ederler. Son çağların Tanrıbilimcileri ise, İlahi emrin tüm varlıklar üzerine taşmış olduğunu ve Allah'ın tüm yarattıklarını kendi emri altına almış bulunduğunu savunurlar. Özet olarak Allah'a belli bir yer, bir makam vermek, O'nun tüm âlemleri

kuşatan sonsuz ululuğunu sınırlamak gibi bir yanlış düşünceye kapılmak olur. Zira O, "Göklerin ve yerin ve bütün aralarındaki Rabbidir" (Duhan 44/7-8); "O, doğunun ve batının Rabbi, başka Tanrı yok. Ancak O. Yalnız O'nu vekil tut!" (Müzemmil 73/9).

Evrenin yaratılışındaki esrarı da Kur'an şöyle açıklar:

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? Onları sarsmasın diye yeryüzünde bir takım dağlar diktik. Orada geniş geniş yollar açtık; ta ki maksatlarına ulaşsınlar. Biz, gökyüzünü korunmuş bir tavan gibi yaptık. Onlar ise, gökyüzünün âyetlerinden yüz çevirirler. O, geceyi, gündüzü, güneşi, ayı. yaratan dır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler" (Bakara 2/30-33). Kur'an-ı Kerim Allah'ın harika yaratıcılığı karşısında şu soruyu sorar: "Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mi yaratıldılar? Yoksa kendiler mi yaratıcıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mi yarattılar? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar". Özetle, Kur'an'ın yaratılışa dair tanıklığı şöyledir: Birincisi, umumi yaratmanın altı safhası vardı. İkincisi, göklerin ve yerin yaratılışında, bir birine bağlı devreler vardı. Üçüncüsü, kainat başlangıçta tek bir yapışık kütle idi, Allah iradesi ve kudretiyle onu açmıştır. Dördüncüsü, çok sayıda gök ve yer bulunmaktadır, yedi gök olduğu güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Beşincisi, gökle yer arasında yer alan gezegenler ve uzay cisimleri vardır. Altıncısı, sadece Allah, tabiatın ve kainatın yaratıcısıdır. Allah, mutlak olarak yaratılmışların ötesinde olduğu için ne tabiatın ne de kainatın tanrı olması yada bu ikisinin kendilerine ibadet edilebilecek varlıklar olmaları düşünülemez. Yedincisi ve sonuncusu, Allah her şeyi düzenli ve anlaşılabilir bir

şekilde yaratmıştır.¹⁴

¹⁴ Bkz.,Badru D.Kateregga, *A Muslim and a Christian in Dialogue*, Kanada 1997, s.36-42.

30. Cüz'ün Çevirisi ve Çeviri Üzerine Bazı Notlar

Doç.Dr. Zekeriya PAK*

Özet

Bu makale, Kur'an'ın Türkçe'ye çevirisi üzerine yürütülen fikri çabalara katkı sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda, 30. cüzün çevirisi yapılarak, bu çeviride takip edilen yöntem ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kur'an'ın Çevirisi.

Some Remarks on the Translation of the 30th Juz of the Qur'an

Abstract

This paper has been written with intent to contribute to the intellectual attempts which are made on the Turkish translation of the Qur'an. In this context, some informations are given about the method fallowed in this study by translating of the 30th Juz of the Qur'an.

Keywords: Qur'an, Translation of the Qur'an.

Çeviri Üzerine

Kur'an üzerine yapılacak çalışmaların, hiç kuşkusuz en zor olanı, onu başka bir dile çevirmektir. Çeviri işinin bizzat kendi doğasından kaynaklanan zorluklar bir yana, çevirisi yapılacak metnin kutsallığı, duruma ayrı bir sorumluluk boyutu kazandırmaktadır. Çünkü yapılacak iş, Allah'ın sözlerini yeni bir dil aracılığıyla yeniden inşa etme çabasıdır.

Her şeyden önce şu gerçeğin vurgulanması gerekir ki, hiçbir çeviri aslının yerini tutma iddiasında olamaz. Mütercim, asıl metinden anladığı ve hissettiği şeyleri hedef dile hangi ölçüde aktarabiliyorsa, çeviri metnin asıl metni yansıtabilme gücü de o düzeydedir. Dolayısıyla çeviri, asıl metindeki anlam-

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

ların, mütercimın zihin süzgecinden geçerek yeni bir dilde yeniden şekil almasıyla oluşmuş yeni bir metindir. Allah'ın ne dediğini ve nasıl söylediğini, herhangi bir eksiltme ve artırma yapmaksızın, bütün anlam ve duygu boyutlarıyla, farklı bir dilde aynen ifade etmenin imkânsızlığı göz önünde bulundurulursa, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, hiçbir çeviriye doğrudan "Kur'an" adı verilemez.

Ancak şu hususun da dikkatlerden kaçmaması gerekir ki, ilahî kelamı Arapça aslından okuyup anlama imkânına sahip olamayan, bununla birlikte inandığı dinin kutsal kitabını anladığı bir dilde okuma arayışı içerisinde olan birisi için, çeviri metin de en az aslı kadar bir değer ifade etmektedir. Onun açısından Kur'an'ı okumak ve anlamak demek, bir meal okumak ve anlamak demektir. Bir başka ifadeyle, Kur'an'ın ona sunabildikleri, okuduğu mealin onun zihnine ve duygularına hitap edebilme keyfiyeti ile sınırlıdır. Bu nedenle mütercim, dil engeli nedeniyle ilahî kelama erişemeyen insanlara ilahî kelamı aktaran ve bir şekilde Allah ile onlar arasında elçi olma konumunu üstlenen biridir¹. Bu açıdan, çeviri işini üstlenmek ciddi bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir.

Şu ana kadar yapılmış her meal çalışmasının böyle bir sorumluk duygusuyla ortaya konduğuna olan samimi inancımızla birlikte, büyük çoğunluğunun, insanımıza ilahî kelamı anlayarak ve hissederek okuma zevkini tattırmaktan önemli ölçüde uzak olduğunu söyleyebiliriz. Çoğu zaman, özellikle Türkçenin ifade ve üslup imkânlarının azamî derecede kullanılmadığı, dil ve üslup bakımından ciddi problemleri bünyesinde barındıran, akıcılık ve anlaşılabilirlik itibarıyla sıkıntılarla dolu metinlerle yüz yüzeyiz. Bu nedenle, meselenin akademik düzeyde ele alınıp tartışılarak ideal olana doğru adımların atılabilmesi için yeni çalışmalara olan ihtiyacın hiçbir zaman bitmeyeceği kanaatindeyiz. Bu düşünceyle, deneme mahiyetinde ve iddialı olmamak kaydıyla, 30. cüz üzerine bir meal

¹ Zekeriyâ Pak, *Allah-İnsan İletişimi*, İlahiyât Yayınları, Ankara 2005, s. 196-205.

çalışması yapmış bulunuyoruz. Amacımız, konuya akademik düzeyde ilgi duyan bilim dünyasıyla çalışmamızı paylaşmak ve gelecek öneri ve eleştirilerin bundan sonraki çalışmalarımıza ışık tutmasını sağlamaktır.

Yaptığımız çeviriyi sunmadan önce, takip ettiğimiz yöntem ve tercih ettiğimiz yorumların çevirimize yansıyan boyutu ile ilgili bazı hususları dile getirmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

1. Yaptığımız çalışmada, her şeyden önce, çevirinin okuyucu açısından işlevsel olmasına dikkat ettik. Amaç Arapça asıl metin ile eşdeğer düzeyde Türkçe bir metin oluşturmak olmadığına ve buna da imkân bulunmadığına göre, okuyucu kitlesini esas alarak, onların ilahî kelamın mesajını rahatlıkla anlamasını ve hissetmesini sağlayacak tarzda sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya çaba gösterdik. Bunu yaparken, kullandığımız kelimelerin kullanımındaki Türkçede ifade ettiği anlamlarını göz önünde bulundurduk. Nitekim Kur'an'da yer alan bazı kelimeler Türkçeye geçmiş; fakat bunların önemli bir kısmı, değişik boyutlarda da olsa, bu geçiş sürecinde anlam değişimine uğramışlardır. Eğer biz, Türkçe bir cümle kuruyorsak, kurduğumuz cümlede yer alan kelimeleri de, Türkçede ifade ettikleri anlamları dikkate alarak kullanmalıyız. Mesela, “يوم الدين” ifadesini², bazı meallerde olduğu gibi “din günü” şeklinde³ çevirmediğimiz. Yine söz konusu ifadenin çoğu tefsir metinlerinde doğru ve haklı olarak “يوم الجزاء” olarak tefsir ediliyor oluşunun⁴ etkisiyle yapılan “ceza günü” şeklindeki çevirilere⁵ de itibar

² el-İnfıtâr 82/17-18.

³ el-İnfıtâr 82/17-18 ayetlerinin söz konusu şekilde çevirisi için, mesela bk. H. Basri Çantay, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1981; Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâlî*, Işık Yayınları, İstanbul 2002; Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim Türkçe Anlamı*, Okyanus Yayıncılık, Kayseri 2004, s. 284.

⁴ ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, Dâru'l-Hadis, Kâhire 2004, V, 229; el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz., VI, 224; en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1996, IV, 495; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1982, IV, 482.

⁵ el-İnfıtâr 82/17-18 ayetlerinin söz konusu şekilde çevirisi için, mesela bk. Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâlî*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul tsz.; Ali Özek ve Kurul, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâlî*, Türkiye Diyanet Vakfı

etmedik. Çünkü Türkçedeki “din” ve “ceza” kelimelerinin “gün” kelimesiyle oluşturacağı bu tür terkipler, söz konusu ifadenin anlamını karşılamaktan uzaktır⁶. Bunların yerine, asıl metindeki “ed-dîn” kelimesinin ifade ettiği anlamı gözeterek bu ifadenin “Karşılık Günü” şeklinde çevirisini uygun gördük⁷.

2. Gramatikal açıdan aynı cümlenin unsurları olup birbirini tamamlayan ifadelerden oluşsa da, ayetleri tek cümle çatısı altında birleştirerek çevirmeyi uygun bulmadık. Çünkü bu durumdaki her bir ayet, anlam ve gramer bakımından siyak ve sibakıyla sıkı bir bağlantı içersinde olsa da, verilen mesajın farklı bir boyutuna dikkat çekmekte ve yerine göre ilişkili olduğu ayetlerden bağımsız biçimde kendine özgü bir anlam ve duygu boyutu taşımaktadır. Eğer bu durumdaki ayetler birleştirilerek tek cümle çatısı altında çevrilirse, temel mesaj pek kaybolmasa da, ayrı bir ayet oluşun ortaya koyduğu vurgunun etkisiyle hissedilen yan anlamların önemli bir kısmı yok olmaktadır. Ayetleri müstakil olarak çevirirken, hem asıl metinde var olan vurgu boyutunu hissettirecek hem de ayetler arasındaki anlam bağını gösterecek lafızları kullanmakta bir mahzur görmedik. Çünkü amacımız, asıl metni okuduğumuzda oradan anladıklarımızı ve hissettiklerimizi meali okuyanın da önemli ölçüde anlamasını ve hissetmesini sağlamaktır. Bu nedenle, okunurken hissedilen ancak lafız olarak asıl metinde karşılığı bulunmayan manaları açık ifadelerle yansıtmaya çalıştık. Bunu yaparken Türkçenin ifade ve üslup zenginliğinden

Yayımları, Ankara 1993; Salih Akdemir, *Son Çağın Kur'an*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004; M. Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak*, Fecr Yayınları, Ankara 2006, II, 440;

⁶ Zekeriya Pak, “*Kur'an'daki Kelimelerin Türkçe'ye Geçiş Sürecinde Uğradıkları Anlam Değişimleri*”, K. S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2004, s. 95-99

⁷ Söz konusu ifadenin bu şekilde çevirisini, görebildiğimiz kadarıyla, sadece Hamidullah'ın “*Le Saint Coran*” adlı Fransızca çevirisinin Aziz Kur'an adıyla Türkçeye yapılan çevirisinde rastladık. Bk. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, (Çev.: Abdülaziz Hatip-Mahmut Kanık), Beyan Yayınları, İstanbul 2000.

yararlanmaya gayret gösterdik; yeri geldiğinde “fazlalık” gibi değerlendirilebilecek bu lafızları kullanmadığımız takdirde ciddi bir anlam kaybının ortaya çıktığını gördük. Dolayısıyla bu lafızlar, kanaatimize göre fazlalık değil, asıl metinde var olan anlamların karşılığıdır.

3. Kur’an’ın kendine özgü akıcılığını ve özellikle, bir kısmının çevirisini yaptığımız mekkî surelerdeki şiirsel üslubu da, kendi edebî gücümüz nispetinde yansıtmaya çalıştık. Bu hususta iddialı değiliz; ancak bunun da bir şekilde yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü Kur’an, “ne söylediği” kadar “nasıl söylediği” ile de okuyucu üzerinde önemli bir etki uyandırmaktadır. Fazlur Rahman’ın ifadesiyle, özellikle ilk nazil olan ayetlerde, birer volkanik patlamayı veya küçük bir gedikten akmaya çalışan müthiş bir ırmağı andıran ifadeler yer almaktadır⁸. Dolayısıyla Kur’an’ın bu yönünü ve ifadelerindeki iç musikiyi de Türkçenin ifade imkânlarını kullanarak yansıtmının okuyucu açısından etkili olacağını düşünüyoruz.

4. Bazı ayetlerle ilgili tercih ettiğimiz yorumlara bağlı olarak yaptığımız çeviriler, yaygın çeviri biçimlerinden oldukça farklı olmuştur. Dikkat çekebilecek üç örnek üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Ele alacağımız hususların her biri müstakil bir çalışma çerçevesinde ele alınıp irdelenecek boyutta olmakla birlikte, burada meseleye kısaca değinmek maksadı ifade açısından yeterli olacaktır.

a. “الذی هم فیہ مختلفون”⁹ ayetindeki “مختلفون” kelimesi, çoğu müfessire göre, iki tarafın düşünce ve davranış bakımından birbirinden farklılık arz etmesini ifade etmektedir. Buna göre bu iki taraftan biri, bir önceki ayette geçen “büyük haber” gerçeğine inananlar, diğeri de buna inanmayanlardır¹⁰.

Bir başka yoruma göre ise bu iki taraf, söz konusu ger-

⁸ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur’an*, (Çev.: Alpaslan Açıkgenç), Fecr Yayınevi, Ankara 1993, s. 176.

⁹ en-Nebe’ 78/3.

¹⁰ et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2002, XV, 6; İbn Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2001, V, 423; el-Beydâvi, *Envâru’t-Tenzîl*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2003, II, 572; en-Nesefî, *a.g.e.*, IV, 476; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, 462.

çeği tamamen reddedenler ile bu konuda şüphe içinde olanlardan oluşmaktadır¹¹. Her iki yoruma göre de, söz konusu ifadenin kapsamında, aralarında ihtilaf bulunan en az iki grup söz konusudur. Ayet gramatikal açıdan ilişkili olduğu bir önceki ayetle birlikte okunduğunda, her iki yorumun da neticesinde şöyle bir anlam ortaya çıkmaktadır: “*Hakkında görüş ayrılığına düştükleri büyük haber.*” Buna göre, iki grubun birbirlerine karşılıklı sorular yönelterek üzerinde tartıştıkları mesele, “büyük haber”in kabul veya reddi ya da onun keyfiyetinin ne olduğudur. Değişik ifadelerle de olsa, meallere yansıyan anlam hep bu şekilde olmuştur.

Oysa söz konusu ayetin içinde yer aldığı bağlam dikkate alındığında, burada, “büyük haber” değerindeki bir gerçekliğin, inkâr edenler tarafından alaycı bir üslupla sorgulanışının gündeme getirildiği görülmektedir. “*Çok yakında anlayacaklar!*” şeklindeki tehdit içerikli karşı cevap niteliğindeki ayet de gösteriyor ki, söz konusu edilenler, gerçeği inkâr edenlerdir. Şu halde burada, inananlarla inanmayanlar arasındaki bir ihtilafa vurgu yapıldığını düşünmenin bir anlamı bulunmamaktadır. Müşrikler arasındaki, ret veya şüphe şeklindeki muhtemel bir ihtilafın ise, onların söz konusu gerçek karşısındaki tutumlarının keyfiyeti açısından önemli bir değerinin olmadığı ortadadır.

Söz konusu ifadeyi, yukarıdaki şekillerde yorumlayarak anlamlandırmanın temelinde, “ihtilaf” kavramının ifade ettiği eylemin, mutlaka iki şey, iki kişi veya iki gruptan oluşan öznelere birbirlerine karşı pozisyonunu ifade eden bir kavram olduğu düşüncesi yatmaktadır. Burada şu soruyu gündeme getirmek gerekmektedir: “İhtilaf” kavramı her zaman, farklı düşünce ve davranış içerisinde olan iki tarafın birbirlerine karşı duruş biçimlerini ifade eden “çift özneli” bir eylemi mi ifade eder? Yoksa yine ortada bir görüş ayrılığı bulunmakla birlikte,

¹¹ İbn Atiyye, *a.g.e.*, V, 423; el-Beydâvî, *a.g.e.*, II, 572; en-Nesefî, *a.g.e.*, IV, 476.

iki taraftan sadece birinin diğere karşı muhalif tutumuna işaret edebilen “tek öznel” bir eylemi de ifade eder mi? Eğer ikinci şık mümkün ise, “مختلفون” ifadesiyle, “büyük haber” gerçeğine ve başta Hz. Peygamber olmak üzere buna inananlara karşı müşriklerce gösterilen muhalif tavrın kastedildiği şekilde üçüncü bir yorum ortaya çıkacaktır. İşte bu noktada, bizim de tercih ettiğimiz şekliyle, Ebu’s-Su’ûd’un yorumuyla karşılaşmaktayız. Ona göre, buradaki “ihtilaf”, “muhalefet” anlamında olup, ayette söz konusu edilen şey, iki tarafın birbirleriyle muhalefeti değil, müşriklerin Hz. Peygambere ve onun verdiği haberin gerçekliğine karşı muhalif tavrıdır. Allah, “*Çok yakında anlayacaklar!*” derken, muhataplarını, kendi aralarındaki görüş ayrılıklarından dolayı değil, Hz. Peygambere karşı çıkışlarından dolayı uyarmakta ve tehdit etmektedir.¹² Bizim tercihimiz de bu yorum doğrultusunda olduğu için, yaptığımız çeviri yaygın çeviri biçimlerinden farklı olmuştur:

-Kendi aralarında neyi konuşup soruşturuyorlar?

-Yoksa o büyük haberi mi?

-Hem de **gerçekliğine karşı çıktıkları** bir haberi, öyle mi?

-Yanlış yoldalar! Çok yakında anlayacaklar!

b. “وَأَذًا الْنفوس زوجت”¹³ ayetinin anlamı ile ilgili olarak, Taberî iki yorumun olduğunu söyler. Buna göre ayet, “Her insan kendi konumunda olan kişilere katıldığında, onlarla bir araya getirildiğinde” veya “Ruhlar bedenlere iade edildiğinde” anlamındadır. Taberî “وكنتم ازواجًا ثلاثة”¹⁴ ve “احشروا الذين ظلموا وازواجهم”¹⁵ ayetlerini de delil göstererek, Hz. Ömer’den nakledilen birinci yorumu tercih eder¹⁶. Diğer tefsirlere baktığımızda, bu iki yoruma ek olarak, şu anlamların da kaydedildiğini görmekteyiz:

¹² Ebu’s-Su’ûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1999, VI, 354.

¹³ et-Tekvîr 81/7

¹⁴ el-Vâkı’a 56/7.

¹⁵ es-Sâffât 37/22.

¹⁶ et-Taberî, *a.g.e.*, XV, 88-90. Ayrıca bk. İbn Kesîr, *a.g.e.*, 476-477.

“İnsanların kendi amelleriyle karşı karşıya getirilmesi”, “Müminlerin hurilerle, kâfirlerin şeytanlarla eşleştirilmesi”¹⁷. Tefsirlerde genellikle, Taberî'nin de tercih ettiği ilk yorum ön planda gözüküyor ise de, meallere baktığımızda bunun pek tercih edilmediğini görmekteyiz. Bizim çevirideki tercihimiz ise, Taberî'nin gerekçeli olarak yaptığı yorum doğrultusunda olmuştur: “*Herkes, inanç ve davranışlarının niteliğine göre gruplara ayrıldığı zaman!*”

c. “وهديناه النجدين”¹⁸ ayetinde geçen “necdeyn” kelimesinin tekili olan “necd”, asıl anlamı itibariyle, dip ve derinliğin zıddı olup yeryüzünün yüksek kısımlarını ifade eden bir kelimedir. Ayrıca, bu temel anlamla bağlantılı olarak, görülebilir bir yükseklikte olup açık ve net bir şekilde gözüken yol anlamında da kullanılmaktadır¹⁹. Temel sözlüklerin verdiği bu anlamlar tefsirler tarafından da tekrarlanmış ve ayetteki “necdeyn” ifadeyle iki yolun kastedildiği ve bu iki yolun da “hayır ve şer yolu” olduğu yorumu yapılmıştır. Buna göre ayet, “*Biz ona hayır ve şer yolunu açık bir şekilde öğrettik, bildirdik.*” anlamındadır. Genel kabul gören yorum bu olmakla birlikte, söz konusu ifadeyle yeni doğan çocuğa hayat veren sütün kaynağı olması bakımından iki göğsün kastedilmiş olabileceği şeklindeki yorum da, tefsir kaynaklarında “denildi ki”, “veya” vb. kayıtlarıyla yer almıştır²⁰. Elmalılı ise, kelimenin sözlük anlamları üzerinde kısaca durduktan hemen sonra, siyak-sibak ilişkisine değinerek şu yorumu yapar: “Necd kelimesi, mücahid bir kahramana gösterilen iki tepe gibi yüksek iki gaye, iki yol manası-

¹⁷ ez-Zeccâc, *a.g.e.*, V, 225; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, IV, 694; İbn Atiyye, *a.g.e.*, V, 442; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Kahire 2003, XXXI, 70; el-Beydâvî, *a.g.e.*, II, 572; en-Nesefî, *a.g.e.*, IV, 491; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, 477; Ebu's-Su'ûd, *a.g.e.*, VI, 384.

¹⁸ el-Beled 90/10

¹⁹ el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, Beyrut 1988, VI, 83-84; ez-Zeccâc, *a.g.e.*, V, 250.

²⁰ et-Taberî, *a.g.e.* XV, 250-252; ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 744; el-Beydâvî, *a.g.e.*, II, 595; en-Nesefî, *a.g.e.*, IV, 525; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, X, 482; İbn Kesîr, *a.g.e.*, IV, 512; Ebu's-Su'ûd, *a.g.e.*, VI, 431-432.

nı telkin etmektedir.”²¹ Elmalılı daha sonra, klasik tefsir metinlerinde belirtilen ve tercih edilen yorum üzerinde detaylı bir şekilde durmakta ve anlaşıldığı kadarıyla o da, diğerleri gibi, “necdeyn” kelimesi ile “hayır ve şer nitelikli iki yol”un kastedildiği yorumuna katılmaktadır²².

Biz ise, gerek ayetin bağlamını, gerekse ayette yer alan “hedâ” fiil kökünün ve bundan türeyen diğer kavramların Kur’an’da ifade ettiği anlamı gözeterek, Elmalılı’nın yaptığı ilk yorumun isabetli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Kur’an’da “hedâ” fiili, hiçbir yerde, insana olumsuz bir hedefi gösterme, oraya yönlendirme veya iletme anlamında kullanılmamıştır. Olumsuz bir durumun olumsuzluğunu dile getirerek ondan sakındırmaya çalışmak da olumlu bir yol gösterme olarak değerlendirilebilir ise de, “hedâ” fiilinin ve ondan türeyen kelimelerin Kur’an’daki kullanımları dikkatlice incelendiğinde, onların her zaman olumlu yöne işaret eden bir istikameti ifade ettiği görülecektir. Dolayısıyla burada da, iki olumlu hedefin gösterilmesi söz konusu olmalıdır. Buna göre, “takip” anlamı içeren “fe” edatıyla başlayan ve 16. ayete kadar olan kısmın “necdeyn” kelimesiyle kastedilen anlama açıklık getirdiği kanaatindeyiz: Allah, “*Yığınla servet harcaııp tükettim!*” diyerek (6. ayet) övünen insana, asıl övünülecek kahramanlığın gösterilen iki hedefe ulaşmakla mümkün olacağını hatırlatıyor. Bu iki hedefe giden yol ise, onun hiç yanaşmak istemediği “*çetin ve zorlu yol*”dur. Bu yolun sonunda da, söz konusu iki hedef vardır. Birincisi, insanı kölelik zincirinden kurtarmak, ikincisi ise açlık çekilen bir günde doyurmaktır.

Ayet ile ilgili yorumumuz bu doğrultuda olduğu için, anlamı da buna göre verdik. Buna göre ayetin anlamı, “*Kendisine iki yüce hedef göstermedik mi?*” şeklindedir.

5. Özellikle kıyamet ve ahiret ahvalini beyan eden bazı

²¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul tsz., VIII, 5837.

²² Elmalılı, *a.g.e.*, VIII, 5838-5841.

kavramlar, genellikle özel isim olarak telakki edilmekte ve bunlar çoğu zaman çevirisi yapılmadan lafız olarak Türkçeye aktarılmaktadır. Oysa bu kelimelerin her biri, Araplarca bilinen esas anlamları itibariyle, delalet ettikleri olguların özel bir yönünü ve boyutunu muhatabın zihnine yaklaştırmayı amaçlamaktadır. Bunlar özel isim olarak telakki edilerek çeviri esnasında lâfzen muhafaza edildiğinde, delalet ettikleri anlam buharlaşıp yok olmaktadır.

Çevirisini yaptığımız kısımda karşılaştığımız bu tür kelimelerin bir kısmına, detay tahlillere girmeksizin, kısaca değinmek istiyoruz.

- **النعم / en-Na'im:** Kur'an'da bu kavram, cennetin sınırsız nimetlerle donatılmış bir bolluk ve refah yurdu oluşunu nitelemek üzere 16 ayette geçer²³. Eğer bu kelime özel isim olarak değerlendirilir ve "na'im cenneti" olarak Türkçeye aktarılırsa, cennetin insanı cezbeden bir yer oluşu keyfiyetine işaret eden boyutu kaybolacaktır. Bu nedenle, kelimenin geçtiği ve aynı lâfzi yapıdaki İnfitâr 82/13 ve Mutaffifîn 83/22 ayetlerini "*İyiler, kesinlikle bolluk ve refaha kavuşacaklar*" şeklinde çevirmeyi uygun bulduk.

- **سجين / Siccîn ve عليون / Illiyyûn:** Mutaffifîn 83/7-8 ve 18-19 ayetlerinde geçen bu kelimelerden ilki, ölüm ötesi hayat gerçeğini kabul etmeyip cehennemlik olmayı hak edenlerin, ikincisi ise cennet nimetlerine kavuşacak olanların kayıtlarının tutulduğu bir tür "kayıt kütüğü"nü ifade etmektedir. Bunların, türetildikleri kelime köklerinin ifade ettikleri temel anlama uygun olarak, kayıtları tutulan kişilerin keyfiyetlerine işaret eden bir anlama sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kötüler kötü durumda oldukları için onların kayıt kütükleri "Siccîn" olarak isimlendirildiği gibi, iyiler de iyi oldukları için onların kayıt kütükleri "Illiyyûn" olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla bu isimlendirmeler, söz konusu kütüklerin keyfiyetine işaret eden

²³ Bk. M. Fuâd Abdülbâkî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982, s. 708.

bir sıfat-isim konumundadır. Şu halde, bunlar çevrilmeden olduğu gibi Türkçeye aktarıldığında, delalet ettikleri şeye delalet ediş keyfiyetleri kaybolmaktadır.

“Siccîn”, hapsedme anlamındaki “سجن /secn” kelimesinden türemiş olup²⁴, kötülerin gireceği cehennemın bir nevi hapsedane oluşuna işaret etmektedir. Bu kişilerin kaydının tutulduğu kütük de, bu anlam çerçevesinde, “Cehennem Tutukluları Kütüğü” olarak çevirdiğimiz “siccîn” kelimesi ile nitelendirilmiştir. “İlliyyûn” ise, yüksek ve yüce olmak anlamındaki “علو /ulüvv” kelimesinden türemiş olup²⁵, cennetin değer itibarıyla yüce insanların yurdu olacağına işaret etmektedir. Bu kişilerin kaydının tutulduğu kütük de, bu anlama bağlı olarak, “Yüce İnsanlar Kütüğü” olarak çevirdiğimiz “İlliyyûn” kelimesi ile nitelendirilmiştir.

- **تسنىم /Tesnîm:** Devenin hörgücüne “senâm” denildiği gibi, dumanın ve ateşin yükselmesi de “esneme” fiiliyle ifade edilmektedir²⁶. Yine, kuyu suyunun aksine, yeryüzünde bulunan su da “senim” olarak nitelendirilmektedir²⁷. Kur’an’da bir defa olmak üzere Mutaffifin 83/27 ayetinde geçen “tesnîm” ile aynı kökten gelen bu kelimelerin ifade ettiği ortak anlam, bir şeyin “yüksek/yüce” olmasıdır²⁸. Bu anlam çerçevesinde “tesnîm” kelimesi, “yüksekten akan su” şeklinde yorumlanmıştır²⁹. Dolayısıyla kelime, cennette inananlara sunulacak şarabın kaynağı olan suyun kalitesini ifade eden bir isim-sıfattır. Bu nedenle, bu anlamın çeviriye aktarılması gerekmektedir: “Şarabın karışımı, **doruklardan akıp gelen bir sudur.**”

- **الحطمة /el-Hutame:** Cehennemi niteleyen bir isim-sıfat olarak sadece Hümeze 104/4-5’de geçen bu kelime, cehenne-

²⁴ el-Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, VI, 56; el-Cevherî, *es-Sihâh*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1998, II, 1565; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut tsz., XIII, 203.

²⁵ el-Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, II, 248; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV, 83.

²⁶ el-Cevherî, *a.g.e.*, II, 1444.

²⁷ el-Cevherî, *a.g.e.*, II, 1444.

²⁸ İbn Fâris, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Lüğa*, Dâru’l-Ceyl, Beyrut 1991, III, 107.

²⁹ et-Taberî, *a.g.e.*, XV, 134-135; ez-Zeccâc, *a.g.e.*, V, 233; el-Cevherî, *a.g.e.*, II, 1444; er-Râzî, *a.g.e.*, XXXI, 100.

min Kur'an'da geçen isimlerinden biridir. Onunla cehennemin kastedildiği, “Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir!” anlamındaki 6. ayetten de rahatlıkla anlaşılmaktadır. Ancak “hutame”, cehenneme sadece bir olgu olarak delalet eden özel bir isim değil, aynı zamanda onun muhataplarca bilinmesi ve hissedilmesi istenen bir özelliğine de işaret eden bir niteleme sıfatıdır. Kelime, “kemik vb. sert bir şeyi kırmak, parçalamak” anlamındaki³⁰ “حطم /hatame” fiilinden türemiştir. Dolayısıyla cehennem, “el-hutame” şeklinde nitelendirilerek, içine atılanları parçalayıp öğüten bir mekanizmaya benzetilmiş³¹ ve böylece onun ürkütücülüğü zihinlere yaklaştırılmak istenmiştir.

Eğer bu kelime, çoğu mealde olduğu gibi, çevirisi yapılmadan lâfzen Türkçeye aktarılırsa, cehennemin söz konusu niteliğine dair anlam kaybolacaktır. Bu nedenle biz, ilgili ayetleri şu şekilde çevirmeyi uygun bulduk:

*Asla! Onlar, **insanı acımasızca öğüten o yere** terk edecekler.*

Acımasızca öğüten o yeri sen bilir misin?

Kur'an tercümesi teknikleri çerçevesinde, her biri ayrı bir çalışmayı ve üzerinde tartışmayı gerektirecek bazı hususlara kısaca değindikten sonra, yaptığımız çeviriyi sunmak istiyoruz.

³⁰ el-Halil b. Ahmed, *a.g.e.*, III, 175; İbn Fâris, *a.g.e.*, II, 78.

³¹ ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, IV, 789; el-Beydâvî, *a.g.e.*, II, 621; en-Nesefî, IV, 556.

Otuzuncu Cüzün Çevirisi

78. Nebe Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Kendi aralarında neyi soruşturuyorlar?
2. Yoksa o büyük haberi mi?³²
3. Hem de gerçekliğine karşı çıktıkları bir haberi, öyle mi?
4. Yanlış yoldalar! Çok yakında anlayacaklar!
5. Gerçekten yanlış yoldalar! Çok yakında anlayacaklar!

6. Biz, yeryüzünü bir döşek gibi yaymadık mı?
7. Dağları birer kazık gibi dikmedik mi?
8. Sizleri birbirinize eş olarak yaratmadık mı?
9. Uykunuzu dinlenme zamanı yapmadık mı?
10. Geceyi bir örtü gibi üstünüze sermedik mi?
11. Gündüzü geçim sağlama zamanı yapmadık mı?
12. Yedi sağlam göğü üzerinize kurmadık mı?
13. Oraya, ısı ve ışık saçan bir kandil asmadık mı?
14. Yüklü bulutlardan bolca yağmur yağdırmadık mı?
15. Onunla yerden tahıllar ve bitkiler çıkaralım,
16. Ağaçlarla kaplı bahçeler var edelim diye.

17. Şunu biliniz ki, Karar Günü'nün zamanı belirlenmiştir.³³
18. O gün, komut borusu çalınır ve siz topluluklar halinde gelirsiniz.
19. Bu sırada, gökyüzü açılmış ve her tarafından kapılar belirmiştir.
20. Dağlar yürütülmüş, birer serap olmuştur.
21. Cehennem, gözü yolda beklemeye koyulmuştur;
22. O, haddini aşanların son durağı olacaktır;

³² *Büyük haber*: Kur'an'ın bildirdiği, "İnsanlar öldükten sonra yeni bir hayat için yeniden dirilecekler." haberi.

³³ *Karar Günü*: Yeniden dirilmenin ardından, iyileri ve kötülerini belirlemek üzere son kararın açıklanacağı zaman.

23. Onlar orada çağlar boyu kalacaklardır.
24. Orada ne bir serinlik ne de bir içecek tadacaklar;
25. Yalnızca kaynar su ve tiksindirici bir içecek,
26. Durumlarına uygun bir ceza olarak.
27. Çünkü onlar, sonunda bir hesabın olacağını hiç beklemiyorlardı.
28. Mesajlarımızı da şiddetle yalanlamışlardı.
29. Biz ise her şeyi, evet her şeyi kayda geçirmiştik.
30. Öyleyse tadın bakalım!

Artık size karşı tavrımız, sadece azabınızı artırmak olacaktır.

31. Kendilerini kötülöklere karşı koruyanlara gelince:
Kazançlı çıkacak olan onlardır.
32. Bahçeler, üzüm bağları,
33. Taze ve yaşıt dilberler,
34. Dolu kadehler de onları beklemektedir.
35. Onlar orada ne bir gereksiz söz ne de bir yalan işitirler.
36. Bütün bunlar, Rabbinden bir ödöl, durumlarına uygun bir bağış-
tır.
37. O, göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin Rabbi ve sonsuz
merhamet sahibidir. O'nun karşısında hiç kimse tek bir söz söy-
leyemeyecektir.
38. O gün Ruh³⁴ ve melekler bir düzen içinde O'nun huzurunda du-
racaklar; O sonsuz merhamet sahibinin izin verdikleri dışında
kimse konuşmayacaktır. Konuşan da sadece doğruyu söyleye-
cektir.
39. İşte, gerçekliğinde asla şüphe olmayan gün! Artık, kim isterse,
Rabbine giden bir yol tutsun.
40. Kuşkusuz biz, yakın bir azaba karşı sizi uyarmış bulunuyoruz. O
gün kişi, ileriye dönük neler yapmışsa onlara bir bakar ve gerçeği
inkâr etmiş olan şöyle der: "Keşke toprak olsaydım!"

³⁴ Ruh: Cebrail'in isimlerinden biri.

79. Nâziât Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Var gücüyle çekip alanlara,
2. Şevkle çalışıp duranlara,
3. Sürekli bir uğraş içinde olanlara,
4. Uğraştığı yolda yarışıp duranlara,
5. Yarış içinde nice işler tasarlayanlara
Yemin olsun ki:
6. Gün gelecek, şiddetli bir sarsıntı olacak.
7. Ardından onu başka bir sarsıntı izleyecek.
8. İşte o gün, kalpler yerinden fırlarcasına çarpacak.
9. Bakışlar korkak ve ürkek bir hâl alacak.

10. Hâlâ diyorlar ki: “Biz çukura gömülmüşken, gerçekten de, yeniden hayata mı döndürüleceğiz?”
11. “Hem de çürümüş kemiklere dönüşmüşken, öyle mi?”
12. Bir de şunu diyorlar: “Eğer olacaksa bu, hiç de kârı olmayan bir dönüş olacak!”
13. Hâlbuki o, bir tek uyarı komutuna bakmaktadır.
14. Bir de bakmışın ki onlar, anında mahşer alanındaadırlar.

15. Musa'nın haberi ulaştı mı sana?
16. Rabbi, kutsal Tuva Vadisi'nde seslenmişti ona:
17. “Firavun'a git! Çünkü o, haddini son derece aştı!”
18. “Git ve de ki: İster misin, arınmış bir kişiliğe sahip olasın?”
19. “Rabbine giden yolu göstersem de sana, O'ndan saygıyla korka-
sın!”
20. Sonra Musa, ona en büyük mucizeyi gösterdi.
21. O ise, bütün bunlar yalan, dedi ve karşı çıktı.
22. Sonra da, koşar adımlarla çekip gitti.

23. Ardından, topladı herkesi ve seslendi,
24. “Ben sizin en yüce Rabbinizim!” dedi.
25. Allah ise onu, hem ölüm ötesi hayatta hem de bu dünyada ibret olsun diye cezalandırdı.
26. İşte bunda, Allah'tan saygıyla korkanlar için gerçek bir ders vardır.

27. Sizi yaratmak mı zor yoksa göğü mü? Bakınız, Allah onu inşa etti.
28. Derin bir yükseklik verip ona, düzgünce biçimlendirdi.
29. Gecesini karanlık, gündüzünü aydınlık yaptı.
30. Ardından, yeryüzünü yayıp döşedi.
31. Oradan sular ve otlaklar çıkardı.
32. Dağları da sağlamca yerleştirdi.
33. Hem siz hem de hayvanlarınız yararlısın diye...

34. O en büyük felaket anı gelip çattığı zaman!
35. O gün, neyin peşinde koştuğunu hatırlayacaktır insan!
36. Alev alev yanan ateş, onu göreceklelerin konmuştur önüne.
37. Artık, kim haddini aşmışsa son derece,
38. Ve dünya hayatını tercih etmişse sadece,
39. İşte, onun yerleşeceği yer, alev alev yanan ateştir!
40. Kim de Rabbinin makamına karşı hata yapmaktan korkmuş ve nefisini kötü istek ve düşüncelerden alıkoymuşsa,
41. İşte, onun yerleşeceği yer de cennettir!

42. Sana kıyametin zamanını soruyorlar, “Ne zaman kopacak!” diye.
43. Senin onun zamanını bildirmen mümkün mü hiç!
44. Onun kesin bilgisi sadece Allah'a aittir.
45. Sana düşen, ancak, ondan korkacak olanları uyarmaktır.
46. Kıyametle yüz yüze geldikleri gün, onlara öyle gelecek ki, dünyada geçirdikleri süre sadece bir akşam ya da bir kuşluk vaktidir.

80. Abese Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Kaşlarını çattı, yüzünü çevirdi!³⁵
 2. Çünkü kendisine, görmeyen o kişi geldi!
 3. Ne biliyorsun, belki o arınmış bir kişi olacak!
 4. Yahut öğüt alacak da, aldığı öğüt kendisine yarar sağlayacak!
 5. Bir yanda, eksiksiz ve kusursuz gören kendini,
 6. Sen ona yöneltiyorsun, bütün ilgini!
 7. Onun arınmak istemeyişi, neden bu kadar ilgilendirir ki seni!
 8. Diğer yanda, sana gelen biri, hem de koşarak!
 9. Allah'tan da saygıyla korkarak!
 10. Sen ise, istemiyorsun onun yüzüne bakmak!
 11. Asla böyle yapma! Bil ki bu bir öğüttür.
 12. Öyleyse, isteyen bu öğüde kulak verir.
 13. O, onurlandırılmış sayfalardadır:
 14. Yüceltilmiş, arındırılmış,
 15. Yazıcıların ellerinde korunmuş,
 16. Hem de onurlu, saygılı yazıcıların.
- ***
17. Yazıklar olsun şu insana! Ne kadar da iyilikbilmez!
 18. Allah onu neyden yarattı?
 19. Bir damladan! Onu yaratıp doğasını belirledi.
 20. Sonra, hayat yolunda kolaylıkla ilerletti.
 21. Sonra, onu öldürecek ve kabre koyacak.
 22. Sonra da, dilediğinde onu yeniden diriltecek.
 23. Böyle olmamal! İnsan, Allah'ın kendisine emrettiği şeyleri hâlâ yerine getirmiyor!
 24. İnsan yediği şeylere bir baksın ve düşünsün:

³⁵ Hz. Peygamber Mekke'nin ileri gelenlerinden İslam'ı kabul etmemekte direnen bazı kimselere gerçekleri anlatmakla meşgul olduğu bir anda, İbn Ümmi Mektûm isimli gözleri görmeyen bir şahıs gelir ve kendisine öğütte bulunmasını ister. Hz. Peygamber de, "seçkin!" insanlarla ilgilendiği için ona pek yüz vermez. Bu surenin ilk ayetlerinde, Allah Hz. Peygamberi bu yanlış tutumundan dolayı uyarır.

25. Bol ve bereketli yağmurlar yağdırdığımızı,
26. Ardından, toprağı yarıp bitkilerin çıkışını sağladığımızı,
27. Orada nice tahıllar bitirdiğimizi,
28. Üzüm bağları ve sebzeler,
29. Zeytinler ve hurmalar,
30. Sık ve gür ağaçlı bahçeler,
31. Meyveler ve otlaklar.
32. Hem siz hem de hayvanlarınız yararlansın diye...

33. Yeniden diriliş komutunun o şiddetli sesi duyulduğu zaman!
34. O gün kişi kaçır kardeşinden,
35. Anasından, babasından,
36. Eşinden, çocuklarından.
37. Çünkü o gün, onların her biri, ancak kendi durumuyla ilgilenmektedir.
38. İşte o gün, nice yüzler var ki neşe içindedir.
39. Gülmekte ve aldığı müjdeye sevinmektedir.
40. Nice yüzler de var ki o gün, keder içindedir.
41. Karanlıklar kuşatmıştır her bir yanını.
42. İşte bunlar, gerçeği inkâr edenlerdir, yoldan çıkmış olanlardır.

81. Tekvîr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Güneş karartıldığı zaman!
2. Yıldızlar söndüğü zaman!
3. Dağlar yürütüldüğü zaman!
4. Doğumu yaklaşmış develer bile terk edildiği zaman!
5. Yabani hayvanlar bir araya geldiği zaman!
6. Denizler kaynayıp taşıdığı zaman!
7. Herkes, inanç ve davranışlarının niteliğine göre gruplara ayrıldığı zaman!
8. Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman:
9. "Neydi günahı, öldürülmesine sebep olan?"
10. Amel defterleri açılıp yayıldığı zaman!

11. Gökyüzü, bir örtü gibi sıyrılıp açıldığı zaman!
12. Alev alev yanan o ateş kızıştırıldığı zaman!
13. Cennet iyice yaklaştırıldığı zaman!
14. Ne getirdiğinin farkına varacaktır insan!

15. Bakınız, yanlış yoldasınız!
Yemin ederim yıldızlara, gündüzleri gizlenip kaybolan,
16. Yolunda ilerleyip geceleri ortaya çıkan.
17. Geceye de yemin olsun, hafif bir karanlık çöktüğü an,
18. Ve sabaha, soluğu hissedilmeye başladığı zaman:
19. Kesinlikle onurlu bir elçinin sözüdür, bu Kur'an.³⁶
20. Güçlü, Egemenlik Tahtı'nın Sahibi katında saygın,
21. Orada sözü dinlenir, güvenilir bir elçinin.
22. Şu halde arkadaşınız, cinlerin etkisi altında kalmış biri değildir.³⁷
23. Nitekim o, o elçiyi, tam karşısında, açık bir şekilde görmüştür.
24. O, görünmeyen âlem konusunda, "öyle zannediyor" diye suçlanacak biri değildir.
25. Bu Kur'an, taşlanarak onuru kırılmış şeytanın sözü de değildir.
26. Şu halde siz, nasıl bir düşünceye kapılıp gidiyorsunuz?
27. Bu Kur'an, sadece, tüm insanlık için bir öğüttür!
28. Bir öğüttür, sizden doğru yolu bulmak isteyenler için!
29. Tüm insanlığın Rabbi olan Allah sizin doğru yolu bulmanızı istiyor olmasa, sizler onu isteyemezsiniz.³⁸

³⁶ Ayette "elçi" ile kastedilen, Cebrail'dir.

³⁷ "Arkadaşınız" ifadesiyle kastedilen Hz. Peygamberdir. Mekke ve yöresindeki yaygın inanışa göre, şairler ve kâhinler cinlerle ilişkisi olan kimselerdi. Onların söylediği şüirler ve kafiyeli sözler, cinlerin etkisiyle ortaya çıkmaktaydı. Hz. Peygamberin mesajına karşı çıkanlar, bu anlayışın etkisiyle, onun ağzından çıkan Kur'an ifadelerinin Allah kaynaklı olamayacağı, onun da şairler ve kâhinler gibi cinlerin etkisi altında kalarak konuştuğu yorumunu yapmışlardı. Ayette, bu düşüncede olanlara cevap verilmektedir.

³⁸ Allah isteseydi, kimseye seçme özgürlüğü tanımazdı ve herkes zorunlu olarak sadece doğru olanı tercih ederdi: "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündeki herkes, evet herkes, inanırdı. Öyleyse, inansınlar diye, insanlara sen mi baskı uygulayacaksın!" (Yunus 10/99) Yine o isteseydi, insanlara doğru yolu seçme yeteneği

82. İnfîtâr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Gökyüzü, çatlayıp ayrıldığı zaman!
2. Yıldızlar, tespih taneleri gibi saçıldığı zaman!
3. Denizler kabarıp taşıdığı zaman!
4. Kabirler, içindekiler yeniden diriltilip boşaltıldığı zaman!
5. İleriye dönük neler yaptığının ve neler yapmadığının farkına varacaktır insan!

6. Ey insan! Seni, son derece cömert olan Rabbine karşı, saygı sınırlarını aşmaya cesaretlendiren nedir!
7. O, seni yarattı, biçimlendirdi ve sana ahenkli bir vücut verdi.
8. Hangi şekli vermeyi istemişse, seni öylece şekillendirdi.

9. Yanlış yoldasınız! Üstelik Karşılık Günü'nü de yalanlıyorsunuz!³⁹
10. Kuşkusuz, üzerinizde kayıt tutanlar var:
11. Onurlu yazıcılarıdır onlar,
12. Yaptıklarınızın gayet farkındadırlar.
13. İyiler, kesinlikle bolluk ve refaha kavuşacaklar;
14. Yoldan çıkmış olanlarsa, kesinlikle alev alev yanan ateşe atılacaklar.
15. Karşılık Günü gelip çattığında oraya girecek onlar,
16. Bir daha oradan ayrılmayacaklar.
17. Karşılık Günü nedir, bilir misin sen?
18. Evet, Karşılık Günü nedir, bilir misin sen?
19. O gün, kimsenin kimseye en ufak bir faydası dokunmayacaktır. İşte o gün, karar verme yetkisi sadece Allah'ın olacaktır.

vermezdi ve herkes zorunlu olarak yanlış yolda olurdu. Dolayısıyla insanların doğruyu veya yanlışını tercih edebilmeleri ve iki yoldan birine yönelmeyi istemeleri, Allah'ın kendilerine verdiği isteme ve seçme özgürlüğü çerçevesinde gerçekleşmektedir. Kanaatimizce ayet bu gerçeğe işaret etmektedir.

³⁹ *Karşılık Günü*: Dünya hayatındaki tutum ve davranışlarının karşılığı olarak, insanlara verilecek ödül veya cezanın karara bağlanıp yürürlüğe konulacağı gün.

83. Mutaffifin Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Vay haline, ölçüde ve tartıda hile yapanların!
2. İnsanlardan bir şey alırken hakkını vererek ölçüp de,
3. Onlara bir şey verirken ölçüyü ve tartıyı eksik tutanların!
4. Düşünmez mi hiç bunlar, yeniden diriltilecekler?
5. Hesap vermek üzere, büyük bir günde!
6. İnsanların, tüm insanlığın Rabbi huzuruna çıkacakları günde!

7. Yanlış yapmayın! Yoldan çıkmışların kayıtları, “Cehennem Tutukluları Kütüğü”ndedir.
8. Cehennem Tutukluları Kütüğü nedir, bilir misin?
9. İnceden inceye tutulmuş bir kayıttır.
10. İşte o gün, vay haline yalanlayanların!
11. Karşılık Günü'nü yalanlayanların!
12. Onu ancak haddi aşan günahkârlar yalanlamaktadır!
13. Onlar, kendilerine mesajlarımız iletildiğinde, derler: “Bunlar eskilerin masallarıdır!”
14. Yanlış düşünüyorlar! Dahası, işledikleri günahlar onların kalplerini karartmıştır!
15. Yanlış yoldalar! O gün onlar, Rablerinin yanına kesinlikle yaklaştırılmayacaklardır.
16. Sonra onlar, kesinlikle alev alev yanan o ateşe gireceklerdir.
17. Sonra onlara, “İşte yalanlamakta olduğunuz şey!” denecektir.

18. Düşündükleri gibi değil! İyilerin kayıtları, “Yüce İnsanlar Kütüğü”ndedir.
19. Yüce İnsanlar Kütüğü nedir, bilir misin?

20. İnceden inceye tutulmuş bir kayıttır.
21. Allah'a yakın olanlar da buna tanıktır.
22. İyiler, kesinlikle bolluk ve refaha kavuşacaklar.
23. Kurulup döşenmiş koltuklara, seyre dalacaklar.
24. Bolluk ve refahın ışıltısını, yüzlerinden okursun onların!
25. Mühürlenerek korunmuş, yıllanmış şarap sunulur onlara.
26. İçtikçe misk kokusu saçan şarap!
Yarışacaklarsa işte bunun için yarışınlar!
27. Şarabın karışımı, doruklardan akıp gelen bir sudur.
28. Suyun kaynağı, Allah'a yakın olanların içecekleri bir pınardır.

29. Hani, suçlular inananlarla gülüp eğlenirlerdi!
30. Onlarla karşılaştıklarında kaş göz işaretleriyle alay ederlerdi!
31. Dostlarının yanına dönerken de keyiflenerek dönerlerdi!
32. Onları gördüklerinde, "Bunlar kesinlikle sapıtmışlar!" derlerdi!
33. Oysa onlar, inananların ne yaptıklarının kaydını tutmakla görevlendirilmiş değillerdi!
34. İşte bugün, inananlar gerçeği inkâr edenlere gülüp onlarla eğlenmektedirler.
35. Kurulup döşenmiş koltuklara, onların haline bakıp seyretmektedirler.
36. Gerçeği inkâr edenler, yaptıklarının karşılığını aldılar mı şimdi!

84. İnşikâk Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Gökyüzü çatladığı zaman!
2. Rabbine kulak verdiği ve emrine boyun eğdiği zaman!
3. Yeryüzü, kıvrımları açılıp dümdüz edildiği zaman!
4. Bağrındakileri dışarı atıp tamamen boşaldığı zaman!
5. Rabbine kulak verdiği ve emrine boyun eğdiği zaman!

6. Ey insan! Rabbine doğru yol alırken, iyi veya kötü, yoğun bir çaba içerisinde ya! Sonunda O'nunla karşılaşacaksın!
 7. İşte bir yanda, amel defterleri sağından verilenler...
 8. Onlar, kolayca başaracakları bir hesaba çekilecekler.
 9. Ardından, dostlarının yanına neşe içinde dönecekler.
 10. Diğer yanda, amel defterleri arkalarından verilenler...
 11. Onlar da, ölmek isteyip feryat edecekler!
 12. Ama kaçış yok, kızıştırılmış bir ateşe girecekler!
 13. Hani, dostları arasında oldukça neşeliydiler!
 14. Hani, düşünüyorlardı ki asla yeniden hayata dönmeyecekler!
 15. Ama ne var ki, Rableri onları hakkıyla görüp gözetliyordu!
- ***
16. Bakınız, yanlış yoldasınız!
Yemin ederim akşam kızılığına,
 17. Geceye ve beraberinde getirdiklerine,
 18. Onlara katıldığı zaman Ay'a da yemin olsun ki:
 19. Sizler kesinlikle, bir hâlden diğerine sürekli bir değişim yaşayacaksınız.
 20. Öyleyse, onlara ne oluyor da inanmıyorlar?
 21. Kendilerine Kur'an okunduğunda saygı duymuyorlar!
 22. Üstelik gerçeği inkâr edenler, yalanlıyorlar!
 23. Oysa Allah, onların kalplerinde gizlediklerini çok iyi bilmektedir.
 24. Öyleyse onlara, can yakıcı bir azabın müjdesini ver!
 25. Fakat inanan ve uygun davranışlarda bulunanlar başka!
Çünkü onlara bitmez tükenmez bir ödül vardır.

85. Burûc Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Burçlarla donanmış göğe,
2. Vadedilmiş o güne,
3. Tanıklık edene ve hakkında tanıklık edilene
Yemin olsun.
4. Yazıklar olsun, inananlara işkence için hendek kazanlara;

5. Oraya, alevleriyle dehşet saçan bir ateş yakanlara.
6. Onlar, ateşin etrafına oturmuşlardı;
7. İnananlara yaptıkları işkenceye bizzat tanık olmuşlardı.
8. Onları sadece, güçlü ve övgüye layık olan Allah'a inanıyorlar diye cezalandırıyorlardı.
9. Allah, göklerin ve yerin egemenliğini elinde tutandır. Allah, yaptıkları her şeye tanıktır.
10. İnanan erkeklere ve inanan kadınlara işkence edip, üstelik tövbe de etmeyenler var ya! İşte, cehennem azabı onları beklemektedir! Onlar, yakıcı ateşin azabını hak etmişlerdir!
11. İnanan ve uygun davranışlarda bulunanlara gelince, içlerinden ırmaklar akan cennetler onlarındır. İşte büyük kazanç budur!
12. Şunu bil ki, Rabbinin yakalayıp cezalandırması çok çetindir!
13. Yoktan yaratan ve yeniden diriltip can veren O'dur.
14. Gerçek bağışlayıcı ve gerçek seven O'dur.
15. O, Egemenlik Tahtı'nın Sahibidir ve yücedir.
16. O, istediği şeyleri mutlaka yapandır.

17. Şu toplumların haberi ulaştı mı sana?
18. Firavun ve Semûd halkının başına gelenler?
19. Ne var ki, gerçeği inkâr edenler, hala yalanlamakta ısrar etmekte!
20. Ama Allah onları çepeçevre kuşatmıştır!
21. İddialarının aksine, bu okunanlar, yüce bir Kur'an'dır.
22. O, Allah'ın koruması altındaki bir kayıttadır.

86. Târık Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Göğe ve geceleri ortaya çıkana yemin olsun ki,
2. -Geceleri ortaya çıkan nedir, bilir misin sen?
3. Yıldızdır o, yaydığı ışıkla karanlığı delip geçen.-
4. Kuşkusuz, herkesin üzerinde bir kayıt tutan vardır.

5. Şu halde, hangi şeyden yaratıldığına bir baksın insan.
6. Yaratılmıştır o, boşaltılıp dışarı atılan bir sudan.
7. Bir su ki, çıkar, sırt ile göğüs kemikleri arasından.
8. Kuşkusuz, onu yeniden diriltmeye de gücü yetendir Yaratıcı.
9. O gün, gizlenen sırlar bütün çıplaklığı ile ortaya konulur.
10. O zaman insanı kurtaracak ne bir güç ne de bir yardımcı bulunur!

11. Buharlaşıp yükselen suyu yağmur olarak geri döndüren göğe,
12. Filizlenen tohumlara yol vermek üzere çatlayan yere
Yemin olsun ki:
13. Bu Kur'an, kuşkusuz, gerçeği temelsiz şeylerden ayıran bir "söz"dür.
14. O, asla boş ve değersiz bir söz değildir.
15. Onlar, kendilerince bir plan kuruyorlar!
16. Ben de kendi planımı kuruyorum!
17. Şu halde, gerçeği inkâr edenlere de ki: "Hele bir acele etmeyin!"
Ve onlara karşı sabret ve yumuşak davran!

87. A'lâ Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Yüce Rabbinin adını, zatına yakışmayan niteliklerden uzak tut.
2. O, varlıkları yaratıp biçimlendirendir.
3. O, varlıkların doğasını belirleyip yol gösterendir.
4. O, otlakları yeşertendir.
5. Onları kupkuru bir süprüntüye çeviren de O'dur.

6. Biz sana okutacağız ve sen asla unutmayacaksın.
7. Allah istemedikçe... Çünkü O, açık olanı da gizli kalanı da bilir.

8. Biz, senin kolaylıkla başarmanı sağlayacağız.
9. Öyleyse sen öğüt ver... Eğer öğüt fayda verirse!
10. Allah'tan saygıyla korkan, öğüt alacaktır.
11. Son derece bahtsız olan, ondan uzak duracaktır.
12. O, dehşet saçan ateşe girecektir.
13. Sonra, orada ne ölecek ne de yaşayacaktır.
14. Ancak, kurtuluşa erecektir, arınmış bir kişiliğe sahip olan,
15. Allah'ın adını kalbinde taşıyan ve namazını kılan.
16. Siz, aksine, sadece dünya hayatını tercih ediyorsunuz.
17. Oysa ölüm ötesi hayat daha üstün ve kalıcıdır.
18. Kuşkusuz bu gerçekler, önceki sahifeler de mevcuttur.
19. İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde.

88. Ğâşiye Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Herkesi kuşatıp etkisi altına alacak o günün haberi geldi mi sana?
2. İşte o gün, nice yüzler var ki, korkak ve ürkek bir hâl almıştır.
3. Çok çalışmışlar, ama sadece yorgun düşmüşlerdir!
4. İşte onlar, kavurucu bir ateşe gireceklerdir!
5. Onlar, son derece sıcak bir pınardan sulanacak.
6. Dikenli, kuru bir ottan başka, onların yiyeceği olmayacak.
7. Öyle bir yiyecek ki, ne besleyecek ne de karınlarını doyuracak!
8. Nice yüzler de var ki o gün, bolluk ve refaha kavuşmuştur.
9. Faaliyetlerinin neticesini görmüş olmaktan hoşnut olmuştur.
10. Onlar, yüce bir cennete yerleşmişler,
11. Orada asla gereksiz bir söz işitmemektedirler.
12. Orada, şırl şırl akan bir pınar vardır.
13. Orada, yüksek koltuklar,
14. Doldurulmuş kadehler,
15. Dizilmiş yastıklar,
16. Serilmiş halılar vardır.

17. Peki onlar, deveye bakmazlar mı, nasıl yaratılmış?
18. Gökyüzüne bakmazlar mı, nasıl yükseltilmiş?
19. Dağlara bakmazlar mı, nasıl dikilmiş?
20. Yeryüzüne bakmazlar mı, nasıl serilmiş?
21. Öyleyse sen öğüt ver. Çünkü görevin sadece öğüt vermektir senin.
22. Sen onların üzerinde bir zorba değilsin!
23. Ancak, kimler yüz çevirmiş ve gerçeği inkâr etmişse,
24. Allah onlara en çetin azabı tattıracaktır!
25. Onların dönüşü kuşkusuz bize olacaktır!
26. Sonra, onların hesabını görmek de bizim işimizdir!

89. Fecr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Şafak vaktine,
2. Art arda gelen on geceye,
3. Eşi ve benzeri olan her şeye ve Tek olana,
4. Geçip gitmekte olan geceye
Yemin olsun ki:
5. Bu mesajları kavrayıp kendini yanlış yoldan alıkoyacak bir akla sahip olan için, bunlara yemin etmenin bir anlamı yok mu?

6. Dikkat etmedin mi, Rabbin ne yaptı, Âd kavmine?
7. Sütunlarla donatılmış İrem kentine?
8. Öyle sütunlar ki, benzeri yapılmamıştı hiçbir ülkede.
9. O vadide kayaları oyup evler yapan Semûd halkına?
10. O piramitlerin sahibi Firavun'a?
11. Onlar, o ülkelerde son derece haddini aşan kimselerdi,
12. Böylece, oralarda bozgunculuğu alabildiğine yaymışlardı.

13. Rabbin de, azap kamçılarını yağdırdı üstlerine.

14. Kuşkusuz Rabbin, olup biten her şeyi gözetlemektedir.

15. İnsan, Rabbi kendisini sınavıp da cömertçe davrandığında ve onu bolluk ve refaha kavuşturduğunda, şöyle der: “Rabbim bana cömert davrandı!”

16. Diğer yandan yine o, Rabbi kendisini sınavıp da verdiği imkânları biraz kıstığında, şöyle der: “Rabbim beni önemsemedi!”

17. Yanlış yoldasınız! Yapmayınız!

Yetime karşı cömertçe davranmıyorsunuz!

18. Yoksulu doyurmaya teşvik etmiyorsunuz!

19. Mirası, hak gözetmeden sorumsuzca yiyorsunuz!

20. Serveti, aşırı derecede seviyorsunuz!

21. Bakınız, yanlış yoldasınız!

Yeryüzü bütünüyle yıkılıp dümdüz edildiği zaman!

22. Rabbin ve bir düzen içinde sıralanmış melekler, çıkageldikleri zaman!

23. İşte o gün, cehennem de getirilip gözler önüne konduğu zaman, Evet, işte o gün, her şeyi hatırlayacaktır insan, Ama hatırlamak ne işine yarar ki o an!

24. Diyecek ki, bu hayatım için, keşke önceden bir şeyler yapmış olsaydım!

25. İşte o gün, Allah'ın tattıracağı azabı kimse tattıramaz!

26. O'nun kısıvrak yakalayıp bağladığı gibi kimse bağlayamaz!

27. Ey huzur ve güvene ermiş kişi!

28. Hoşnut olmuş ve kendisinden hoşnut olunmuş olarak, dön Rabbine!

29. Haydi gir kullarımın arasına!

30. Gir cennetime!

90. Beled Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Bakınız, yanlış yoldasınız!
Yemin ederim ki bu şehre!⁴⁰
2. -Ki seni incitmede bir sakınca görmüyorlar, bu şehirde!-⁴¹
3. Ve yemin ederim, babaya ve oğluna ki⁴²,
4. Biz insanı, acılarıyla dolu bir hayat sürmek üzere yarattık.
5. O, kendisine hiç kimsenin gücünün yetmeyeceğini mi sanıyor?
6. Bir de, “Yığınla servet harcaayıp tükettim!” diyor.
7. O, kendisini hiç kimsenin görmediğini mi sanıyor?

8. Biz ona, iki göz vermedik mi?
9. Bir dil ve iki dudak vermedik mi?
10. Kendisine iki yüce hedef göstermedik mi?⁴³
11. Ama o, çetin ve zorlu yola hiç yanaşmadı.
12. O “çetin ve zorlu yol” nedir, bilir misin?
13. İnsanı kölelik zincirinden kurtarmaktır.

⁴⁰ “Bu şehir” ile kastedilen Mekke'dir.

⁴¹ Kutsal bir kent olarak Mekke ve yakın çevresi, İslam öncesi dönemde de “haram/yasak” bölge kabul edilmiş ve oradaki insanlara, av hayvanlarına ve bitki örtüsüne dokunmak yasaklanmıştı. Bu alanın dışında kalan kısım ise yasağın olmadığı “hıll/serbest” bölge idi. İşte Hz. Peygamber, canlılara dokunmanın yasak sayıldığı bu güvenli bölgenin bir ferdi olmakla birlikte, Allah'a ortak koşan Mekkeliler, ona maddî ve manevî baskı uygulayarak onu ölümle tehdit etmede bir sakınca görmüyorlardı. Ayette onların bu tutumlarına bir gönderme vardır.

⁴² Üzerine yemin edilenler hakkında farklı yorumlar yapılmış olmakla birlikte, önceki iki ayette Mekke'nin söz konusu edildiği dikkate alınır, burada da Mekke'nin kurucusu olan Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in kastedilmiş olduğu şeklindeki yorum isabetli gözükmemektedir.

⁴³ Ayette geçen “necdeyn” sözcüğünün tekili olan “necd” kelimesinin temel anlamı “yüksek yer”dir. Buna göre “necdeyn” iki yüksek yer demektir. Burada mecazî bir anlatım söz konusu olup, “önemli iki hedef” kastedilmektedir. Allah'ın insana gösterdiği ve yönlendirdiği bu iki hedefe, insanın bir türlü yanaşmak istemediği “çetin ve zorlu” bir yoldan (11. ayet) gidilerek ulaşılmaktadır. Gidilecek bu çetin yolun sonu iki yüce hedefe ulaşmaktadır: Birincisi, “insanı kölelik zincirinden kurtarmak” (13. ayet), ikincisi de “yetim ve yoksulu doyurmak.” (14. 15. 16. ayetler)

14. Veya açlık çekilen bir günde doyurmaktır:
15. Hemen yakınındaki bir yetimi,
16. Ya da, çaresizlik içindeki bir yoksulu.
17. Bir de, inanan, güçlülere göğüs germeyi ve merhametli olmayı birbirlerine öğütleyen kimselerden olmaktır!
18. Çünkü onlar, şanslı kimselerdir.
19. Mesajlarımızı inkâr edenler ise, onlar, uğursuz kimselerdir.
20. Kapıları kapatılmış ateş, onları dört bir yandan saracaktır.

91. Şems Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Güneş'e ve onun parlayan ışığına,
 2. Onu izlemekte olan Ay'a,
 3. Onu ortaya çıkartıp göstermekte olan gündüze,
 4. Onu bürüyüp örtmekte olan geceye,
 5. Göğe ve onu inşa edene,
 6. Yere ve onu yayıp döşeyene,
 7. İnsana ve onu biçimlendirip,
 8. Hem yoldan çıkartacak hem de kötülüklerden koruyacak yolları kendisine bildirene
Yemin olsun ki:
 9. Kendini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir.
 10. Kendini kötülüğün kucağına iten de, zarara uğramıştır.
- ***
11. Semûd kavmi de, haddini aşarak yalanlamıştı.
 12. İçlerinden son derece bahtsız olanı ileri atıldığında,
 13. Allah'ın Elçisi onlara seslenmişti: Dokunmayın Allah'ın devesine, içinin suyunu!
 14. Ancak, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Rableri de işledikleri günah sebebiyle onların kökünü kazıyıp orayı yerle bir etti!
 15. Oysa o kişi, kavminin başına gelecek böyle bir felaketten

hiç korkmuyordu!

92. Leyl Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Karanlığıyla bürüyüp örttüğü an geceye,
2. Işıldayan yüzünü gösterdiği zaman gündüze,
3. Erkeği ve dişiye Yaratan'a
Yemin olsun ki:
4. Sizler, gerçekten farklı amaçlar peşinde koşmaktasınız.
5. Bir yanda, cömertçe veren ve kendini kötülüklerden alıkoyan,
6. Ve güzelliklerle donanmış cennet yurdunu doğrulayan;
7. İşte ona, rahat ve mutluluğa ulaştıran kapıları aralayacağız.
8. Diğer yanda, cimrilik eden ve kendini eksiksiz ve kusursuz gören,
9. Ve güzelliklerle donanmış cennet yurdunu yalanlayan;
10. Ona da, sıkıntı ve zorluklarla dolu bir hayatın kapılarını aralayacağız.
11. Cehenneme düştüğünde, ona servetinin hiçbir yararı olmayacak.

12. Kuşkusuz, bize düşen doğru yolu göstermektir.
13. Ölüm ötesi hayatın da bu dünya hayatının da sahibi kesinlikle Biziz.
14. İşte, alevlenmiş bir ateşe karşı sizi uyarmış bulunuyorum.
15. Oraya yalnız, son derece bahtsız olan girecektir.
16. Çünkü o, gerçeği yalanlamış ve yüz çevirmiştir.
17. Kendini kötülüklerden titizlikle koruyan, ondan uzak duracaktır.
18. Çünkü o, arınmış bir kişiliğe sahip olmak için, servetini harcamıştır.
19. Bunu, herhangi birinden gördüğü bir iyiliğe karşılık olarak değil,
20. Yalnızca, Yüce Rabbinin hoşnutluğunu arzuladığı için

yapmıştır.

21. İlerde o, kesinlikle hoşnut olacaktır.

93. Duhâ Süresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Yükselen güneşin etrafı aydınlatmaya başladığı zamana,
2. Durgun ve karanlık bir hâl aldığı zaman geceye
Yemin olsun ki:
3. Rabbin seni bırakıp veda etmedi ve sana darılmadı da!
4. Senin için, ölüm ötesi hayat dünya hayatından daha iyidir.
5. Bil ki, Rabbin sana cömertçe verecek ve sen hoşnut olacaksın.
6. Bir yetimken, elinden tutup seni barındırmadı mı?
7. Yol nedir bilmezken, sana yol göstermedi mi?
8. Darlık içindeyken, seni alıp varlıklı yapmadı mı?
9. Şu halde, yetime asla haksızlık etme!
10. İsteyeni de asla azarlayıp geri çevirme!
11. Rabbinin sana olan iyiliğini her zaman dile getir!

94. İnşirah Süresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Gönlünü ferahlatmadık mı senin?
2. Üzerinden yükünü kaldırmadık mı senin?
3. -Belini kırıp, seni inleyen o yükü-.
4. Şanını yüceltmedik mi senin?
5. Şunu bil ki, her güçlüğüñ peşinden bir kolaylık gelir.
6. Evet, her güçlüğüñ peşinden bir kolaylık gelir.
7. Öyleyse, bir işi bitirdiğinde bir diğeriñin peşinde yorul.
8. Ve yalnızca Rabbini arzula, O'na doğru.

95. Tîn Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. İncire ve Zeytine⁴⁴,
2. Sina Dağına,
3. Ve şu Güvenli Şehre
Yemin olsun ki:
4. Kuşkusuz biz insanı en güzel biçimde yarattık.
5. Sonunda onu, düşülebilecek en aşağı konuma düşürdük.
6. Fakat inanan ve uygun davranışlarda bulunanlar başka!
Çünkü onlara bitmez tükenmez bir ödül vardır.
7. O halde ey insan! Seni, Karşılık Gününü yalanlamaya iten sebep ne?
8. Allah, karar verme konumundaki en yüce hâkim değil mi?

96. Alak Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Rabbinin adıyla oku! O'dur Yaratan!
2. İnsanı O yarattı, rahim duvarına tutunmuş o küçücük parçacıktan!
3. Oku! Senin Rabbin son derece cömerttir.
4. O'dur kalemle yazmayı öğreten.
5. İnsana bilmediği şeyleri öğreten.
6. Buna rağmen, haddini son derece aşmakta insan!
7. Kendini eksiksiz ve kusursuz görüyor da ondan!
8. Oysa Rabbinedir, ölümle gelen dönüş yolculuğu!

9. Baksana şu karşı koyana!
10. Namaz kılmakta olan bir kula!

⁴⁴ Bazı müfessirler ayette geçen "tîn/incir" ve "zeytûn/zeytin" kelimelerini, bu adlarla bilinen iki meyve olarak yorumlamışlardır. Bazıları ise, 2. ve 3. ayetlerde Hz. Musa'yı ve Hz. Muhammed'i simgeleyen iki önemli yer isminin geçmesinden yola çıkarak, bu iki kelimenin de önceki peygamberlerden ikisine işaret eden yer isimleri olmasının daha uygun olacağını söylemişlerdir.

11. Düşünmeli değil mi, namaz kılan o kul, ya doğru yoldaysa!
12. Veya kötülüklerden sakınmayı öğütlüyorsa!
13. Düşünmeli değil mi, diğeri de gerçeği yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa!
14. O bilmez mi, Allah'ın gördüğünü?
15. Eğer vazgeçmezse karşı koymaktan, onu kısıkırak yakalarız perçeminden!
16. O yalancı, günahkâr perçeminden!
17. İsterse çağırısın tüm taraftarlarını!
18. Biz de çağırırız, zebânileri⁴⁵!
19. Aldırma! Sakın uyma ona! Sen Rabbine secde etmeye ve yakınlaşmaya devam et!

97. Kadr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Kur'an'ı biz indirdik Kadir Gecesi.
2. Bilir misin, nasıl bir gecedir Kadir Gecesi?
3. Bin aydan üstündür Kadir Gecesi!
4. Melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle, O'nun bütün buyruklarını yerine getirmek üzere inerler o gece.
5. Esenliktir, şafak sökünceye kadar o gece.

98. Beyyine Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Gerçeği inkâr eden Kitap Sahipleri⁴⁶ ve Allah'a ortak koşanlar, kendilerine apaçık kanıt gelinceye kadar mevcut hallerini terk edecek değillerdi ya!
2. İşte apaçık kanıt: Allah'ın gönderdiği bir elçi; tertemiz sayfalar okuyor;
3. Öyle sayfalar ki, gerçeğin kaynağı olan ilahî kitapları içinde barındırıyor.
4. Kendilerine Kitap verilmiş olanların aykırı tutumları, her

⁴⁵ Zebânî: Cezalandırıcı melekler.

⁴⁶ Kitap Sahipleri: Yahudiler ve Hıristiyanlar.

zaman, kendilerine apaçık kanıt geldikten sonra olmuştur.

5. Oysa onlara emredilen sadece şuydu: Dosdoğru kişiler olarak, yalnızca Allah'a boyun eğip O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekâtı vermek.

İşte, gerçeğin kaynağı olan ilahî kitapların önerdiği din budur!

6. Gerçeği inkâr eden Kitap Sahipleri ve Allah'a ortak koşanlar, içinde sürekli kalmak üzere cehennem ateşine gireceklerdir.

İşte onlardır, yaratılmışların en kötülerini!

7. İnanan ve uygun davranışlarda bulunanlarsa,

İşte onlardır, yaratılmışların en iyileri!

8. Rableri katında onların ödülü, içlerinden ırmaklar akan ve sonsuza kadar kalacakları Adn⁴⁷ cennetleridir.

Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır.

İşte bu ödül, Rablerinden saygıyla korkanlar içindir.

99. Zilzâl Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Yerküre, dehşet saçarak sarsıldığı zaman!
2. Yerküre, içindeki ağırlıkları boşalttığı zaman!
3. İnsan, "Neler oluyor buna!" diye seslendiği zaman!
4. İşte o gün, yerküre, üzerinde olup biten her şeyi açıklayacaktır...
5. Rabbinin kendisine bildirdiği şekliyle.
6. İşte o gün insanlar, yaptıklarını görmek üzere, gruplar halinde ortaya çıkacaklar;
7. Kim zerre kadar iyilik yapmışsa, karşısında onu bulacak.
8. Kim de zerre kadar kötülük işlemişse karşısında onu bulacak.

100. Âdiyât Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

⁴⁷ Adn: Cennetin isimlerinden biri.

1. Nefes nefese koşanlara,
2. Bastığı yerden kıvılcım çıkaranlara,
3. Bir sabah vakti düşmanın üzerine sel gibi akanlara,
4. Ardından tozu dumana katanlara,
5. Sonunda düşmanın tam ortasına dalanlara
Yemin olsun ki:
6. İnsan, Rabbine karşı gerçekten nankördür.
7. Kuşkusuz, buna kendisi de tanıktır.
8. Ayrıca o, ileri derecede servet düşkünüdür.
9. Peki o, şunu anlamıyor mu?
“Kabirdekiler yeniden diriltilip çıkartıldığı zaman,
10. Göğüslerde gizlenenler ortaya konduğu zaman,
11. İşte o gün, kesinlikle haberdardır Rableri onlardan.”

101. Kâri'a Süresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Kalpleri yerinden oynatacak o dehşetli gün!
2. Nedir, kalpleri yerinden oynatacak o dehşetli gün?
3. O dehşetli gün nedir, sen bilir misin?
4. İşte o gün insanlar, etrafa yayılmış çekirgeler gibidir.
5. Dağlarsa, savrulmuş yünler gibi!
6. Sonuçta, iyilikleri ağır basanlar...
7. İşte onlar, mutlu oldukları bir hayattadırlar.
8. İyiliği ağır basmayanlarsa...
9. Derin bir çukurun kucağına düşecek onlar!
10. Nedir o derin çukur, sen bilir misin?
11. Kavurucu bir ateş!

102. Tekâsür Süresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Çoklukla övünme sizi öylesine sarmış ki!
2. Kabirlere girinceye dek sürmekte bu haliniz!
3. Yanlış yoldasınız! Bunu ileride anlayacaksınız!

4. Gerçekten yanlış yoldasınız! Bunu ileride anlayacaksınız!
5. Yanlış yoldasınız! Keşke gerçeği kesin bir şekilde anlasaydınız!
6. Şunu bilin ki, alev alev yanan o ateşi kesinlikle göreceksiniz.
7. Gerçekten de, onu kendi gözlerinizle göreceksiniz.
8. İşte o gün, tüm nimetlerden sorguya çekileceksiniz.

103. Asr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Yemin olsun ki zamana!
2. İnsan, kesinlikle zarardadır!
3. Ancak inananlar, uygun davranışlarda bulunanlar ve birbirlerine gerçeği ve güçlülere göğüs germeyi öğütleyenler başkadır!

104. Hümeze Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Vay haline, insanları çekiştirip dil uzatanların, yaralayıcı sözlerle gönül kıranların!
2. Onlar servet yığıp sürekli çoğaltma çabasındadırlar.
3. Servetlerinin kendilerini sonsuza dek yaşatacağını sanırlar!
4. Asla! Onlar, insanı acımasızca öğüten o yere terk edilecekler.
5. Acımasızca öğüten o yeri sen bilir misin?
6. Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir!
7. Yüreklere dek işleyen!
8. Kapıları kapatılmış ateş, onları dört bir yandan saracak,
9. Onlarsa, upuzun sütunlara bağlanmış olacak!

105. Fil Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Düşünmedin mi, Rabbin "Fil Ordusu"na ne yaptı?⁴⁸

⁴⁸ *Fil Ordusu*: Mekke'nin dini ve ticarî merkez olmasını ülkesinin çıkarı için uygun bulmayan Yemen hükümdarı Ebrehe'nin komutasında Kâbe'yi yıkmak üzere gelen ve güçlü fillerle donatılmış ordu.

2. Onların planlarını boşa çıkarmadı mı?
3. Üzerlerine sürü sürü kuşlar saldı,
4. Kuşlar, tepelerine keskin⁴⁹ taşlar yağdırdı,
5. Sonunda Rabbin, onları çiğnenmiş ekine çevirdi.

106. Kureyş Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Allah'ın Kureyş'e⁵⁰ sağladığı imkânlar için,
2. Kış ve yaz aylarında kendilerine sağladığı ticarî yolculuk imkânı için,
3. Şu Kutsal Ev'in Rabbine kulluk etsinler;
4. Onları aç bırakmayıp doyuran ve korkularını giderip güvenliklerini sağlayan Allah'a.

107. Mâûn Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Dikkat ettin mi hiç, Karşılık Günü'nü yalanlayana?
2. İşte odur, yetimi tersleyen.
3. Yine odur, yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen.
4. Şu biçim namaz kılanların vay haline!
5. Onlar, namazlarının bilincinde değildirler.
6. Çünkü onlar, gösteriş yaparlar.
7. Çünkü onlar, en küçük bir yardıma bile engel olurlar.

108. Kevser Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Ey Muhammed! Sana sonsuz güzellikler verdik.
2. Sen de, Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

⁴⁹ Ayette geçen ve kuşlar tarafından atılan taşın keyfiyetini belirten "siccil" kelimesi hakkındaki genel kanaat, Farsça kökenli olduğu ve "taşlaşmış çamur" anlamına geldiğidir. Ancak, Taberi'nin bazı Basra dilbilimcilerinin görüşü olarak naklettiği "sert ve mukavemetli" anlamı bizce ifadenin akışına daha uygun düşmektedir.

⁵⁰ Kureyş: Hz. Peygamberin mensubu bulunduğu kabilenin adı.

3. Asıl unutulup izi silinecek olan, senin hakkında kötü sözler sarf eden o kişidir!

109. Kâfirûn Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. De ki: Ey gerçeği inkâr edenler!
2. Ben sizin kulluk ettiklerinize asla kulluk etmeyeceğim!
3. Siz de benim kulluk ettiğime asla kulluk edecek değilsiniz!
4. Ben sizin kulluk ettiğiniz şeylere asla kulluk eden biri olmadım!
5. Siz de benim kulluk ettiğime asla kulluk eden kimseler olmadınız!
6. Öyleyse, sizin dininiz size, benim dinim bana!

110. Nasr Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Allah'ın yardımı gelip zafer gerçekleştiği zaman,
2. İnsanların, Allah'ın dinine topluluklar halinde girmekte olduklarını gördüğün zaman,
3. Hep övgüyle anıp zatına yakışmayan niteliklerden uzak tut Rabbini ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O, tövbeleri içtenlikle kabul edendir.

111. Mesed Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. Elleri kuruyacak Ebu Leheb'in, ocağı sönecek!
2. Ona ne serveti ne de kazancı fayda verecek!
3. Pek yakında o, alevli bir ateşe girecek!
4. Eşi de... Odun taşıyıcısı olarak!
5. Boynuna takılı, sağlam bir urganla gelecek!

112. İhlâs Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. De ki: O, Allah'tır, birdir.

2. Allah, her şeyin varlık sebebidir, hiçbir şeye muhtaç değildir.
3. O, ne çocuk sahibi olmuştur, ne de birinden doğmuştur!
4. Hiç kimse O'na denk olmamıştır!

113. Felak Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. De ki: Sığınırım, karanlığın arasından sıyrılıp çıkan sabahın Rabbine.
2. Yarattığı şeylerin şerrinden,
3. Bastırdığı zaman karanlığın şerrinden,
4. Dügümlere üfleyen büyücülerin şerrinden,
5. Kiskandıklarında, çekemeyenlerin şerrinden.

114. Nâs Sûresi

Sonsuz Merhamet Sahibi, Merhametiyle Her Şeyi Kuşatan Allah'ın Adıyla

1. De ki: Sığınırım, insanların Rabbine,
2. İnsanların Hükümdarına,
3. İnsanların Tanrısına.
4. Gizlenip sinsice fısıldayan şeytanın şerrinden;
5. İnsanların kalbine kötülük fısıldayan,
6. Cinlerden ve insanlardan.

**İslâm Düşüncesinin İlk Özgürlükçü Hareketi Mu'tezile'nin
"Kader" Anlayışı**

Doç.Dr. Abdulhamit SİNANOĞLU*

Özet

İslâm düşünce tarihinde kaderle ilgili tartışmalar hicri birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren; çok erken bir dönemde ortaya çıkmıştır. Kader konusunun hem siyâsî, hem de itikâdî yönleri bulunduğu için her dönemde düşünürlerin ve araştırmacıların dikkatlerini çekmiştir. Biz bu makalemizde bu tartışmaların ortaya çıkışı ve arkaplanı üzerinde durmayacak; konuya bazı Mu'tezile kelamcılarının kavramsal tahlil ve yorumlarını vererek, geleneksel Sünnî anlayışlardan farklı yaklaşımlarını açıklamaya çalışacağız. Arap dilinde "kader" ve "kudret" sözcükleri aynı kökten gelmekte, fakat Mu'tezile kelamcıları, ilâhî adaleti ve insan sorumluluğunu temellendirmek için bu sözcüğü değişik, hatta birbirlerine zıt anlamlarının da bulunduğunu hesaba katarak açıklamışlardır.

Anahtar kelimeler: *Mu'tezile, kader, kudret, kaza, takdir, halk (yaratma), fül.*

Fate Comprehension Of Mu'tazilah Which First Partisan Of Freedom School In Islam

Abstract

In Islamic history of thinking, weird discussions arise when very an early period which the depth of second of first century of the hegira. Thinkers and searchers to call attention fate of subject every time because its dimension of both politician and belief. We won't spend a lot of time thinking about appear of this discussions and its background in this article. We will explain topical some Mu'tazilah of thinkers conceptual

analysis and commentate. Besides we will explain approaches which different from traditional Sunni comprehension. In Arab language, "fate" and "force" words the same from source but Mu'tazilah thinkers explain this word as consider to different and theirs opposite meaning for based on divine justice and person of responsibility.

Keywords: *Mu'tazilah, Fate, Force, Adjudication, Appreciation, Create, Act.*

Giriş

"Kader" ile "kudret" sözcükleri geleneksel İslâm düşüncesinde çoğunlukla birbirine tam zıt kavramlar halinde kullanılmıştır. Burada "kudret" kavramı ile "insanın gücü"nü kastediyoruz. Biz bu başlık altında konuya Mu'tezile ekolü açısından yaklaşacak ve bu iki sözcük arasındaki anlam alanını Allah-insan ilişkisi çerçevesinde; insanın özgürlüğü bağlamında ele alacağız.

İslam düşünce tarihinde Abbâsî Halifesi el-Mütevekkil'in Kelâm ilmini, Felsefeyi ve özgür düşüncüyü yasaklamasından itibaren Mu'tezile zayıflamaya; bu süreçten sonra da ehli hadîsin ve fıkıhçıların din hakkındaki yaklaşımları hakim söylem olmaya başlamıştır. Bundan sonra Müslümanların kader anlayışı, insan kudretini ya sınırlamış ya da yok saymıştır.

Mu'tezile ekolünde kader konusunda yapılan tartışma ve yorumlar, kâinatın belli bir düzen içerisinde yaratılışını değil, fiillerinden sorumlu olan insanın, bu yaptıklarının ezelde tayin ve tespit edilip edilmediği meselesiyle ilgilidir. Kainatta, Yüce Allah tarafından yaratılıp yaşatılan her varlığın, *kendisine özgü* bir kaderi bulunmaktadır. İnsanın kaderi de iyilik ve kötülük işleyecek tarzda yaratılmış ve kendisine akıl ve irâde verilmiş olmasıdır. "İnsanın gayesi Allah tarafından tespit edilmiş olmasına rağmen, bu hedefin gerçekleştirilmesini Allah, insana bırakmıştır. İnsan, aklı, irâdesi ve tecrübesi ile bu

gayeyi gerçekleştirebilecek *imkâna* sahiptir. Amacı gerçekleştirip-gerçekleştirmemekte insan serbest bırakılmıştır. Yani insana bu hürriyeti Allah vermiştir.”¹

A. Mu'tezile Açısından "Kader" Kelimesinin Kavramsal Çözümlemesi

I. Kader Kelimesinin Anlam Alanı: Kader-Kudret İlişkisi

Kader kelimesi *ölçü, güç yetirme, kaza ve hüküm, kudret, ölçerek ve takdir ederek tayin etme, rızık daraltma, her şeyin olduğu gibi kılınması* gibi anlamlara gelmektedir.² Kader ve takdir kelimelerinin türevleri Kur'an'ın bir çok âyetinde geçer. Bu sözcüğün mihrini “bir ölçü dahilinde tayin etmek, her şeyi bir ölçü ve nizamla göre tanzim etmek” oluşturmaktadır. Günümüzde bazı araştırmacılar da, biraz sonra ağırlıklı olarak Mu'tezile açısından ele alacağımız bu kavramın, Hz. Peygamber (a.s.)'den sonra ortaya çıkan ıstılâhî anlamlarla bir ilgisinin bulunmadığını ileri sürmektedir.³

Mu'tezile düşünürleri “kadera” fiilini “kâse” = *kıyasladı* ve “mâsele”= *örnek getirdi* şeklinde açıklamışlardır. “Şunu şuna takdir ettim, yani bunu bununla kıyasladım ve onu onun gibi yaptım” denir. Bu, tahmini-faraza bir şeydir. Yine “istediğin gibi takdir et” denir. Yani, “farz et, gerekli kıl” demektir. Bu durumda “Yüce Allah taati ve mâsiyyeti takdir etti” demek, “onları açıkladı” demektir. Bunların hepsi “sevap ve günahı yaratıyor” anlamında olmayıp “açıkladı” demektir ki bu görüş

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi; ahamit@mynet.com

¹ Necati Öner, *İnsan Hürriyeti*, Ankara 1995, s.31.

² Bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem (ö.711h.), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1375/1955 ve 1389/1970, III/330-331; Mac Donald, *Kader* md., İslâm Ansiklopedisi., VI/42; Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, Birleşik Yay. İstanbul 1992, s.318.

³ Bkz. Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, Ank.1972, s.90; Akbulut, age., 321.

Mücebbire (ya da Mücbire)'nin görüşüne aykırıdır.⁴

Bu durumda “kadr” ve “kader” lafızlarının Mu'tezile tarafından çeşitli anlamlarda kullanıldıklarını görüyoruz. Bu lafızlar ise “kadera” ve “kaddera” kelimelerinden türetilmiş ve birbirine benzer vecihlerde kullanılmıştır. “Mu'tezile, “Allah insanların fiillerini yarattı” şeklindeki âyetleri yorumlamış (te'vîl), “kadera” lafzını da insanın istemini (ihtiyâr) terk etmekle beraber, “faraza” anlamında açıklamış oldukları gibi, “kıyas etti, açıkladı ve kulların fiillerini yaratmaksızın bildi” anlamında da kullanmışlardır.⁵

Kader, “takdîr” demektir; yani fiillerin kendisine nispet edildiği şeyler hakkındaki hükümler bakımından “görüş ve düşünce” demektir. Kader insana özgü kılınan şeyler hakkında düşünülünce, Allah'ın kaza ve kaderi ile insanın fiillerine taalluk etmez. Sadece *i'lâm*, *ihbâr* ve *beyân* bakımından taalluk eder. Bunun icâb (zorunluluk) anlamında kullanılması, “kulların fiilleri, Allah'ın kaza ve kaderiyedir” sözü gibi doğru olmaz. Bununla *i'lâm* ve *ihbâr* kasdolunur ki doğrusu budur. Eğer *ilzam* kasdedelirse, bu diğer bazı şeylerde geçerli olur. *Halk* (yaratma) kasdolunsa, bu, kulların fiilleri hakkında geçerli olmaz. Aynı şekilde bu durum, *kudret* hakkında da böyledir: Bu, ancak Allah'ın yaptığı ve yarattığı şeyler için söylenir. Fâilin kendisine özgü olanların dışında geçişli olan fiillere özgü kılınmaz. Bu nedenle Yüce Allah'ın yaptığı ve yarattığı her şey için, 'bu O'nun kazasıdır' demek doğru olur.”⁶

Mu'tezile, Kur'ân'daki lafızlardan mezhep ve görüşlerine yarayan lugâvî analizlerle yetinmeyip Resûlullah (a.s.)'ın Hadîsi Şerîfleri, Halifeler ve Sahâbeden rivâyet edilen hitap ve ko-

⁴ Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs li Akâidi'l-Ekyâs*, (Thk.: Albert Nasri Nâder), I. Bs., Dârü't-Tâlia, Beyrut 1980, s.119.

⁵ Zühdi Hasen Cârullah, *el-Mu'tezile*, el-Mektebetul Ehliye, (II. Bs.) Beyrut 1974 ve Beyrut 1990, s.95.

⁶ Kâdi Abdulcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muhît bit-Teklif*, (Thk.: Josef Hopen), II.bs., Beyrut 1965, I/440; Semih Değim, *Felsefetu'l-Kuder fi'l-Fikri'l-Mu'tezile*, (II. Bs.) -Dârü't-Tenvîr, Beyrut 1985, s.60.

nuşmalardan da yararlanmıştı. Mesela, Mu'tezilî İbn Ebi'l Hadid, Hz. Ali'nin hutbelerinden birindeki "yarattığını takdir etti ve takdirine göre hükmetti" sözünü şöyle açıklar: "Bunun anlamı; "Allah yarattığı eşyayı takdir etti ve onları takdir ettiği şeye göre muhkem kıldı. Takdir ise burada lugâvî olarak "hükümler ve tedbir" anlamında alınıp kullanılmıştır. Bu durumda "işler, amaçlarına ve kendileri için mukadder hudutlarına göre düzenlenmiş oluyor. Bu nedenle Allah şahini av için, atı da binmek için hazırlamıştır. Yine kalemi de yazmak için hazırlamıştır. Bu sözden mutlaka zorlamayı anlamamak gerekir. Aksine Allah'ın irâde ve meşietine göre mecâzî bir açılama biçimi olarak alınmış olması gerekir.⁷ Buradaki kaza ve kaderden maksat ikrâh ve ıztırâr değil, Allah'ın *emri* ve *hükümüdür*.⁸

Mu'tezile, Yüce Allah'ın küfür ve mâsiyyetleri ve kendisi dışındakilerin herhangi bir filini yaratmadığı konusunda görüş birliği içerisindedir. Mu'tezile'den sadece Sâlih Kubbe (ö.?), Allah'ın küfür, mâsiyyet ve insan fiillerinin *isim ve hükümlerini* yaratmakta olduğunu iddia etmiştir. Mu'tezile, Abbâd b Süleyman hariç, Allah'ın imânı güzel, küfrü de çirkin kıldığını kabul etmiştir. Bunun anlamı: O, "adlandırmayı imâna ait kıldı ve hükmünün de 'güzel' olduğunu bildirdi. Küfrü adlandırdı ve bununda hüküm olarak çirkin olduğunu bildirdi. *Allah kâfiri kâfir olarak yaratmamıştır, kâfir kendisi sonra küfre girmiştir, imân için de durum aynıdır.* Abbâd ise Allah'ın küfrü belli bir yön üzere kıldığını veya kâfir ve mü'mini -kâfir ve mü'min olarak-yaratmış olduğunu inkâr etmiştir.⁹

El-Murteza el-Yemânî'nin, Mu'tezile'nin kudret konusundaki konumunun anlaşılması noktasında; -Mu'tezile'nin insan gücünü öne çıkararak konuya yaklaşmasına karşın-Ehl'i Sünnet'in irâde meselesindeki amacının "Allah'ın mağlub

⁷ İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Beyrut: Daru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, tsz.,VI/145-146.

⁸ İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, XVIII/278.

⁹ Bkz. Ebu'l-Hasen el-Eş'ari, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin ve'h-tilâfu'l-Musallîn*, (Thk.: M. Abdulhamid), Şam 1994, s.123.

olmayan bir ğâlib olması”nı vurgulamak olduğunu ileri sürdüğü bildirilir. Zira ona göre “Yüce Allah, işi üzerinde Ğâlib ve Kâdir olandır.”¹⁰

Mu'tezile, insan fiillerinin Allah'a izafe edilmesini, yani bu fiilleri yaratanın Allah olmasına dâir düşüncüyü reddederek; Mücebbire'nin aksine, 'Allah insan fiillerini yaratır' şeklindeki bir yorumu kabul etmezler. Ayrıca mâsiyyetler de Allah'ın kudretiyle ya da hükmüyle değildir¹¹ derler.

Onlara göre kader sözü ile “*beyân*” ve “*ihbâr*” kastedilir. Yani işi/durumu *açıklamak* ve onu *ilân* etmektir. Nitekim Yüce Allah “Ancak onun (Hz. Nuh'un) karısı hariç... Bu kadının geride kalıp boğulanlardan olmasını *takdir ettik*”¹² buyurur. Buradaki “takdir”, bu kadının durumunu “*haber vermek*” ve başına gelmiş olan şeyi “*açıklamak*” olup, bunu yaratması ve buna hükmetmesi değildir.¹³ Burada fiili Allah'a izafe temelinde “takdir” (belirleme) olduğunu anlamaya imkân yoktur. Yoksa teklif ortadan kalkardı.

II. Kader Kelimesinin Diğer Anlamları

Bu kelimeyle bazen de “kudret” ve “ahkâm” zikredilir. “Biz her şeyi bir *kader* ile yarattık”¹⁴ âyetiyle de *ilim*, *hetm* (kesinlik), *ecel*, *ahkâm*, *kıyas* ve *mümâsele* (benzeşme) kasdedilir. Bütün bunlar, Mücebbire'nin aksine, Allah'ın kudretiyle bunları yaratması anlamında değildir.¹⁵

Şimdi bu kavramları irdeleyelim:

1. “İlim” anlamındaki kader:

“Şâyet Allah, kulları için rızkı bollaştırsaydı, yeryüzün-

¹⁰ M. Kâmil Ahmed, *fi Tefsiri'l-Mu'tezile li'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut 1983, s.208

¹¹ Kâsım b. Muhammed Ali, *el-Esâs fi Akâidi'l-Ekyâs*, (Thk.: Albert Nasri Nâder), 1.Bs., Beyrut 1980, s.118

¹² Neml 27/57.

¹³ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbihul-Kur'ân*, (Thk.:Adnân Zerzûr), Kahire 1960, II/471.

¹⁴ Kamer 54/ 49.

¹⁵ Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs*, 118; Değim, age., 220; Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/606.

de azarlardı. Fakat O, rızkı dilediği kadar (.bikaderin) indiriyor.”¹⁶ Yani bu âyetteki 'kader' sözü 'ölçü' anlamında kullanılmıştır.

Kadı Abdulcebbâr bu âyette geçen “kader” kelimesinin “bildirme” anlamına geldiğini şöyle açıklar: “Çünkü Yüce Allah, kullardan azgınlığın ortaya çıkmaması için kendilerine rızkı bol vermediğini haber vermekte/ bildirmektedir.”¹⁷ Ayrıca Kâdı bu âyetle, küfür ve azgınlığın (bağy) Allah tarafından yaratılmamış olduğunu; bunların, insanların kendi fiilleri (ile ortaya çıkmış) olduğunu bildirir. ¹⁸

2. “Ecel” ve “Hetm” anlamındaki kader:

Ecel: Belli bir süre demek olup, bu sürenin bitimine kadar geçen zamandır. “İşte o suyu *belli bir süreye kadar* (İla kaderin mâ'lûm) sağlam bir yere yerleştirdik.”¹⁹ Ayetinde geçen kader bu anlamdadır.

Hetm: Kesinleşmiş, kararlaştırılmış ve takdir edilmiş bir durum. "Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek makdûr bir kadedir. (*Ve kâne emrullâhi kâderan maqdûran*)”²⁰ âyetinden de kesinlikle, Allah'ın, kullarının fiillerini yaratan olduğu değil, aksine burada Allah'ın emirlerinin *mâ'kûl* olduğu, yani akla uygun, ölçülü ve anlaşılır olması demektir. Mâkûlun da *muhdes* olması gerekir. Makdûr, fâilin ihdası ve tahkikiyle gerçekleşen şeydir. Mevcudun önceki durumundan makdûr olduğu ve bunun da zikrettiğimiz gibi, 'işlerin olmasını gerektirdiği' anlaşılır.²¹

3. “Ahkâm” (sağlam hükümler) anlamındaki kader:

Kamer sûresi 49. âyette bu anlamda gelmiştir.²² Ayrıca

¹⁶ Şûrâ 42/27.

¹⁷ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/606; Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs*, 118.

¹⁸ Kâdı Abdulcebbâr, *age.*, ay.

¹⁹ Mürselât 77/22.

²⁰ Ahzâb 33/38.

²¹ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/566.

²² Bkz. Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs*, 118.

herkesin kendi ölçüsünde yaratılmış olduğu da kastedilir. Siyakiyla birlikte okunursa, “herkesin kendi hak ettiği ölçüde azap göreceği” ortaya çıkar. Yani, “Allah’ın fiilleri ölçülüdür”²³ demektir.

Kader kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de çoğu yerde *mikdar*, *ihbâr*, *i’lâm ve beyân* anlamlarında da kullanıldığını bildiren Kâdı Abdulcebbâr, ilgili âyetleri bütün detaylarıyla açıklar.²⁴

Bu kelime Kur’ân’da “masdar” ve “fiil” olarak gelmiştir.²⁵

Kaderin anlamı “*takdir*” ve “*bir şeyi münasib bir durumda koymak*”tır. Kadir sûresi birinci âyetin tefsirinde Kâdı Abdulcebbâr şöyle der: “Kadr gecesinde indirilmesinin anlamı, onun sonradanlığına delildir ve Allah’ın Kur’ân’ı indirmek için “belli bir vakti” seçtiğini gösterir. Çünkü 'bir durumdan başka bir durumda' indirilmesini seçmiştir.²⁶ Yani Allah onu, belli bir zaman diliminde indirmeyi uygun görmüştür. Mu’tezile insanın kaderi konusunda “tesbit ve gözlem rolü” hariç, bütün aktiviteyi Allah’tan olumsuzlar.²⁷

Takdir, bir işin "tesviyesi" hakkında "görüş" ve "düşünce" olup; işin bir *plana göre hazırlanması, icraya yönelik önceki samimiyet* olunca, insanın da Yaratıcı olarak nitelendirilmesinde herhangi bir sorun yoktur. Mu’tezile yaratmayı takdir olarak kabul eder.²⁸ Kâdı Abdulcebbâr da, fiilin sahibinden *mukadder* olarak çıktığını göz önüne alarak, bu kelimenin hem insan, hem Allah hakkında kullanılabileceğini ileri sürer.²⁹

²³ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/635-636.

²⁴ İlgili âyetlerden bir kaç: Ra’d,13/17; Neml,27/57; Kamer, 54/49; bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *el-Muhît bi’t- Teklif* (Thk.: Josef Hopen), 2. Bs., Beyrut 1965, I/420; *Şerhu’l-Usûli’l-Hamse*, (Thk.: Abdülkerim Osman), I. Bs., Mektebetü’n-Nahdâ, Kahire 1965, 1988, s.310; *Müteşâbih*, II/431. Ayrıca bkz. Hüseyin Atay, *İslâmın İnanç Esasları*, Ank. 1992, s.217.

²⁵ Bkz. Kâdir 97/1; Kamer 54/49; Mürselât 76/22; Ahzâb 33/38.

²⁶ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/697; Değim, age., 58.

²⁷ Watt, W. M., *Hür İrâde ve Kader*, (Çev.: Dr. Arif Aytekin), İstanbul 1996, s.87.

²⁸ Bkz. Muhammed Umâra, *el-Mu’tezile ve Müşkiletü’l-Hürriyeti’l-İnsaniyye*, I. Bs., Beyrut 1972, s.78.

²⁹ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *el-Muğni fi Ebvâbi’t-Tevhidi ve’l-Adl*, Kahire 1960-1965, VIII/283.

Bu bağlamda Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Hz. Muhammed (a.s.)'in "imân nedir?" sorusuna verdiği iki farklı cevap bulunmaktadır. Bunlardan birinde "kadere imân" geçmediği halde, diğesinde geçmektedir. Bu Hadis-i Şerifler şunlardır:

1-Ebû Hureyre bildiriyor: İmân nedir? sorusuna Resûlullah şöyle cevap verdi: "Allah'a, Meleklerine, Kitaplarına, Allah'a kavuşmaya, Resûllerine imân etmen ve öldükten sonra dirilmeye inanmandır."³⁰

2-Allah'a, Meleklerine, Kitaplarına, Ona kavuşmaya, Resûllerine inanman ölüm sonrası diriliş ve Kadere imân etmendir."³¹ Bu iki hadisteki "Allah'a kavuşma" ibarelerinden "âhiret" anlamı çıkarılabilir.

İmânın şartları olarak nitelendirilen bu hususlar, birinci Hadiste kader meselesi geçmeksizin altı, ikinci Hadiste ise kader maddesi ile birlikte yediye çıkmaktadır. Ayrıca bazı Hadislerde kader meselesiyle birlikte "hayrın ve şerrin Allah'tan geldiğine iman etmen" eklemesi de bulunur.³² (Eğer Allah'a kavuşma ile öldükten sonra dirilme bir kabul edilirse, birincisinde beş, ikincisinde sayı altı olur).

Bu Hadisler Mu'tezile tarafından kritik edildiği gibi, günümüzün bazı araştırmacılarına göre de mütevâtir değildir.³³ Buna rağmen, kader inancı Müslümanların akidesinde kesinleşmiş gibidir. Hadiste geçen "kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmanın, bunları "Allah'ın yarattığına inanmak" olarak açıklayıp, ancak "O'nun mutlak iyiyi yarattığı halde mutlak kötüyü yaratmadığını; kötülüklerin yaratıklar arasındaki menfaat çatışmasından doğduğunu"; kaderin "İlâhi nizam ve ölçü" demek olduğunu bildirenler vardır.³⁴ Nitekim bu durumda "Biz her şeyi bir kadere göre yarattık" âyeti, bir

³⁰ Müslim, *Sahih*, 1/5.

³¹ Müslim, *Sahih*, 1/7; Buhârî, *Sahih*, 50/4777.

³² Bkz. Buhârî, *Sahih*, I/18; Müslim, *Sahih*, I/28-31: (Bkz. Cibril Hadisi).

³³ Bkz. Atay, *İslâmın İnanç Esasları*, 217-218, vd.

³⁴ Bkz. Atay, *age*, ay.

“düzen ve ölçüye göre” yarattık anlamına gelir.³⁵

B. Kaža Kelimesinin Mu'tezile Açısından Kavramsal Çözümlemesi Ve Kader İle İlişkisi

Kaderden bahsederken “kaža” kavramına da değinmek gerekiyor. İnsan özgürlüğü hakkında yapılan bütün çalışmalarda bu konu mutlaka incelenmiş, her şahıs veya mezhep mensubu konuya kendi görüş açısından yaklaşmıştır. Biz ise, mümkün olduğu kadar tarafsız kalmaya özen göstererek, bu konuyu sadece Mu'tezile'nin yaklaşım biçimini vererek açıklayacağız.

“Kaža,” lügatte “emir”, yapılan "bir işin tamamlanması", bir gayeye yönelik “planlı ve emsalsiz iş yapma”, yapılan bir işi "sağlam ve sanatkârane yapma", “bildirme”, “bir işi yerine getirme” ve “bitirme”, “sorumluluktan kurtulma” gibi pek çok mânâyı ifâde eder. En meşhur mânâsı “hüküm” olduğu gibi, "ölüm", "öldürme", "yaratma", "infaz" ve "icâb" mânâları üzerinde duranlar da vardır.³⁶

Mu'tezile'nin kaza ve kader anlayışı geleneksel ortodoksi anlayışı temsil eden Ehl-i Sünnet'ten çok farklıdır. Çünkü Mu'tezile'nin kanaatına göre, kulların fiillerinin yaratılmasının Allah'a izafeti kabul edilemez. Ama Allah'ın fiilleri için, “Allah'ın kaza ve kaderiyedir” denilmesi Mu'tezile'ye göre de câizdir. Çünkü Allah'ın fiilleri, Kâdir ve Mürîd olması itibariyle Allah'ın zâtı ile ilişkilidir.³⁷

Şu âyette “i'lâm” ve “ihbâr” anlamında kullanılmıştır: “Biz kitapta İsrailoğulları'na; ‘sizler yeryüzünde iki defa fesat çıkaracak ve büyük bir kibre kapılacaksınız’ diye bildir-

³⁵ Kamer 54/49.

³⁶ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *el-Muğni*, VIII/283; Hüdâverdi Adam, *Muhyiddin b. el-Arabî'ye Göre Kaza ve Kader*, Sakarya 1998, s.164; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1412/1912, XI/209: Kaza bina, kader onun temelidir. (Bkz. age., ay.); Firuzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-Muhit*, Beyrut 1413/1913, 1708.

³⁷ Kâdı Abdulcebbâr, *Şerh*, 771-772.

dik.(Kaza).”³⁸

Kâdı Abdulcebbar bu âyet hakkında şöyle der:

“Yüce Allah, gelecekte fesadın ortaya çıkacağını istikbal, kazayı da mazi kipinde (vech) üzere açıklamıştır. Eğer bu kaza kelimesi “halk”/yaratma anlamına alınsaydı, bu doğru olmazdı. Çünkü kaza lafzı “ilâ” ile teaddi ederse (geçişli olursa), “haber” demek olur. Bununla fiil kastedilirse, ‘ila’nın dışında bir şeyle geçişli olur. Yada herhangi bir harfle geçişsiz olur. Durum böyle olunca, bununla açıkça yüce Allah’ın, onların “ortaya çıkan” fesadlarını haber vermiş olduğu görülmektedir. Bu bir maslahat örneği olmaya da delildir ve inkâr edemeyeceğimiz bir husustur.

Mu’tezile, Kur’ân’da geçen kaza ve kader kelimelerinin anlamını “*beyân, i’lâm, ve ihbâr*” olarak yorumlar. Mesela Kâdı A. Cebbâr şu âyeti bu mealde açıklar: “*Ve lâkin liyakzuyellahu emran kâne mefulen*”=“Fakat Allah gerekli olan emri kaza etmek için böyle yaptı”³⁹ Her “mef’ul (ortaya çıkan iş)” hakkında, bunun “i’lâm” ve “ihbâr” anlamında Allah’ın kazası olduğu söylenir. Bu ister mücmel, ister mufassal olsun böyledir.⁴⁰

Yine Hicr sûresi 66. âyet olan “sabah çıkarlarken mutlaka onların (Lut kavmi)kökü kesilmiş olacak diye ona (Lut’a) bu durumu kaza ettik ” İlâhi kelâmındaki kaza kelimesi de i’lâm ve ihbâr (bildirme ve haber verme)dır. Önde gelen müfessirlerin bir bölümü bu “kaza”nın “bir şeyden boşalmak, bir işi bitirmek, o şeyi sonuna ve gayesine erdirmek” olduğunu bildirmişlerdir. Mu’tezile bilginleri de irâde özgürlüğü konusunda bunu görüşlerine delil getirmişler; Allah’ın kulların fiillerini –tamamen-yaratmadığını ve gerçekte bu fiilleri kaza etti demenin aklen doğru olmayacağını söylemişlerdir. Bu durumda, bu fiillerin durumlarının “bilinmesi” açısından “ihbâr etme” oldu-

³⁸ İsrâ 17/74.

³⁹ Enfâl 8/42.

⁴⁰ Bkz. Kâdı Abdulcebbar, *el-Muğni*, VIII/313; *el-Muhit*, 420; *Şerh*, 771, M. K. Ahmed, age., 204.

ğu ortaya çıkar. "Ayrıca kaza, vâciblerin ve emirlerin mükellefi bağlayıcı olması hakkında da söylenebilir. Çünkü bağlayıcılık (ilzam), ihbârdan daha kesindir. Bunun için Mu'tezile bilginleri, kulların fiillerinin *kayıtlanmadığını* ileri sürüp, Allah'ın kazasıyla olduğu hususunu da mutlak görmemişlerdir. Bu, bozuk bir görüşe meydan vermemek ve din hakkında bunun uygun olmadığını göstermek içindir."⁴¹

Bütün bunlara kıyasla, gerçekte kulların fiillerini "tamamlanmış" anlamında Allah kaza etmiştir denemez. Çünkü bu fiiller "tamam olarak" yaratılmamıştır. Tamam olma durumu, "Allah'ın fiilleri" ve bunlar hakkındaki "Allah'ın haberleri" hakkında söylenir."⁴²

"Kaza" sözcüğü "*icâb (emir)*"da kastedilir: "Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, anne ve babaya da iyilik etmenizi emretti.(Kaza)."⁴³

Mu'tezile'ye göre kaza ve kaderden maksat, "Allah'ın fiillerinin kendisinden 'mukadder olarak' meydana geldiğidir. Kaza, fiilin bitmesi ve tamam olmasıdır: Nitekim âyette "Böylece Allah onları, iki günde yedi gök olarak yarattı (kaza) ve her göğe kendi işini (vazifesini) vahyetti"⁴⁴ buyrulur. Kâdı A. Cebbar, kazanın "fesad"a taalluk etmediğini ileri sürerek şöyle demiştir:

"Şüphesiz biz Allah'ın "halk", "icad", "takdir" ve "tedbir" anlamındaki fesadı kaza eder görüşünü reddediyoruz. Çünkü böyle bir anlayışta hamd ve zemmin (övme ve yerme)nin ortadan kaldırılması ve teklifin lüzumsuzluğu söz konusu olduğu gibi, bunda bozgunculuğa rızanın ya da kazasına rıza gerekemeyen şeylerin bulunduğu anlayışı da var olmuş olur."⁴⁵

Kazanın yukarıdaki kullanım şekillerinden başka, bazı

⁴¹ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/431; M. Kâmil Ahmed, age., 205.

⁴² Kâdı Abdulcebbâr, age, 432.

⁴³ İsrâ 17/23.

⁴⁴ Fussilet 41/12.

⁴⁵ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/456.

âyetlerde “mütearif” anlamda hakikat, diğer bazı yerlerde ise “isbat” gibi kullanılmıştır.⁴⁶

Kaza, lügatte “bir şeyin bitirilmesi, sonuna eriştirilmesi ve o şeyin sonuçlanmasıdır.”⁴⁷ Bu nedenle “haber” anlamında kullanılırsa, bir işin hallini/çözüme bağlandığını gösterir. Mesela, hâkimin hükmüne göre gerekli olan şey için “kaza” denilir. Allah ile ilgili olan şeyler için “maslahatın gerektirdiği bir hususta, O’nu tamamen yaratması bağlamında “buna hükmetti (yaptı, bitirdi)” denir. Nitekim Neml sûresi 78. âyette “Rabbin aralarında hükmünü yerine getirdi.(kaza)” buyuruluyor.⁴⁸ Bu durumda Kadı’nın dediği gibi “haber”i “kaza” ile nitelendirmek mümkün değildir. Ancak haber verilen şey hususunda bu anlam gerekli oluyorsa, hâkimin haberi için 'bu kazadır' denilir. Başkasının haberi hakkında ise söylenmez.⁴⁹

Kâdı A. Cebbar, insan fiillerinin Yüce Allah’a izafe edilemeyeceğini şöyle ispat eder: “Eğer kulların fiilleri Yüce Allah’ın kaza ve kaderiyle olsaydı, bunların hepsine râzı olmak gerekirdi. İçinde küfür ve ilhadın bulunması dolayısıyla da küfre rıza küfür olur(du).”⁵⁰

Bu konuda İmâm A'zâm Ebû Hanife'nin de (ö.150/867) benzer yaklaşımları vardır. Ebu Hanife'ye göre Allah kafir için küfrü dilemiş, ama kafire küfrü emretmediği halde ondaki küfrü yaratmıştır. Allah, emrettiği ve emrine göre gerçekleştirilen her şeyden razıdır ama, dilediği her şeyden razı değildir. Razı olmadığı, ama Allah'ın iradesi dahilinde insanların yaptığı küfür ve masıyyet türü fiillerinden dolayı da kullarına azap eder. Söz gelimi Allah herkese imanı emretmiş, ama bir kısım insanların İslam'a girmemesi, bir kısmının da girmesi O'nun iradesi

⁴⁶ Kâdı Abdulcebbâr, *Şerh*, 770.

⁴⁷ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/431.

⁴⁸ Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/432.

⁴⁹ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, II/432.

⁵⁰ Kâdı Abdulcebbâr, *Şerh*, 771.

dahilinde gerçekleşmektedir.⁵¹ Yalnız burada şöyle bir fark vardır: Ebu Hanife ve daha sonraki Sünnî düşünürlerin çoğu, küfür ve masiyet türü bütün fiillerin irade edeni ve yaratani olan Allah'ın bunların işlenmesine rızası yoktur. Mu'tezile alimleri ise bu fiillerin ne irade, ne de yaratma yönünden Allah'a izafe edilemeyeceği kanaatindedir.

Kaza ve kader lafızları hakkında Mu'tezile Kur'an'da tek-life hak kazanma konusunu açıklığa kavuşturmuştur.

Zemahşerî de Allah'ın 'Levh'te yazdığı sözlerin, insanların haklarında sâbit olduğunu bildirerek, "bunun *mâlûm* bir yazma olup, *mukadder* ve *murâd* bir yazma olmadığını" ileri sürer.⁵² Yani Allah bunları bilmekte, fakat bu bilgi onlar hakkında belirlenen ve istenen şeyler olmamaktadır.

Mu'tezile'den olsun veya olmasın hiçbir Müslüman Allah'ın bilmediğini söylemez ve söyleyemez. Ama Allah'ın daha önceden ezelde bilmesi, insanın irâdesini zorlamış olmaz mı sorusu ortaya çıkıyor. "Şöyle bir misâl ile Allah'ın bilgisinin insanı mecbur etmediği açıklanabilir: Balıklar denizde doğup, büyüüp yaşamakta ve ölmektedir. Denizin içinde istediği gibi hareket etmektedir. Deniz onun hareketini tayin etmemekte ve onu zorlamamaktadır. İşte Allah'ın ilmi de böyledir. Onda geçmiş ve gelecek yoktur. İnsanın bütün hareketleri ve işleri Allah'ın ilminin içindedir. O'nun bilgisinin dışında değildir."⁵³ Allah'ın ilminin, insanların ilimleri gibi algılanamayacağını ifâde eden ve insan fiillerinin "O'nun belirlediği alan içerisindeki serbest davranışlar" anlamına geldiğini ihsas ettirmeye çalışan büyük müfessir ve mütekellim Zemahşerî ile benzer açıklama biçimi ortaya koyanlar da vardır.⁵⁴ Zemahşerî'den tam üç asır

⁵¹ Bkz. Ebu Hanife, *el-Fıkhü'l-Ebsat (İmam-ı A'zâm'ın Beş Eseri içinde)* (Çev.: Mustafa Öz), İstanbul 1992, Arapça kısmı: s. 59-60

⁵² Bkz. Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer el-Hevârizmî (ö.538/1143), *el-Keşşâf 'an-Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz., II/87.

⁵³ Atay, *İslâm'ın İnanç Esasları*, Ankara 1992, s.219, 220.

⁵⁴ Bkz. Atay, age., ay.

önce yaşamış, Mu'tezile önderlerinden Ebû'l-Huzeyl el-Allâf bu konuda şöyle diyor: "Şüphesiz Yüce Allah Kur'an'ı kâfirler aleyhine huccet olsun diye indirdi, lehlerine huccet olsun diye değil. Şâyet bu âyetlerle (cebrî çağrıştıran âyetler) sizin (Cebrîler) zikrettiğiniz şeyler kasedilseydi, Araplar Nebi (a.s.)'ye şöyle derlerdi: "Allah kalplerimizi mühürlemiş olduğu halde, bize imânı nasıl emredersin?! İçimizde Allah küfrü yarattığı halde bizi küfürden nasıl engellersin?" Böyle bir durum nübüvveti küçük düşürücü ve yericî en güçlü delillerden biri olmuş olurdu! Bu böyle olmayınca, amaçlanan şeyin sizin (Cebrîler) söylediklerinizden başka olduğunu bilmiş olduk"⁵⁵

Mu'tezile'nin önem verdiği en önemli mesele kader meselesidir. Bu meselenin kendine özgü pratik bir özelliği bulunmaktadır. Bu konuya giren diğer meseleler de önemli olmakla birlikte biz bunun pratik yönünü açıklıyoruz. Çünkü hem bu âlemde hem diğer âlemde kişinin gidişatı buna bağlıdır. İnsan fiilinin ne olduğunu, kaynağını ve hükümsel ölçülerinin bütün yönleriyle ortaya çıkışını araştırmaya yönelten mesele kader meselesidir.⁵⁶

İnsan fiili, her hangi birine nisbet edilmeye imkan veren her hangi bir izafetten öznel olarak bağımsız olursa, bu fiilin üzerinde bir kudretin olması gerekir. Zira fiil yokluk halinden, gerçeklik alanına çıkmak için bir kudrete muhtaçtır. Bu, "üzerinde bir başka kâdirin bulunduğu şeydir."⁵⁷ İnsan fiili aslında bir "kadr", yani bir "değer" ve "ölçü" dür. Yapıcısı ile ilişkisi bakımından bir değeri ve ölçüsü vardır.

İşte onlar "kader" ile "kadr" ve "kuder" (kudretler-güçler) kavramları arasında böyle bir bağlantı vardır.

Mu'tezile kaza ve kaderi, *Allah'ın fiilleri* kabul edip, bunun O'ndan "mukadder" olarak, yani belli bir "ölçü" ve "düzen"

⁵⁵ Şeyh Sâlih el-Mukbilî el-Yemânî (ö.1108/1695), *el-İlmu's-Şâmih fi İsâri'l-Hakki ale'l-âbâi ve'l-Meşâyih*, Kahire 1318 h., s.243.

⁵⁶ Zühdi Hasen Cârullah, *el-Mu'tezile*, II. Bs., el-Mektebetü'l-Ehliyye, Beyrut 1974, s.110.

⁵⁷ Kâdi Abdulcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 324, 408.

içerisinde meydana geldiğini ileri sürer. Kaza ise onlara göre *fûlin bitirilmesi*dir. Nitekim “Yedi göğü iki günde bitirdi.(kaza)”⁵⁸ buyurulmuştur. Buna göre kazanın, 1-İşin sonuçlanması, 2-“İcâb” (emir=farz kılma)⁵⁹, 3-“İlân” ve “ihbâr”(bildirme)⁶⁰, olmak üzere üç mânâsı vardır.⁶¹ Kader “kudret ve hükümler” anlamındadır.⁶² Kamer süresi 49. Âyetteki “Biz her şeyi bir kadere göre yarattık” sözünü Cebriler gibi anlamayan Mu'tezile, bu âyetin-öncesine bakarak “Cehennem ile cezalandırılmayı hak edenlerin her birinin *kendi hak ettiği ölçüde* azaplandırılacağını ifâde ettiğini” kabul eder. Yine bu âyet genele tahmil edilirse, Yüce Allah'ın sehv ve gaflet ile değil, ölçülü (mukadder) olarak iş yaptığının anlaşılması gerektiğini ileri süren Mu'tezile, bunun da O'nun ilmi ve hükümleriyle ortaya çıktığını savunur.⁶³ “İlân ve ihbâr” anlamındaki “kaza” ile “kader” kelimeleri bu noktada aynı anlama gelerek örtüşmektedir. Hz Lût'un karısının “geride kalıp boğulanlardan olmasını takdir ettik”⁶⁴ âyetinde geçen 'kadderna' (takdir ettik) ifâdesini de, yukarıda bildirilen kaza kelimesinin üçüncü anlamında olduğu gibi, meydana gelmiş olan bir işi “haber vermek,” onun durumunu “beyân etmek” olarak açıklanır.⁶⁵

Mu'tezile “kaddera” ve “kadera” (takdir etti ve ölçtü-biçti) kavramlarının insan için de kullanılabileceğini uygun görür.⁶⁶ Furkan sûresi 2. Âyette geçen “O her şeyi yaratmış ve takdir etmiştir” ifâdesinin anlamının ise “Allah'ın, kulların fiillerini ihdas etmeyip, onları takdir ettiğini (kadderaha), onları tedbir ettiğini (deberraha) ve durumlarını açıklamış (beyyene ahvâle-

⁵⁸ Fussilet 41/ 12.

⁵⁹ İsrâ 17/23.

⁶⁰ Bkz. İsrâ 17/4.

⁶¹ Bkz. Kâdî Abdulcebbâr, *Mütesâbih*, II/456.

⁶² Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs li Akâidi'l-Ekyâs*, (Thk.: A. Nader), I. Bs., Dâru't-Tâli'a-Beyrut 1920, s.118.

⁶³ Bkz. Kâdî Abdulcebbâr, *Mütesâbihu'l-Kur'an*, II/235-236.

⁶⁴ Neml 27/57.

⁶⁵ Bkz. Kâdî Abdulcebbâr, *Mütesâbih*, II/431.

⁶⁶ Bkz. Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muhit*, I/440; Kâsım b Muhammed, *Kitâbu'l-Esâs*, 118.

ha) olduğunu ileri sürer.

Mu'tezile kendi görüşlerini açıklarken kullandığı lafızlara çok dikkat ederek, bu lafızların lugâvî ve ıstılâhî kullanımları arasında ayırım yapar. Onlar iki anlam farkını verirken çok ayrıntıya giderler. Fakat genelde ıstılâhî anlamı tercih ederler. Bir lafzı açıklarken lugâvî tahlillerle onu doyurmaya ve desteklemeye çaba gösterirler. En sonunda da onu kendi zihni tasavvurlarına ve fikri durumlarına yarayacak bir konuma sokarlar. Müteşâbih âyetlerde ise, sadece lugâvî yönünü alırlar. Yaptıkları yorum bu lugâvî yönü aşmaz. Kâdı Abdulcebbâr olsun, diğerleri olsun; Allah'ın Kitâbı'nda bulunan yorumlarının iki temel dayanağı vardır: Bunlar: Akıl ve lügattir.⁶⁷

Mu'tezile, Arap diline ve lügatine hâkimdi. Bu yüzden akli yorumlarında (te'vil) bundan çok yararlanmışlar; âdetla lafızları kendilerine boyun eğdirmişlerdir! Ayrıca onlar eski Arap şairlerinden de yararlanıp; görüşlerini kuvvetlendirmişler; böylece bu yöntemle 'kader' lafzının da insanların fiillerinin önceden belirlenmesi demek olmadığını açıklamışlardır.

Kâdı Abdulcebbâr “*halk* (yaratma)” lafzının görünüşte, “*kaddera*” ve “*debbera*” yı gerektirip; lügatte, “şunu yaptı ve ihdas etti” biçimindeki bir anlamı gerekli kılmadığını (icâb) ileri sürerek, bir şairin şu beytinde geçen “*haleka*” kelimesinin “tedbir ve takdir” (planlama) anlamına geldiğini ispat etmeye çalışır: “*Ve le ente tefrî mâ hâlaḳte. Ve ba'zu'l-kavmi yeḥluḳu šümme lâ yefrî*” (ولأنت تفرى ما خلقت و بعض القوم يخلق ثم لا يفرى).

Anlamı: “Şüphesiz sen yarattığını (planladığını) çok ilginç(acaip) yapıyorsun. Bazıları yaratıyor (planlıyor), fakat sonra da ilginç yap(a)mıyor.”⁶⁸ “Allah her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk ediniz”⁶⁹ âyetinde geçen 'yaratma' kelimesinin anlamının, Allah'ın *cisimlerdeki nimetleri yaratması* ve bunun da onlardaki *lezzetlerle ilgili* olup; insanların fiilleriyle ilgi-

⁶⁷ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih: Mukaddime Kısmı*, 1/45.

⁶⁸ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *Müteşâbih*, 1/251-253.

⁶⁹ En'âm 6/102

si bulunmadığını bildiren Kâdı Abdülcebbâr, ilgili âyetin, hakikatte ibâdetin lüzumuyla ilgili olduğunu ileri sürer.⁷⁰

Buna göre takdir, halk (yaratma) anlamına gelmemektedir. İşte bu bağlamda ve bu mânâya uygun düştüğü için Mu'tezile düşünürleri insana 'hâlık' demişlerdir. Nitekim her insan kendi işini takdir eder, gereken önlemini (tedbir) alarak, yapacağı işin sonucunu düşünür.

İbn Ebi'l-Hadîd, Hz Ali'nin hutbelerinde geçen "Fe kıad-dera mâ hâleka fe aĥkema taĥdîrahu" (فقدّر ما خلق فأحكم تقدیره) cümlesini, "Allah, yarattığı şeyleri takdir etti ve takdirini de sağlam olarak hükme bağladı" şeklinde açıklamıştır.' Takdir' burada, "hüküm" ve "tedbir" demektir. Bu da, "işleri sonuçlarına ve kendileri için mukadder hudutlarına göre yönlendirme" anlamındadır. Nitekim Yüce Allah, şahin kuşunu avlamak, atı da binilmek üzere yaratmış, kalemi de yazmak için hazırlamıştır. Bu sözden mutlak cebir anlaşılmalıdır. Bunlar Yüce Allah'ın irâde ve meşietinin nüfuzunu açıklama bağlamındaki mecazlardır."⁷¹ O halde kaza ve kaderden kastedilen ikrâh (baskı) ve ıztırâr (zorlama) değil, "Allah'ın Emri ve Hükümü'dür."⁷² Mu'tezile'nin 'el-Kadr' ve 'el-Kader' lafızlarına ve bundan türetilmiş 'kadera' ve 'kaddera' fiillerine değişik mânâlar verdiğini görüyoruz. Bu lafızlar birbirine benzer şekillerde kullanılıyor. Ayrıca onlar insana da halk (yaratma) ve icâd (buluş) yetkisi tanımışlardır. Çünkü bir şeye gücü yetenin, bu şey (makdûr) üzerinde etkisinin olması gerekir kanısında olmuşlardır. Bu etkinin varlık için belirlenmesi gerekir. Çünkü fiilin oluşumu varlıkla olur, varlığa bitişik ve beraber bir nitelikle olmaz."⁷³

Kaza ve kader'e, hayr ve şerriyle birlikte imân etmeyi farz kılma hususunda vârid olan Hadîs-i Şerîflere gelince: Kâdı

⁷⁰ Bkz. Kâdı Abdülcebbâr, *Müteşâbih*, ay.

⁷¹ İbn Ebi'l Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, C. II, cüz: 6, 145-146.

⁷² İbn Ebi'l-Hadîd, age, C. IV, cüz: 18, s. 278.

⁷³ Bkz. Cârullah, age., 95; Değim, age., 63.

Abdulcebbâr ‘şerr’ kavramını ‘zarar’ olarak açıklamıştır. Kadı, zarar lafzının zahiren alınması durumunda, ‘kabîh’ (çirkin iş) anlamına geleceğini, bunun da Allah’a izafe edilmesinin doğru olmayacağını söyler. Eğer zarardan, kabîhin dışında bir şey kasedersek, sahiplerine Allah’ın bir bedeli olarak karşılığında bir sevap bulunan elemeler ve hastalıklar gibi bunların bu anlamda Allah’a izafesi câiz olur.

Yaşlı bir adam Sıffin Savaşı’nda Hz. Ali’nin karşısına geçerek; Kitap (Kur’ân)’ta Allah’ın kazasına râzı olmayı vâcib kılan haberleri zikretmişti. Eğer şer ile zarar kasedilirse, hayır ve şerri Allah’ın yarattığını söylemenin câiz olduğu bildirildi. Yok eğer bu ‘şer’ lafzı ile kabîh (çirkin iş) kasedilirse, bunun Allah’a izafesi doğru olmaz. “Menfaat ve zarar verir” sözünü bu bağlamda O’na itlak etmek câizdir. Çünkü zarar, ‘çirkin iş yapmak’ anlamına gelmez.⁷⁴

Mu’tezile düşüncesinde “kader” ve “kadr” kavramları, hem Allah hem de insan için söz konusu olmaktadır. Onların düşüncesinde yaratma, takdirden başka bir şey değildir. Bu anlamdaki yaratma ya da takdir, “ilk defa ortaya çıkarma, bir şeyi ilk yapma (ibda’) demek, yani her hangi bir maddeden ve önceki bir misâli olmaksızın bir şeyi yaratma anlamında değildir.⁷⁵ İbda’ ya da ibtida’ sadece Allah’ın fiilidir. “Allah her şeyin yaratıcısıdır”⁷⁶ âyetinde geçen yaratmadan maksat, *kitâbet*, *delâlet* ve *beyân* ile bütün fiillerde ortaya çıkan ve bütün fiillere yayılan ‘takdir’ demektir. Ya da “nimetlerde sonradan meydana gelen lezzet vs. gibi şeyler” olup, bu, mübalağa yoluyla bütün lafza ait kılınmış olmaktadır. “Allah, sizi ve yaptıklarınızı yarattı”⁷⁷ sözü ile Yüce Allah, mâmûlu (yapılan nesneyi=putu) kasetmiş ve yapılan putları (mâmûlleri) kötülemeyi hedeflemiştir. Bunlar da oyulup-yontulmuş tahta veya taş gibi putlardır. Yoksa âyette zikredilen o topluluk taş olan fiillerine

⁷⁴ Bkz. Kâdı Abdulcebbâr, *el-Muhit*, I/439.

⁷⁵ Bkz. İbn Ebi'l-Hadid, age., C. II, Cüz: 6, 146.

⁷⁶ En’âm 6/ 102.

⁷⁷ Saffât 37/96.

tapmıyorlardı. Bu kelime, örfi olarak da kendisi üzerinde yapılan amel için yaygın olarak kullanılmaktadır. Mesela, bu, 'sıvacının veya marangozun işidir' denir. Burada amaç yapılan iş, yani ortaya konulan somut bir şeydir. Buna ilişkin âyetler ve onlar hakkında irâd olunan sözler uzundur.⁷⁸

Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet'in kendilerine delil olarak kabul ettikleri bir çok âyet vardır. Yukarıdaki âyetin siyak ve sibâkından Mu'tezile'nin daha delilli ve daha tutarlı bir yol izlediği ortaya çıkıyor. Ancak Kur'ân-ı Kerim'e tarafsız bir yöntemle baktığımızda, bunun her yerde aynı anlamı taşıdığını görmüyoruz. Yani "yaptıklarınızı size haber verir."⁷⁹ "Yaptıklarınızdan haberdardır."⁸⁰ "Yaptıklarınız sebebiyle azabı tadın."⁸¹ "Yaptıklarınızı görüyor."⁸² "Yaptığınız şeylerden başka bir şekilde karşılanmazsınız."⁸³ "Allah, sizin yaptıklarınızın çoğunu bilmez sandınız"⁸⁴ "İstediginizi yapın! O yaptıklarınızı görüyor"⁸⁵ gibi bir çok âyet farklı bağlamlarda kullanılmıştır.

İslam düşüncesinde kader konusunda Mu'tezile'ye en yakın görüşleri ileri sürenler Mâtüridilerdir. Zira bunlar da Kader'i şöyle tanımlarlar: "Husn ve kubh, yarar ve zarar ne varsa her şey ezelde Allah'ın *tahdididir*". Kaza ise; "hükümlerde ziyadesiyle birlikte olan bir fiil"dir.⁸⁶ Tahdid, "tanımlama" demektir. Buna "belirleme" anlamı verilirse, cebr olur. Halbuki Mu'tezile gibi Mâtüridiler cebr anlayışına karşıdır.

Mâtüridiler 'kaza'nın, kulun fiilleri ve ihtiyârında etkisi olmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü kaza, 'kâdî'nin sıfatıdır. Sıfat, birini bir işe mecbur kılmadığı gibi, Allah'ın kaza ve kaderi, kullarını mecbur kılmaz. Kulların fiilleri Allah'ın kazası ile

⁷⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muhît*, I/439.

⁷⁹ Ankebût 29/8, Lokman31/15; Zümer 39/7.

⁸⁰ Lokmân 31/29; Ahzâb 33/2.

⁸¹ Secde 12/14.

⁸² Ahzâb 33/9; Sebe 34/11.

⁸³ Yasin 36/54; Saffat,35/39.

⁸⁴ Fussilet 41/22.

⁸⁵ Fussilet 41/40.

⁸⁶ Şeyhzâde, *Nazmu'l-Ferâid ve Cem'ul-Fevâid*, Mısır 1317 h., s.28.

olsa da, O, kimseyi buna mecbur etmez.

Mâtüridîler bu konuda Mu'tezile'ye yakın durmakla birlikte, Ehl-i Sünnet Mezhebi'nin gerekli kıldığı belirli sınırları koruma ve gözetme noktasında ise Eş'ârilere daha yakındırlar. Mesela Mâtüridîler, ihtiyâr (seçme özgürlüğü) meselesinde, insanın hür-mükellef olduğunu kabul ettiler, fakat Eş'âriilerin "kesb" nazariyesine de yakın durdular. Allah'ın, hikmeti kendi zâtına vâcib kıldığını kabul eden Mâtüridîler, O'nun mûtilere sevab, âsilere de azab vereceğini ileri sürmüşlerdir. Mu'tezile de bu sorunu, Allah üzerine vacip kılma yönüyle ele almıştır. Mâtüridîlerle, Mu'tezile arasındaki bu farklılık ve ihtilafın lafzî olduğunu görüyoruz.⁸⁷ Bu konuyla ilgili olarak bazı araştırmacılar da, Mâtüridîlerin "gizli Mu'tezile" olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁸

Eş'arilerin önemli ismi Bâkılânî, kaza ve kader kavramlarının bir çok anlamlarını verir. Ona göre kaza 'yaratma' anlamına geldiği gibi, 'ihbâr' (bildirme), 'kitâbe'(yazma) ve 'ilzam'(emir) anlamlarına da gelir. Sonuçta Allah'ın mâsiyetleri kaza ettiğini, fakat emir ve ilzam yönüyle değil, halk, ihbâr ve i'âm yönüyle bunları takdir ettiğini bildirir. Kâdı Ebu Bekir el-Bâkılânî, Allah'ın kaza ve kaderine râzı olmak gerektiğini ileri sürerek; insan fiillerini, yaratma yönüyle Allah'a nisbet etmiştir. Yalnız Bâkılânî bu hususta şöyle bir ayırım yapar: "Biz Allah'ın yaratması olan kazasına râzı oluyoruz. Bu bizim istediğimiz ve O'nun râzı olduğumuz şeyi bize "emrettiği" şeydir. Bize yasaklamış olduğu şeyden ise râzı olmayız. O'nun önüne geçmez ve hükmüne itiraz etmeyiz. (Bizim için) Allah'ın kazası olan küfür ve mâsiyetlere râzı oluyorlar denirse, onlara şöyle cevap veririz: Biz kazaya rızayı *genel* anlamda kullanıyor, bütün Müslümanların genel olarak söylediği gibi, belirsiz hususlarının ayrıntısına girmiyoruz. Müslümanlar "eşya (varlıklar)

⁸⁷ Bkz. Abdülkerim Osman, *Nazariyyetu't-Teklif*, Mısır 1317 h., s.350.

⁸⁸ Bkz. Louis Gardet ve George Anawati, *Felsefetu'l-Fikri'd-Dîni*, (Arapçaya çev.: Şeyh Subhî Sâlih ve Ferid Cibr), Beyrut 1967, I/107.

Allah'ındır" derler, fakat "çocuk Allah'ındır, sâhibe, zevce ve şerik O'nundur diyerek ayrıntıya girmezler. Halk yok olur ve bâtil olur denir, fakat Allah'ın delilleri bâtil olur denmez." İşte buna benzer hususlarda bir yönden kullanılır, bir yönden kullanılmaz."⁸⁹

Bâkılânî gibi ilk Eş'ârîlerin birçoğu, 'Allah'ın kaza ve kaderine rıza' sözünü kullanmışlardır. Ancak Bâkılânî bu işi bir nedene bağlamaya çok çaba göstermiştir. İnsani yönden ise, insanın bu yaratıcılık özelliği, bütün baskı ve dış zorlamalardan bizzât bağımsız olarak şuurunda tecelli eder. "İnsan, Allah tarafından yaratılmış, fakat O'nun tarafından kurulmamıştır. Kısaca insan bilinçli, sorumlu ve hür bir varlık olup, Allah'ın yeryüzündeki "halifesi"dir." ⁹⁰

Böylece insan iş yaparken kendi zâtının kendine ve çevresine odaklanması ışığında dış âlemi bilip tanımaya ve onu kendine göre anlamlandırmaya ve ona şekil verebilecek bir donanıma sahip olan üstün ve şerefli bir varlıktır.

Sonuç:

Sonuç olarak, Mu'tezile bilginleri, sanıldığığının aksine kaderi tümünden reddeden bir anlayışa sahip olmayıp; sadece insan fiillerinin Yüce Allah tarafından "daha önceden *belirlenmesi* ve *yaratılması* anlamındaki insan özgürlüğünü sınırlayan ya da yok sayan kader anlayışlarını reddetmiş, kainatın ve içindeki varlıkların oluşumu ile *insan irâdesi dışında gelişen olaylar bağlamındaki kaza ve kader anlayışını ise kabul etmiştir*. Fakat günümüz Müslümanlarının yüz yıllardır etkisinde kaldığı Cebriler ve Eş'ârîlerin aksine, Mu'tezile kelamcıları insana Tanrı karşısında çok geniş bir özgürlük alanı bırakarak, insanın kendini gerçekleştirme, ilerletme ve yüceltmesinin

⁸⁹ Bkz. Kâdı Ebu Bekir el-Bâkılânî, *et-Temhid (Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil)*, (Yay.: Mekârisi), Beyrut 1957, s.327; Değim, age., 65-66.

⁹⁰ Ahmet Akbulut, "Allah'ın Takdiri Kulun Tedbiri", AÜİFD., Ank. 1992, Sayı:33, 129-153; bkz. Bakara 2/30; Sad 38/26; Zemahşeri, *Keşşâf*, I/62; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*; VI/4093; Hüseyin Atay, "Allah'ın Halifesi İnsan", AÜİFD., Ank.1970-1972, Sayı: XVIII/74.

yolunu açmışlardır. Mu'tezile bilginleri, evrenin oluşum seyri, tabiattaki varlık düzeni, dengesi ve işleyişi hakkında İlâhi takdiri kabullenirlerken, insanın kendi isteğine bağlı eylemlerini gerçekleştirme hususunda tamamen özgür ve bu tür eylemlerinden de sorumlu bir varlık olduğunu ileri sürerek farklı bir Tanrı-insan ilişkisi geliştirmişlerdir.

Buna göre insan kendi doğasına uygun bir seçme yeteneğine sahiptir, iyi veya kötü olarak nitelendirilen işleri kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirir, kendi kaza ve kaderi de bu husustaki, tercih veya seçeneğine uygun olarak ortaya çıkar.

Kaynakça

- Abdulkerim Osman, *Nazariyyetu't-Teklif*, Mısır 1317 h..
Adam, Hüdâverdi, *Muhyiddîn b. el-Arabî'ye Göre Kaza ve Kader*, Sakarya 1998.
Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, Birleşik Yay. İstanbul 1992.
Akbulut, *Allah'ın Takdiri Kulun Tedbiri*, AÜİFD., Ank. 1992, Sayı:33.
Atay, Hüseyin, *İslâmın İnanç Esasları*, Ank. 1992.
Atay, Hüseyin, *Kur'ân'a Göre İman Esasları*, Ankara 1972
Bâkîllânî, Kâdı Ebu Bekir el-, *et-Temhid (Temhîdu'l-Evâil ve Telhîsu'd-Delâil)*, (Yay.: Mekârisi), Beyrut 1957.
Cârullah, Zühdi Hasen, *el-Mu'tezile*, el-Mektebetul Ehliye, (II. Bs.) Beyrut 1974 ve Beyrut 1990.
Değim, Semih, *Felsefetu'l-Kuder fi'l-Fikri'l-Mu'tezile*, (II. Bs.) -Dârü't-Tenvîr, Beyrut 1985.
Eş'arî, Ebu'l-Hasen el-*Makâlâtu'l-İslâmiyyîn ve'h-tilâfu'l-Musallîn*, (Thk.: M. Abdulhamid), Şam 1994.
Fîruzâbâdî, Mecduddin Ebu Tâhir Muhammed b. Yâkub, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut 1413/1913.
Gardet, Louis ve Anawati, George, *Felsefetu'l-Fikri'd-Dînî*, (çev.: Şeyh Subhî Sâlih ve Ferid Cibr), Beyrut 1967.
Hevârizmî, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer el-, *el-Keşşâf 'an-Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzil ve'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, tsz.
İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, Beyrut: Daru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, tsz., c.VI.
İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem,

92 ▪ Mutezile'nin Kader Anlayışı

Lisānu'l-Arab, Beyrut

1375/1955, Beyrut 1412/1912, XI/209.

Kâdı Abdulcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî, *el-Muhît bit-Teklif*, (Thk.: Josef Hopen), II.bs., Beyrut 1965.

-----, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, (Thk.: Abdülkerim Osman), I. Bs., Mektebetü'n-Nahdâ, Kahire 1965.

-----, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîdi ve'l-Adl*, Kahire 1960-1965, VIII/283.

-----, *el-Muhît bi't- Teklif* (Thk.: Josef Hopen), 2. Bs., Beyrut 1965;

-----, *Müteşâbihul-Kur'ân*, (Thk.: Adnân Zerzûr), Kahire 1960;

Kâsım b. Muhammed b. Ali, *el-Esâs li Akâidi'l-Ekyâs*, (Thk.: A.Nasri Nâder), I. Bs., Dâru't-Tâlia, Beyrut 1980.

Mac Donald, *Kader* md., MEB. İslâm Ansiklopedisi. VI/42;

Mahmud Kâmil Ahmed, *Fî Tefsîri'l-Mu'tezile li'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut 1983.

Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Ankara 1995.

Şeyhzâde, Abdurrhînm b.Ali, *Nazmu'l-Ferâid ve Cem'ul-Fevâid*, Mısır 1317 h..

Tunç, Cihat, *Sistematik Kelâm*, Kayseri 1994.

Umâra, Muhammed, *el-Mu'tezile ve Müşkiletü'l-Hürriyeti'l-İnsaniyye*, I. Bs., Beyrut 1972.

Watt, W. Montgomery., *Hür İrade ve Kader*, (Çev.: Dr. Arif Aytekin), İstanbul 1996..

Yemânî, Şeyh Sâlih el-Mukbilî el-, *el-İlmü's-Şâmih fî İsarî'l-Hakki ale'l-âbâi ve'l-Meşâyih*, Kahire 1318 h.

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Beklenti Ve Sorunları

Doç.Dr. M. Ali KİRMAN*
Yrd.Doç.Dr. Halil APAYDIN**

Özet:

Üniversite gençliğinin çok sayıda beklenti ve problemi vardır. Bu makalede, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri örneğinde üniversite gençliğini beklentileri ve sorunları yazarların gözlemleri, anket yoluyla elde ettikleri veriler ve bazı derinlemesine gözlemler ışığında ele alınacaktır. Söz konusu öğrencilerin bir dizi sosyal, ekonomik ve kültürel problemleri olmakla birlikte en önemlisi barınma sorunudur. Bir diğeri ise, seküler dünya görüşü içerisinde kendilerini tanımlama noktasında yaşadıkları dönüşüm sürecidir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite gençliği, üniversite öğrencisi, İlahiyat Fakültesi öğrencileri, öğrencilerin beklenti ve sorunları, eğitimin dönüştürücü gücü

Abstract

University youth have a lot of problems. This article attempts to describe the problems and expectations of undergraduate in the case of Faculty of Theology in the University of Kahramanmaraş. Authors will explain some observations and data that obtained by the questionnaire. But they have also used technique of deep interview. These students have a set of social, economic and cultural problems. Their primary problem is with accommodation. They also have been in the process of transformation in defining their places within a secular worldview.

Key Words: University youth, undergraduate, students of Faculty of Theology, problems and expectations of students, transformative role of education

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** KSÜ İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

1. Giriş

Üniversite gençliği genel olarak 18-25 yaş grubunu oluşturan ve kendine özgü kültürü olan bir toplumsal kesim olarak tanımlanır. Bilindiği gibi gençlik dönemi, bireylerin biyolojik ve duygusal gelişim süreçlerindeki değişikliklerle başlayan, cinsel ve psiko-sosyal olgunluğa doğru gelişmesi ile sürek bireyin bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı belirlenmemiş bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir. Bu döneme hızlı fiziksel ve sosyal değişimler eşlik eder. Bir diğer ifadeyle, gençler bir yandan hızlı biyolojik ve fiziksel değişimler yaşarlarken, bir yandan da zihinsel gelişme süreci içerisinde bulunurlar. Bu bağlamda formel eğitim ve öğretim sürecinin son evresinde olmaları itibariyle araştırmacı ve sorgulayıcı, fakat oldukça hassas ve kırılgan bir yapıya sahip oldukları için haksızlıklara karşı son derece duyarlı bir tipi temsil eden üniversite gençliğinin sağlıklı ve kaliteli bir eğitimle yetiştirilmesi toplumların gelecekları açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Zira, üniversite gençliğinin toplumun en duyarlı ve en dinamik kesimi olmaları itibariyle içinde buldukları toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarından ve sorunlarından ziyadesiyle etkilendiği bilinmektedir.

Gençliğin sorunlarını geleneksel ve güncel olmak üzere ikiye ayıran bir sosyolog, psiko-fizyolojik, cinsel, ekonomik, eğitim, aile içi ve kuşaklar arası çatışma, ideolojik sapma, işsizlik ve istihdam, barınma, beslenme ve sağlık sorunlarını ilk kategoride zikrederken, yaşanan toplumsal değişmeye bağlı olarak gelişen değerlerin zayıflaması, kimlik bunalımı, yabancılaşma ve yalnızlık, gelecek korkusu, özgürlük, stres, şartlandırılma gibi sorunları da ikinci kategoriye yerleştirir (Doğan 1991:566). Türkiye’de gençleri ve ailelerini etkileyen en önemli sorunlarından birini, “iyi bir eğitim almak” ya da sorunu günlük dile indirgeyecek olursak “üniversiteye girmek” şeklinde ifade etmek mümkündür. Türkiye’de her yıl milyonlarca genç üniversiteye girmek için uzun bir hazırlık döneminden geç-

mektedir. Kuşkusuz bu gençlerin anne babaları da, çocuklarının son derece doğal olan bu taleplerini karşılamak için büyük bir çaba sarf etmektedir. Ancak sorunlar üniversiteyi kazanınca kendiliğinden çözülmüş olmuyor. Zira gençlerin yüksek öğrenimleri boyunca daha farklı sorunlarla mücadele etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Belki daha da önemlisi, üniversite eğitimi tamamlandığında iyi bir kariyer ve gelir imkânına kavuşup kavuşmama gençleri zihnen çok daha meşgul etmektedir. Ayrıca üniversiteye başlamadan önce gelişim döneminin etkisiyle oluşan idealist anlayış yerini daha realist bir tutum bırakmaktadır. Oldukça hayatî olan bu konular sosyal bir realite olarak Türk toplumun hemen her kesimini ilgilendirdiği kadar özellikle aileler ve gençler üzerinde son derece kalıcı psikolojik etkilerde de bulunmaktadır. Dolayısıyla son derece güncel olan bu konular ve sorunlar bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Üniversite gençliği üzerinde çalışma yapmak ve onların sorunlarını, düşünce ve beklentilerini tespit etmek, içinde bulunulan toplumun hem mevcut durumunun hem de geleceğinin daha iyi anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Üniversite gençliğinin sorunları ve beklentilerini İlahiyat Fakültesi örneğinde incelemek amacıyla yapılmış olan bu araştırmanın amacı, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kendilerini nasıl tanımladıklarını belirleyerek, yaşadıkları dinî, sosyal ve psikolojik problemlerini ve gelecek beklentilerini tespit ederek bu beklenti ve problemlerin karşılanması ve çözümüne öneriler getirmektir.

2. Metodoloji

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kendilerini nasıl tanımladıklarını, yaşadıkları dinî, sosyal ve psikolojik problemlerini ve gelecek beklentilerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada daha ziyade nicel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Örneklem grubu Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşan bu araştırmada esas

olarak alınan veriler, 2003-2004 eğitim ve öğretim yılında öğrenimlerini sürdüren öğrencilere uygulanan ankete dayanmaktadır. Anket soruları daha çok okul, aile ve arkadaş çevresi ile sınırlı tutulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte nicel araştırma yöntemlerinin genel rahatsızlığını ortadan kaldırmak amacıyla söz konusu Fakültenin elemanlarından olan araştırmacıların, uzun bir süreden beri öğrenci danışmanlığı yapmaları ve alanları gereği bir anlamda öğrencilerin sosyolojik ve psikolojik sorunlarına yardımcı olmaları nedeniyle sahip oldukları zengin deneyim ve gözlemlere de başvurulmuştur. Bununla da yetinilmeyip bazı öğrencilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmada İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin muhtemel beklenti ve sorunları belirlenirken daha önceden yapılmış çeşitli örnek araştırmalardan yararlanılmış ve elde edilen veriler bu araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

3. Kişisel Bilgiler

3.1. Cinsiyet Durumu

Tablo-1: Deneklerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Evren	%	Örneklem	%
Bayan	55	46.6	45	49.5
Bay	63	53.4	46	50.5
Toplam	118	100	91	100

Tablo-1'de görüldüğü gibi araştırmanın örnekleme % 50.5 erkek ve % 49.5 bayanlardan oluşmaktadır. Araştırmanın evreni olan K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde 2003-04 eğitim ve öğretim yılında 118 öğrenci olmasına rağmen örneklem grup 91 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma evrenine dâhil olan ancak örnekleme yer almayan öğrenciler anket uygulamasının yapıldığı gün derslere gelmeyen öğrencilerdir. Anket uygulanamayan deneklerin bir kısmı da ders tekrarı yapmakta olup, devam zorunluluğu olmayan öğrencilerdir. Ayrıca iki öğrenci anket formunu eksik doldurdukları için onların doldurduğu anket formları değerlendirme dışı tutulmuştur. Bir öğrenci de anket formunu geliş-güzel doldurduğu için anket

formu değerlendirmeye alınmamıştır.

3.2. Yaş Durumu

Tablo-2: Deneklerin Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş	n	%
18-19	17	18.7
20-21	37	40.7
22-23	31	34.1
24 ve yukarı	6	6.6
Toplam	91	100

Tablo-2’de görüldüğü gibi deneklerin yaşlara göre dağılımında en yüksek oran % 40.7 ile 20-21 yaş grubuna aittir. Bunu; % 34.1 ile 22-23 yaş grubu, % 18.7 ile 18-19 yaş grubu ve % 6.6 ile 24 ve yukarı yaş grubu takip etmektedir. Bu dağılıma göre öğrencilerin öğrenim durumları ile yaşları arasında bir uygunluğun olduğu söylenebilir.

3.3. Sınıf Durumu

Tablo-3:Deneklerin Sınıflara Göre Dağılımı

Sınıf	n	%
1	21	23.1
2	23	25.3
3	24	26.4
4	23	25.3
Toplam	91	100

Tablo-3’te görüldüğü gibi deneklerin sınıflara göre dağılımı bir birine yakın oranlara sahiptir. Bu durum, Y.Ö.K. tarafından belirlenen kontenjanların standart olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi’ne tanınan kontenjanlar 20 ila 30 arasında değişmektedir. Kontenjanlara bağlı olarak da sınıfların örneklemedeki temsilleri birbirine yakındır. Üçüncü sınıflar % 26.4 ile en yüksek orana sahiptir. Bu durum, daha ziyade bazı öğrencilerin okulu uzatmasından kaynaklanmaktadır. Üçüncü sınıfları % 25.3 ile 2 ve 4. sınıflar, onları da % 23.1 ile 1. sınıf öğrencileri takip etmektedir.

3.4. Fakülte Öncesi En Çok İkamet Edilen Yer

Tablo-4’te deneklerin üniversiteye başlamadan önce ya-

şamlarını en çok geçirdikleri yere göre dağılımları gösterilmiştir.

Tablo-4: Deneklerin Üniversiteye Gelmeden Önce En Uzun Süre İkamet Edilen Yere Göre Dağılımı

Kalınan Yer	n	%
Köy-Kasaba	6	6.6
İlçe	37	40.7
İl	32	35.1
Büyükşehir	16	17.6
Toplam	91	100

Tablo-4'te görüldüğü gibi deneklerin üniversiteye başlamadan önce yaşamlarını en çok geçirdikleri yere göre dağılımlarında en yüksek oran (% 40.7), ilçe merkezi olarak belirtilmektedir. Bunu % 35.2 ile İl, % 17.6 ile büyükşehir ve % 6.6 ile köy-kasaba takip etmektedir. Bu oranlara bakacak olursak köy-kasaba ve ilçenin oranları ile (% 47.3) il ve büyükşehir oranları (% 52.7) birbirine yakın durmaktadır.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da deneklerin ailelerinin ikamet ettikleri yerlerle ilgili oranlar şöyledir: % 39.8 ilçe/nahiye, % 20.9 köy, % 20.3 şehir (il), % 17.1 büyükşehir ve % 1.9 yurtdışı (Ay 2000:228). Bu verilerle bizim elde ettiğimiz verilerimiz arasında özellikle köy ve şehir seçeneklerinde farklılaşma olduğu görülmektedir.

3.5. Halen Barınılan Yer

Tablo-5'te de görüldüğü gibi deneklerin halen barındıkları yerlere göre dağılımlarına baktığımızda % 54.9 ile "arkadaşlarla tuttuğumuz evde" diyenlerin oranının diğer yerlerde kalanların oranından daha yüksek olduğu gözükmektedir. Ailesinin yanında kalanların oranı % 20.9, özel yurttaki kalanlar % 15.4, diğer seçeneğini belirtenler % 3.3, akraba yanında ve kredi-yurtlar kurumu yurtlarında kalanlar % 2.2'şer ve ailemin kiraladığı evde diyen % 1.1'dir. Bu oranlara baktığımızda K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin çoğunluğunun (% 79.1) Kahramanmaraş il merkezinin dışından

olduğunu söyleyebiliriz. Kahramanmaraş merkezden olanların da çoğunluğu bayan öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo-5: Deneklerin Barındıkları Yerlere Göre Dağılımı

Barındığı Yer	n	%
Ailemin yanında	19	20.9
Ailemin kiraladığı evde	1	1.1
Akraba yanında	2	2.2
Yurt-Kur Yurdunda	2	2.2
Arkadaşlarla tuttuğumuz evde	50	54.9
Özel yurttta	14	15.4
Diğer	3	3.3
Toplam	91	100

KSÜ öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmada öğrencilerin barınma yerleri ile ilgili soruya şu cevaplar alınmıştır: Arkadaşlarıyla evde kalanlar % 31.7, ailesiyle kalanlar % 25.1, Kredi-Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtlarında kalanlar % 25.1, özel bir yurttta kalanlar % 11.1, akraba evinde kalanlar % 2.9, yalnız başına bir evde kalanlar % 1.6. (Kır 2000:48-9).

Deneklerle araştırmacıların farklı zamanlarda yaptıkları görüşmelerde barınma sorununun Kahramanmaraş'ta büyük bir problem olduğu dile getirilmiştir. Araştırmada ulaşılan bilgiler de bunu teyit eder niteliktedir. Örneğin, arkadaşları ile tuttukları evlerde kaldıklarını belirten deneklerin oranı (% 54.9) çok yüksektir. Barınmak için Kredi-Yurtlar Kurumuna ait öğrenci yurtlarının yetersiz kalması, öğrencileri barınma konusunda farklı arayışlara itmiş ve bu arayışta “kendi tuttukları evde barınma” ağırlık kazanmıştır. Bu çerçevede üniversite öğrencilerinin önemli bir kısmı dinî cemaatlerin organize ettiği evlerde barınma ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmaktadır. Nitekim üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada (Çifçi 2003) üniversite gençliğini dinî cemaatlere yönelten faktörler arasında barınma sorununa işaret edilmektedir.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Eğitimle İlgili Sorun ve Beklentiler

4.1.1. Ders Çalışma Disiplini

Deneklere, düzenli ders çalışma alışkanlıklarının olup olmadığını öğrenmek için sorulan soruya verdikleri cevapların basit yüzde oranları Tablo-6'da gösterilmiştir. Buna göre deneklerin % 33.0'ü ara-sıra, % 26.4'nün zorunlu oldukça, % 20.9'unun düzenli, % 16.5'inin çok düzensiz ve % 3.3'ünün çok düzenli ders çalıştıklarını görmekteyiz.

Tablo-6: Deneklerin Derslerine Düzenli Çalışıp-Çalışmadıklarına Göre Dağılım

Düzenli Çalışma Durumu	n	%
Çok düzenli çalışıyorum	3	3.3
Düzenli çalışıyorum	19	20.9
Ara-sıra çalışıyorum	30	33.0
Zorunlu oldukça çalışıyorum	24	26.4
Çok düzensiz çalışıyorum	15	16.5
Toplam	91	100

Tablo-6'da yer alan verilere göre öğrencilerin sistemli ders çalışma alışkanlığı içerisinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Düzenli ders çalışma alışkanlığının olmama nedeni farklı faktörler açısından değerlendirilebilir. Bu faktörlerden birincisi, genel olarak ders çalışma alışkanlığının bir iç disiplin olarak temel eğitim-öğretim faaliyetlerinin başlangıcından itibaren kazandırılmamış olmasıdır. İkinci neden olarak da, öğrencilerin içinde buldukları motivasyon eksikliği düşünülebilir. kendileriyle yapılan çeşitli görüşmelerde öğrenciler, bu motivasyon eksikliğinin temel gerekçesi olarak "gelecek endişesi"ni vurgulamışlardır. Anlaşılan yükseköğrenimi tamamlayınca bir meslek edinememe endişesi kendini, her şeye boş verme biçimindeki ruhsal çözülme olarak göstermektedir. Bu konuda hiç şüphesiz Fakülte idarecilerine ve öğretim üyelerine büyük görev düşmektedir. Özellikle öğrencilerin meslek edinme kaygısı taşıma süreci, öğretmen yetiştiren fakültelerin yeniden yapılandırılmaları ile başlayan tezsiz yüksek lisans programlarının uygulamaya girdiği yıldan itibaren kendini hissettirmeye baş-

lamıştır. Bünyesinde öğretmen yetiştirme programı olmayan İlahiyat Fakültelerinden mezun olanların Ankara’da çeşitli kriterlere göre değerlendirilip pek azının öğretmen olabilme şansına sahip olması bu yöndeki kaygıların daha da artmasına neden olmuş olabilir. Öğrencilerle yapılan görüşmelerde kendilerine gerek alan bilgisi ve gerekse yabancı dil ve bilgisayar konusunda bilgi ve becerilerini artırma yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur.

4.1.2. Başarılı Olunan Bölüm Algısı

Deneklerin İlahiyat Fakültesi’nde okudukları derslerin bölümlerine göre kendilerini hangi bölümde daha başarılı gördükleri ile ilgili kanaatlerinin araştırıldığı soruya verdikleri cevap Tablo-7’de gösterilmiştir.

Tablo-7: Deneklerin Fakültede En Başarılı Oldukları Bölüm Algılarına Göre Dağılımı

Fakültede En Başarılı Oldukları Bölüm Algıları	n	%
Temel İslam Bilimleri	51	56.0
Felsefe ve Din Bilimleri	25	27.5
İslam Tarihi ve Sanatları	15	16.5
Toplam	91	100

Tablo-7’de, deneklerin İlahiyat Fakültesinde hangi bölüm derslerinde daha başarılı oldukları ile ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır. Deneklerin % 56.0’sı kendini Temel İslam Bilimleri derslerinde kendilerini daha başarılı bulurken, Felsefe ve Din Bilimleri’nde kendilerini başarılı bulanların oranı % 27.5’tir. İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü derslerinde kendilerini başarılı bulan deneklerin oranı ise % 16.5’tir.

Özne olma veya seküler tercihte bulunma şeklinde açığa vurulan bazı tutum ve davranışlar sergileyen öğrencilerin Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji gibi alanlara karşı daha ilgili ve dolayısıyla bu alanlarda daha başarılı olmaları veya en azından Temel İslam Bilimleri bölümü ile Felsefe ve Din Bilimleri bölümüne aynı veya yakın düzeyde bir ilginin gösterilmesi bekle-

nirdi. Ancak Tablo-7’de elde edilen sonuçlar, aslında İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin içinde bulunduğu şartların ağırlığını açıkça göstermektedir. Zira başarılı olmak istediklerini ifade eden öğrencilerin aslında kendilerini çok yönlü yetiştirmek zorunda oldukları, ancak İlahiyat Fakültesi programının son derece yoğun bir özveri ile çalışmayı gerektirdiği açıktır. Nitekim kendileriyle yaptığımız görüşme ve sohbetlerde öğrenciler yüklenmiş oldukları ağır sorumluluğu kendi terminolojileriyle “hem dinî hem dünyevî bilgilerle donatmaları” gerektiğini ifade etmişlerdir. Üçüncü sınıftan bir öğrenci de, “kendilerini çok yönlü yetiştirmeleri gerektiğinin bilincinde olduklarını, ancak günümüz şartlarında eğitimin ve insana yapılan yatırımın ciddi miktarlarda yatırıma ihtiyaç duyduğunu” belirtmiştir. Bu ifadeler öğrencilerin düşünce ve davranışları arasında belli oranda bir açıklığın göstergesi olarak değerlendirilebilir.

4.1.3. Öğretim Elemanlarının Kendileri İle İlgilenme Algısı

Genel olarak eğitim öğretim faaliyetlerinde sağlıklı bir öğretmen-öğrenci ilişkisi beklenir. Bu beklenti, verilen öğretimin hedefine ulaşmasında en önemli faktörlerden biridir. Bunun için öğrencilerin öğretim elemanlarını nasıl algıladıkları önemlidir. Bunu öğrenmek için sorulan soruya deneklerin verdikleri cevapların basit yüzde oranları Tablo-8’de gösterilmiştir.

Tablo-8: Deneklerin Öğretim Elemanlarının Kendilerine Karşı Tutumlarını Nasıl Değerlendirdiklerine Göre Dağılım

Öğretim Elemanlarının Öğrencilere Karşı Tutumlarının Algı Durumu	n	%
Çok ilgili	7	7.7
İlgili	20	22.0
Biraz ilgili	39	42.9
Genellikle ilgisiz	14	15.4
Tamamen ilgisiz	-	0.0
Başka	11	12.1
Toplam	91	100

Tablo-8’de deneklerin öğretim elemanlarının kendileri ile

ilgili olup-olmadıkları ile ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır. Buna göre deneklerin % 42.9'u öğretim elemanlarını kendileri ile “biraz ilgili”, % 22.0'si “ilgili”, % 7.7'si “çok ilgili”, % 15.4'ü ise “genellikle ilgisiz” bulmaktadır. % 12.1'i ise “başka” seçeneğinde bu konu ile ilgili düşüncelerini belirtmişlerdir. Başka seçeneğini işaretleyen deneklerin bu seçenekte belirttikleri düşünceleri şudur: öğretim elemanına göre ilgili olma durumu değişmektedir. Bazısı çok ilgili iken bazısı daha az ya da hiç ilgisiz olabilmektedir şeklinde ifade edilmiştir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Usta 2001:190-1)

4.1.4. Sorunlarla İlgili Öğretim Elemanları İle Görüşme

Deneklerin hangi konularda veya sorunlarla ilgili olarak öğretim elemanları ile görüşme durumlarını ölçmek için sorulan soruya verdikleri cevapların basit yüzde oranları Tablo-9'da gösterilmiştir.

Tablo-9: Deneklerin Sorunlarıyla İlgili Öğretim Elemanlarıyla Ders Dışında Görüşme Durumlarına Göre Dağılım

Sorunlarla İlgili Öğretim Elemanlarıyla Görüşme	n	%
Hiç görüşmüyorum	56	61.5
Aile sorunlarıyla ilgili	-	0.0
Toplum ve dünya sorunlarıyla ilgili	5	5.5
Para kazanma ve iş bulma konuları ile ilgili	-	0.0
Boş zamanları değerlendirme ile ilgili	7	7.7
Her konuda görüşüyorum	10	11.0
Başka	13	14.3
Toplam	91	100

Tablo-9'da da gösterildiği gibi, deneklerin % 61.5'inin ders dışında öğretim elemanlarına sorunlarını götürmediklerini görmekteyiz. Deneklerin öğretim elemanları ile hangi konuda ve hangi oranda görüşme yaptıkları ile ilgili dağılım ise şöyledir: % 14.3'ü “başka” seçeneğinde dile getirdikleri konularda,

% 11.0'nin her konuda, % 7.7'sinin boş zamanları değerlendirme konusunda, % 5.5'inin ise toplum ve dünya sorunları ile ilgili öğretim elemanları ile görüştiklerini belirtmişlerdir.

Bu veriler, deneklerin öğretim elemanları ile ders dışında fazla görüşmediklerini ortaya koymaktadır. Bu durumun çeşitli sebepleri olabilir. İlki, Tablo-9'da yer alan konularla ilgili olarak derslerdeki görüşmeler yeterli görülüyor olabilir. İkincisi ise, öğretim üyelerinin bir kısmı, bilimsel çalışmalar ve araştırmalar yapmayı, lisansüstü derslerine girmeyi, öğrencilere rehberlik yapmaya tercih edebilirler (Rosovsky 2000:81). Bir diğer faktör de, araştırmanın yapıldığı dönemde Fakülteye özgü olarak ortaya çıkan problem de öğretim elemanlarının yaşadıkları fizikî mekân darlığıdır. Her öğretim elemanının kendine ait odası olmadığı için öğrencilerin rahat görüşme imkânı bulamamaları söz konusudur. Öğrencilerle yapılan birebir görüşmelerde bu durumun daha etkili olduğunu ifade edilmiştir.

4.1.5. Formel Eğitimin Önemi Algılama Düzeyi

Deneklere fakültede aldıkları eğitimin, dolayısıyla da başarının gelecek için önemli olup-olmadığı sorulmuş ve verdikleri cevaplara ilişkin basit yüzde oranlar Tablo-10'da gösterilmiştir.

Tablo-10: Deneklerin Fakültedeki Başarıyı Gelecek İçin Önemli Bulup-Bulmadıklarına Göre Dağılımı

Fakültedeki Başarının Gelecek İçin Önem Derecesi	n	%
Çok önemli	23	25.3
Önemli	33	36.3
Orta derecede önemli	22	24.2
Pek önemli sayılmaz	8	8.8
Hiç önemli değil	5	5.5
Toplam	91	100

Tablo-10'da, deneklerin fakültedeki başarıyı gelecek için önemli bulup-bulmadıkları yer almaktadır. Buna göre, "önemli" bulanlar % 36.3, "çok önemli" bulanlar % 25.3, "orta derecede önemli" bulanlar % 24.2, "pek önemli bulmayan" ve "hiç önemli bulmayanlar" ise % 14.3'tür.

Fakülteadaki başarının gelecek için önemli olup-olmadığı algısı, öğrencilerin mesleki yeterlilik konusunda yeterince güdülendiklerini göstermektedir. Ayrıca tezli yüksek lisans veya öğretmenlik hakkı için tezsiz yüksek lisans programlarına girerken diploma not ortalamasının da belli oranda etkili olması, öğrencilerin Fakülteadaki eğitimi daha fazla ciddiye almalarında etkili olmaktadır denilebilir.

4.3.6. Boş Zaman Değerlendirme Biçimleri

Geleneksel toplumdan sanayi toplumuna doğru gerçekleşen değişme sürecinde insanların daha fazla boş zamanı olmaya başlamıştır (Erkal 1998:305-6). Sosyoloji literatüründe “boş zaman” veya “serbest zaman” kavramıyla, fizyolojik, ailevi veya profesyonel faaliyetlerin dışında kalan, tamamen bireyin tercihine bağlı olarak tek başına veya grup halinde zevk almak amacıyla yapılan eğlendirici ve dinlendirici faaliyetler anlaşılır (Arslantürk ve Amman 2000:419). Modernleşmeyle birlikte boş zaman değerlendirme ve eğlence kültürü büyük önem ve çeşitlilik kazanmaya başlamıştır. Modern insanın tüketim ve eğlence kalıplarında önemli değişiklikler olmuştur (Kirman 2004).

Araştırmaya katılan deneklerin % 59.3’ü yeterli boş zamanlarının olduğunu belirtirken, % 40.7’i yeterli boş zamanı olmadığını ifade etmişlerdir. Ancak araştırmada deneklere sadece boş zamanları olup-olmadığının sorulmasıyla yetinilmemiş ve boş zamanlarını ne tür etkinliklerle değerlendirdikleri ve bu değerlendirmelerde en çok üç faktörün ne olduğu sorulmuştur. İlgili soruya verilen cevapların basit yüzde oranlarına ait bilgiler Tablo-11’de gösterilmiştir.

Tablo-11’de deneklerin boş zamanlarını ne tür etkinliklerle geçirdikleri 1, 2 ve 3. faktör olarak ve toplamdaki tercih edilme sıklıklarına göre gösterilmiştir. Buna göre birinci faktör sıralama oranları şöyledir: % 39.5 “kitap, dergi, gazete okurum”, % 19.8 “müzik dinlerim”, % 16.5 “ders çalışırım”, % 14.3 “arkadaşlarımı ziyaret ederim”, % 2.2 “sinemaya ve tiyatroya giderim”, % 2.2 “başka”, % 2.2 “boş”, % 1.1 “spor yaparım”, % 1.1 “el işleri (örgü, nakış vb.) yaparım” ve % 1.1 “internet cafe-

ye giderim.”

Tablo-11: Deneklerin Boş Zaman Değerlendirmede Başvurdukları En Önemli Üç Faktöre Göre Dağılımı

Boş Zaman Değerlendirmesi	1	%	2	%	3	%	Toplam tercih S	Toplam tercih %
Müzik dinlerim	18	19.8	13	14.3	19	20.8	50	18.3
Kitap, dergi, gazete okurum	36	39.5	17	18.7	12	13.2	65	23.8
Kahvehaneye giderim	-	0.0	1	1.1	2	2.2	3	1.1
İnternet Cafeye giderim	1	1.1	1	1.1	3	3.3	5	1.8
Ders çalışırım	15	16.5	14	15.4	11	12.1	40	14.7
Arkadaşlarımı ziyaret ederim	13	14.3	18	19.7	13	14.3	44	16.1
Sinemaya ve tiyatroya giderim	2	2.2	3	3.3	4	4.4	9	3.3
Spor yaparım	1	1.1	10	11.0	9	9.9	20	7.3
El işleri (örgü, dikiş vb) yaparım	1	1.1	2	2.2	5	5.5	8	2.9
Başka	2	2.2	1	1.1	4	4.4	7	2.6
Boş	2	2.2	11	12.1	9	9.9	22	8.1
Toplam	91	100	91	100	91	100	273	100

İkinci faktör sıralama oranları ise şöyledir: % 19.7 “arkadaşlarımı ziyaret ederim”, % 18.7 “kitap, dergi, gazete okurum”, % 15.4 “ders çalışırım”, % 14.3 “müzik dinlerim”, % 12.1 “boş”, % 11.0 “spor yaparım”, % 3.3 “sinemaya ve tiyatroya giderim”, % 2.2 “el işleri (örgü, dikiş vb.) yaparım”, % 1.1 “internet cafeye giderim” ve % 1.1 “başka”.

Üçüncü faktör sıralama oranları da şöyledir: % 20.8 “müzik dinlerim”, % 14.3 “arkadaşları ziyarete giderim”, % 13.2 “kitap, dergi, gazete okurum”, % 12.1 “ders çalışırım”, % 9.9 “spor yaparım”, % 9.9 “boş”, % 5.5 “el işleri (örgü, dikiş vb.) yaparım”, % 4.4 “sinemaya ve tiyatroya giderim”, % 4.4 “başka”, % 3.3 “internet cafeye giderim” ve % 2.2 “kahvehaneye giderim”.

Deneklerin boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinin 1, 2, 3. faktör olarak algılamalarının toplamdaki tercih oranlarını belirtecek olursak şöyledir: % 23.8 “kitap, dergi, gazete okurum”, % 18.3 “müzik dinlerim”, % 16.1 “arkadaşları ziyaret

ederim”, % 14.7 “ders çalışırım”, % 8.1 “boş”, % 7.3 “spor yaparım”, % 3.3 “sinemaya ve tiyatroya giderim”, % 2.9 “el işleri (dikiş, nakış vb.) yaparım”, % 2.6 “başka”, % 1.9 “internet cafeye giderim” ve % 1.1 “kahvehaneye giderim”.

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin boş zaman değerlendirme ile ilgili tercihleri arasında müzik dinleme oranının yüksekliği dikkat çekicidir. Dinin algılanması ve yaşanması noktasında eğlenceye fazla yer verilmeyen, hatta eğlencenin dinen günah kabul edilerek yasaklandığı bir gelenek içerisinde yetişen bu öğrencilerin boş zamanlarda müziğe bu kadar yoğun ilgi duyuyor olmaları, son yıllarda din ve eğlence ilişkisi açısından bir dönüşümün yaşanmakta olduğunu gösteren bir takım somut olgulara destekler mahiyettedir. Nitekim İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin düzenledikleri mezuniyet gecesi ile ilgili olarak yapılan bir araştırma (Kirman 2004) da, din ve eğlence arasındaki ilişkinin çatışma eksenli bir çizgiden uzlaşma yönünde bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiğini ortaya koymaktadır.

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin boş zaman değerlendirme ile ilgili tercihleri arasında İnternet cafeye gitme oranının düşüklüğü dikkat çekici olarak görülebilirse de Fakülte'nin bilgisayar laboratuvarının ve İnternet bağlantısının olması nedeniyle öğrencilerin ihtiyaçlarını bu yolla giderdikleri söylenebilir.

4.1.7. Arkadaş Seçiminde Dikkat Edilen Özellikler

Arkadaş seçimi, gelişim dönemlerine göre bazı farklılıklara sahiptir. Örneğin ergenlik dönemi öncesi ortak ilgiler çevresinde gelişen arkadaşlık (Yavuzer 1993:151) gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde daha karmaşık ilişkiler ağına oturur. Aynı ideale, ülküye, inanca ve hayat anlayışına sahip bireyler birbirine daha yakın ve dostluk ilişkisi içerisinde bulunurlar. Deneklerin arkadaş seçiminde hangi özelliğe daha çok önem verdiklerini öğrenmek için sorulan soruya verilen cevaplara ilişkin

basit yüzde oranlar Tablo-12’de gösterilmiştir.

Tablo-12: Deneklerin Arkadaş Seçiminde En Çok Neye Dikkat Ettiklerine Göre Dağılım

Arkadaş Seçiminde Neye Dikkat Edildiği	n	%
Çalışkan olmasına	4	4.4
Güzel/yakışıklı olmasına	-	0.0
Kafa dengi olmasına	70	76.9
Sosyo-ekonomik yapısının uygun olmasına	-	0.0
Belli bir ölçüte göre seçmem	4	4.4
Çevrede beğenilen bir kişi olmasına	-	0.0
Başka	13	14.3
Toplam	91	100

Tablo-12’de görüldüğü gibi, deneklerin arkadaş seçiminde en çok kafa dengi olup olmadığını dikkate aldıklarını göstermektedir (% 76.9). Bunu, “başka” seçeneğinde belirtilen nitelikler (%14.3), “çalışkan olma” (% 4.4) ve “belli ölçütlere göre seçmem” (% 4.4) seçenekleri izlemektedir.

4.2. Aile ile İlgili Sorun ve Beklentiler

4.2.1. Anne-Baba Öğrenim Durumu

Tablo-13’te yer alan verilere göre deneklerin anne öğrenim düzeylerinin düşük olduğu gözlenmektedir. % 33.0 gibi bir oran okuma-yazma bilmemektedir. Sadece “okur-yazar” olanların oranı % 12.1, ilkokul mezunlarının oranı ise % 47.3’tür. Ortaokul mezunu (% 3.3) ve lise mezunu oranı ise (% 4.4) çok düşüktür. Yüksek tahsilli anne ise hiç yoktur.

Tablo-13: Deneklerin Anne-Babanın Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Anne-Baba Öğrenim Durumu	Anne		Baba	
	n	%	n	%
Okur-yazar değil	30	33.0	3	3.3
Okur-yazar	11	12.1	8	8.8
İlkokul mezunu	43	47.3	36	39.6
Ortaokul mezunu	3	3.3	11	12.1
Lise ve dengi okul mezunu	4	4.4	16	17.6
Fakülte veya yüksekokul mezunu	-	0.0	16	17.6
Lisansüstü (master, doktora)	-	0.0	1	1.1
Toplam	91	100	91	100

Tablo-13'te görüldüğü gibi deneklerin baba öğrenim durumuna göre dağılımları, anne öğrenim durumuna göre dağılımdan daha farklıdır. Annesi okuma yazma bilmeyen deneklerin oranı % 33.0 iken, babası okuma-yazma bilmeyen deneklerin oranı sadece % 3.3'tür. Baba öğrenim durumuna göre diğer dağılımlar ise şöyledir: Babası sadece okur-yazar olanların oranı % 8.8, ilkokul mezunu olanlar % 39.6, ortaokul ve lise mezunu olanlar % 29.7 ve fakülte ve lisansüstü eğitim görmüş olanların oranı ise % 18.7'dir.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da anne-baba öğrenim durumları ile ilgili benzer oranların tespit edildiği görülmektedir (Ay 2000:231).

4.2.2. Anne Mesleği

Tablo-14'te görüldüğü gibi deneklerin anne mesleğine göre dağılımlarında hemen hemen hepsinin ev hanımı olduğunu görüyoruz (% 96.7). Annesi emekli olanlar % 2.2, memur olanlar % 1.1 ve hiçbir seçeneği işaretlemeyen ise % 1.1'dir. Anne mesleği seçeneğini boş bırakan deneklerin annesi vefat etmiş olabilir. Fakat bununla ilgili bir açıklama yapmamıştır.

Tablo-14: Deneklerin Anne Mesleğine Göre Dağılımı

Anne Mesleği	n	%
Memur	1	1.1
Emekli	2	2.2
Ev hanımı	87	96.7
Boş	1	1.1
Toplam	91	100

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da anne mesleği bakımından dağılımlar şöyledir: “ev hanımı” % 97.5, “memur” % 1.9 ve “emekli” % 0.6'dır (Ay 2000:232).

4.2.3. Baba Mesleği

Tablo-15'de görüldüğü gibi deneklerin baba mesleğine göre dağılımlarında % 26.4 ile emekli olanların birinci sırada yer aldığını görmekteyiz. Bunu; % 24.2 ile memur, % 17.6 ile

işçi, % 14.3 ile çiftçi, % 9.9 ile küçük esnaf, % 3.3 ile serbest meslek, % 1.1 ile işsiz ve % 1.1 ile cevapsız bırakanlar izlemektedir. Baba mesleklerine göre bir değerlendirme yapacak olursak; deneklerin sosyo-ekonomik bakımdan ailelerini değerlendirmeleri ile baba meslekleri arasındaki ilişki örtüşmektedir (Kırş. Tablo-16).

Tablo-15: Deneklerin Baba Mesleğine Göre Dağılımı

Baba Mesleği	n	%
Memur	22	24.2
Tüccar	2	2.2
Emekli	24	26.4
Küçük esnaf	9	9.9
İşçi	16	17.6
Çiftçi	13	14.3
Serbest meslek (Dr., Avukat, Müh. vb)	3	3.3
İşsiz	1	1.1
Cevapsız	1	1.1
Toplam	91	100

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada baba mesleğine göre dağılım şöyle tespit edilmiştir: “emekli” % 24.2, “memur” % 23.5, “çiftçi” % 16.3, “serbest meslek” % 15.0, “işçi” % 12.4 ve “esnaf” % 8.5 (Ay 2000:232). Baba mesleğine göre bizim araştırmamızla bu araştırma arasındaki farklı oranlar “serbest meslek” grubunda kendini göstermektedir.

4.2.4. Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu

Tablo-16’da görüldüğü gibi deneklerin ailelerini sosyo-ekonomik bakımdan değerlendirmeleri sonucu kendilerini sosyo-ekonomik bakımdan daha çok “orta” gelir düzeyinde algıladıklarını görmekteyiz (% 69.2). Bunu % 19.8 ile “ortanın altı”, % 5.5 ile “ortanın üstü”, % 4.4 ile “alt” ve % 1.1 ile “üst” algılaması izlemektedir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin ailelerinin genelde alt ve orta kategoride toplandıkları görülürken, sosyo-ekonomik düzeylerini ortalamanın üstünde görenlerin oranı % 6.6 olmaktadır.

Tablo-16: Deneklerin Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu	n	%
Alt	4	4.4
Ortanın altı	18	19.8
Orta	63	69.2
Ortanın üstü	5	5.5
Üst	1	1.1
Toplam	91	100

Aslına bakılırsa bu tablodaki sonuçların kısmen yanıltıcı olduğu söylenebilir. Zira öğrencilerin çoğunun ailesinin sosyo-ekonomik yönden daha düşük düzeyde olmalarına rağmen öğrencilerin ailelerinin durumlarıyla ilgili olarak ‘orta’ seçeneğini tercih etmeleri, oldukça tutumlu ve kanaatkâr bir yapıya sahip olmalarıyla açıklanabilir.

4.2.5. Bir Sorunla Karşılaşınca Başvurulan Yer

Tablo-17: Deneklerin Bir Sorunla Karşılaştıklarında Kime Başvurdukları İle İlgili Dağılım

Sorunla Karşılaşınca Başvurulan Yer	n	%
Anneme	24	26.4
Babama	17	18.7
Arkadaşlarıma	30	33.0
Kardeşlerime	7	7.7
Fakülte öğretim elemanlarına	1	1.1
Sevgilime	2	2.2
Psikoloğa	-	0.0
Yakın akrabalarımından birine	4	4.4
Başka	6	6.6
Toplam	91	100

Tablo-17’de deneklerin bir sorunları karşılaştıklarında daha çok kime başvurdukları ile ilgili verileri görmekteyiz. Bu verilere göre deneklerin % 33.0’ü bir sorunla karşılaşınca öncelikle arkadaşlarına başvurduklarını belirtmişlerdir. Bunu % 26.4 ile annesine başvuranlar, % 18.7 ile babasına başvuranlar, % 7.7 ile kardeşlerine başvuranlar, % 6.6 ile “başka” seçeneğinde belirttikleri yerlere başvuranlar, % 4.4 ile yakın akrabalarından birine başvuranlar, % 2.2 ile sevgilisine başvuranlar ve % 1.1 ile fakülte öğretim elemanlarına başvuranlar oluş-

turmaktadır. Seçenekler arasında yer almasına rağmen psikologa başvurduğunu belirten denek çıkmamıştır. Bu da henüz sorunlarla başa çıkmada çeşitli faktörlerin etkisine bağlı olarak psikologa gitme eğiliminin oluşmadığını göstermektedir.

Aslında psikologa gitme şeklinde bir eğilimin toplum olarak çok fazla kabul görmediği gerçeği göz önüne alındığında öğrencilerin tutumunda gariptenecek bir durumun olmadığı söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin ekonomik bağımsızlığını henüz kazanmamış bir kesim olmasının da bu durumda etkili olduğu düşünülebilir. Bunlara bir de dinî bir çevrede birey olmanın güçlükleri eklendiğinde işin zorluğu daha da kolay anlaşılabilir. Türkiye’de Din Psikolojisi alanında öncülerden biri olan Armaner de Din Psikolojisi kitabının “Dinsel Çevre ve Kültürün Önemi” başlıklı bölümünde bu konuda geniş açıklamalarda bulunmuştur (bkz. Armaner 1980:74-9).

Tablo 17’de de görüldüğü gibi, anneler çocuklarıyla yakın ilişki kurabilirken babaların çocuklarına mesafeli davrandığı anlaşılmaktadır. Çocuklar, bir sorunları olduğunda öncelikle (%26.4 oranında) annelerine başvururken, “babama danışırım” diyenlerin oranı %18.7 düzeyindedir.

1997 yılında İstanbul, Ankara ve Konya illerinde yapılan ve “Mesleklere Göre Aile Araştırması: İşçi Ailesi” adını taşıyan bir araştırmada (Bilgin vd. 1998) da, annelerin babalara göre çocuklarına daha yakın olduğu şeklinde benzer sonuçlar elde edilmiştir. Farklı araştırmaların ortaya koyduğu benzer sonuçlar, annenin toplumdaki konumunu ve fonksiyonunu gösteren en açık kanıttır.

4.2.6. Ailenin En Çok Müdahale Ettiği Konular

Aile çocuğun gelişimini ve sosyalleşmesini etkileyen en önemli faktördür; ancak tek faktör değildir. Çocuk yetiştirme yönteminin başarısı gencin bireysel özelliklerine ve ailenin içinde bulunduğu toplumun değerler sistemine ve beklentilerine bağlıdır.

Bilindiği gibi, genç ile ailesi arasındaki en önemli çatışma alanlarından biri, “karşı cinsle arkadaşlık”tır. Aileler gençin zedeleneyeceğini endişesiyle hareket ederken gençler de yaşlarının şartlarını yerine getiremediği hissine kapılırlar (Özbay, Öztürk, t.y.:12). Zira gençler güven ihtiyaçlarını giderilmesi kadar kimlik ve kişilik sahibi olmalarını da önemserler. Genç özerkliğini davranışsal, duygusal ve değerler açısından elde eder.

Araştırmaya katılan deneklerin aileleri ile ilişkileri çerçevesinde ailelerin kendilerine en çok müdahale ettiği konuların dağılımı Tablo-18’de gösterilmiştir.

Tablo-18: Deneklerin Ailelerinin Kendilerine En Çok Müdahale Ettiği Üç Konuya Göre Dağılımı

Ailenin En Çok Müdahale Ettiği Üç Konu	1	%	2	%	3	%	Toplam tercih S	Toplam tercih %
Arkadaş seçimi	17	18.8	7	7.7	11	12.1	35	12.83
Meslek seçimi	9	9.9	11	12.1	8	8.8	28	10.26
Kılık-kıyafet	5	5.5	8	8.8	7	7.7	20	7.33
Para harcama	6	6.6	7	7.7	12	13.2	25	9.15
Cinsel konular	1	1.1	2	2.2	1	1.1	4	1.46
Düzen-disiplin	17	18.8	18	19.7	10	11.0	45	16.48
Boş zaman değerlendirme	13	14.2	14	15.4	14	15.4	41	15.02
Hiçbiri	16	17.6	1	1.1	2	2.2	19	6.96
Başka	7	7.7	1	1.1	2	2.2	10	3.66
Boş	-	0.0	22	24.2	24	26.3	46	16.85
Toplam	91	100	91	100	91	100	273	100

Tablo-18’de görüldüğü gibi deneklerin ailelerinin kendilerine hangi konularda müdahale ettikleri ile ilgili en önemli üç faktörle ilgili veriler yer almaktadır. En çok müdahale edilen konu sıralamasında “arkadaş seçimi” (% 18.8) ve “düzen-disiplin” (% 18.8) faktörleri yer almaktadır. Bunları % 17.6 ile “hiçbiri”, % 14.2 ile “boş zamanları değerlendirme”, % 9.9 ile “meslek seçimi”, % 7.7 ile “başka”, % 6.6 ile “para harcama”, % 5.5 ile “kılık-kıyafet”, % 1.1 ile “cinsel konular” faktörleri takip etmektedir.

Deneklerin ailelerinin kendilerine müdahale ettikleri alan itibarıyla ikincil buldukları faktör sıralama oranları ise

şöyledir: % 24.2 “cevapsız”, % 19.7 “düzen-disiplin”, % 15.4 “boş zamanları değerlendirme”, % 12.1 “meslek seçimi”, % 8.8 “kılık-kıyafet”, % 7.7 “arkadaş seçimi”, % 7.7 “para harcama”, % 2.2 “cinsel konular”, % 1.1 “hiçbiri” ve % 1.1 “başka”.

Deneklerin ailelerinin kendilerine müdahale ettikleri alan itibari ile üçüncül buldukları faktör sıralama oranları da şöyledir: % 26.3 “cevapsız”, % 15.4 “boş zaman değerlendirme”, % 13.2 “para harcama”, % 12.1 “arkadaş seçimi”, % 11.0 “düzen-disiplin”, % 8.8 “meslek seçimi”, % 7.7 “kılık-kıyafet”, % 2.2 “hiçbiri”, % 2.2 “başka” ve % 1.1 “cinsel sorunlar”.

Deneklerin ailelerinin kendilerine müdahale ettiğini düşündükleri alanların 1, 2, 3. faktör olarak algılanmalarının toplamdaki genel dağılım oranları ise şöyledir: % 16.85 “boş”, % 16.48 “düzen-disiplin”, % 15.02 “boş zamanları değerlendirme”, % 12.83 “arkadaş seçimi”, % 10.26 “meslek seçimi”, % 9.15 “para harcama”, % 7.33 “kılık-kıyafet”, % 6.96 “hiçbiri”, % 3.66 “başka” ve % 1.46 “cinsel konular”.

Verilen cevaplarda toplamlara bakıldığında düzen disiplin ve boş zaman değerlendirme seçeneklerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, üniversiteye girmenin uzun ve disiplinli bir çalışma sürecine ihtiyaç duymasıyla açıklanabilir. Özellikle son yıllarda İlahiyat Fakültesi kontenjanlarında görülen azalma puan barajının yükselmesinde etkili olmuştur. Bu durumun farkında olan anne babalar da çocuklarının geleceği konusunda bazen gençlerin özgürlüğünü kısıtlayacak ölçüde aşırıya kaçsa da son derece titiz bir tutum sergilemektedirler.

4.3. Gelecekle İlgili Sorun ve Beklentiler

4.3.1. Gelecekle İlgili Beklenti ve Korkular

Tablo-19’da görüldüğü gibi deneklerin gelecekle ilgili en çok korktukları durumlarla ilgili en önemli üç faktörle ilgili veriler yer almaktadır. Buna göre birinci derecede en çok korkulan durum “iş bulamamak”tır (% 41.7). Bunu % 16.5’le “başka” seçeneğinde belirtilen faktörler takip etmektedir. Daha

sonra sırasıyla “fakülteyi bitirememek” % 15.4, “ailemin gelecek hakkındaki kararlarımı etkilemesi” % 12.1, “kendime iyi bir eş seçmemek” % 9.9, “evlenmek” % 3.3 ve “karşı cinsten arkadaş edinmemek” % 1.1 takip etmektedir.

Tablo-19: Deneklerin En Çok Korktukları Üç Konuya Göre Dağılımı

En Çok Korkulan Durum	1	%	2	%	3	%	Top Terc. S	Top Tercih %
Fakülteyi bitirememek	14	15.4	12	13.2	6	6.6	32	11.72
Ailemin gelecek hakkındaki kararlarımı etkilemesi	11	12.1	12	13.2	17	18.7	40	14.66
İş bulamamak	38	41.7	23	25.3	13	14.3	74	27.09
Karşı cinsten arkadaş edinmemek	1	1.1	1	1.1	-	0.0	2	0.72
İyi bir eş seçmemek	9	9.9	24	26.3	18	19.7	51	18.69
Evlenmek	3	3.3	3	3.3	3	3.3	9	3.31
Evlenememek	-	0.0	-	0.0	2	2.2	2	0.72
Başka	15	16.5	4	4.4	2	2.2	21	7.71
Boş	-	0.0	12	13.2	30	33.0	42	15.38
TOPLAM	91	100	91	100	91	100	273	100.0

Deneklerin gelecekle ilgili korkuları itibari ile ikincil buldukları faktör sıralama oranları ise şöyledir: % 26.3 “kendime iyi bir eş seçmemek”, % 25.3 “iş bulamamak”, % 13.2 “fakülteyi bitirememek”, % 13.2 “ailemin gelecekle ilgili kararlarımı etkilemesi”, % 13.2 “boş”, % 4.4 “başka” seçeneğinde açıklanan durumlar, % 3.3 “evlenmek” ve % 1.1 “karşı cinsten arkadaş edinmemek”.

Deneklerin gelecekle ilgili korkuları itibari ile üçüncül buldukları faktör sıralama oranları da şöyledir: % 33 “boş”, % 19.7 “kendime iyi bir eş seçmemek”, % 18.7 “ailemin gelecekle ilgili kararlarımı etkilemesi”, % 14.3 “iş bulamamak”, % 6.6 “fakülteyi bitirememek”, % 3.3 “evlenmek”, % “evlenememek” ve % 2.2 “başka” seçeneğinde belirtilen durumlar.

Deneklerin gelecekle ilgili korku faktörlerinin 1, 2, 3. faktör olarak algılamalarının toplamdaki tercih oranlarını belirtecek olursak şöyledir: % 27.09 “iş bulamamak”, % 18.69 “kendime iyi bir eş seçememek”, % 15.38 “boş”, % 14.66 “ailemin gelecekle ilgili kararlarımı etkilemesi”, % 11.72 “fakülteyi bitirememek”, % 7.71 “başka”, % 3.31 “evlenmek”, % 0.72 “evlenememek” ve % 0.72 “karşı cinsten arkadaş edinememek”.

4.3.2. Yaşama Sevinci

Tablo-20’de deneklerin geleceğe bakışları yer almaktadır. Buna göre deneklerin % 59.3’ü gelecekle ilgili “ümitli”, % 22.0’si “ümitsiz”, % 6.6’sı “çok ümitli”, % 6.6’sı “çok ümitsiz” ve % 5.5’i bu konuda “ilgisiz”dir. Gelecekte ümitsiz ve çok ümitsiz olanların oranının (% 28.6) yüksekliği dikkat çekicidir.

Tablo-20: Deneklerin Gelecekle İlgili Ümit Durumlarına Göre Dağılım

Gelecekle İlgili Ümit Durumu	n	%
Çok ümitliyim	6	6.6
Ümitliyim	54	59.3
İlgisizim	5	5.5
Ümitsizim	20	22.0
Çok ümitsizim	6	6.6
Toplam	91	100

İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada (Şahin 2002) umutsuzluk düzeyi araştırılmış; umutsuzluk düzeyi bakımından “yeni program” öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin “eski program” öğrencilerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca diğer fakülte öğrencileri ile İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerine de bakılmış ve Eğitim Fakültesi öğrencileri ile Fen-Edebiyat Fakültesi arasında yer aldığı belirlenmiştir (Şahin 2002:155).

4.3.3. Hayatta Başarılı Olma Algısı

Tablo-21’e baktığımızda, deneklerin “hayatta başarılı olmanın şartı” algılamalarına göre % 45.1 ile iyi eğitim görmenin en önemli faktör olarak algılandığını görmekteyiz. Bunu, % 16.5 ile çalışkan olmak, % 11.0 ile ahlaklı olmak, % 8.8 ile

“başka”, % 7.7 ile işini bilen kurnaz biri olmak, % 5.5 ile iyi bir aileden gelmek, % 3.3 ile şanslı olmak, % 1.1 ile zengin olmak ve % 1.1 ile dindar olmak faktörleri izlemektedir. Bu verilere göre iyi eğitim görmek ve çalışkan olmak faktörlerinin çok önemli görüldükleri anlaşılmaktadır (% 61.6).

Tablo-21: Deneklerin Hayatta Başarılı Olmanın Şartının Ne Olduğunu Algılamalarına Göre Dağılımı

Başarılı Olmanın Şartı	n	%
Çok çalışkan olmak	15	16.5
İyi eğitim görmek	41	45.1
Zengin olmak	1	1.1
İyi bir aileden gelmek	5	5.5
Dindar olmak	1	1.1
Ahlaklı olmak	10	11.0
Şanslı olmak	3	3.3
Şöhretli ve ünlü olmak	-	0
Karşı cinsten olmak	-	0
İşini bilen, kurnaz biri olmak	7	7.7
Başka	8	8.8
Toplam	91	100

Tablo-21’den de anlaşıldığına göre İlahiyat Fakültesi öğrencileri, hayatta başarılı olmada etkili olan faktörler arasında “iyi eğitim almış olma” ile “çalışkan olma” gibi seküler nitelikli olanları tercih etme şeklinde bir eğilim sergilemişlerdir.

4.3.4. Eğitimle Neyin Amaçlandığı

Tablo-22: Deneklerin Fakültede Okumakla Neyi Amaçladıklarına Göre Dağılım

Fakültede Okumakla Neyin Amaçlandığı	n	%
Ailemin isteğini yerine getirmeyi	10	11.0
Hayatta daha başarılı olmayı	32	35.2
Meslek edinmeyi	29	31.9
Yapacak başka bir işim olmadığı için oyalanmayı	4	4.4
Hiç düşünmedim	3	3.3
Başka	13	14.3
Toplam	91	100

Tablo-22’de görüldüğü gibi, deneklerin İlahiyat Fakültesinde okumakla neyi amaçladıklarına göre dağılımlarına baktığımızda; % 35.2’sinin amacının hayatta başarılı olmak olduğunu görmekteyiz. Bunu % 31.9 ile meslek edinme amacının, % 14.3’nün “başka” seçeneğinde belirtilen amaçların, % 11.0

ile ailenin isteğinin yerine getirilmesi amacının bulunduğunu görmekteyiz. Bunları, % 4.4 ile yapacak başka bir iş bulamadığı için zorunlu olarak bu fakültede okuduğunu belirtenlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Deneklerin % 3.3' ise bu konuyu hiç düşünmedikleri anlaşılmaktadır.

İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin amaçlarının ifade edildiği Tablo-21'de de yine "çalışkan olma" gibi seküler bir tercih ilk sırada yer almıştır.

4.3.5. Türk Gençliğinin Temel Sorunları

Tablo-23: Deneklerin Türk Gençliğinin En Önemli Üç Sorununun Ne Olduğu İle İlgili Düşüncelerine Göre Dağılımı

Türk Gençliğinin En Önemli Üç Sorunu	1	%	2	%	3	%	Toplam terc. S	Toplam terc. %
Meslek edinmede güçlükler	25	27.5	27	29.6	16	17.5	68	24.9
İşsizlik	32	35.1	17	18.7	9	9.9	58	21.2
Karşı cinsten arkadaş edinememe	-	0.0	-	0.0	3	3.3	3	1.1
Cinsel sorunlar	2	2.2	2	2.2	8	8.8	12	4.4
Ana-baba, aile baskısı	7	7.7	13	14.3	10	11.0	30	11.0
Spor etkinliklerinden yeterince yararlanamama	-	0.0	-	0.0	1	1.1	1	0.4
Toplumsal sorunlar	10	11.0	13	14.3	19	20.9	42	15.4
Dinlenme ve eğlenme olanaklarının azlığı	-	0.0	-	0.0	3	3.3	3	1.1
Psikolojik sorunlar	7	7.7	13	14.3	19	20.9	39	14.0
Başka	5	5.5	1	1.1	1	1.1	7	2.5
Boş	3	3.3	5	5.5	3	3.3	11	4.0
Toplam	91	100	91	100	91	100	273	100.0

Tablo-23'te deneklerin Türk gençliğinin temel sorunlarının neler olduğu ile ilgili değerlendirmelerinde 1, 2 ve 3. faktör algılamaları yer almaktadır. Bu verilere göre birincil faktör algılamaya ait oranlar şöyledir: % 35.1 "işsizlik", % 27.5 "meslek edinmedeki güçlükler", % 11.0 "toplumsal sorunlar", % 7.7 "ana-baba, aile baskısı", % 7.7 "psikolojik sorunlar", % 5.5 "başka", % 3.3 "boş" ve % 2.2 "cinsel sorunlar".

İkincil faktör algılama oranları ise, % 29.6 "meslek seçimindeki güçlükler", % 18.7 "işsizlik", % 14.3 "ana-baba, aile

baskısı”, % 14.3 “toplumsal sorunlar”, % 14.3 “psikolojik sorunlar”, % 5.5 “boş”, % 2.2 “cinsel sorunlar” ve % 1.1 “başka” şeklindedir.

Üçüncül faktör algılama oranları da şöyledir: % 20.9 “toplumsal sorunlar”, % 20.9 “psikolojik sorunlar”, % 17.5 “meslek edinmedeki güçlükler”, % 9.9 “işsizlik”, % 8.8 “cinsel sorunlar”, % 3.3 “karşı cinsten arkadaş edinememe”, % 3.3 “dinlenme ve eğlenme olanaklarının azlığı”, % 3.3 “boş”, % 1.1 “spor etkinliklerinden yeterince yararlanamama” ve % 1.1 “başka” seçeneğinde belirtilen durumlar.

Deneklerin Türk gençliğinin sorunlarının neler olduğunu 1, 2, 3. faktör olarak algılamalarının toplamdaki tercih oranları ise, % 24.9 “meslek edinmedeki güçlükler”, % 21.2 “işsizlik”, % 14.1 “psikolojik sorunlar”, % 11.0 “ana-baba, aile baskısı”, % 4.4 “cinsel sorunlar”, % 4.0 “boş”, % 2.7 “başka”, % 1.1 “karşı cinsten arkadaş edinememe”, % 1.1 “dinlenme ve eğlenme olanaklarının azlığı” ve % 0.4 “spor etkinliklerinden yeterince yararlanamama” şeklindedir.

5. Sonuç ve Öneriler

İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmada öğrencilerin bir takım sorunları olduğu ve bu sorunların önemli bir kısmının gelecekle ilgili kaygılardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin, içinde buldukları sorunların önemli bir kısmının konjonktürel olduğu düşüncesi içinde olmaları, yaşadıkları sorunları aşma konusundaki isteklerini kaybetmedikleri şeklinde değerlendirilebilir. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kendilerini çok yönlü yetiştirmeleri gerektiği bilincinde oldukları, ancak içinde buldukları çevrenin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri dikkate alındığında bu hedefe ulaşmalarının oldukça zor olduğu söylenebilir. Zira Tablo 13, 14, 15 ve 16’da da açıkça görüldüğü gibi anne babalarının gerek sosyo-ekonomik ve gerekse öğrenim düzeyleri öğrencilerin hedeflerini

gerçekleştirmede önemli bir engel oluşturmaktadır. Ekonomik yetersizlik gelecek kaygılarının daha da artmasını tetikler niteliktedir.

Ekonomik yetersizlik faktörünün özellikle barınma sorunu ile kredi ve burs temininde kendini daha açık bir şekilde gösterdiği söylenebilir. Zira yaklaşık olarak on binin üzerinde üniversite öğrencisinin bulunduğu bir şehirde Kredi Yurtlar Kurumu'na ait yurdun kapasitesinin ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalması üniversite öğrencilerinin büyük bir barınma sorunu ile karşı karşıya olduğunun en açık göstergesi durumundadır. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin karşısına dinî veya siyasî bir takım organizasyonların yönetim ve denetimindeki yurt, pansiyon, ev gibi alternatif barınma mekânları çıkmaktadır. Öte yandan Tablo 16'daki veriler göz önüne alındığında sosyo-ekonomik açıdan birçok sıkıntı içerisinde olan öğrenciler için bu gibi mekânların iyi birer alternatif olduğu açıktır. Şu halde öğrencilerin barınma sorununun çözülmesine öncelik verilmesi gerekmektedir.

Yapılan araştırmada dikkat çekici sonuçlardan birisi de, deneklerin bir sorunla karşılaştıkları zaman veya bir konuda görüş alış-verişinde bulunacaklarında 'arkadaş çevresi' seçeneğinin büyük bir oranla (%33.0) ilk sırada belirtilmesi anlamıdır. Çünkü, daha önce yapılan diğer araştırmalarda anne ve baba seçeneklerinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Anlaşılan toplumsal değişim hızlı bir biçimde devam ediyor ve geleneksel algılamalarda değişimler sürüyor. Bu bağlamda, annelerin veya babaların sosyal, ekonomik ve kültürel yönden çocuklarının sorunlarının çözümünde veya beklentilerinin karşılanmasında açık bir yetersizlik içinde oldukları izlenimi oluşturmaktadır. Öğrencilerin de bu eksikliği arkadaş grubuyla gidermeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmada elde edilen diğer önemli bir sonuçta, 'psikolojik' sorunların arttığı izlenimi vermektedir. Ancak, böyle bir

sorunla karşılaşıldığı zaman, çözüm arayışlarında belirsizlikler olduğu ve bu belirsizliklerin aşılamadığı görülmektedir. Bu tür sorunları aşma çabasında “psikologa başvurma eğilimi” çok zayıf kalmaktadır. Bunun da nedeninin -yanlış ama yaygın bir kanaat olan- ‘deli damgası’ yememek düşüncesi olduğu söylenebilir.

Kendine özgü kültürü olan bir toplumsal kesim olarak tanımlanan üniversite gençliği, formal eğitim ve öğretim sürecinin son evresinde olmaları itibarıyla araştırmacı ve sorgulayıcı, fakat oldukça hassas ve kırılabilir bir yapıya sahip oldukları için haksızlıklara karşı son derece duyarlı bir niteliğe sahiptir. Bu açıdan bakıldığında onların sağlıklı ve kaliteli bir eğitimle yetiştirilmesi toplumların geleceği açısından oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Zira, üniversite gençliğinin toplumun en duyarlı ve en dinamik kesimi olmaları itibarıyla içinde buldukları toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarından ve sorunlarından ziyadesiyle etkilendiği bilinmektedir. Dolayısıyla gençlerin eğitim ve öğretimi için yeterli imkan ve kaynağın sağlanamaması ve ayrıca üniversite eğitimi sonrasında istihdam alanlarının yaratılamamasının toplumsal planda ciddi bir takım sorunların ortaya çıkması için uygun bir zemin oluşturduğu bilinmektedir. Bu bağlamda özellikle İlahiyat Fakültesi öğrencileri söz konusu olduğunda, yaşanan yoksunluk duygusunun dinî duygu ve düşüncelerle beslenmesinin çok daha büyük tepkiselliklerin ortaya çıkma ihtimalini güçlendireceği söylenebilir. Bu durumda üniversite gençliği, özellikle İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde etkili olma niyet ve planları içinde olan radikal dinî akımların propaganda ve faaliyetlerine karşı uzun vadeli eğitim politikalarının oluşturulması ve titizlikle uygulanmasına büyük önem verilmelidir.

Kaynakça

Armaner, Neda (1980), *Din Psikolojisine Giriş*, Ankara, Ayyıldız Matbaası

- Akşit Bahattin (1993), "Türkiye'de İslami Eğitim", Richard Tapper (ed.), Çağdaş Türkiye'de İslam, İstanbul, Sarmal Yay., s.99-127
- Akyüz, Niyazi (2001), İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı: Ankara, Marmara ve Atatürk Üniversitesi Örneği, (basılmamış), Ankara
- Apaydın, Halil ve M. Ali Kirman (2005), "K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, İstanbul, Maraş Der ve Kahramanmaraş Belediyesi Yay., C.1, s.251-258
- Arslantürk, Zeki ve Tayfun Amman (2000), Sosyoloji, İstanbul, Kaknüs Yay.
- Ay, Mehmet Emin (2000), 1999-2000 Öğretim Yılında Fakültemize Gelen Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma", U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 9, 2000, s.227-245
- Bilgin, Vedat, Mehmet Özden, Aydın Başbuğ, Fetullah Akın, İhsan Keleş, Berna Seyfeli (1997), Mesleklere Göre Aile Araştırması: İşçi Ailesi, Ankara, Aile Araştırma Kurumu Yay.
- Bilgin, Vejdî (1998), "Türk Toplumunda Aile Kurumunu Benimseme ve Sahiplenme Düzeyleri", O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 10, 1998, s.387-413
- Bilgin, Vejdî (2000), "Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme Ve Bilinçlenme Düzeyleri", U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 9, 2000, s.565-588
- Çifçi, Aişe (2003), Üniversite Gençliğini Dinî Gruplara Yönelten Faktörler, Kahramanmaraş, yayınlanmamış lisans tezi
- Doğan, İsmail, (1991), "Gençlik ve Gençlik Sorunları", Türk Aile Ansiklopedisi, C.II, Ankara, TC Başbakanlık Aile Araştırma Yay.
- Esmer, Yılmaz (1993), "Algılama ve Anlatımda Eşler Arası

Farklılıklar”, Kadın ve Cinsellik, (haz. Necla Arat), İstanbul, Say Yay.

Kır, İbrahim (2000), Yükseköğretim Gençliğinin Sosyo-Ekonomik Sorunları: KSÜ Örneği, (yayınlanmamış), Kahramanmaraş, 2000

Kirman, M. Ali (2005), “Din ve Eğlence Kültürü”, K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.3, Sayı 6, Temmuz-Aralık 2005, s.17-42

Koçer, H. Ali (1991), Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi, İstanbul, MEB Yay.

Koştaş, Münir (1995), Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış, Ankara, TDV Yay.

MEB (2002), Milli Eğitim Sayısal Veriler 2001-2002, Ankara, MEB APK Kurul Başkanlığı Yay.

Lewis, Bernard (1998), Modern Türkiye’nin Doğuşu, çev. M. Kıratlı, 6.baskı, Ankara Türk Tarih Kurumu Yay.

Özbay, Haluk ve Emine Öztürk (t.y.), Gençlik, İstanbul, İletişim Yay.

Özgüvenç, Ethem (1995), “Üniversite Öğrencilerinin Evlilik ve Eş Seçmeye İlişkin Tercihleri”, Aile Kurultayı-Değişim Sürecinde Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler (16-18 Kasım 1994), Ankara

Rosovsky, Henry (2000), Üniversite, çev. S.Ersoy, 13. baskı, Ankara, TÜBİTAK Yay.

Şahin, Adem (2002), “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umut-suzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 13, Yıl 2002, s.147-153

Usta, Mustafa (2001), Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Kurumlaşma ve Ekolleşme Sorunları, İstanbul, MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.

Yavuzer, Haluk (1993), Çocuk Psikolojisi, 9.baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi

İletişimde Kaynağın Güvenilirliği

-İlâhî Mesajın Kaynağı Konumundaki Peygamberlerde Güvenilirlik Esası-

Yrd.Doç.Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU*

Özet

İlâhî mesajları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberler, bu iletişim süreci içerisinde kaynak rolünü üstlenirler. Peygamberler, Allah'tan aldıkları mesajları insanlara etkili biçimde iletebilmek için, bir kaynağın sahip olması gereken temel nitelikleri kişiliklerinde taşırlar. Kur'an'a göre, bir kaynak olarak peygamberlerin taşınması gereken özelliklerin başında güvenilirlik gelir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, kaynak, peygamber, güvenilirlik.

Credibility Of The Source In The Communiation According To The Holy Qoran

Abstract

The prophets who were responsible for transmitting the divine commands from God to humans undertook the duty of being a source for divine matters. According to Koran, the Prophets bear all the attributes and characteristics attributed in principle to a completely trustworthy source of knowledge. This is indispensable for the Prophets due to their holy mission of transmitting commands from God to humans effectively. According to Koran, the credibility is the most crucial among those characteristics attributed to a real source of knowledge.

Key Words: Communication, Source, Prophethood, Credibility.

* İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

Sosyal bir iletişim sürecinin çatısı kaynak, mesaj, araç ve hedef olmak üzere dört temel unsurdan oluşur. Bu unsurlardan “kaynak”, bir konuşmada konuşmacıyı, bir tebliğde sunucuyu, eserlerde yazarı, kitle iletişim sürecinde yayının üretimine katkısı bulunanları kapsar. Görüldüğü gibi kaynak kavramı oldukça kapsamlıdır.¹

Kaynak, iletilecek materyali göndermekle yükümlü olan kişidir. Bu kişi, bir birey olabileceği gibi, herhangi bir kurum ya da gurup olabilir. Kaynak; algılama, seçme, düşünme, yorumlama süreçlerinde ürettiği anlamlı iletileri simgeler aracılığıyla alıcı durumunda olana gönderir.²

Allah’tan almış oldukları mesajları insanlara ulaştırmakla görevli olan peygamberler, bu iletişim süreci içerisinde “kaynak” rolünü üstlenirler. İlâhî mesajları insanlara en etkili biçimde ulaştırabilmek ve onları ikna edebilmek için bir kaynağın sahip olması gereken temel nitelikleri kişiliğinde taşımaları gerekmektedir. İletişimbilim, bir kaynak için en önemli özelliğın güvenilirlik olduğu üzerinde durmaktadır. Aynı şekilde Yüce Allah da insanlara mesaj getirmek üzere seçtiği peygamberleri güvenilir kimseler arasından tercih etmiştir.

Kur’an, peygamberlerin güvenilirliğini başta Hz. Muhammed olmak üzere birçok peygamberi örnek vererek dile getirmiştir. Bu konuda tekrara gitmek suretiyle konuya verdiği önemi pekiştirmiştir.

Bizi bu araştırmayı yapmaya yönelten en önemli faktör, modern iletişimbilimin, kaynağın güvenilirliği konusu ile ilgili yaptığı açıklamanın, Kur’an’ın bu konuyla ilgili açıklamasının aynı olmasıdır. Bir başka deyişle, Kur’an’ın, kaynağın güve-

¹ Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s. 51-52.

² Stuart Sillars, *İletişim*, Çev. Nüzhet Akın, M.E.B., Ankara, 1995, s. 22; Merih Zillioğlu, *İletişim Nedir?* Cem Yayinevi, İstanbul, 1996, s. 98; Gökhan Evliyaoğlu, *İletişim Psikolojisi Psikolojik İletişim*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Ankara, 1987, s. 134.

nilirliği ile kastettiği Şeyin, iletişimbilimin bu alanda kastettiği Şeyle tamamen örtüŐmesidir.

Bu yüzden araştırmamızda, kaynağın güvenilirliği konusunda iletişimbilimin verileriyle Kur'an'ın öğretilerini mukayese etmeyi kararlaŐtırdık. İnsan ilişkilerinde güvenin yerini belirttikten sonra, kaynağın güvenilirliğine modern iletişim biliminde yüklenen anlamı ortaya koymaya çalışacağız. Daha sonra da peygamberlerin ŐahıŐlarında kaynağın güvenilirliğine dair veriler ihtiva eden âyetleri müfessirlerin yorumları doğrutusunda değerlendireceğiz.

İnsan İlişkilerinde Güven

Güven, bir kiŐi ya da Őeyin karakterine, yeteneklerine ve varlığına duyulan sağlam itimattır. Güvenilirlik, kendisine can ve mal emanet edilebilir olma halidir. Bir kimsenin, kendisinden zarar gelmeyeceğine ve emanete hıyanet etmeyeceğine dair çevresinin güvenini kazanmıŐ olması halidir. Güvenilirliđin, dürüŐtlük ve inandırıcılıkla sıkı bir iliŐkisi vardır. Saklamadan ve gizlemeden gerçekleri duyurabilmek, güven duygularını pekiŐtirir. Güven, insanlar arası iliŐkilerde baŐarı kapısını ačan önemli bir ilkedir. Hayatta karŐılaŐılan problemlerin çözümlü için gerekli olan önemli bir niteliktir. KiŐiler arası iliŐkilerde önemli bir özellik olan güvenilirlik her Őeyden önce dostluk ve huzur ortamı meydana getirir.³

Başkalarının sözlerine, içtenliğine ya da dostluğuna karşı kuŐku besleme eğilimi ise güvensizlik olarak ifade edilir. Güvensizlik, canlının çevresine karşı nedenleri açık olmayan bir kaygı, tedirginlik, inançsızlık beslemesi, gerginlik duymasıdır. Bu eğilim, kaçınma, tepki kısıtlaması gibi belirtilerle kendini gösterir. Bireyler arası ilişkilerde güvensizlikten daha za-

³ Nossrat Peseschkian, *Günlük Yaşamın Psikoterapisi*, Çev. Kıvılcım Teksöz, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2002, s. 138; Phillip Mountrose, *Çocuklarla ve Gençlerle İletişime Geçmenin 25 Yöntemi*, Çev. Fatma Can AkbaŐ, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 57; A. Rıdvan Bülbül, *İletişim ve Etik*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, s. 240; Ömer Demir, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s. 101; Münir Arıkan, *Nitelikli İnsan*, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 255.

rarlı bir şey yoktur. İnsanların birbirlerine güven duymadığı toplumlarda, kişiler arası ilişkilerde stres fazladır; aile bireyleri, aynı kurumda çalışanlar, yönetenler ve yönetilenler birbirlerine güven duymazlar. Bunun sonucu olarak ilişkilerinde dürüstlük ve açık sözlülük yerine, yalan ve hile hakim olur. Toplumsal ilişkilerde güven ortamının yaratılamaması aynı zamanda bir iletişim engelidir. Başkalarına duyulan güvensizliğin bazı milletlerin kişiliğinin özelliklerinden biri olduğu ileri sürülmüştür. Toplumsal yaşamdaki ilişkilerde bu hususun gözlemlenebileceği belirtilmiştir. Alışveriş ilişkilerindeki “pazarlık” meselesi bunun somut örneklerinden birisidir.⁴

Güven, bir kimsenin güvenme konusundaki psikolojik yeteneği sonucu ortaya çıkan bir işlemdir. İnsanların birbirine güvenmediği bir ortamda yetişen bir kimse başkalarına kolay kolay güven duymaz.⁵

İnsanlar arası ilişkiler için bir zorunluluk olan güven, toplumsal düzenin temelidir. İstikrarlı kolektif yaşam, basit bencil çıkar hesaplarına değil, başka şeylere dayanmalıdır. İnsan ilişkilerinin yaşandığı her ortamda güvene temel bir önem verilmelidir. Başkalarına güvenmeden, tam anlamıyla toplumsal yaşam mümkün değildir.⁶

Başkalarını etkilemenin, harekete geçirmenin önemli edimlerinden birisi dinleyicilerin güvenini kazanabilmektir. Bunu yapmadıkça insanları sözünüze güvendirmeniz zordur. İnsanların güvenini kazanmanın en belli başlı yolu ise, güvene

⁴ Remzi Öncül, *Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*, M.E.B., İstanbul, 2000, s. 541; Mahmut Tezcan, *Kültür ve Kişilik*, Bilim Yayınları, Ankara, 1987, s. 159-160; Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 81; Berna Bridge, *Okulda İletişim*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003, s. 68; Mithat Enç, *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*, Karatepe Yayınları, Ankara, 1990, s. 76; Donald Norfolk, *İş Hayatında Stres*, Çev. Leyla Serdaroğlu, Form Yayınları, İstanbul, 1989, s. 134.

⁵ Phil Harkins, *Etkili Konuşmanın Gücü*, Gürol Koca, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 154-155.

⁶ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 289; Hugh LaFollette, *Kişisel İlişkiler*, Çev. Fermâ Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 157.

layık olabilmektir.⁷

İletişimde Kaynağın Güvenilirliği

Kaynağın özellikle tutum ve davranış değiştirmeye yönelik kaliteli iletişim uygulamaları için gerekli olan bazı nitelikleri vardır. Bunların en önemlileri, güvenilirlik, prestij, çekicilik ve güçtür. Kaynak, konuştuğu alanda uzman/bilgili olarak algılanırsa inanılır, saygın, güvenilir, sevilen ve hoş görünümlü ise daha etkileyici olur. Sevilen, güvenilen, inanılan, tanınan kaynaktan gelen mesajın kabul edildiği ve istenilen davranış değişikliğinin ortaya çıktığı ifade edilir.⁸ Kaynağın güvenilirliği en eski inceleme ve araştırma alanlarından biri olmuştur.⁹

İnsanlar kendilerince güvenilir olan kaynaklardan gelen mesajları çokça irdelemeden ve başka destekleyici mesajlara gerek duymadan kabul ederler. Kendilerini, güvenilir ve ne söylediğini bilen bir kimse tarafından etkilenmeye bırakırlar. Araştırma bulguları, insanların güvenilir kaynaklardan aldıkları mesajları, destekleyici savlara fazla önem vermeden kabullenme eğiliminde olduklarını göstermiştir. Mesajda savları destekleyici yeterli kanıtın bulunmadığı durumlarda kaynağın güvenilirliğine sığınmak zorunlu olmuştur.¹⁰

Alıcının verilen mesajdaki sonuçları kabul etmesi bir ölçüde onun kaynağın güvenilirliğine ilişkin algısına bağlıdır. Bu manada kaynağın güvenilirliği, daha çok alıcının kaynağa yüklediği bir özelliktir. O halde kaynağın kendini güvenilir görmesinden çok, alıcının kaynağı güvenilir görmesi önemlidir.¹¹

⁷ Dale Carnegie, *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kitsan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 281-282.

⁸ Ruhi Selçuk Tabak, *Sağlık İletişimi*, Literatür Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18; Aysel Çağdaş, *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*, Eğitim Kitabevi, Konya, 2003, s. 11; Ahmet Yatkin, *Halkla İlişkiler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 101; Hasan Tutar ve diğerleri, *Genel ve Teknik İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 13-14.

⁹ Ayseli Usluata, *İletişim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 21.

¹⁰ Eliot Aronson, *Toplumsal Hayvan*, Çev. Türker Aykul, Us Yayınları, İzmir, 1995, s. 61; Metin İnceoğlu, *Tutum Algı İletişim*, V Yayınları, Ankara, 1993, s. 119; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

¹¹ Akif Ergin, *Öğretim Teknolojisi: İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 55; Akif Ergin, Cem Birol, *Eğitimde İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 48; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

Araştırmalar, yüksek güvenilirliği bulunan kaynakların düşük güvenilirliği olan kaynaklardan daha çok ikna etkilerinin bulunduğunu göstermiştir. Burada “neyin söylendiği” değil, “kimin söylediği” önemli olmaktadır. Güvenilmeyen kaynak alıcıda ilgisizlik ve tepki yaratır.¹²

İnsanlar, kısa dönemler içerisinde, hem güvenilir saydıkları kaynaktan gelen iletileri hem de güvenilir saymadıkları kaynaktan gelen iletileri ilgi çekici bulurlar, dinlerler ve içeriğini akılda tutarlar. Fakat kısa dönemde tutum değişimi önerilerinde, güvenilir saydıkları kaynaktan gelen ileti yönünde hareket ederler; güvenilir saymadıkları kaynaktan aldıkları iletinin önerdiği tutum değişikliğini ise reddederler. Kaynağın dürüstlüğünden kuşkulanırlarsa, mesajda içinde olduğundan farklı bir anlam ararlar ve o şekilde değerlendirmeye çalışırlar.¹³

Kaynağın güvenilirliğini sağlayan birtakım unsurlar vardır. Bunlar kaynağın konuşulan konu hakkındaki bilgi birikimi, amaçları ve güdüleri, meseleyi açık seçik ortaya koyması, duygularını ve düşüncelerini etkili biçimde açıklaması, bilgi kaynağı olarak gösterilen kanıtlar ve veriler, çoğunluğun ve yakın çevrenin kaynağın güvenilirliğine ilişkin görüşleridir. Herhangi bir konudaki görüşün, konunun uzmanı tarafından iddia edilmesi, sıradan kişilerin iddiasından daha yüksek güvenilirlik taşır. Uzmanlık hedefin kaynağa güven duymasını sağlarken, dürüstlük de mesajın etkinliğini artıran faktörlerdendir. Yüksek mevki, meslek prestiji, başarılı olmanın ünü

¹² Judith Lazar, *İletişim Bilimi*, Çev. Cengiz Anık, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 69; Özcan Köknel, *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 123; Ergin, Birol, *a.g.e.*, s. 48; Tabak, *a.g.e.*, s. 18.

¹³ Ünsal Oskay, *İletişimin ABCsi*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 88; Mümin Ertürk, *İşletme Biliminin Temel İlkeleri*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1996, s. 146.

kaynağa güven veren unsurlardandır.¹⁴

Güvenilirliğin koşulu, kaynağın propaganda aracılığıyla çıkar peşinde olmamasıdır. Güvenilirlik, kaynağın dinleyicileri kandırma ve şahsi çıkar temin etme ithamlarından uzak olmasıdır. Eğer kaynak, ortaya koyduğu görüşü savunmaktan çıkarı olan ya da o görüşü kişisel herhangi bir nedenle savunan birisi olarak algılanırsa, ikna edici özelliği azalır. Etkileyici iletişimle ilgili görüşler, açık ya da gizli amaçlar kaynağın çıkarı ile özdeşleştiğinde geri çevrilir, direnç görür ya da algılanmaz.¹⁵

Kaynak, dinleyiciyi, savunduğu görüşün gerçek ve samimi olduğuna; tanınma, oy ya da para kazanma isteği gibi çıkar amacı taşımadığına inandırmalıdır.¹⁶

Kaynağın herhangi bir iletişim olgusunu gerçekleştirmedeki amacı dinleyiciyi kandırmak olarak yorumlanırsa, gerçekleştirilen iletişimin dinleyici üzerinde fazla bir tesiri olmayacaktır. Şayet alıcı, kaynağın söz konusu iletişimden kişisel bir kazanç sağlamadığı kanaatine varırsa iletişimin etkisi artar.¹⁷

Kaynak, yarar götmediğini, başkalarını düşünen duygularla hareket ettiğini belirtmelidir. Kişisel ya da mensubu bulunduğu gurubun çıkarları için değil, başkaları için çalıştığı ve fedakârlık yaptığını ortaya koyabilmelidir. Kendini başkalarının mutluluğuna adadığını ilan etmelidir. Başkalarından fedakârlık yapmalarını isterken öncelikle kendisi fedakârlık örneği

¹⁴ Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 387-388; Reha Oğuz Türkan, *İkna ve Uzlaşma Sanatı*, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 45; Şengül Özerkan Altındal, Yasemin İnceoğlu, *İletişimde Etkileme Süreci*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 11; Metin Işık, *İletişimden Kitle İletişimine*, Mikro Yayınları, Konya, 2000, s. 38-39.

¹⁵ J. L. Freedman ve diğerleri, *Sosyal Psikoloji*, Çev. Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 351; Alparslan Usal, Zeynep Aslan, *Davranış Bilimleri*, Barış Yayınları, İzmir, 1995, s. 159; Abdurrahman Dodurgalı, *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, 1999, s. 236.

¹⁶ Freedman ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 351.

¹⁷ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Basım Yayım, İstanbul, 1988, s. 170; Ahmet Halük Yüksel, *İkna ve Konuşma*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 1997, s. 11-12.

olmalıdır. Aksi takdirde inandırıcı olamaz.¹⁸

Kur'an'da Kaynağın Güvenilirliğine Verilen Önem

Kur'an'da kaynağın güvenilirliğine ilişkin bilgi veren âyetleri üç başlık altında toplamayı uygun bulduk. Birinci grupta, peygamber'in hem "resûlü'n-emîn" hem de güvenilirliğin koşulu olan "çıkart beklentisi olmadan mesaj sunma" olgusunu birlikte ele alan âyetleri değerlendirdik. İkinci grupta, elçinin "emîn" oluşunu açıkça belirten, fakat güvenilirlik koşuluna ilişkin açıklamaya yer vermeyen âyetleri ele aldık. Üçüncü grupta ise, elçinin güvenilirliğini belirten "emîn" ifadesine yer vermeyen, fakat güvenilirliğin koşulu olan açıklamayı yani çıkarırsız mesaj iletmeyi vurgulayan âyetleri inceledik.

Güvenilirliğe ve Güvenilirlik Koşuluna Vurgu Yapan Âyetler

Kur'an'da beş peygamber, kendilerini "resûlü'n-emîn" yani güvenilir elçi olarak tanıtmışlardır. Bu beş peygamber de güvenilirliklerini, getirdikleri mesajlara karşılık bir çıkar peşinde olmadıklarını açıklayarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Allah'tan getirdikleri mesajlara karşılık herhangi bir maddi çıkar beklentisi içerisinde olmayışlarını, "emîn resûl" olmalarının bir kanıtı olarak sunmuşlardır. Kur'an'da beş peygamberin ağzından aynı cümlelerin tekrar edilmesi, Allah'ın mesajlarını insanlara ileten bütün peygamberlerin kişiliğinde güvenilirliğin çok önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Güvenilirliğin, çıkar beklentisi içerisinde olmamak şeklinde açıklanması ise, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Sözünü ettiğimiz beş peygambere ait cümleler Kur'an'da şu şekilde tekrar edilmektedir:

*"Kardeşleri **Nûh** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?" demişti. "Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı siz-*

¹⁸ Feyzullah Eroğlu, *Davranış Bilimleri*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1995, s. 226; Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 379.

den bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”¹⁹

“Kardeşleri **Hûd** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²⁰

“Kardeşleri **Sâlih** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²¹

“**Şuayb** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²²

“Kardeşleri **Lût** onlara: (Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?” demişti. “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir.”²³

Her beş peygamber de –Nûh, Hûd, Sâlih, Şuayb, Lût-

¹⁹ Şuara, 26/106-109; Hz. Nûh, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Yunus süresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Eğer benim ögüdümden yüz çevirdiyse, ben sizden bir ücret istemedim ki! Benim ücretim, ancak Allah'ın üzerindedir. Bana Müslümanlardan olmam emredilmiştir.” (Yunus, 10/72)

²⁰ Şuara, 26/124-127; Hz. Hûd, getirdiği mesajlara karşılık insanlardan herhangi bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığını Hûd süresinde de tekrarlar. Fakat burada, “Ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.” ifadesine yer verilmez: “Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik: “Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz sadece uyduruyorsunuz. Ey kavmim, ben sizden bunun için bir ücret istemiyorum. Benim ücretim beni yaratana düşer. Aklınızı kullanmıyor musunuz?” (Hûd, 11/50-51) .

²¹ Şuara, 26/142-145.

²² Şuara, 26/177-180.

²³ Şuara, 26/161-164.

halkına şöyle çağrıda bulunmuştur: Allah'a inanmayacak, ortak koşacak ve O'ndan korkmayacak mısınız? İlahî dini kabul etmeyecek, elçilerini yalanlayacak mısınız? Sizi yaratanın azabını düşünmeyecek misiniz? Allah'a değil, O'ndan başkasına, size fayda sağlama ya da zarar verme gücü bulunmayan şeylere/putlara tapmaya devam ediyor, Allah'a kullukta bulunmuyorsunuz. Bu duyarsızlık ve bilgisizlikten, iman yoksunluğundan vazgeçmeyecek misiniz?²⁴

Müfessirler, Lût peygamber'in halkını, "Ortaya koymuş olduğunuz ahlâk dışı cinsel davranıştan dolayı Allah'tan korkmaz mısınız?" diye uyarılmış olabileceğini açıklamışlardır. Lût kavmi en büyük ahlâkî suçlardan birini işlemiş, Hz. Lût da onları, Allah'tan korkmaya çağırmıştır. Yine Hz. Şuayb, halkını, özellikle alışverişlerinde yaygın olarak kendini gösteren birtakım meşru olmayan davranışları yapmaktan sakındırmıştır.²⁵

Emîn sıfatıyla nitelenen peygamberler, Hz. Muhammed'in Kureyş arasında güvenilir olarak tanınması gibi, kendi kavimleri arasında emânet sıfatıyla meşhur olmuşlardır. Peygamberlerin beşi de kendilerini insanlara şöyle tanıtmışlardır: Kuşkusuz biz sizin için güvenilir, dürüst, bu yönüyle açıkça tanınan, herkesçe bilinen, bir elçiyiz. Sizi doğruya yönlendirmek, batıl şeylere kulluktan alıkoymak için Allah tarafından gönderilmiş bir memuruz. Size iletmekle görevli olduğumuz gerçekleri hiçbir şey gizlemeden, onlara ters düşmeden, ihanet etmeden, yalan söylemeden, ilâhî vahye hiçbir şey eklemeden ve ondan hiçbir şey çıkarmadan, ciddi bir şekilde bildiriyor ve

²⁴ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997, III/353; Muhammed İbn Ali İbn Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1995, IV/135; Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, XIII/81; Ebû Bekr Câbir el-Cezâirî, *Eyseru't-Tefâsîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, III/662, 666; Abdurrahman İbn Nâsır es-Sa'dî, *Tefsîru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 543; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz., II/387, 390.

²⁵ el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/675, 679.

tavsiye ediyoruz. Üzerimize yüklenen elçilik görevini tam bir sadakatle yerine getirmeye çalışıyoruz. Sizinle olan normal ilişkilerimizde nasıl güvenilir isek, Allah'ın mesajlarını aktarma konusunda da aynı şekilde güvenilir kimseleriz.²⁶

Peygamberler bu mesajı ilettikten sonra, tekrar halka kendilerini tanıtmayı ve gerçek amaçlarını ortaya koymayı gerekli görmüşlerdir ve şöyle demişlerdir: Biz sizi hak yola davet etmenin, aydınlatmanın, doğruya yönlendirmenin, ahlâkî erdemlere bağlılığa öykündürmenin karşılığında sizden bir ücret –mal, mülk, makam, şöret- istemiyoruz, herhangi bir ödül beklemiyoruz. Sizi doğruya yönlendirmemizin karşılığında herhangi bir fayda sağlamaya çalıştığımızı düşünerek bizi itham altında bırakmayınız. Şunu iyi bilin ki, bizim yerine getirdiğimiz elçilik görevi karşılığında elde edeceğimiz sevap, sonsuz iyilik bize Allah tarafından verilecektir. O, bütün evreni yaratan ve rızıklandırandır, kullarını iyi davranışlarına karşılık lütfuyla ödüllendirir; bize de hak ettiğimiz ödülü O verecektir. Bizim ödül beklentimiz bu doğrultudadır. Salt Allah'ın bize verdiği görevi yerine getirme ve O'nun hoşnutluğunu kazanma amacıyla size çağrı yapıyor, tavsiyede bulunuyoruz.²⁷

Elçiler, halklarıyla birlikte yaşadıkları dönemlerde güvenilir kimseler olarak tanınmışlardır. Onların güvenilirliğinin ikinci kanıtı ise, ulaştırdıkları mesajlar karşısında hiçbir kişisel çıkar beklentisi içerisinde olmamalarıdır. Peygamberler, güvenilir elçi oluşlarını, çıkar beklentisi içerisinde olmayışla-

²⁶ Fahreddin er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, VIII/520; İbn Kesîr, *a.g.e.*, III/353; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/135; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XIII/81; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1996, III/277; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, VII/68; Muhammed Mahmûd Hicâzî, *et-Tefsîru'l-Vâzih*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1991, II/761; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/666; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 543, 544; Ebu'l-A'lâ el-Mevdüdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul, 1989, IV/36; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, II/387; Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, Elif Ofset, İstanbul, 1992, II/663.

²⁷ eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/135; Hicâzî, *a.g.e.*, II/761; el-Cezâirî, *a.g.e.*, III/666, 670; el-Merâğî, *a.g.e.*, VII/68; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, II/387.

rıyla ilişkilendirmişlerdir.²⁸

Peygamberler getirmiş oldukları mesajlar aracılığıyla toplumda inanç ve davranış değişikliğini hedeflemektedirler. Bu durumda, bir kaynak olarak, kaynağın sahip olması gereken temel özelliklerle donatılmaları gerekmektedir. Bir kaynak olarak peygamberlerin sahip olması gereken en önemli özellik güvenilirliktir. Peygamberlerin güvenilirliği, getirmiş oldukları mesajları insanların kabul etmelerini sağlayacak temel unsurlardan birisidir. Bu yüzden Yüce Allah, peygamberlerini yüksek güvenilirliği bulunan kimseler arasından seçmiştir. Örnek olarak bu peygamberlerden bazılarını Kur'an'da ön plana çıkarmıştır.

Kur'an özellikle beş peygamberin adını vererek, bunların güvenilir bir kaynak yani resûlün emîn olduklarını açıklamıştır. Bunu da yeterli görmemiş, söz konusu peygamberlerde, güvenilirliğin temel koşulu olan özelliğin bulunduğunu açıkça izah etmiştir. Kur'an'ın, kaynağın güvenilirlik koşulunu açıklayışıyla, modern iletişimbilimin konuya yaklaşımı birebir örtüşmektedir.

Güvenilirliğin temel koşuluna sahip olduklarını ifade eden beş peygamber, Allah'tan getirdikleri ilâhî mesajlar aracılığıyla çıkar peşinde olmadıklarını, insanları kandırma gibi bir niyetlerinin bulunmadığını açıklamışlardır. Makam, mevki, mal elde etme gibi bir niyetlerinin bulunmadığını ilan etmişlerdir. Böylece iletişimin etkisini artırmayı, Allah'tan getirdikleri mesajlar konusunda insanları ikna edebilmeyi hedeflemişlerdir.

İnsanlara getirdikleri mesajlarla, tamamen onların çıkarlarını düşünen duygularla hareket ettiklerini göstermişlerdir. Başkalarının dünya ve âhiret mutlulukları için çalıştıklarını, fedakârlık yaptıklarını ortaya koymuşlardır. Kendilerini

²⁸ İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Çev. Mustafa Altınkaya ve Diğerleri, Ekin Yayınları, İstanbul, 1998, II/228; el-Mevdûdî, *a.g.e.*, IV/37.

başkalarının mutluluğuna adadıklarını vurgulamışlardır.

Peygamberler, tebliği görevlerini salt özgeci bir tavırla yerine getirmiş değillerdir. Onlar sadece maddî dünyanın bir karşılığını beklemediklerini, özellikle de mesaj getirdikleri insanların maddi kıymetlerine göz dikmediklerini vurgulamışlardır. Onların özgeciliği, dünyanın maddi imkânlarına yöneliktir. Peygamberlerin yaptıkları tebliğe karşılık muhakkak bir “ecir” beklentileri vardır. Ama onlar ecri insanlardan değil, sadece Allah’tan beklemişlerdir. Dünya hayatına yönelik bir ikbal peşinde koşmamışlardır. Kur’an’a göre, kaynağın güvenilirlik koşulu bu şekilde izah edilir. Kaynağın ilâhî sevabı kazanma beklentisi onun güvenilirliğine ters değildir.

Peygamberler kendilerini muhataplarına güvenilir kimseler olarak tanıtmaktadırlar. Âyetlerde bu tanıtımın bizzat peygamberlerin ağzından çıktığı açıkça anlaşılmaktadır. Oysa iletişimde asıl önemli olan kaynağın kendini güvenilir olarak tanıtmaması değil, muhatapların onu güvenilir bir kimse olarak kabul etmesidir. Bu yüzden âyetlerdeki söylemin tutarsızlığı gibi bir algılama söz konusu olabilmektedir. Bu tür bir algılama âyetlerin zâhir anlamından kaynaklanmaktadır. Oysa müfessirlerin yorumlarına baktığımızda, bu peygamberlerin kavimleri arasında yaşadıkları dönemlerde güvenilir kimseler olarak tanındıklarına dikkat çekilmektedir. Kendi toplumları arasında emanet sıfatıyla meşhur olduklarına vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla peygamberler, halkın çok iyi bildiği bir durumu yani kendi güvenilirliklerini onlara hatırlatmışlardır. Yoksa zorla kendilerini güvenilir kimseler olarak kabul ettirmeye çalışmamışlardır.

Sadece Güvenilirlik İfadesine Vurgu Yapan Âyetler

Hız. Hûd, bir başka âyette kendisini “nâsıhu’n-emîn” yani güvenilir öğütçü olarak tanıtmaktadır. Burada, salt mesaj getiren elçi olmanın ötesinde, getirdiği mesajları tavsiye eden biri gibi davranmaktadır. Fakat güvenilirlik koşulunu ortaya

koyan “çıkar peşinde olmadığı” şeklindeki açıklamayı yapmamaktadır:

“Ad kavmine de kardeşleri **Hûd**’u gönderdik: “Ey kavmim, Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka tanrınız yoktur. O’na karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” Kavminden ileri gelen inkârcılar dediler ki: “Biz seni bir beyinsizlik içinde görüyoruz!” Ey kavmim, bende beyinsizlik yok, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size Rabb’imin gönderdiği gerçekleri duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm.” dedi.”²⁹

Hz. Hûd, kendisini halkına âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş elçi olarak tanıtmıştır. Allah’tan getirdiği değer hükümlerini kendilerine bildirdiğini belirttikten sonra, bir elçi olarak sahip olduğu önemli bir özelliği açıklamıştır. Kendisinin, sözüne güvenilir, emanetlere riayet eden bir öğütçü olduğunu, önceden beri bu özellikleriyle tanındığını vurgulamıştır. Tebliğ ettiği ve çağırdığı ilâhî ilkeleri tavsiye eden, Allah’ın emirlerine uymayı öneren bir öğütçü olduğu ifade etmiştir. Halkının iyiliğini isteme konusunda ve arkalarından onlara asla ihanet etmeyeceği noktasında herkese güven telkin ettiğini, Allah’tan vahiy yoluyla aldığı ve insanlara bildirdiği mesajlar konusunda kesinlikle güvenilir bir kişi olduğunu haber vermiştir. Böyle birisinin yalancı ve aldatıcı olarak nitelenmesinin doğru olmayacağını söylemiştir. Halkının kendisini yalancılıkla nitelenmesine karşı çıkmıştır. Aslında bunlar Allah’tan mesaj getiren bütün peygamberlerin ortak özelliklerindedir. Hz. Hûd da peygamberliğini insanların nazarında pekiştirebilme için kendisinin bu özelliğine dikkat çekmiştir.³⁰

²⁹ A’râf, 7/65-68.

³⁰ Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed İbn Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzil*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, II/112; er-Râzi, *a.g.e.*, V/300-301; Ebû Muhammed Abdülhak İbn Ğâlib İbn Atıyye el-Endelûsi, *el-Muharremu’l-Veciz fi Tefsiri’l-Kitâbi’l-Aziz*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, II/417; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsimî, *Tefsiru’l-Kâsimî*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1994, III/583; el-Merâġi, *a.g.e.*, III/336; Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsiru’l-Münir*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1991, VIII/263-264; Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1997, s. 285.

Hız. Hûd, bu açıklamaı halkına, bir öğütçünün seven-
cenliği ve yakınlığıyla, güvenilir bir kimsenin sadakat ve doğru-
luğuyla yapmıştır.³¹

Kur'an'da kendisini "resûlü'n-emîn" diye tanıtan pey-
gamberlerden birisi de Hız. Mûsâ'dır. Burada Hız. Mûsâ diğer
beş peygamber gibi, "tebliğe karşılık ücret istemediği" yönünde
bir açıklamaya yer vermez. Sadece güvenilir elçi olduğunu söy-
lemekle yetinir: "Ant olsun, onlardan önce Fir'avn toplumunu da
sınadık. Onlara değerli bir elçi (şöyle diyerek) geldi: "Allah'ın
kullarını bana teslim edin; çünkü ben size (Allah'ın gönderdiği)
güvenilir bir elçiyim."³²

Sadece Güvenilirlik Koşulunu Belirten Âyetler

Kur'an'da altı peygamberin kendilerini "resûlü'n-emîn"
diye tanıttıklarını belirtmiştik. Hatta bunlardan beş tanesi,
güvenilir elçi oluşlarını, "herhangi bir maddi çıkar peşinde ol-
mayışlarıyla" ilişkilendirmişlerdi. Hız. Muhammed de kendisini
tanıtırken tıpkı bu beş elçi gibi, Allah'tan getirdiği mesajlara
karşılık insanlardan maddi bir karşılık beklemediğini birçok
âyette tekrar etmiştir. Fakat Kur'an'da Hız. Muhammed, diğer
peygamberler gibi, "resûlü'n-emîn" ya da "nâsıhu'n-emîn" gibi
ifadeler kullanmamıştır. Kur'an bütünlüğu içerisinde meseleye
baktığımızda, Hız. Muhammed'in "tebliğ karşılığında insanlar-
dan herhangi bir çıkar beklemediği" yönündeki açıklamalarını
onun "güvenilirliği" şeklinde değerlendirmemiz doğru olur.
Çünkü getirdiği mesaj karşılığında maddi kazanç amacı güt-
memek, beş âyette "resûlü'n-emîn" olmanın bir gereği olarak
açıklanmıştır.

Hız. Muhammed kendisine inanan inanmayan herkesin
güvenini kazanmış bir peygamberdir. O, kendisine peygamber-

³¹ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire, 1997, III/1311.

³² Duhân, 44/17-18.

lik görevi verilmeden önce bu vasfı kazanmıştır. “Emîn” bir elçi olarak da peygamberlik görevini yerine getirmiştir. İnkârcılar bile peygamberliğine karşı çıktıkları halde, onun son derece güvenilir olduğunu itiraf etmişlerdir. Düşmanları dahi ona güvenmişler, onu dürüst olarak nitelemişlerdir.³³ İçinde yaşadığı toplum, onu peygamberlik öncesinde güvenilir anlamına gelen “el-Emîn” sıfatıyla nitelemiştir.³⁴

Maddi karşılık beklemeksizin ilâhî mesajları insanlara tebliğ etmek bütün peygamberlerin özelliğidir. Yüce Allah Hz. Muhammed'den bütün peygamberlerin izlediği bu yolu takip etmesini istemiştir: *“İşte onlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy ve de ki: “Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O, sadece bütün âlemlere bir öğüttür.”*³⁵ *“Sen bu okuduklarına karşılık onlardan bir ücret istemiyorsun. O, sadece bütün âlemler için bir öğüttür.”*³⁶

Hız. Muhammed, insanları ilâhî gerçeklere davet etmenin, onlara tevhîd dinini öğretmenin, Kur'an'ı tebliğ etmenin karşılığında bir ücret, bedel, şahsî menfaat ya da herhangi bir şey istememiş, dünyevî çıkar peşinde olmamıştır. Ahbâr'ın yani bazı Yahudi din adamlarının yaptığı gibi, mal talebinde bulunmamıştır. Bu konuda muhataplarının şüpheyeye düşmesini gerektirecek en küçük bir şey yoktur. Hız. Peygamber, Kur'an'ın âyetlerini, ilâhî ilkeleri peygamberlik görevini yerine getirmek ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanabilmek için insanlara iletmiştir. Kendisine gelen vahyin yani Kur'an'ın bütün insanlık için öğüt ve uyarı niteliği taşıdığını herkese duyurmaya çalışmıştır. Kur'an aracılığıyla onları, inkârdan imana, manevî

³³ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hız. Muhammed*, Selam Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 56; Suat Cebeci, *Öğrenme Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 163; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim*, Etüt Yayınları, Samsun, 1998, s. 79; Musa Kâzım Gülçür, *Çocuk ve Ergende Karakter Eğitimi*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003, s. 213; Tuncer Elmacıoğlu, *Anlaşarak Mutlu Yaşayın*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 115.

³⁴ Ebû Muhammed Abdulmelik İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Mısır, 1955, 1/196-198.

³⁵ En'am, 6/90.

³⁶ Yûsuf, 12/104.

körlükten ilâhî erdemlere yöneltmiştir. Yüce Allah, Hz. Peygamber'den bu özelliğini yani hiçbir çıkarı olmadan Kur'an'ı tebliğ ediyor oluşunu açıkça insanlara söylemesini, kendisini bu şekilde tanıtmamasını istemiştir.³⁷

Yüce Allah, Hz. Muhammed'in tebliğ karşılığında çıkar gütmeyeceğini tevbih anlamı içeren bir soru ifadesi halinde dile getirir. Bu sorunun amacı, peygamberin mesajlarını dinlemekte ısrar eden inkârcıların kendilerini sorgulamalarını sağlamaktır. Hz. Muhammed'in güvenilirlik koşuluna sahip bir kimse olduğunu sürekli bilinç halinde tutmaktır. Bu durum insanların er ya da geç Hz. Muhammed'in mesajlarına ilgi duymasına kapı aralayacaktır:

“Yoksa sen onlardan (seninle gönderilen vahiyleri duyurmana karşılık) bir ücret mi istiyorsun da onlar, borçtan ağır bir yük altında kalmışlar?”³⁸

Bu âyette sorulan sorunun muhatabı inkârcılardır; onlara şöyle denilmek istenmiştir: Peygamber, elçilik görevi ve dinin esaslarını size öğretmesine karşılık sizden ücret mi istiyor? Yoksa siz böyle bir ücreti vermekten dolayı yük ve ağırlık altında zorlanıyor da, peygambere uymaktan ve İslâm'a girmekten uzak duruyorsunuz? Her insan, doğası gereği, karşılığında kendisine maddi yük getiren, ağır gelen tekliflerden hoşlanmaz. Eğer peygamber sizden bir şey bekliyor, gizli bir niyet taşıyor ve şahsi çıkarı için uğraşıp duruyorsa, bu durum sizin ondan uzaklaşmanız için makul bir gerekçe sayılabilir. Fakat siz açıkça biliyorsunuz ki, o bu davetinde gizli bir niyet taşımamaktadır, kişisel bir beklenti içerisinde de değildir. Sadece

³⁷ İbn Kesîr, *a.g.e.*, II/161; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, II/172-173; el-Kurtubî, *a.g.e.*, IX/178; en-Nesefî, *a.g.e.*, II/34; Celalüddin Muhammed İbn Ahmed el-Mahallî, Celalüddin Abdurrahman İbn Ebî Bekr es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm (Tefsîru'l-Celâleyn)*, Dâru'l-Kalem, Kahire, 1966, s. 226; İsmâil Hakî el-Bursevî, *Tefsîru Rûhu'l-Beyân*, Mektebetü Eser, İstanbul, 1389 h., IV/329; Hicâzî, *a.g.e.*, I/638; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, tsz., III/1974, IV/2932; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, III/180.

³⁸ Tûr, 52/40.

sizin iyiliğiniz için çalışıp durmaktadır, bütün maddî imkanlarını Allah'a inanmanız, ilâhî emirleri ve daveti kabul etmeniz için harcamaktadır. Bu durumda onun sözlerini dikkatlice dinlemeniz gerekmez mi?³⁹

Hız. Peygamber'in Kur'an'ı insanlara tebliğ ettiği dönemde, Arap yarımadasında din adamları serbestçe dinî faaliyette bulunmaktaydı. Bunlar verdikleri din hizmetine karşılık insanlardan bağışlar, adaklar almaktaydı. Yüce Allah belki de bunları kastederek, inkârcılara şöyle sormuştur: Bir tarafta çıkar karşılığı ücret isteyen din tüccarları, diğer yanda ise hiçbir karşılık beklemeden, size dinin doğrusunu gösteren bir insan var. Bu durumda hâlâ peygamber'den uzaklaşmanız tutarsızlık değil midir?⁴⁰

İnkârcılar, Hız. Muhammed'in hiçbir çıkarı olmadan ilâhî mesajları tebliğ etmesinde kuşkuya düşmüş olabilirler. Peygamber'in ödül olarak, insanların maddî değerlerine değil de, Allah'ın vereceği sevaba talip olmasını kavramakta zorlanabilirler. Yüce Allah, onların bu kuşkularını ve algılama güçlüklerini şu şekilde çözmektedir: Peygamber sizden maddi kazanç talep edecek olsa, bunlar, Allah'ın peygambere verebileceklerinin yanında hiç kalır. Dolayısıyla peygamberin maddi çıkarılara değil, Allah'ın rızasına talip olmasını anlamak zor olmaz:

“Yoksa sen onlardan bir vergi mi istiyorsun (da onun için mi hakkı kabul etmiyorlar)? Rabb'inin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en iyisidir. Sen onları doğru yola çağırıyorsun.”⁴¹

Âyetlerde, Hız. Peygamber'in insanlardan tebliğ ettiği gerçeklere karşılık bir ücret istemediği, sadece onları doğru yola çağırdığı bildirilmektedir. Peygamberin zaten insanların vereceği şeylere ihtiyacı yoktur; o daha çok Allah'ın vereceği

³⁹ el-Endelûsî, *a.g.e.*, V/193; el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II/436; es-Sâbûnî, *a.g.e.*, III/268; es-Sa'dî, *a.g.e.*, s. 759; Derveze, *a.g.e.*, IV/224; el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/507.

⁴⁰ el-Mevdudî, *a.g.e.*, V/507.

⁴¹ Mü'minûn, 23/72-74.

sevabı hesaba katmaktadır. Allah'ın ona vereceği hem dünyadaki nimetler hem âhiretteki karşılık, sınırsız ve süreklidir; insanların verebileceği sınırlı imkanlardan daha geniş ve daha değerlidir. Hiç kimse Allah'ın verebileceği gibi nimet ve rızık veremez. Âyette insanların verebileceği şeylerden, “harc”, Allah'ın verebileceklerinden “harâc” diye söz edilmektedir. Harc, harâc kelimesine göre daha hususi yani sınırlı bir anlama sahiptir.⁴² Bu kelimeler seçilerek, insanların verebileceklerinin sınırlılığına, Allah'ın vereceklerinin ise sınırsızlığına işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber, getirdiği mesajlardan dolayı kendisine maddi bir kazanç temin etmeye çalışmadığını, aksine bu mesajlarla onların kazançlı çıkması için uğraştığını vurgulamıştır. Bu mesajları kabul ettiklerinde, elde edecekleri bireysel ve toplumsal faydaları, dünyevî ve uhrevî kazançları göstermeye çalışmıştır. Onların kardeşlik ve dostluk ilişkisine dayalı bir toplum haline gelmelerini ya da Allah'a yakınlık ve sevgi beslemelerini istemiştir. Bütün bunlar öncelikle mesajları kabul edecek insanların elde edeceği kazançlardır:

“İşte Allah'ın inanan ve iyi işler yapan kullarını müjdelediği büyük lütuf budur. De ki: “Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak Allah'a yaklaşmayı arzu ediyorum. Kim bir iyilik işlerse onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah bağışlayan, iyiliğe karşılık verendir.”⁴³

Âyette geçen “ille'l-meveddete fi'l-kurbâ” ifadesi farklı şekillerde yorumlanmıştır. Âyette, sözü edilen yakınlık, Hz. Peygambere, hatta onun akrabalarına duyulması gereken yakınlık olarak değerlendirilmiştir. Yapılan yorumlardan bir diğere göre âyet, Müslümanlar arasında yakınlık bağlarından kaynaklanan hakların gözetilmesini, yakınların birbirlerine

⁴² Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed İbn Habib el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, IV/63; İbn Kesir, *a.g.e.*, III/261; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XII/93-94; en-Nesefî, *a.g.e.*, III/185; Ateş, *a.g.e.*, VI/111.

⁴³ Şûrâ, 42/23.

karşı büyük bir sevgiyle yaklaşmalarını, aralarında iyiliğe dayalı ilişkilerin sürdürülmesini, İslâm toplumu içerisinde uyum, dayanışma kurulmasını dile getirmektedir. Burada sevgi ve yakınlık beslenilmesi gerekenler sadece Hz. Peygamber değil, bütün Müslümanlardır. Âyette, kardeşlik dostluk ilişkisine, başkalarının her türlü iyiliğini düşünmeyi öngören temel erdemlere işaret eden bir ilişkiden, yakınlıktan söz edilmektedir. Bir diğer yoruma göre, “yakınlık”, Allah’a yaklaşma arzusunu anlatır. Buna göre Hz. Peygamber, herhangi bir çıkar amacıyla değil, Allah’a yaklaşmayı istediği için, Kur’an’ı insanlara tebliğ etmiştir. Ya da Hz. Peygamber, insanların iyi davranışlarda bulunmak suretiyle Allah’a yaklaşmalarını, sevgi beslemelerini istemiştir.⁴⁴

Kaynağın sahip olduğu bilgi birikiminin, insanlara açıkladığı konularla ilgili uzmanlığının, meseleleri açık seçik ortaya koyabilmesinin, dürüstlüğünün, onun güvenilirliğini destekleyen unsurlar olduğunu belirtmiştik. Aynı şekilde Hz. Peygamber de, çok iyi bildiği konuları mesaj olarak insanlara iletmiş, gerçek dışı iddialarda bulunmayacak kadar dürüst olduğunu, öğrettiği ve önerdiği mesajların herkesin anlayabileceği açık seçikliğe sahip bulunduğunu, bir peygamberin taşıması gereken bilgi ve uzmanlığın kendisinde mevcut olduğunu belirtmiştir:

“Ey Muhammed, de ki: “Ben sizden buna karşılık bir ücret istemiyorum. Ben yapmacık yapanlardan değilim.”⁴⁵

Yüce Allah Hz. Peygamber’e, burada, tebliğine karşılık bir çıkar beklentisi içerisinde olmadığına vurgu yaptıktan sonra, “vemâ ene mine’l-mütekellifin” ifadesini kullanmasını istemiştir. Müfessirler Hz. Peygamber’in, “vemâ ene mine’l-mütekellifin” ifadesiyle şöyle demiş olabileceğini düşünmüşler-

⁴⁴ er-Râzî, *a.g.e.*, IX/594-595; İzzuddin Abdülazîz İbn Abdisselâm ed-Dimeşkî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, Dârü İbn Hazm, Beyrut, 1996, 142; el-Kurtubî, *a.g.e.*, XVI/16; el-Merâğî, *a.g.e.*, IX/32; Hicâzî, *a.g.e.*, III/368; Esed, *a.g.e.*, s. 989; Ateş, *a.g.e.*, VIII/188-189.

⁴⁵ Sâd, 38/86; Ayrıca bkz., Furkan, 25/56-57; Sebe’, 34/47.

dir: Ben layık olmadığım bir özelliğe sahip bulunduğumu iddia etmiyorum. Gerçekten sahip olmadığım, bilmediğim, Allah'ın tebliğle yükümlü kılmadığı birtakım şeyler uydurarak sizi bunları benimsemeye çağırmiyorum. Kur'an'ı uydurmayacağım ve yok yere peygamberlik iddiasında bulunmayacağım konusundaki samimiyetimi –sizden biri olduğum ve aranızda yaşadığım için- hepimiz bilmektesiniz. İnsanlara öğrettiğim ve önerdiğim dinî ilkelerin doğruluğunu ve tutarlılığını anlamak için herhangi bir yükümlülük altına girmeye zorlanmaya ihtiyaç yoktur. Sağlıklı düşünebilen herkes onların doğruluğunu ve gerçekliğini kolaylıkla anlayabilir.⁴⁶

Kur'an'da diğer peygamberler için kullanılan “resûlü'n-emîn” ifadesi Hz. Muhammed hakkında kullanılmamıştır. Bununla birlikte Hz. Muhammed'in sık sık güvenilirliğin koşulu olan “çıkart beklentisi olmadan tebliğde bulunma” kuralına uygun davrandığına dikkat çekmiştir. Hz. Muhammed'in “resûlü'n-emîn” ifadesini, açıkça kullanmamasının sebebi şöyle bir anlatım üslubuna dayanıyor olabilir: O halkı tarafından bilinen bir güvenilirlik özelliğine sahiptir ki, bunu söylemeye bile gerek yoktur. O, içinde yaşadığı toplumda zaten bu sıfatla meşhur olmuştur. Öyle ki, çevresindeki bütün insanlar ondan “Muhammedü'l-emîn” diye söz etmektedir. Bu gerçek tarihin tanıklığıyla sabittir.

Hz. Muhammed'in ağzından Kur'an'da tekrar edilen cümlelerin ifade ettiği iki temel husus vardır. Bunlardan biri, peygamberin, tebliğden hiçbir dünyevî çıkart beklemediğidir. İkincisi ise, tamamen başkalarının iyiliği için çabılıyor oluşudur. Getirdiği mesajlar insanların yararına olacak şeylerdir. İnsanlar bu mesajlar sayesinde öncelikle, iman ve ilâhî değerleri elde edeceklerdir. Peygamberin tek dileği, insanların ilâhî gerçeklerle yüz yüze gelmeleridir. Dünya hayatında bireysel ve

⁴⁶ er-Râzî, *a.g.e.*, IX/416-417; eş-Şevkânî, *a.g.e.*, IV/553; el-Mâverdi, *a.g.e.*, V/112; el-Beyzâvî, *a.g.e.*, II/318; Hicâzî, *a.g.e.*, III/252; es-Sâbüni, *a.g.e.*, III/66; Yazır, *a.g.e.*, VI/4111.

toplumsal mutluluğu yakalayabilmeleridir.

Önceki peygamberlerin güvenilirliğine vurgu yapan âyetlerin Kur'an'da yer alması, aynı zamanda yine onlar gibi bir peygamber olan Hz. Muhammed'in güvenilirliğini pekiştirmek amacıyla yönelik olabilir. Kur'an, daha önceki peygamberlerden bazılarını örnek vererek, tevhîd inancını tebliğ eden bütün peygamberlerin güvenilirlik özelliğine sahip olduğunu, bu zincirin son halkası olan Hz. Muhammed'in de aynı özellikle donatıldığını vurgular. Kur'an, Hz. Muhammed'in güvenilirliğini özellikle onun çağdaş muhataplarına anlatabilmek için, daha önceki peygamberlerin güvenilirliğine göndermede bulunmuş olabilir.

Sonuç

Peygamberlerin güvenilir insanlar olmaları her şeyden önce peygamberlik müessesesinin hak olduğunun kanıtıdır. Peygamberlerin Allah'tan getirdikleri mesajların gerçek olduğunun delilidir. Peygamberlerin insanlığa sunduğu inanç ve davranışla ilgili ilkelerin doğruluğunun ispatıdır. Peygamberlerin güvenilirliğini bir tür nübüvvet delili, hatta onların tebliğ ettiği bütün metafizik değerlerin kanıtlarından biri olarak görebiliriz.

Peygamberler güvenilir kaynak olarak tarihte kendilerine verilen görevi kusursuz bir şekilde yerine getirmişlerdir. Onların "güvenilir kaynak" modelleri oluşları günümüz Müslümanları için büyük değer taşımaktadır. Kur'an güvenilir kaynak olma görevini sadece peygamberlere vermemiştir. Bu görev peygamberlerin şahsında bütün Müslümanlara da önerilmiştir. Her Müslüman tıpkı bir peygamber gibi imkanı oranında dinî değerlerin ve ilkelerin insanlara iletilmesinden, en azından başta yakın çevresi olmak üzere gelecek kuşaklara aktarılmasından sorumludur. Müslüman birey, bu sorumluluğu yerine getirirken tıpkı bir peygamber gibi güvenilirlik ilkesini kişiliğinde her zaman taşımak durumundadır. Güvenilirliğin koşulu olan, "çıkarsız tebliğde bulunma" ilkesine riayet etmelidir. İnsanları dine davet ederken her türlü kişisel ve gurupsal

çıkardan uzak durmalıdır. Ün, itibar, makam, mevki, mal, mülk gibi maddi tutkularından kendini arındırmayı başarmalıdır.

Peygamberlerin Kur'an'da güvenilirlik modeli olarak tanıtılmasının diğer bir amacı ise, Müslümanların onları gündelik ilişkilerinde örnek edinmeleridir. Konuyla ilgili âyetler, dolaylı da olsa her türlü bireysel ve toplumsal ilişkide Müslümanlar arasında güvenilirliğin hüküm sürmesini tavsiye eder. Müslüman toplumda her birey güvenilir kaynak olabilmeyi başarmalıdır. Bu konuda peygamberleri kendine örnek almalıdır. Kaynak durumunda olan bireyler güvenilir olunca, onların muhatapları da güven duyan insanlar olacaktır. Bu durum, müslüman bireyler arasında ve toplum içerisinde güçlü bir yakınlaşmanın ve dayanışmanın faili olacaktır. Böylece insanlar bireysel huzura ve toplumsal uyuma kavuşacaklardır.

Bu araştırmanın en dikkat çekici sonucu, modern iletişim biliminin "güvenilirlik" tanımıyla, Kur'an'ın "güvenilirlik" tanımının aynılığıdır. Kaynağın güvenilirliği konusunda bu iki farklı kaynaktan bir benzerlikten öte, tam bir aynılık kendini göstermektedir. Kaynağın güvenilirliği konusunda adeta insanlığın ortak aklı, ilâhî öğretilerle buluşmuş gibidir.

İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri

Araş.Gör.Feyza Şule DÜŞGÜN*

Özet

Her toplumun kendi coğrafi, siyasi, ekonomik v.d. koşullarına has bazı gelenekleri bulunmaktadır. Bu geleneklerden bazıları, insan ve toplum hayatı için faydalı olduğundan hukuk tarafından dikkate alınır. Bazıları da insana ve dolayısıyla topluma zarar verdiği için hukuk tarafından geçersiz sayılır. Töre cinayetleri, hukukun öncelikli olarak korumayı gaye edindiği yaşam hakkına bir saldırdır. İslam hukuku açısından da yaşam hakkı, kişinin vazgeçilmez haklarındanadır. Bu nedenle, hangi sebebe bağlı olursa olsun, bir insanın canının başka biri tarafından alınması ne hukuk ne de din açısından meşru görülmez.

Anahtar Kelimeler: Töre (Gelenek), Cinayet, Hukuk, Din

Honour Killings From Perspective of Islamic Law

Abstract

Every society has some customs which pursuant to itself condition of geographic and politic and economic. Some of this customs is considered by law for be usefull to person and society. Some of this customs is disallowanced by law for damage to person and society. Honour killings are offensive to right of life which law aim to preserve. Right of life is one of unforsake right of person to pursuant Islamic law. Therefore, in any case, murder isn't agreed neither law nor Islam.

Key Words: Custom, Killing, Law, Religion

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku

Giriş

Gelenekler, insanların nesilden nesile aktarmak suretiyle korudukları kültürel miraslarıdır. Her toplumun kendi coğrafi, politik, ekonomik v.d. şartlarına has bazı gelenekleri bulunmaktadır. Bu gelenekler, insanların işlerini düzene koyup yaşamlarını kolaylaştırdığı ve toplumu bir arada tuttuğu için, toplumda bunların gelecekte de varolması gerektiği düşüncesi mevcuttur. Geleneklerin devamlılığının sağlanması için kendine has bazı müeyyideleri vardır. Genel olarak bir geleneğe karşı gelişin müeyyidesi, toplum tarafından kınanma, ayıplanma ve dışlanma olmaktadır. Ancak, sosyolojik olarak geleneğe karşı gelişin toplum tarafından fiziksel olarak cezalandırılması zaman zaman görülse de, bu, insanın can güvenliği hakkını koruma altına alan hukuka aykırıdır.

Ülkemizde son zamanlarda sık sık gündeme gelen töre cinayetleri de varolan geleneğe karşı gelişin cezalandırılması şeklinde düşünülmektedir. Bu anlayış, öncelikli gayelerinden biri insan hayatını korumak olan İslam hukukuna aykırı olduğu gibi din ve vicdan açısından da son derece olumsuz bir durumdur. Ayrıca, hiçbir objektif yargı kararı olmaksızın, kişinin hayat hakkının elinden alınması, toplumun düzen ve güvenliğinin tehdit edilmesine neden olur. Bu cinayetleri önlemek amacıyla devlet, çeşitli önlemler almakta ancak toplumların sosyal hafızalarının ürünü olan geleneklerin değiştirilmesi çok güç olduğundan istenilen sonuç hemen alınamamaktadır. İnsan ve toplum hayatı açısından tehdit unsuru olan bu tür geleneklerin ardındaki toplumsal kabulün ortadan kaldırılması için din, önemli bir fonksiyon icra edebilir. Biz de bu amaçtan hareketle, İslam hukukunun bu geleneklere bakışını araştırdık. Araştırmamızda, öncelikle töre kavramını açıkladıktan sonra töre cinayetleri hakkında genel bir bilgi vereceğiz. Bu alt yapı kurulduktan sonra, İslam hukukunun geleneklere ve töre cinayetlerine karşı tutumunu ortaya koymaya çalışacağız.

1. Töre (Örf-Gelenek)

İnsanın ahlaki ve hukuki sorumluluğu ile yazılı hukuk kuralları eş zamanlı değildir. Yazılı hukuk kuralları oluşturulmadan önce de insanların birbiriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenlemek, ahlak ve yaşayış standartlarını belirlemek üzere birtakım normlar bulunmaktaydı.¹

Töre, kişinin içerisinde bulunduğu toplumda ortaya çıkan, insan davranışlarını düzenleyen, uyarma, kınama, dışlama gibi değişik müeyyideleri olabilen, ortaya çıkışı rasyonaliteye bağlı olmayan, alışkanlık kökenli davranışlardır.² Gelenekler, hukuki açıdan geçerli olup olmamasına göre; sahih ve fasit gelenekler, kapsamı açısından; genel ve özel nitelikli gelenekler ve yapısı açısından da fiili ve sözlü gelenekler olarak tasnif edilebilir:

Sahihi gelenek, belirli yazılı metinlerle ve pozitif hukuk kurallarıyla çatışmayan, genel adab ve ahlak kurallarına ters düşmeyen ve belirli bir maslahata engel olmayan gelenektir.³ Bir geleneğin sahih olarak nitelendirilmesi, hukuk açısından söz konusudur. Hukukun geçerli saymadığı, ancak toplum hayatında varolan uygulamalar sosyolojik anlamda gelenek kabul edilebilir. Toplumsal bir uygulamanın sosyolojik olarak gelenek addedilmesi hukuk açısından fazla ehemmiyet arz etmez.

Sosyolojik anlamda gelenek olarak kabul edilen bir ol-

¹ Hatemi, Hüseyin, "Hukuka Aykırı Törenin Hukuktaki Sonuçları", Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 12

² Ebu Sünné, Ahmed Fehmi, *el-Urf ve'l Ade fi Ra'yi'l Fukaha*, Matbaatü'l Ezher Yay., Kahire 1947, 10-11; Velidedeoğlu, Hıfzı V., *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1948, 48; Çağıl, Orhan Münir, *Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1966, 69; Şener, Mehmet, *İslam Hukukunda Örf*, Öğrenci Basımevi, İzmir 1984, 100; Işıktaç, Yasemin, *Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Adet Hukuku*, Alkım Yay., İstanbul 1997, 23; Gözler, Kemal, *Hukukun Temel Kavramları*, Ekin Yay., Bursa 2003, 14

³ Zeydan, Abdülkerim, *Fıkıh Usulü*, Çev.: Ruhi Özcan, Emek Matbaacılık, İstanbul 1982, 331; Hallaf, Abdülvahhab, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev.: Hüseyin Atay, AÜ Yay., Ankara 1985, 271; Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, Çev.: Abdulkadir Şener, Fecr Yay., Ankara 1986, 235

gunun hukuken de geçerli bir gelenek olarak kabul edilebilmesi için bu geleneğin bazı unsurlara sahip olması gerekmektedir. Bu unsurlar;

Maddi Unsur (Devamlılık): Devamlılık, bir davranış biçiminin aynı olay karşısında uzun süredir tekrarlanıyor olmasını deyimler.⁴ Geleneklerin eskiliği, onların başlıca kuvvet kaynağıdır. Bir gelenek, ne kadar eski ise sosyal geçerliliği o oranda kuvvetlidir.⁵ Tekrarlanmış, nesilden nesile aktarılma şeklinde olur. Süreklilik göstermeyen, gelip geçici teamüller, ne hukuken ne de sosyolojik olarak gelenek olamazlar. Uygulama süresinin uzunluğu hakkında kesin bir ölçüt vermek güç olmakla birlikte başlangıcın bilinmemesi bu konuda bir ölçüt kabul edilebilir.⁶ Bu konuyla ilgili İslam hukukundaki genel kabul, “*Kadim kırk elli yıla denmez. Kadim odur ki onun evveli bilinmeye*”⁷ şeklindedir.

Psikolojik Unsur (Zorunluluk İnancı): İnsanlar tarafından uzun zamandır uygulanan davranışın doğru olduğuna dair toplumda genel bir inanç bulunmalıdır. Geleneklere uymakla sorunlarını halledip yaşamlarını kolaylaştıran toplum bireylerinin, bu geleneklerin gelecekte de devam etmesine dair bir isteği olmalıdır. İnsanlar arasında örf ve adete uyulmadığı takdirde sosyal bir müeyyidenin uygulanacağına dair genel bir kanaatin oluşmuş olması, onun yaptırım gücü açısından da önemlidir.⁸

Hukuki Unsur (Müeyyide): Hukuki unsur, bir geleneğin hukuk tarafından geçerli sayılmasıdır. Maddi ve psikolojik unsuru taşıyan bir gelenek, her ne kadar sosyolojik anlamda ge-

⁴ Edis, Seyfullah, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, AÜ Yay., Ankara 1993, 98; Hatemi, 13

⁵ Graf, Erwin vd, “*Custom/Tradition And Law in Traditional Islamic Jurisprudence*”, Law and State, XLII, Tübingen 1990, 101; Güngör, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yay., İstanbul 1996, 90

⁶ Velidedeoğlu, 48-49; Işıқтаç, 54; Akipek Jale - Akıntürk Turgut, *Türk Medeni Hukuku*, Beta Yay., İstanbul 2002, 91

⁷ Mecelle, mad., 116

⁸ Belgesay, Mustafa Reşit, *Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963, 366; Hatemi, 13

lenek olarak kabul edilse de hukuk tarafından kabul edilmediği müddetçe geçerli bir gelenek sayılamaz.⁹ Düğünlerde takı takmak toplumda oldukça yaygın bir adet olup, tekrarlanma ve zorunluluk inancı unsurlarını taşımasına rağmen hukuken bir yaptırımı yoktur. Bu nedenle devlet, insanların bu uygulamalarını dikkate alarak onları bu fiile zorlayamaz.¹⁰

Bu üç unsuru taşıyan gelenekler, hukuk tarafından geçerli sayılmaktadır. Medeni Kanunumuzun birinci maddesinde bu durum; “*Kanun lafzıyla ve ruhuyla temas ettiği bütün meselelerde mer’idir. Hakkında kanuni bir hüküm bulunmayan meselelerde hakim örf ve adete göre, örf ve adet dahi yoksa kendisi vazu kanun olsaydı bu meseleye dair nasıl bir kaide vazedecek idiye ona göre hükmeder*” şeklinde belirtilmiştir.

Fasit gelenek, bir ülkedeki hukuk normlarıyla veya kutsal metinlerle çatışan, genel ahlak ve adaba aykırı olan alışkanlıklardır.¹¹ İslam hukukuna göre şarap içmek, toplumda her ne kadar yaygın bir davranış olsa da, Kur’an’da yasak olduğuna dair bir hüküm bulunduğu için, geçersiz kılınmış bir davranıştır. Ülkemizin bazı bölgelerinde uygulandığı için sosyolojik anlamda bir gelenek olarak kabul edilen başlık parası da hukuk tarafından geçerli sayılmayan geleneklere örnek verilebilir.¹²

Genel nitelikli gelenekler, herhangi bir dönemde bir ülkenin tümünde kabul edilip benimsenen davranış ve ifade şekilleridir.¹³ Akrabaların ve yakınların düğünlere davet edilmesi genel nitelikli geleneğe örnek verilebilir.

Özel nitelikli gelenekler, belirli bir bölgede veya belirli

⁹ Gözler, 19; Adal, Erhan, *Hukukun Temel İlkeleri*, Beta Yay., İstanbul 1993, 121

¹⁰ Velidedeoğlu, 49

¹¹ Hallaf, 271; Kahveci, Nuri, “*İslam Hukuku Açısından ‘Başlık’*”, Oş Devlet Üniv. İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi, VII, Kırgızistan 2005, 64

¹² Fındıkoğlu, Ziyaeddin F., *Hukuk Sosyolojisi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1958, 370; Akder, Necati, *Bilim Davası ve Örf Korkusu*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976, 20; Kahveci, “Başlık”, 65

¹³ Ebu Sünne, 19; Velidedeoğlu, 50

bir sınıf ve zümre arasında geçerli bulunan uygulamalardır.¹⁴ Kahramanmaraş'ta tane hesabıyla satılan cevizin Malatya, Elazığ gibi yerlerde teneke usulüyle satılması özel nitelikli bir gelenektir.

Fiili gelenek, belirli bir davranış şeklinin insanlar arasında adet haline gelmesidir. Fiili örf ve adetler, sözlü ifade olmadan sadece hareketlere dayanır. Bu tür geleneklere, kira sözleşmelerinde, menfaatlenmeden sonra ücret ödenmesi gerekirken, halkın henüz eve yerleşmeden kira ücretinin kiracıdan peşin olarak alınmasını adet haline getirmeleri örnek verilebilir.¹⁵

Sözlü gelenek, insanların sözlük manasından farklı bir şekilde ya da birçok sözlük anlamının içinden sadece bir tanesini anlamaya ve kullanmaya alıştığı sözlerdir. Bunlar, duyulduğunda akla başka bir anlam gelmeyecek şekilde kullanılmaya alışılmış sözlerdir. Veled kelimesi, aslında hem kız hem de erkek çocuğu ifade ettiği halde, hem Arapça'da hem de Türkçe'de sadece erkek çocuklar için kullanılmaktadırlar. Bazı yörelerde, et denildiği zaman balık eti ya da tavuk eti gibi etlerin kastedilmemesi de buna örnektir.¹⁶

Geleneklerin toplumda devamlılığının sağlanabilmesi için bir takım müeyyideleri bulunmaktadır. Geleneklerin müeyyideleri genel olarak, ayıplama, dışlama, boykot ve kınama şeklinde tezahür eder.¹⁷ Geleneğin müeyyidelerinden birinin de ölüm cezası olduğu söylenmekle birlikte, hangi tür olursa olsun bir geleneğin ihlalin cezasının ölüm olması, hukuk açısından da din açısından da mümkün değildir. Biz de bu çalışmamızda, geleneğin müeyyidelerinden biri sayılmak istenen ölüm cezasını araştırdık.

¹⁴ Ebu Sünne, 19; Işıktaç, 91; Kahveci, "Başlık", 64

¹⁵ Ebu Sünne, 18; Kahveci, "Başlık", 64

¹⁶ Hallaf, 271; Kahveci, "Başlık", 63-64

¹⁷ Fındıkoğlu, 370

2. Töre Cinayetleri

Töre cinayeti, genel anlamda, töre kurallarına karşı gelen kişilerin, yakınları tarafından öldürülmesidir. Bir toplumda töre kurallarına karşı direnç veya ahlak dışı sayılan davranışlar farklı şekillerde olabilir. Boşanma talebi, eşe itaatsizlik, berdel veya beşik kертmesine karşı çıkış, aldatma, evlilik öncesi ilişki, evden kaçma, flört gibi davranışlar, töreye direnç anlamına gelen davranışlar olarak kabul edilmektedir. Bunların yanında, tecavüze uğrayan kadınların da cezalandırıldığı bilinmektedir.¹⁸ Töreye aykırı kabul edilen davranışlar sergileyen kadın, bu davranışın karşılığı olarak erkek akrabalarından biri tarafından öldürülmektedir. Son yıllarda, bu tür cinayetlere verilen ağır cezadan kısmen veya az bir ceza ile kurtulmak isteyen aile bireylerinin, cinayetleri ehliyet sahibi olmayan küçük erkek çocuklara işlettikleri gözlenmektedir.

Töre cinayetinin bir başka şekli de “gizli töre cinayeti” denilen intihar vakalarıdır. Belirli bölgelerde kadın ve kızların intiharlarında görülen artış üzerine yapılan araştırmalarda, bu intihar vakalarının çoğunun, töreye karşı gelmeleri nedeniyle aile bireylerinin onları intihara zorlaması sonucunda gerçekleştiği belirlenmiştir.¹⁹ Bu şekilde, hem töreye karşı çıkış cezalandırılmakta hem de aile bireyleri, kanundan kurtulmuş olmaktadır.

Töre cinayetlerini, insanların körü körüne benimsediği inançlar ve yanlış namus telakkileri olarak düşünmek sorunu basite indirgemek olacaktır. Zira eski TCK’da bu cinayetler, nitelikli adam öldürme suçu olarak görülmemiş ve cinayeti işleyenlere ceza indirimi uygulanmıştır.²⁰ Bu nedenle töre cinayetlerini tek bir faktörle izah etmek mümkün değildir. Farklı

¹⁸ Bahar, Halil İbrahim, “Cinsiyet Ayrımı, Töre veya Namus Cinayetleri, www.turkishweekly.net, 01.02.07

¹⁹ Yıldız, M. Cengiz, “İntihar Bir Töre Cinayeti Mi?”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 139; www.tbmm.gov.tr/komisyon/tore_cinayeti, 01.02.2006; www.un.org.tr, 06.06.2006

²⁰ Eski TCK, 462

zaman periyodunda ve değişik toplumlarda meydana gelen olaylarda muhtemel birçok etmen rol oynamış olabileceği gibi, her bir olay için farklı nedenlerin varlığından da söz edilebilir.

Töre cinayetlerini hazırlayan koşullar genel olarak bireyin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevre ve cinayeti işleyen kişinin ruhsal ve psikolojik durumudur.²¹

Toplumun sahip olduğu değer ve inançların ürünü olan töreler, toplum açısından büyük önem arz etmektedir. Bireyler, bunları kültürel mirasları olarak görmekte ve gelecekte de devamlılığını arzulamaktadırlar. Türk toplumu açısından da toplumsal birlik ve beraberliği sağlayan töre, son derece önemlidir. Oğuzlar zamanından beri, töre, Türkler için kanunla bir tutulmaktaydı. “*İl bırakılır, törü (töre) bırakılmaz*” sözü, düşmanın ele geçirdiği yerlerden milli töresinin hakim olduğu yerlere göç eden Türklerin buna ne denli önem verdiğini ortaya koymaktadır.²²

Toplum hayatında güçlü bir etkinliği olan töre kurallarının, aile ve buna bağlı ilişkilerle ilgili de bir takım kuralları ve yaptırımları bulunmaktadır. Hukuken müeyyidelendirilmemiş ancak toplumda varolan bu yaptırımlar, toplumun kendine has ortak değer ve inançlarının ürünüdür.²³ Türk toplumunda aile, toplumu bir arada tutan temel kurum olarak kabul edilir ve onun korunması toplum nezdinde çok önemlidir. Bu nedenle toplumda, evliliğe veya cinsel konulara iki kişi arasında olup biten bir olay olarak bakılmamıştır. Bunlar, her iki tarafın da aile ve akrabaları için karşılıklı yükümlülükler meydana getiren olgular olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak, bu ilişkilerin meydana gelmesi ve sonuçlanmasında da toplum, kendine has bir takım kurallar oluşturmuştur. Bu kuralların ihlal

²¹ Cihan, Ahmet, “*Töre ve Namus Cinayetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve Toplumdaki İzdüşümü: Dicle Üniversitesi ve Diyarbakır Örnekleri*”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 51

²² Gökalp, Ziya, *Türk Töresi*, Akın Yay., İstanbul 1972, 10

²³ Kahveci, Nuri, *İslam Borçlar Hukukunda Tazminat*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1998, 123

edilmesi, kişinin ailesi ve çevresinde bir takım sorunlar meydana getirebilir. Bu ihlaller neticesinde, aile bireyleri, toplumsal saygınlıklarına zarar geldiğini düşünmektedirler. Dahası toplum da bu aileleri dışlamakta ve onları bir ceza vermeye zorlamaktadır. Töre cinayetlerinin sosyal nedenlerini incelemek için yapılan alan araştırmalarında, töreye karşı gelen bireylerini cezalandırmayan ailelerle sosyal ve ekonomik ilişkinin kesildiği gözlenmiştir.²⁴ Toplumsal saygınlığını kaybeden ve toplumdaki dışlanan aileler de, kendilerince bu suçu işleyene ceza vermektedirler. Sonuç olarak da hem bireysel hem de toplumsal güvenliği son derece olumsuz etkileyen aile içi cinayetler ortaya çıkmaktadır.

Özellikle birincil ilişkilerin ağırlıkta olduğu bir toplumda, töreye karşı direnç olarak kabul edilen davranışlar karşısında kolektif bir bilinç oluşmakta ve grubun ortak değer ve amaçlarını korumak için önlemler alınmaktadır.²⁵ Bu normlara karşı çıkış, sadece kişinin ailesine değil o grubun tümüne yapılmış sayılmakta ve yukarıda da değindiğimiz gibi, cezalandırılması için toplumda mekanik bir dayanışma oluşmaktadır. Bu konuda yapılan alan araştırmalarında, cinayetler sonucunda, öldürülen kişinin ailesinin ve yakın çevresinin bundan büyük üzüntü duyduğu ancak öldürülmesinin aile ve toplum şerefi açısından gerekli olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir.²⁶ Bu durum, töre cinayetlerindeki toplumsal kabulün bir göstergesidir.

Töre cinayetlerinin sosyal ve kültürel sebeplerinden biri olan eğitim yetersizliği konusu ise tartışmalı bir konudur. Bu cinayetlerin toplumsal kabul derecesini tespit için yapılan alan araştırmalarında, belli bir eğitim seviyesine ulaşmış insanların da aile içi cinayetleri tasvip eder bir tutum sergilemesi, grup kültürü ve kolektif bilincin çoğu zaman eğitimin önüne geçti-

²⁴ Cihan, 52-53

²⁵ Cihan, 51-53

²⁶ Cihan, 52-53

ğini göstermektedir.²⁷

Töre adına işlenen cinayetlerin rakamları, bu cinayetlerin “ferdi olaylar” olmanın ötesinde olduğunu açıkça göstermektedir. Bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapının onun psikolojisi üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Töre cinayetleri konusunda yapılan alan araştırmalarında, cinayeti işleyenlerin psikolojik durumlarının, buldukları çevreden önemli ölçüde etkilenmiş olduğu gözlenmiştir. Grubun ortak değer ve çıkarlarının korunması gerektiğini düşünen bireyin “biz” duygusunun ön planda olduğu ve gruptan dışlanma korkusu nedeniyle cinayeti işlediği bu konuda yapılan önemli bir tespittir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, çoğu zaman gerek cinayeti işleyen kişi gerekse bu cinayeti tasvip eden kişiler, cinayetten üzüntü duymakta ama gruptan dışlanma ve ortak değer ve çıkarları koruma düşüncesi, bu cinayetleri onlara gerekli göstermektedir.²⁸

Töre cinayetlerine genellikle kadınların kurban gittiği bilinmekle beraber, araştırmalar, cinayete maruz kalan erkeklerin oranının da yüksek olduğunu göstermektedir. Emniyet Genel Müdürlüğünün 2000-2006 yılları arasında, töre cinayetleriyle ilgili yaptığı araştırmada, polis sorumluluk bölgesinde 1091 töre cinayeti işlendiği açıklanmıştır. Bu cinayetlerde ölenlerin 710'unun erkek, 480'inin kadın olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmada ortaya çıkan bir başka ilginç sonuca göre de töre cinayetleri, sanıldığı gibi en çok Doğu ve Güneydoğu'da değil, Marmara ve Ege'de işlenmektedir. Bununla beraber, bu bölgelerde işlenen cinayetlerin fail ve kurbanlarının, büyük oranda Doğu ve Güneydoğu doğumlu olduğu tespit edilmiştir.²⁹ Araştırma, töre cinayetlerinin feodal kültürün egemen olduğu toplumlarda yaygın olmasına rağmen modern

²⁷ Cihan, 55-60

²⁸ Sır, AYTEKİN, “Töre ve Namus Cinayetlerinin Ardında Yatan Psiko-Sosyal Sebepler”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 132-135; Cihan, 53

²⁹ Yıldız, 139; www.radikal.com.tr, haber no.196505, 22.08.2006

kentlerde de işlendiğini göstermesi açısından önemlidir. Buna göre, töre cinayetlerinin ülkemizin sadece belirli bölgelerinde işlendiğini söylemek hatalı olacaktır.³⁰

Kadınların erkekler tarafından “namus” nedeniyle öldürülmesi, aslında sadece Türkiye’ye has bir durum da değildir. BM İnsan Hakları Yüksek Komitesi’nin 2000 yılı raporlarında dünyada her yıl beş bin kadının namus nedeniyle öldürüldüğü açıklanmıştır. Bangladeş, Brezilya, Mısır, Hindistan, İsrail, İtalya³¹, Japonya, Ürdün, Fas, Pakistan, İsveç, Yunanistan³² gibi ülkelerde de bu cinayetlerin işlendiği ve bunları önlemek için önlemler alındığı belirtilmiştir.³³

Ülkemizde, özellikle son yıllarda bu tür cinayet haberleri, medyada sık sık yer almaktadır. Daha önce de toplumda varolduğu bilinen bu olayların son günlerde bu kadar sık duyulmasının sebeplerinden biri, kitle iletişim araçlarının konuya yakın ilgisi olabilir. Bu cinayetleri önlemek amacıyla devlet, çeşitli önlemler almaya başlamıştır. Aile içi cinayetleri önlemek amacıyla, bu cinayetlere verilen cezai müeyyideler artırılmıştır. Eski Türk Ceza Kanunumuza göre, töre saikiyle işlenen cinayetlerde, bu durum hafifletici neden olarak kabul edilmekteyken,³⁴ yeni Türk Ceza Kanununun seksen ikinci maddesine göre, bu cinayetler, nitelikli adam öldürme suçu kapsamına girmiş ve uygulayanlara müebbet hapis cezası öngörülmüştür.

Türk Ceza Kanununda yapılan değişikliklerle, töre cinayetleri, kasten adam öldürme kapsamına alınmıştır. *Kasten adam öldürmenin suçu, tasarlayarak; canavarca hisle veya eziyet*

³⁰ www.bianet.org.tr , 14.06.2006

³¹ Donini, Massimo, “İtalya’da Zanardelli Kanunundan Rocco Kanununa, Namus Nedeni ve Adam Öldürme”, Çev.: Recep Gülşen, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 261-265

³² Kareklas, Stephanos, “Yunanistan’da Namus Cinayetlerinin ‘Ayrıcalıklı’ Ele Alınışı”, Çev.: Hakan Hakeri, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 190-205

³³ www.un.org.tr , 06.06.2006

³⁴ Eski TCK, 462

çektirerek; üstsoy ya da altsoydan birine ya da eş veya kardeşe, 18 yaşından küçüğe, fiziksel ve ruhsal açıdan kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı töre saikiyle işlenmesi halinde kişiye ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilecektir.³⁵ Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharna herhangi bir şekilde yardım eden kişi hakkında 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası verilecektir.³⁶

Töre cinayetlerine öngörülen ağır cezai müeyyideden kaçmak isteyen bazı aile bireyleri, bu cinayetleri cezai ehliyeti olmayan küçük çocuklarına işletmektedirler. İslam hukuku açısından yaş küçüklüğü, cezai sorumluluğu etkileyen ve sınırlandıran bir durumdur. Buna göre, babanın isteği ile çocuğun herhangi bir zararlı fiil işlemesi durumunda, fiili bizzat baba işlemiş gibi kabul edilir ve dolayısıyla ceza babaya verilir.³⁷ Ülkemizde, Türk Ceza Kanununun 31. maddesine göre, suçu işlediği sırada 12 yaşını doldurmamayan çocuğun cezai sorumluluğun olmaması, bu çocukların da bir anlamda töre cinayetine kurban gittiklerini göstermektedir. Bununla beraber, çocukları suça azmettirenler de artık fail olarak sorumlu tutulacaklar. Başkasını suça azmettiren kişi, işlenen suçun cezasıyla cezalandırılacak olması, çocukların suça azmettirilmesinde cezanın artırılması için altsoy ve üstsoy ilişkisi aranmaması bu azmettirmeleri önlemeye yöneliktir. Buna göre, suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterli olacak, suçun işlenişine katılan her kişi kendi kusurlu fiiline göre ceza alacaktır.³⁸

Ayrıca, konuyla ilgili olarak İçişleri Bakanlığınca acil eylem planı hazırlanmıştır. Bu plan çerçevesince, illerde bu konuyla ilgili komiteler kurulması, kadın sığınma evleri açılması,

³⁵ TCK, mad.82

³⁶ TCK, mad.84

³⁷ Akşit, Mustafa Cevat, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, Edebiyat Fak. Matbaası, İstanbul 1976, 89; Kahveci, "Tazminat", 35

³⁸ TCK, mad.38

mağdur kadınların ihtiyaçları için fon oluşturulması, halkı bilinçlendirmek amacıyla çeşitli sempozyumlar düzenlenmesi gibi faaliyetler devam etmektedir.³⁹ Ancak, töre cinayetlerinin toplumsal meşruiyetinin olması, bu önemli soruna yönelik siyasal ve hukuki düzenlemelerin olumlu sonuçlarının kısa sürede alınamamasına neden olmaktadır.

Töre cinayetlerini önlemek için yapılan hukuki ve siyasi çalışmaların büyük önemi olmakla birlikte, toplumsal mutabakat sağlanamadığı sürece bu olayların devam edeceği bir gerçektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, ağır cezai müeyyideden kaçmak için çocukların kullanılması veya bireyin zorla intihar ettirilmesi, bu hukuki çalışmaların tek başına yetersiz olduğunu göstermektedir.⁴⁰

Bu cinayetlerin toplum tarafından onay görmesinin nedenlerinden biri de kişilerin namus kavramını din eksenli düşünmeleridir. Bu cinayetleri işleyen ve teşvik edenler, töre dışı kabul ettikleri davranışlara dini bir anlam da yükleyerek bu cinayetleri kendilerince dini açıdan da temellendirmek istemektedirler. Bundan dolayı, bu ve benzeri anlayışların din ile irtibatının irdelenerek özellikle İslam hukuku açısından konunun boyutlarının belirlenmesi önemlidir.

3. İslam Hukuku Açısından Töre Ve Töre Cinayetleri

Gelenekler, bir toplumda bir kısım insanlar veya gruplar tarafından uygulanan herhangi bir davranışın zamanla toplumun geneline yayılması, onların da bu davranışı benimseyip devam ettirmesi ve daha sonraki nesillere aktarması şeklinde meydana gelir.⁴¹ Geleneklere bağlılık, bunların, uzun süredir toplumsal düzeni sağlıyor olmasının tecrübesinden yararlanmayı deyimler.⁴² Geleneklerin toplum hayatında bu denli öneme sahip olmalarının nedenlerinden biri, toplumsal ihtiyaçlara

³⁹ www.haberler.com./aksudan , tore cinayetleri genelgesi, 10.01.2007

⁴⁰ www.tbmm.gov.tr/komisyon/tore, 01.02.07

⁴¹ Velidedeoğlu, 48

⁴² Özcan, Mehmet Tevfik, *Hukuk Sosyolojisine Giriş*, Set Yay., İstanbul 2003, 74

cevap vermesi ve sorunlarını halletmeleri için insanlara yol göstermesidir. Bu bilinçle davranan insanlar, karşılaştıkları sorunun çözümünün ne olduğunu bilir ve buna göre davranırlar.⁴³ Süreklilik kazanmış ve doğruluğu tasdik edilmiş olan bir davranışı yapmakla sorununu halleden insan, bir toplumsal aidiyetin bilincine de varır. Bu nedenle gelenekler, insanları cemiyet halinde yaşatmaya yarayan birer sosyal kreasyondurlar.⁴⁴

Gelenekler buldukları coğrafyanın siyasi, sosyal, ekonomik şartlarından etkilendikleri gibi aynı zamanda bunlardan bazılarını da etkilemektedirler. Hukukun amaçlarından biri, insanların birbiriyle olan ilişkilerini düzenleyerek toplum hayatının devamını sağlamaktır. Bu amaca binaen, insanların uzun zamanlardan beri uygulayageldikleri bazı toplumsal alışkanlıklar, hukuk tarafından dikkate alınır ve insanların sorunlarının çözümünde bu toplumsal alışkanlıklardan yararlanır. Hukukun ilke ve gayelerine, toplumun genel ahlak ve adabına karşıt olmayan geleneklerin hukuk normları oluşturulurken dikkate alınması pozitif hukukun içselleştirilmesi açısından da önemlidir.⁴⁵ İslam hukuku da, kendi ilke ve gayeleri çerçevesinde geleneği değerlendirerek belirli kriterlere uyanları sahih gelenek olarak kabul etmiş ve önemli yardımcı kaynaklardan biri saymıştır.⁴⁶

Halkın uzun zamandır uyguladığı, bununla beraber hukukun ilke ve gayelerine ters olan, kişilere zarar veren bazı geleneklerin kaldırılması da toplum hayatı açısından son derece önemlidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bir uygulamanın toplumda uzun zamandır varolması, toplumun belli kesimlerinin onu desteklemesi o geleneğin geçerliliği için yeterli değildir. Böyle bir gelenek, devamlılık ve zorunluluk inancı unsurlarını

⁴³ Haviland, W.A., *Kültürel Antropoloji*, Çev. Hüsamettin İnanç-Seda Çiftçi, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, 65

⁴⁴ Güngör, 95

⁴⁵ Işıқтаç, 60-61

⁴⁶ Ebu Zehra, 235

taşıdığı için sosyolojik anlamda gelenek olarak kabul edilmekle birlikte hukuken geçerli sayılmamaktadır. Toplumun bazı hatalı uygulamaları devam ettirmesi, dünyada olan gelişme ve değişmelerin gerisinde kalması durumunda hukuk yol gösterici özelliği nedeniyle topluma yön verir.⁴⁷ Kur'an-ı Kerim'de, insanların bazı uygulamaları, zararlı olmalarına rağmen, eskiden beri böyle geldiği için devam ettirmeleri kınanmıştır:

“Onlara, Allah'ın indirdiğine uyun, denildiğinde ‘Hayır, biz atalarımızın yoluna uyarız’ derler; atalarının bir şeye akılları ermemiş ve doğru yolu bulamamış olsalar bile mi onlara uycaklar?”⁴⁸

İslam öncesi dönemde, çok fazla yaygın olmasa da, kız çocuklarını diri diri gömme adeti bulunmaktaydı. Maddi durumu kötü olan baba, savaşlarda ve çapulculukta kendisine yardımcı dokunamayacak olan kızını, kendisine bir külfet olarak gördüğü için diri diri toprağa gömebiliyordu.⁴⁹ Kızların büyüüp ailenin namusuna leke getirecek bir davranış yapmasından korkulması da, kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesinin sebeplerinden biriydi.⁵⁰ Kur'an, bu adeti kesin olarak yasaklamıştır:

“Diri diri gömülen kız çocuğuna hangi günahtan dolayı öldürdüğü sorulduğunda..”⁵¹

“İçlerinden birine kızı olduğu haber verildiğinde, öfkelenir yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen haberin kötülüğünden dolayı halkından gizlenir. Şimdi o maruz kalacağı, utanç ve aşağılanma pahasına onu koruyacak mıdır ya da onu diri diri toprağa gömecek midir? Gerçekten de bu karar ne kötü bir ka-

⁴⁷ Sargin, İzzet, “Değişim ve Hukuk”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, Kahramanmaraş 2003, 112

⁴⁸ Bakara, 2/170

⁴⁹ Günaltay, Şemsettin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sad.: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yay., Ankara 1997, 121

⁵⁰ Çağatay, Neşet, *İslam Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993, 109

⁵¹ Tekvir, 81/8-9

rardır.”⁵²

İslam hukukunda, halkın alışkanlık haline getirmiş olduğu gelenekler, kamu yararı için dikkate alınmıştır. Ancak, insana veya topluma zarar verecek herhangi bir uygulama, ne kadar köklü olursa olsun kaldırılmıştır. Töre cinayetleriyle ilgili yazılı ve görsel basında yer alan bazı haberlerde,⁵³ İslam’ın bu cinayetleri meşru görebileceği hatta bunların dini temelli olduğu şeklinde yorumlar bulunmaktadır. İslam, bir insanın canının başkası tarafından alınmasını hiçbir surette meşru görmemiş ve her zaman hayatın devamlılığı ilkesini benimsemiştir. Bu konudaki ithamları, İslam hukukunun asli kaynakları olan Kur’an ve sünnet bağlamında değerlendirmek istiyoruz;

Öncelikle din açısından insan, son derece önemlidir. Kur’an’da sık sık insanın değerine vurgu yapılmıştır:

“Andolsun ki biz insanı en güzel surette yarattık.”⁵⁴

“Şüphesiz ki ademoğlunu şerefli kılmışızdır.”⁵⁵

Kur’an’ın genel amacı, insanın kötülükten uzaklaşması ve yararlı olana yönelmesidir. İslam hukuku da yaşam hakkını, kişinin vazgeçilmez haklarından biri kabul etmiştir. Buna göre, İslam hukukunun öncelikli olarak korumayı gaye edindiği değerler, din, can, akıl, nesil ve mal olarak belirlenmiştir.⁵⁶ Bu değerlerin korunması insanın beden ve ruh bütünlüğünün korunmasını ve dolayısıyla toplumun da düzen ve güvenliğini sağlayacaktır.

Kişinin sahip olduğu en önemli hak, şüphesiz yaşam hakkıdır. Yaşam hakkının önemi Kur’an’da “*Kim haksız yere birini öldürürse bilsin ki, o, sanki tüm insanları öldürmüş gibidir, ama her kim de ona hayat verecek olursa o da sanki bütün*

⁵² Nahl, 16/58-59

⁵³ www.radikal.com.tr, haber no. 178113, 09.02.2006; www.turkhukuksitesi.com, 06.03.2004

⁵⁴ Tin, 95/4

⁵⁵ İsra, 17/70

⁵⁶ İbn Aşur, M. Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev.: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, İklim Yay., İstanbul 1988, 151-155

insanlara hayat vermiş gibidir..."⁵⁷ şeklinde belirtilmiştir.

Hız. Peygamber de "Müslümanın kanı, malı ve ırzı, diğer Müslümanlara haramdır"⁵⁸ diyerek, bir insanın canının korunmasının önemini vurgulamıştır. İslam hukukunun korumayı gaye edindiği değerler birbiriyle bir bütündür. Birinde meydana gelebilecek bir bozulma diğerlerini de olumsuz etkileyebilir. İnsanların birbirlerinin can, mal, ırz, din v.d. değerlerine saldırıda bulunması, toplumun düzen ve güvenliğini son derece tehdit edici durumlara yol açabilmektedir.

Bilindiği gibi töre cinayetleri, aile bireylerinden birinin, kendisinin ve dolayısıyla ailesinin namusuna leke getirecek bir davranışı yapmakla suçlanması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, "namus", farklı şekillerde de olsa, genel olarak tüm toplumların korumayı gaye edindiği değerlerden biridir. Ancak, bir kişiyi namus dışı davranmakla suçlayıp öldürmek ise hukuk açısından da din açısından da mümkün değildir. İslam ceza hukuku açısından, bir kişiyi "namus dışı" davranmakla suçlamanın ispatı son derece zordur.⁵⁹ Bir kişiyi zinayla suçlayıp da bunu ispat edemeyen kişi hakkında Kur'an'da ağır yargılar bulunmaktadır:

*"Namuslu kadınlara zina suçlamasında buldukları halde dört şahit getiremeyenlere gelince; onlara seksen değnek vurun ve bundan böyle onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin; çünkü onlar yoldan çıkmış olanlardır"*⁶⁰ Buna göre, namussuzluk ithamıyla kişinin cezalandırılması İslam hukuku açısından oldukça zor olduğu gibi itham eden kişi bunu ispatlayamazsa kendisi suçlu durumuna düşer.

Yukarıda verdiğimiz ayette, kişiye eşini zina halinde gördüğünde dört şahitle bunu ispatlama yükümlülüğü getirilmesi üzerine Sa'd b. Ubade'nin, "Ya Rasulallah! Eşimin yanın-

⁵⁷ Maide, 5/32

⁵⁸ Müslim, Ebu Huseyn el-Kuşeyri, *es-Sahih*, Beyrut ts, "Birr" 32

⁵⁹ Erbay, Celal, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, MÜİF Yay., İstanbul 1999, 201-202

⁶⁰ Nur, 24/4

da bir adam bulursam, dört şahit getirinceye kadar ona mühlet mi vereceğim” der, Hz. Peygamber “Evet” diye cevap verir. Sa’d, “Asla olmaz! Allah’a yemin ederim ki ben onu bundan önce kılıçla öldürürüm” deyince Peygamber “Efendinizin söylediğine kulak verin! O, kıskançtır, ama ben ondan daha kıskancım, Allah da benden daha kıskançtır”⁶¹ diyerek Allah’ın emrine uyulması gerektiğini belirtmiştir.

İslam hukukuna göre, bir kişi eşini zina ile itham eder ve bunu ispatlayamazsa, bu ancak boşanma sebebi sayılmaktadır.⁶² Karşılıklı yeminleşme esasına dayanan lian ayetiyle, eşlerin zina gibi kötü bir durumla karşı karşıya kaldıklarında nasıl davranacakları belirlenmiş ve kişinin öfkesine yenilip eşini cezalandırmasından ziyade onu boşaması gerektiği bildirilmiştir ⁶³;

“Kendi eşlerini zina ile suçlayıp da buna dair kendilerini dışında şahit bulamayan kocalar ise, kendilerinin doğru söylediklerine dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin eder, şahitlik eder, beşinci kere ise yalancı olması halinde, Allah’ın lanetinin kendi üzerine gelmesini diler.

Hanımının ise kocasının bu suçlamasında yalancı olduğuna dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşincide ise eğer kocası doğru söylüyorsa Allah’ın gazabının kendi üzerine gelmesini dilemesi kendisinden cezayı kaldırır”⁶⁴

Bu ayetlerin, Hz. Peygamber’in yanında Asım b.Adiyy’in “Ben karımın yanında bir adam bulursam mutlaka boynunu vururum” demesi üzerine indiği bildirilmektedir.⁶⁵ İslam hukukuna göre, kişinin eşini zina halinde bulması bile derhal

⁶¹ Müslim, Lian, 16; Taberî, *Tefsiru’t-Taberî*, XVIII, Da’ru’l-Fikr, Beyrut 1984, 83-84

⁶² Erbay, 247-248

⁶³ Taberî, 83

⁶⁴ Nur, 24/6-9

⁶⁵ Sabuni, Muhammed Ali, *Ahkam Tefsiri*, Çev.:Mazhar Taşkesenoğlu, II, Şamil Yay., İstanbul 1984, 126-127

öldürme için bir sebep teşkil etmez, bu durumu gören koca için boşanmayı gerektirir. Eğer bu ilişkiden bir çocuk olmuşsa, koca nesebin reddi yoluna gider.⁶⁶

Yukarıda belirttiğimiz gibi, töre cinayetlerinin sebeplerinden biri sayılan zinanın İslam hukuku açısından tespiti kolay değildir. Ayrıca, ortada bir suç varsa İslam ceza hukukunun “ihkak-ı hak yoktur” ilkesi gereğince, cezasını birey değil, gerekli yargılama yapıldıktan sonra devlet verir. Belirli bir devlet teşkilatı ve hukuk sistemi olan bölgelerde, suçlu olduğu kesin olan kişiye hakettiği cezayı bireylerin kendilerinin vermesi, toplum güvenliği ve düzenini son derece tehdit eden bir durumdur. Herkesin kendi hak ve adalet anlayışına göre hüküm vermesi, İslam hukuku açısından da mümkün değildir. Fertlerin ve kabilelerin kendi haklarını kendilerinin koruması geleneği, henüz belirli bir devlet teşkilatı olmayan İslam öncesi dönemde varolan bir durumdu.⁶⁷ Belirli bir hukuk sisteminin kurulmasıyla, adaletin dağıtımı ve gerçekleşmesi, bireylerin insaf ve takdirine bırakılmamış, hukuki anlaşmazlıklar herkesin hakkını güvenle alabileceği yargısal organlara devredilmiştir.⁶⁸ Buna göre, bireyler suç olarak kabul ettikleri bir durum neticesinde birini cezalandırma yoluna giderlerse kendileri suç işlemiş olurlar. Ortada kişinin kendisinin ve ailesinin maddi ve manevi bütünlüğüne zarar verdiğini düşündüğü bir durum varsa bunu ülkede mevcut olan yargı kurumlarına taşıması gerekmektedir.

Töre cinayetine sebep olarak gösterilen bir kızın baba evinden kaçması durumu da ölüme sebebiyet verecek bir durum değildir. İslam hukuku açısından veli, nikahta söz sahibi-

⁶⁶ Avcı, Mustafa, “*Türk Hukuk Tarihinde Hukuk Sisteminin Namus Cinayetlerine Yaklaşımı*”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003, 24-28

⁶⁷ Akşit, 45; Atar, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Gaye Matbaası, Ankara 1979, 33; Kahveci, “Tazminat”, 41-42

⁶⁸ Maverdi, Ebu'l-Hasan, *el-Ahkamu's-Sultaniyye*, Çev.: Ali Şafak, Bedir Yay., İstanbul 1976, 78-79; Sargın, İzzet, *İslam Hukuk Tarihinde Devlet ve Fonksiyonları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2001, 213

dir ancak onun bunu kendi çıkarları doğrultusunda suistimal etmesi söz konusu değildir. Veli, kızın babası, amcası, kardeşi v.b akrabaları olabilir.⁶⁹ Velinin nikahtaki rolü konusunda mezhepler arasında görüş ayrılığı mevcuttur. Ancak, Hanefi mezhebine göre bülüğa ermiş, akli başında her kadın kendi kendine nikah akdi yapmaya muktedirdir. Kızın velisi, kızı evlenmeye ya da evlenmemeye zorlayamaz. Kızın muvafakatı varsa evlilik akdi geçerli olur, yoksa da evlilik geçersizdir.⁷⁰ Bir velinin başlık parası almak, kızın mali yükünden kurtulmak, okutmamak gibi amaçlarla kızını zorla biriyle evlendirmesi, ya da kendi çıkarı için kızın istediği kişiye onu vermemesi, velayetin suistimal edilmesidir.⁷¹

Töre cinayetlerinin işlendiği bölgelerde, babaların başlık parası için kızları evli ve yaşça kendisinden çok büyük insanlarla evlenmeye zorladıkları bilinen bir gerçektir. Kız, bu evliliği kabul etmeyip evden kaçtığı anda ise ailesi tarafından öldürülmektedir. Evlilik, her iki tarafın da rızası alınarak yapılmalıdır. Veliye reşit olmayan kızın haklarının korunması için belirli izinler verilmiştir ancak velinin bu izinleri kendi istek ve çıkarları doğrultusunda kullanması meşru görülmez.⁷² Zorlamayla ve baskıyla yapılan evlilikler, toplumun en küçük ve en önemli kurumu olan aileye zarar verir. Bu nedenle, veli evlilik için velayet hakkını kullanırken büyük zararlara yol açacak kararlar almamalıdır. İslam hukuku, velisinin istemediği kişiyle evlenen kızın öldürülmesini hiçbir surette meşru göremez

Töre cinayetlerinin sebeplerinden biri de kadın veya kızların tecavüze uğramasıdır. Bu durum başlıbaşına, töre cinayetlerinin dinle alakası olmadığını göstermeye dair bir delildir. Çünkü tecavüz, kadına yönelik bir saldırdır. Kadın bu du-

⁶⁹ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, II, İstanbul Matbaası, İstanbul 1950, 52-53

⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidayet'ül-Müctehid ve Nihayet'ül-Muktesid*, Çev.: Ahmed Meylani, II, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976, 14-15

⁷¹ Köse, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, MÜİF Yay., İstanbul 1997, 249-250

⁷² Köse, 95

rumda mağdurdur ve öncelikle onun hakkı korunmaya çalışılmalıdır. Bu saldırı sonucunda mağdura ceza veriliyorsa bunun din açısından mazur görülebilecek bir yanı yoktur.

Töre cinayetlerine sebep olarak gösterilen durumların din ile temellendirilmesi mümkün olmadığı gibi, din bu durumların önlenmesi konusunda fonksiyonel olabilir. Her iki tarafa da zarar vermeden aile içinde halledilebilecek konuların cinayete kadar varması, daha önce değindiğimiz gibi, özellikle toplumun sosyal yapısıyla ilgilidir. Dinin genel ilkeleri topluma bu konuda yol gösterici olabilir;

Töre cinayetlerinin işlenmesinde, daha önce de belirttiğimiz gibi, toplum baskısının büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Toplum, aileye, namus dışı davranış olarak addedilen davranışları yapan bireyini cezalandırma konusunda psikolojik baskı yapmakta ve aile de bireyi kendince cezalandırmaktadır. Namus, kişinin ve dolayısıyla ailenin toplum içerisindeki saygınlığı açısından son derece önemli olduğu için bu konuların kişileri rencide edecek şekilde topluma yansımaması gerekmektedir. İnsanlar başkasının gizli ve ayıbını merak edip araştırdıkça ortaya huzursuzluklar çıkmakta ve hem bireyler hem de toplum bundan maddi ve manevi zarar görmektedir. İnsanların bir diğerinin ayıbını ve mahremiyetini konuşma konusunda dikkatli olması gerektiği Kur'an'da "*Ey İnananlar! Zannın birçoğundan kaçın; çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini merak edip araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin...*"⁷³ şeklinde belirtilmiştir. Hz. Peygamber de "*İnsanların gizli saklı hallerini araştırmaya çalışırsanız, onları huzursuz edersiniz*"⁷⁴ diyerek, insanların gizli kalmasını istedikleri konuların diğerleri tarafından ortaya çıkarılmaya çalışılmasının huzursuzluk yaratacağını ifade etmiştir.

İnsanların kendilerine ve çevrelerine karşı birtakım so-

⁷³ Hucurat, 49/12

⁷⁴ Ebu Davud, Süleyman b.Eş'as, *es-Sünen*, İstanbul 1981, "Edeb" 37

rumlulukları vardır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu sorumluluklar, her toplumun kendine has değer yargılarının ürünüdür. Bu sorumlulukların yerine getirilmemesi, toplumla bireyi çatışır hale getirebilir. Töre cinayetlerine yol açan durumların önlenmesi ve her iki tarafın da mağdur olmaması için bazı değerlerin korunmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bazı ahlaki değerlere ters olan, aile ve toplumun da kabul etmediği davranışları yapan bireyler, bunun sonucunda zarar görmektedirler. Bu tür davranışların meydana gelmeden önce önlenmesi, muhtemel tüm maddi ve manevi zararların önüne geçilmesi açısından önemlidir.

İslam hukukunun yardımcı kaynaklarından biri kabul edilen sedd-i zerayi (kötülüğe götüren, vasıta olan şeylerin önünün kapatılması) de henüz meydana gelmemiş kötü durumların önüne geçilmesi ilkesine dayanır.⁷⁵ İnsana zarar veren durumların yasaklanması kadar onları bu durumlara götürecekt fiillerin engellenmesi de gerekmektedir. Karşılıklı hak ve vazifelerin dikkate alındığı bir aile ortamında bireylerin, birbirlerinin kişisel ve toplumsal saygınlığını kaybetmesine neden olabilecek davranışlar yapma ihtimali daha az olacaktır. Ortaya çıkan bazı olumsuz durumlarda da affedici olmak dini açıdan da insani açıdan da en güzeldir. Hz. Peygamber'in "*Her kim bir müslüman kardeşinin ayıp ve kusurlarını, kimsenin görmediği ve görmesini istemediği şeylerini örterse, Allah'u Teâlâ da kıyamet gününde onun ayıplarını örter. Her kim müslüman kardeşinin meydana çıkmasını istemediği bir şeyini ortaya çıkarır ve dile verirse; Allah da onun ayıplarını, kimsenin bilmesini istemediği hallerini meydana çıkarır. Bu suretle kendi evi içinde de olsa onu rezil eder. Müslüman kardeşinin ayıplarını örten, bir ölüyü diriltmiş gibidir*"⁷⁶ ifadesi gereğince, kötü bir olay meydana geldiğinde onu çözümenin yolları aranmalı, daha

⁷⁵ Şa'ban, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev.: İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2000, 202-203; Aşur, 129

⁷⁶ Müslim, Birr ve Sıla 58

büyük sorunlara yol açacak tepkiler verilmemelidir. Zira Hz. Peygamber, “*Zarar vermek ve zarara zararlar karşılık vermek yoktur*”⁷⁷ diyerek insanlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde, iki tarafın da mağdur olmayacağı şekilde davranılması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre, aile bireylerinin zarar görmesine neden olacak hareketler yapılmamasına dikkat edilmeli ve böyle bir durum meydana geldiğinde de ağır bir ceza vermek yerine makul bir çözüm bulunmalıdır.

İslam hukukunun asli kaynakları olan Kur’an ve sünnet açısından, töre cinayetinin mazur görülmesi mümkün değildir. Din, bu cinayeti işleyenlere ceza öngörür. Çünkü ortada hayata karşı bir saldırı vardır. Hayata karşı yapılan saldırılara belirli müeyyideler bağlanmıştır ve bu müeyyideler insan hayatına yönelik her türlü saldırının hem cezasız kalmaması hem de caydırıcı olması açısından önemlidir.⁷⁸

Sonuç

İnsanlar doğuştan bir takım hak ve özgürlüklere sahiptir. Bu hak ve özgürlüklerin, gerekçesiz, adaletsiz bir şekilde sınırlandırılması hukuk açısından mümkün olmadığı gibi din açısından da mümkün değildir.

Hukukun öncelikli gayesi, insanın can güvenliğini korumaktır. Kişilerin doğuştan kazandığı en önemli hakları olan yaşam hakkı, tüm hukuk sistemlerinde korunması gereken esas unsur olarak belirlenmiştir. İnsan hakları evrensel beyannamesinin üçüncü maddesinde bu durum; “*Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği, herkesin hakkıdır*” şeklinde belirtilmiştir. İslam hukuku da yaşam hakkını kişinin vazgeçilmez haklarından biri kabul etmiş ve onu korumayı en temel gayelerinden biri olarak görmüştür. Bir kişinin yaşam hakkı, her ne sebep olursa olsun başka birinin keyfiyetine bırakılamaz. Ayrıca, hiçbir din, bir insanın hayatına karşı bir saldırıyı meşru

⁷⁷ İbn Mace, Ebu Abdillah Muhammed, *es-Sünen*, Dar’ul-Fikr, Beyrut, Ahkam, 17

⁷⁸ Kahveci, Nuri, “*Ceza Vermenin Teleolojik Boyutu*”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, Kahramanmaraş 2003, 30-31

görmez.

Bir suçla itham edilen kişi, objektif bir şekilde tarafsız mahkemelerce yargılanarak suçlu olduğu ispatlanırsa, suçunun karşılığı olan ceza da yine bu işle görevli kurumlar aracılığıyla verilir. Suçun çerçevesi hukuk tarafından belirlenmiş olduğu için, kişilerin kendi hak hukuk anlayışlarıncaya ceza vermeleri, güçlü olanın zayıfı ezmesine yol açmakta ve bu durum da toplum düzeni ve barışını büyük ölçüde tehdit etmektedir.

Töre cinayetleri, daha çok, kişinin kendisinin ve ailesinin namusuna bir saldırı olarak düşündüğü bir durum neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu cinayetlerin ardındaki toplumsal yapının, zihniyet ve yaşam tarzının anlaşılması bu eylemlerin önlenmesi için gerekli olan toplumsal uzlaşma açısından çok önemlidir. Cinayetlerin sosyo-kültürel arka planı araştırılmadan varılacak yargılar, soruna bir çözüm getirmeyen popülist söylemler olarak kalacaktır.

Töre cinayetleri konusunun din ile temellendirilip mazur gösterilmeye çalışılmasına karşı yaptığımız bu çalışmada, İslam hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde bu cinayetlerin insanın en temel hakkı olan yaşam hakkına bir saldırı olduğu ve bu cinayetlerin meşru müdafaa çerçevesinde değerlendirilmeyeceği sonucuna ulaştık.

Töre cinayetleri, alınan tüm önlemlere, öngörülen tüm ağır cezai müeyyidelere rağmen devam etmektedir. Bu sorun, bu cinayetlerin arkasındaki toplumsal meşruiyetin ortadan kaldırılmasıyla çözümlenecektir. Toplumsal meşruiyetin kaldırılması ise bir anda halledilebilecek bir durum olmamakla beraber, toplumun saygın kurumlarının halkı eğitmeleri bu sorunun çözümüne büyük katkı sağlayacaktır. Toplumsal mutabakatı sağlama konusunda, başta tüm kamu görevlileri (öğretmenler, polisler, din görevlileri, akademisyenler, yasa koyucular, savcılar, hakimleri vs...), sivil toplum kuruluşları, ka-

muoyu önderleri, aileler, tüm eğitim kurumları ve medya, cinayetlerin toplumsal bir sorun haline geldiğinin bilincinde olarak kendilerine düşeni yapmalıdırlar.

Kaynakça

- ADAL, Erdal, *Hukukun Temel İlkeleri*, Beta Yay., İstanbul 1993
- AKDER, Necati, *Bilim Davası ve Örf Korkusu*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1976
- AKİPEK Jale-AKINTÜRK Turgut, *Türk Medeni Hukuku*, Beta Yay., İstanbul 2002
- AKSU, Zahit, *İslam'ın Doğuşunda Toplumsal Realite*, İlahiyat Yay., Ankara 2005
- AKŞİT, Mustafa Cevat, *İslam Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1976
- ATAR, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Gaye Matbaası, Ankara 1979
- AVCI, Mustafa, “*Türk Hukuk Tarihinde Hukuk Sisteminin Namus Cinayetlerine Yaklaşımı*”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- BAHAR, Halil İbrahim, “*Cinsiyet Ayrımı, Töre veya Namus Cinayetleri*, www.turkishweekly.net, 01.02.07
- BELGESAY, Mustafa Reşit, *Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1963
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I-II, İstanbul Matbaası, İstanbul 1950
- CİHAN, Ahmet, “*Töre ve Namus Cinayetlerine Üniversite Gençliğinin Bakışı ve Toplumdaki İzdüşümü: Dicle Üniversitesi ve Diyarbakır Örnekleri*”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- ÇAĞATAY, Neşet, *İslam Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993
- ÇAĞIL, Orhan Münir, *Hukuka ve Hukuk İlmine Giriş*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1966
- DONINI, Massimo, “*İtalya'da Zanardelli Kanunundan Rocco Kanununa, Namus Nedeni ve Adam Öldürme*”, Çev.: Recep Gülşen, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- EBU DAVUD, Süleyman b.Eş'as, *es-Sünen*, İstanbul 1981

174 ▪ *İslam Hukuku Açısından Töre Cinayetleri*

- EBU SÜNNE, Ahmed Fehmi, *el-Urf ve'l-Ade fi Ra'yi'l-Fukaha*, Matbaa-tü'l Ezher Yay., Kahire 1949
- EBU ZEHRA, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, Çev.: Abdulkadir Şener, Fecr Yay., Ankara 1986
- ERBAY, Celal, *İslam Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Vasıtaları*, MÜİF Yay., İstanbul 1999
- EDİS, Seyfullah, *Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, AÜ Yay., Ankara 1993
- İBN AŞUR, M. Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev.: Vecdi Akyüz, Mehmet Erdoğan, İklim Yay., İstanbul 1988
- İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed, *es-Sünen*, Dar'ul-Fikr, Beyrut
- İBN RÜŞD, *Bidayet'ül-Müctehid ve Nihayet'ül-Muktesid*, Çev.: Ahmed Meylani, I-II, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976
- GRAF, Erwin; Falaturi, Abdoldjavad; May, Reinhard, "Custom/Tradition And Law in Traditional Islamic Jurisprudence", Law and State, XLII, Tübingen 1990
- GÖKALP, Ziya, *Türk Töresi*, Akın Yay., İstanbul 1972
- GÖZLER, Kemal, *Hukukun Temel Kavramları*, Ekin Yay., Bursa 2003
- GÜNALTAY, Şemseddin, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sad.: M.Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yay., Ankara 1997
- GÜNGÖR, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Ötüken Yay., İstanbul 2006
- İŞIKTAÇ, Yasemin, *Hukukun Kaynağı Olarak Örf ve Adet Hukuku*, Alkım Yay., İstanbul 1997
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, *Hukuk Sosyolojisi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1958
- HALLAF, Abdulvahhab, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev.: Hüseyin Atay, AÜ Yay., Ankara 1985
- HATEMİ, Hüseyin, "Hukuka Aykırı Törenin Hukuktaki Sonuçları", Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslar arası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- HAVİLAND, W.A., *Kültürel Antropoloji*, Çev.: Hüsamettin İnanç- Seda Çiftçi, Kaknüs Yay., İstanbul 2002
- KAHVECİ, Nuri, *İslam Borçlar Hukukunda Tazminat*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1998
- , "Ceza Vermenin Teleolojik Boyutu", KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, Kahramanmaraş 2003
- , "İslam Hukuku Açısından 'Başlık', Oş Devlet Üniversitesi İla-

- hiyat Fakültesi İlmî Dergisi, VI, Kırgızistan 2005
- KAREKLAS, Stephanos, “Yunanistan’da Namus Cinayetlerinin ‘Ayrıcalıklı’ Ele Alınışı”, Çev: Hakan Hakeri, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- KIYICI, Selahattin, *İslam Hukukunda Örf ve Adet*, İşaret Yay., İstanbul 1990
- KÖSE, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, MÜİF Yay., İstanbul 1997
- MAVERDİ, Ebu’l-Hasan, *el-Ahkamu’s-Sultaniyye*, Çev.: Ali Şafak, Bedir Yay., İstanbul 1976
- MÜSLİM, Ebu Huseyn el-Kuşeyri, *es-Sahih*, Beyrut ts.
- SABUNİ, Muhammed Ali, *Ahkam Tefsiri*, Çev.: Mazhar Taşkesenlioğlu, II, Şamil Yay., İstanbul 1984
- SARGIN, İzzet, *İslam Hukuk Tarihinde Devlet ve Fonksiyonları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2001
- _____, “Değişim ve Hukuk”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, II, Kahramanmaraş 2003
- SIR, Aytekin, “Töre ve Namus Cinayetlerinin Ardında Yatan Psiko-Sosyal Sebepler”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- ŞA’BAN, Zekiyyüddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları* Çev.: İbrahim Kafi Dönmez, TDV Yay., Ankara 2000
- ŞENER, Mehmet, *İslam Hukukunda Örf*, Öğrenci Basımevi, İzmir 1984
- ÖZCAN, Mehmet Tevfik, *Hukuk Sosyolojisine Giriş*, Set Yay., İstanbul 2003
- TABERİ, *Tefsiru’t-Taberi*, Dar’ul-Fikr Yay., Beyrut 1984
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1948
- YILDIZ, M.Cengiz, “İntihar Bir Töre Cinayeti Mi?”, Sosyolojik ve Hukuksal Boyutlarıyla Töre ve Namus Cinayetleri Uluslararası Sempozyumu, Akader Yay., Diyarbakır 2003
- ZEYDAN, Abdülkerim, *Fıkıh Usulü*, Çev.: Ruhi Özcan, Emek Matbaacılık, İstanbul 1982
- www.bianet.org.tr
- www.haberler.com
- www.radikal.com.tr
- www.tbmm.gov.tr
- www.turkhukuk sitesi.com
- www.un.org.tr

Scientology Kilisesi: Bir Sözde Din*

Yazarlar: David G. Bromley ve
Mitchell L. Bracey, Jr. **

Çeviren: Araş.Gör. Zeynep Sezal***

Din temel bir insani ihtiyacı karşılamaktadır. Dolayısıyla her toplum belirli bir din formuna sahiptir. Üyelerinin günlük aktivitelerinde dinin yeri ve önemi konusunda toplumlar oldukça farklılık gösterir. Mesela kutsal toplumlar, dini kendi kurumsal yapıları içerisinde şekillendirmektedir. Bu tip toplumlarda din, eğitim ve yönetim gibi diğer kurumlardan çoğu kez ayrılmaz. Öte yandan seküler toplumlar, dini diğer kurumlardan ayırır.

Seküler toplumlarda din farklı biçimler alabilir. Çoğu gelenekseldir; bazılarıysa daha az gelenekseldir. Dinin geleneksel görünüşü, toplum üyelerinin çoğu tarafından paylaşılan hayatın anlamı ve doğaüstü ile ilgili inanç ve pratikleri içermektedir (Stark 1996). Öte yandan sözde dinler “kendilerini dindar gibi gören ya da başkaları tarafından öyle görülen geleneksel olmayan kurumlardır” (Greil ve Rudy 1990:221).

Sözde dinler, toplum içindeki kutsal ve seküler gruplar arasındaki sınırdaki yer alırlar ve dinî olduğu kadar dinî olmayan bir karaktere de sahiptirler. New Age hareketi ve Transan-

* David G. Bromley ve Mitchell L. Bracey, Jr., “Sects, Cults&Spiritual Communities: A Sociological Analysis”, Ed: William W. Zellner, USA: Greenwood Publishing Company, 1998, ss. 143-156.

** Virginia Commonwealth Üniversitesi’nde sosyoloji ve dini çalışmalar profesörü David G. Bromley, “*Journal for the Scientific Study and Religion*” adlı derginin ve aynı zamanda “*Religion and the Social Order*” adlı yıllık yayınların editörüdür. Din sosyolojisi alanında, yazarlığını ya da editörlüğünü yaptığı 12 kitabı vardır. (Anson Shupe ile yazdığı) 1998 yılında yayınlanan yeni kitabı “*Prophetic Religion in a Secular Age*” adını taşımaktadır. Sayentoloji, bu kitabında yer almış bir dindir. Mitchell Bracey ise sosyoloji yüksek lisansını Virginia Commonwealth’de Bromley’in danışmanlığında yapmıştır. Kentucky Üniversitesi’nde doktora programına kabul edilmiştir.

*** KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

dantal Meditasyon örnek olarak verilebilir. Sözde dini terapiler, bazen sözde dini gruplar tarafından sunulmaktadır. Bu terapi-lerin tedavi edici yanı, çoğunlukla kişinin kendi kendine yar- dımcı olmasına ve kendini gerçekleştirmesine bağlıdır. Üyeler arasındaki ortak bir inanca göre, bireyler, insan potansiyelinin tam ve doğal ifadesi olan gerçek bir benliğe sahiptir. Dolayısıyla terapinin amacı bu potansiyelin geliştirilmesidir.

Zihin sağlığına en iyi şekilde kendini tam olarak gerçek- leştirmenin önündeki engellerin suni olduğunu fark ederek ulaşılabilir. Bu tip suni sınırları ve onların olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak her bireyin gücü dâhilindedir. Bu süreç, ruhanî (spiritual) bir görev haline gelir. Sayentoloji Kilisesi¹, çok sayıda kendi kendine yardım programları gibi sözde dini terapinin mükemmel örneklerini sunar (Atak 190; Bainbridge 1987; Corydon ve DeWolf 1987; Miller 1987; Wallis 1976; Whi- tehead 1987; Zellner 1995).

Bazı yönlerden Sayentoloji standart bir sosyolojik din tanımına uygundur. Kurucusu L. Ron Hubbard'ın kehanetle- rine göre Sayentoloji, dünyada insanlık için büyük bir amacı tanımlayan mantık ve düzenin varlığını ifade eder. Doğaüstü, insanlık tarihinde bir güç olarak görülür ve insanlar onunla bir ilişki kurmalıdır.

Sayentoloji hareketine mensup olanlar, ruhsal bilginin insanın amaç ve kurtuluşunun anahtarı olduğuna inandırıl- mışlardır. İnananlar, bu inançlarını teyit etmek ve ayinlerini gerçekleştirmek için belirli zamanlarda toplanırlar. Bu yapıl- ması zorunlu ayinler, doğaüstünün anlaşılmasını ve onunla iletişim kurulmasını kolaylaştırır. Din görevlileri, ruhanî lider- liğin temini için kilise tarafından yetkilendirilmiştir. Liderler ve bağlıları, ulvî bir amaca sahip olup inanç ve ritüellere içten

¹Metnin içerisinde, "Scientology" kelimesi yerine, bunun Türkçe telaffuzu olan "Sayentoloji" ibaresini kullanmayı tercih ettik. Ayrıca "Kilise" kavramını büyük harfle yazdığımız yerlerde kastedilen Sayentoloji Kilisesidir. Bunun dışındakiler ise, genel anlamda kilise kurumuna işaret etmektedir.

bağlılık taşırlar.

Aynı zamanda Sayentoloji, dinin geleneksel kavramları ile çatışma halindedir. Bağlıları doğaüstüne inanmakla beraber inanç ve pratiklerini üstün bir varlığa odaklamazlar. Gerçekte Sayentoloji hareketine mensup olanlar, her üyenin tanrısal potansiyele sahip olduğuna inanırlar. Geleneksel dinî yapılanmaların birçoğunun zayıflatılması, Sayentoloji hareketinde, onları ya yok saymakla ya da önemsiz bir role indirgemekle gerçekleştirilmiştir. Bu, Sayentoloji Kilisesi'nin başlangıçta bir kilise olmamasından kaynaklanıyordu. Sayentoloji, Hubbard'ın onu bir din olarak ilan etmesinden önce, bir dizi kendi kendine yardım terapisi gruplarından oluşmaktaydı.

Bugün Sayentoloji, dini bir görünüme sahip olduğu kadar terapik bir görünüme de sahiptir. Örneğin, ruhban sınıfı ve geleneksel kilise törenleri Sayentoloji hareketine mensup olanların dinsel hayatında temel bir yer tutmaz. İnanç sahibi insanların düzenli olarak toplandığı geleneksel kilise binaları yoktur. Sayentoloji, müşterilerine hizmetler sunarak, hizmete dayalı ücret prensibi ile işler. Dışardan gözlemlendiğinde, üyeler cemaat üyesinden çok tüketicileri andırır. Son olarak, Sayentoloji, kendisinin yararlarını ölçmede, bilimsel araştırmaları kullanır. Yeni üyelerini (practitioners), başlarına gelen tüm sonuçları değerlendirmeye zorlar. Öte yandan geleneksel kiliseler, inanca dayalıdır ve sonuçlar eleştirilemez.

Sayentoloji, popüler bir kendi kendine yardım terapisi olan, *Dianetics*'den geliştirilmiş bir din ve terapi karışımıdır. Tarih, liderlik, inanç sistemi, ayinler, örgütsel yapı, harekete üye olma incelendiği zaman, sözde dini niteliğinin aşikâr olduğu görülür. Ayrıca Sayentoloji'nin yükselmesinde sosyo-kültürel koşullar da önemlidir.

Sayentoloji: Kökeni Ve İnanç Sistemi

Sayentoloji Kilisesi, karizmatik kurucusu Lafayette Ronald Hubbard'ın bir eseridir. Yandaşlarınca Ron olarak bilinen

Hubbard, 1911'de Nebraska'nın Tilden şehrinde doğmuştur. Din kurucularının hayat hikâyesi çoğu kez gizemlidir. Hubbard'ın hikâyesi de farklı değildi.

Sayentoloji, kurucusunun şahsi niteliklerinin değerini artırmak için bir biyografi üretmiştir. Kilise destekli yayınlara göre Hubbard, erken gelişmiş, muhtemelen de dahi bir çocuktur. Yerli bir şamana göre onun ruhani bilgiye yaşam boyu süren merakı, Blackfoot yerlileri ile kan kardeşi olduğunda başlamıştır. Hubbard, 12 yaşındayken, Viyana'da Freud'un yanında çalışan ilk Amerikan askerî görevlisi Binbaşı Joseph C. Thompson'un denetiminde çalışmaya başladı. Genç yaşta dünyayı gezme imkânı buldu. Guam, Java, Hindistan, Filipinler, Japonya ve Çin'e gitti. Ülkelerin antik kültürlerini inceleyerek, evrenin sırlarına ait bir hayli anlayış kazandığı söylenir.

Hubbard, 1930'da George Washington Üniversitesi'ne girdi; orada matematik, mühendislik ve nükleer fizik alanlarında çalıştı ama mezun olamadı. Farklı türlerde yazan bir yazar olarak kariyerine başladı ama bilim kurgu türünde daha çok tanındı.

Hubbard'ın manevi keşifleri, 1945'de, bir deniz subayı olarak çalıştığı sırada kendisini sakat ve kör bırakan yaralardan iyileşirken başladı. Hubbard, Freud'un psikoanalitik teorisine ve Doğu felsefesine kendini kaptırdı. Nükleer fizik bilgisi ile bunları birleştirerek, insan aklının işleyişini yöneten temel prensipleri geliştirdi. Bunlar daha sonra kendi dini doktrinlerinin temel unsurları oldu. Kuramlarını kendi fiziksel koşullarına uyguladı ve bu yöntemle kendini iyileştirdi.

Sivil yaşama döndüğünde, Hubbard, *Astounding Science Fiction* adlı popüler bir derginin editörü John Campbell, Jr. ile sıkı bir arkadaşlık kurdu. Campbell, kronik sinüzitini tedavi etmesi sonucu Hubbard'a güven duydu. Hubbard'ın teorilerinden ve kendisini iyileştirmesinden etkilenerek, bir makalesinde Hubbard'ın Dianetics olarak adlandırdığı uygulamadan bah-

setti. Hubbard'a ilk dinleyici kitlesini kazandıran makale, derginin Mayıs 1950 sayısında yayınlandı. Derginin ve Hubbard'ın kitabı *Dianetics: The Modern Science of Mental Health*'in yayınlanması, Dianetics'e yönelik popüler bir ilgi başlattı (Hubbard 1976). Sıradan insanlar için pahalı ve uzun süren psikoteraplere bir alternatif oldu. Dianetics'in yayınlanmasından sonra, bir yıl içinde, büyük ancak organize olmamış bir kitlenin ilgisini çekti. Kitap ulusal en çok satan kitap oldu ve Hubbard, çok aranan bir konferansçı haline geldi. 1950'nin sonunda Hubbard, yeni terapisi için, halkın taleplerini karşılamak üzere hizmet veren, *Dianetic Research Foundation*'ı kurdu. Hubbard'ın kehanetleri, Sayentoloji inanç sisteminin çekirdeğini oluşturdu. Hubbard, bu ilk kehanetlerini hayatı boyunca genişletmeye devam etti. Teolojisi geçmiş yaşamlara ait bir inancı içermektedir. Önceki yaşamlarında Rodezya'nın kurucusu Cecil Rhodes olduğu gibi, Buda olduğuna da inanmaktaydı. Hubbard, 1967'de Sayentoloji liderliğini, yıllarca birçok ülke karasularının dışında seyreden küçük okyanus filolarında sürdürdü.

Hubbard, Amerika Birleşik Devletleri'ne döndüğünde, inzivaya çekildi ve ilk kehanetlerinin uygulamalarını genişletmeye yoğunlaştı. Kendini 1980'de kamusal yaşamdan çekti ve 1986 yılında ölümüne kadar inzivada kaldı. Kilise liderleri, Hubbard'ın bedeninin çalışmasına mani olduğunu duyurdu; bu nedenle o, "bedenini terk etmiştir" ve araştırmalarını başka bir gezegende sürdürmektedir.

Dianetics'den Sayentoloji'ye

Hubbard'ın kehanetleri insan aklına odaklanır. Aklın üç kısımdan oluştuğuna inanır: 'somatik', 'reaktif' ve 'analitik'. Somatik akıl, bir organizmanın yaşamını sürdüren tüm temel mekanizmaları düzenleme görevini görür. Reaktif akıl, "etki-tepki prensibiyle çalışır; bu etki-tepki, kişi iradesinin denetiminde değildir ve kişinin kendinden haberdar olmasının,

amaçlarının, düşüncelerinin, beden ve hareketlerinin üzerinde güç ve kuvvet sarf eder” (Hubbard 1988:159).

Analitik akıl, “düşünen, veriyi gözlemleyen ve hatırlayan ve problemleri çözen bilinçli akıldır” (Hubbard 1988:145). Basıkı anında analitik akıl kapanır, reaktif akıl faaliyete geçer. Reaktif akıl, analitik aklın çalışmadığı durumda oluşan deneyimlerin ayrıntılı bir belleğini oluşturur. Bellek kayıtları, bilincin kapalı olduğu dönemlerde oluşmuş olsalar bile, olağanüstü bir biçimde tamdır. Travmatik sesler, görüntüler, kokular ve dokunsal duyuların kendine özgü ayrıntıları bir dizi zihinsel görüntü olarak hatırlanır. “Zihinsel görüntüler, gerçekte, enerjiden oluşmuştur. Kütlesi vardır, boşlukta yer alır ve çok çok belirli davranış kalıplarını takip ederler; ilginç olanı ise biri bir şey düşündüğünde onun ortaya çıktığı gerçeğidir. Belli bir köpeği düşündüğünde o köpeğin görüntüsünü elde edersin” (Church of Scientology 1992:143). Bu zihinsel görüntüler, “zaman şeridi” olarak nitelendirilen ve film şeridine benzeyen bir yerde biriktirilir.

Travmatik olayların bellek kayıtları, *engramlar* olarak adlandırılır. Reaktif akılda depolanarak, orijinal travmatik deneyimlerle ilişkili herhangi bir şeye kişinin, duygusal ve irrasyonel bir biçimde yanıt vermesine neden olurlar. Erişkin potansiyelinin tam olarak dışa vurumuna engel olurlar ki bunlar Freud’un bastırılmış tutkuları veya Carl Jung’un komplekslerine benzer.

Arınanlar Ve Ölümsüz Ruhlar

*Auditing*² olarak bahsedilen Dianetics terapinin amacı, bireyin Arınma (*Clear*) düzeyine ulaşmasıdır. Bu isim, hesap makinelerinde önceki hesaplamaları silmede kullanılan tuştan kaynaklanır. Arınmış olanlar “en iyi bireyler”dir. Yanlış bilgidan ve buldukları çevreye doğal ve uygun bir biçimde uyum

² Sayentoloji’de, Dianetics tedavi sürecine “auditing”; bu terapiyi yapan uzmanlara da “auditor” denilmektedir (ç.n.)

sağlamalarını engelleyen travmatik anılarından temizlenmişlerdir. Bu nedenle, Arınanlar günlük yaşamlarında çok daha başarılı olacaktır. Zira yönetici olarak yaşamları için tam anlamıyla iyi donatılmışlardır. Daha sağlıklı olacaklardır, daha az baskıya maruz kalacaklar ve Sayentoloji hareketine mensup olmayanlara göre daha iyi iletişim becerileri göstereceklerdir.

Bu sıradan yeteneklerin ötesinde, Arınma mertebesine ulaşmak, bireylere bedenlerinden ayrı bir kimliğe sahip olma imkânı verir. Sayentoloji hareketine mensup olan birinin tanımında belirttiği gibi, “Arınmaya koşun! Hayatınızda ilk kez gerçekten kendiniz olacaksınız” (Stark ve Bainbridge 1985:266). Hubbard, Arınanları Buda ve İsa ile kıyaslayarak sahip oldukları olağanüstü yetenekleri ifade etmiştir; bununla birlikte İsa ve Buda’nın Arınmanın biraz üzerinde bir konumlarının olduğunu da savunur. Dianetics geliştikçe *auditorler* yeni ve anlaşılmaz bulgular bildirmeye başladılar. Müşteriler, kendileri doğmadan önce meydana gelen travmatik anıları ifade ediyorlardı.

Dianetics adlı eserinin basımından hemen sonra, Hubbard, bireylerin önceki hayatlarını yaşadıklarını duyurdu. Geçmiş yaşam anıları ile ilgili açıklamalar, Dianetics’i zihinsel yaşamın ötesine, manevi bir âleme götürdü. Bu durum, Hubbard’ın *tetan (thetan)* olarak adlandırılan ölümsüz varlıkların varlığını kabul etmesine neden oldu. Hubbard, tetanların gerçekte sonsuz güçlere sahip olduklarına inanıyordu. Onlar madde, enerji, uzay ve zamandan oluşmuş fiziksel evrenin bir parçası olmayıp, evreni denetim altına alma yeteneğine sahiptirler. Tetanlar, kozmik bir eğlence olarak insan formuna giren semavi varlıklardı.

İnsan olmayı yani doğal düzende en yüksek konumda olmayı tercih ettiler. Bir insan bedenine birçok farklı yollardan girebilirler. Kimi bir gebenin karnındaki fetüse girmeyi tercih ederken, kimi yeni doğan bebeklere girdi. Aynı zamanda bu

süreçte kendi yüksek düzey nesilleri ile irtibatı kaybettiler ve ölümlü insanların bedenine hapsedildiler.

Tetanlar başarılı yaşamları boyunca bedenden bedene hareket ederler. Her yeniden doğmada bir önceki kimlikleri ve faaliyetleri karartılmaktadır. Bu hafıza kaybının sonucu olarak, kendilerinin fiziksel bir bedenden başka bir şey olmadıkları yanılmasını kabul ederler. Sayentoloji'nin büyük ruhani keşfi, tüm insanların aslında ölümsüz tetanlar olduğudur. Bir thetan kişinin kendisidir; bedeni, adı ya da aklı değil. Bu, insanı birey yapan kimliği, farkında olmayı fark etmektir. Kişi, bir tetana, kendinden ayrı yerde muhafaza ettiği bir şeye sahip olamaz. Kişi bir tetandır. Sayentoloji'de, auditing yönteminin yüksek hedefi, bireylerin orijinal, doğal, manevi durumlarını yenilemelerine yardımcı olmaktır. Kişi, "fiziksel evrenin içinde olan fakat fiziksel evrenin bir parçası olmayan sonsuz yaratıcı potansiyele sahip bir VARLIK'tır (ruhani temsilci)" (Thomas 1970:8). Operating tetanlar³ gibi, Sayentoloji hareketine mensup olanlar da "sebeplere" denilen harici fiziksel bir olgu gibi, kendi şahsi eylemlerinin sorumluluğunu ve denetimini üstlenebilirler.

Sayentoloji Kilisesi, bir Yüce Varlık ya da Tanrı'nın varlığı konusunda fikrini açıklamaz. İnsanoğlunun, tanrılık kavramını anlamada, ruhanî yönden yeterli düzeyde gelişmediğine inanırlar. Hubbard, bir üyenin uzun süre "auditing"e katılmasının, bir Yüce Varlık'a dair kanıt üretmeyeceği sonucuna varmıştır. Yine de Sayentoloji bilimi, böyle bir varlığın olabildiğine imkân verir. Her birey ruhunun ölümsüzlüğüne olan inanç, ölümün ya da "bedenin terk edilmesinin" sıkıntı verici bir mesele olmadığını ifade eder. Ruh, içinde yaşayıp, büyüyebileceği diğer bir bedeni ele geçirir. Bu yüzden asıl hedef, kişinin gerçek kimliğini elde etmektir.

³ Sayentoloji inancına göre, "Operating Tetan" seviyesi ulaşılması zor bir mevki-dir. Onlar, bu seviyeye ulaşan kişinin tanrısal nitelikleri kazandığına inanmaktadır (ç.n.).

Sayentoloji'de "Tanrı'nın doğasından ziyade, kişinin tanrı benzeri doğasına ve insan aklının işleyişine daha büyük çapta önem verilir" (Whitehead 1987: 34). Her bir kişinin aşkın niteliklerine verilen bu önem, evrenin sekiz dinamiğinde kendini gösterir. Bu dinamikler, hayatta kalma seviye sıralamaları olup, bireyin hayatı ile başlamakta, cinsel üreme ve ailenin bekası ile ardından grupların ve ulusların, daha sonra türlerin, tüm yaşam biçimlerinin, fiziksel evrenin, ruhani bir varlık olarak bireyin ve son olarak sonsuzluğun/bir olmanın ("tümün tümlüğü") bekası ile devam etmektedir. Bu sıralamada en üst seviye, evrenle bütünleşmiş ruhani varlığın bekasıdır. Bu da, Tanrı'nın sadece bir "sonsuz potansiyel" olarak görülebileceğini ima eder (Church of Scientology 1992: 33).

Bir Operating Tetan olarak evrende "sebep oluşturma"nın gerçekleşmesi ile bireyin nihai potansiyelini elde etmesinin önünde önemli engeller vardır. Karşı durulması zorunlu olan bu engeller, iletişim problemleri, kötü niyetli bireyler ya da onların kurumlarını içerir.

İletişim Sayentoloji'de egemen bir konumdadır. Gerçekte, yanlış bilgilenme ve yanlış iletişim, günah ile eş anlamlı olup bireysel gelişime ve diğerleri ile olan ilişkilere engeldir. Tahrif edilmiş bilgi ve bilgi akışı ve işleyişindeki çökmeler, birçok problemin temel nedenleridir. Yanlış anlama ("bir yanlış anlama" olarak ifade edilir) kavramı, Sayentoloji öğretisinde temel bir konumdadır. Örneğin, kavrama ve akılda tutma ile ilgili okuma başarısızlıkları bir kelimeyi tam olarak anlamamanın sonucu olabilir.

Sayentoloji hareketine mensup olanlar, insanoğlunun büyük çoğunluğunun temelde iyi olduğuna inanırlar. Buna rağmen nüfusun %20'si "içine kapanmış kişilerdir." Bunların da sadece % 2,5'u umutsuz bir şekilde anti-sosyaldir. Eğer bir kişi, anti-sosyal davranış belirtileri gösteriyorsa, içine kapanmış olmasa bile o kişi bir "potansiyel sıkıntı kaynağı" olarak

adlandırılır. Böyle birinin, içine kapanmış bir kişinin etkisinde olduğuna inanılır. Mevcut problemleri çözmek için bu kişi, içine kapanmış kişi ile olan bağlarını kesmek zorundadır. Sayentoloji hareketine mensup olanlar, gizli bir üçüncü tarafın, iki taraf arasındaki herhangi bir çatışmayı ortadan kaldıracığına inanırlar. “Genellikle dövüşmek için iki tarafın olmasının yeterliliğine inanılsa da, oluşacak çatışmalar için üçüncü bir taraf olmalıdır ve gerçek bir çatışma için üretilmelidir” (The Church of Scientology 1994:307). Sayentoloji, üçüncü tarafın dürtü ve eylemlerinde münakaşalı iki tarafın kargaşasının kaynağını tespit edip çatışmayı çözmek için bir Kilise prosedürü olan “üçüncü taraf yasası”nı yarattı.

Daha geniş komplo güçleri dahi iş başındadır. Ruhun olması gerektiği gibi işlememesinden dolayı, Batı dünyasındaki gerçek ruhani farkındalık zayıflamaktadır. Bu suç aslında insanlık tarafından işlenmektedir. Psikoloji ve psikiyatri en yıkıcı olanıdır. Kilise, aklın incelenmesinin ve zihinsel ve duygusal bozuklukların tedavisinin dinin tek alanı olması gerektiğini iddia etmektedir.

İçine kapanmış insanlar, kargaşaya yol açar. Reaktif akılda tutulan engramlar ve iletişimdeki kopukluklar, toplumsal hastalıkların temel sorumlularıdır. Bütün reaktif akılların ortadan kaldırılması, iletişim önündeki engelleri uzaklaştırır; böylece tüm insanlığın konumu daha yükseğe ulaşır. Bu nedenle, Sayentoloji’nin nihai hedefi “gezegeni arındırmak”tır. Bu savaş, kirlilik, delilik, uyuşturucu ve suç gibi kronik insan sorunlarını ortadan kaldırır. Sayentoloji hareketine mensup olanlar, kendi ruhanî kurtuluşlarının, bu büyük hedefi gerçekleştirmeye bağlı olduğuna inanırlar.

Sayentoloji Ayinleri: Reaktif Aklın Temizlenmesi

Sayentoloji’de temel ayin “auditing”dir. Auditorler, kelime-çağrışım tekniği ile verilen anahtar sözcüklere kişilerin tepkilerini gözlemleyerek, travmatik olaylara ait anıları (eng-

ram) tespit ederler. Auditing süreci başlamadan önce yeni üyeler, rahat iletişim konusunda yeteneklerini geliştirmelidir. Eğitim uygulamalarının çeşitliliği veya “eğitim usulleri” dikkatin başka bir kişiye tam olarak odaklanmasını öğretir.

Uygulamalardan biri, bir öğrencinin diğeri ile iki saat boyunca göz temasını muhafaza etmesidir. Amaç, “orada olmaktır” ve “baktığı kişiden yüzünü kaçırmak veya sakınmak, başını düşürmek, esnemek veya yerinde duramamak başarısızlık nedenidir”. Diğeri bir eğitim uygulaması ise “boğa kızdırma” (bullbaiting) dır. Öğrenciler “gülmeyi, kızmayı veya diğeri tepkileri kışkırtan sözcük ya da davranışlara” maruz bırakılırlar (Whitehead 1987:136).

Geçmiş olayların anıları ruhsal sıkıntılara neden olabilir. Bundan dolayı “bullbaiting” öğrencilerin görevlerine odaklanmasını öğreterek terapi sürecinin yolunda gitmesini sağlar. Auditing sürecinin yakın amacı engramları ortadan kaldırmaktır. Bir engramın açığa vurulması davranış üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldıracaktır. Engramlardan arınıldığı zaman bireyler, reaktif aklın tahrif eden süzgeciyle değil, doğrudan tecrübeleriyle ilişki kurabilirler. Harekete yeni üye olmuş biri şöyle gözlemlenmiştir: “Bu istenilmeyen, belli belirsiz algılanan radyo programının kapatılması gibidir. Reaktif aklın, uzaklardan gelir gibi arka planda konuşması, kulağımdaki dırdırları, ısrarları ve engellemeleri sona erdi. Ve ani bir huzur ile küçük kuşların çırpınışları duyulabiliyor ve özgürce nefes alıyor, arınmış halde odaklanıyorum...” (Whitehead 1987:236).

Sayentoloji hareketine mensup olanlara göre, engramları ortadan kaldırmak kendini yönlendirme kapasitelerini iyileştiriyor. Harekete yeni üye olmuş biri bunu şöyle ortaya koymaktadır: “Geçmiş hayatımı bir büyük reaktif akıl olarak gördüm. Ruh halim etrafımdaki her şeyden havadan, mekânlardan, insanlardan etkilenirdi. Reaktif akla sahip biri, pencere kenarına uçup gelmiş bir parça keten tiftiği gibiydi” (Wallis

1976:178).

Auditing'in daha yüksek seviyelerinde bireyler, thetanlar gibi geçmiş yaşamları ile iletişim kurmayı ve onlardan bilgi edinmeyi öğrenirler. Fiziksel evreni aşma kapasitesini ve kendi kendilerini yönetmeyi de geliştirirler. Bireyler kendi engramlarından sorumlu değildirler; engramlar, dıştan gelen travmatik olayların sonucudur. Bununla birlikte Sayentoloji'den haberdar olduklarında bireyler kendi kurtuluşlarından sorumlu hale gelirler.

“Yanlış anlaşılmalarda” (yanlış anlaşılma sözcükleri) bireyler tarafından yapılan bilişsel (cognitive) hatalardır. Sayentoloji yoluyla bireyler yanlış iletişim sorunlarını göstererek sosyal ilişki problemlerinden kendilerini kurtarabilirler. Auditing sürecinin bir evresi, bireyin bir *e-metre* ile izlenmesini kapsar. Hubbard tarafından geliştirilen bu alet, basit bir yalan cihazına benzer bir deri galvanometresidir. Deri yoluyla iletilen elektriksel uyarıları kaydeder. Auditor, sorular sorar ve e-metre iğnesindeki dalgalanmaları gözlemler. Sayentoloji hareketine mensup olanlar, reaktif aklın enagramlarındaki elektriksel yükleri (şarj) e-metrenin kaydettiğine inanırlar. Depolanmış bir duygusal şarj (engram) tespit edildiğinde ve yeterince tartışıldığında, artık duygusal bir tepki üretmeyecektir. İçerdiği şarj açığa çıkarılacak ve arındığından dolayı e-metre iğnesi bir reaksiyon kaydetmeyecektir.

Arınma düzeyine ulaşmak için sırasıyla tamamlanması gereken birçok “aşama” vardır. Ayrıca, arınmanın ötesinde bir dizi “Operating Tetan seviyeleri” vardır. Bu safhalarda ilerleme, bireysel manevî gelişim sağladığı gibi, bir auditor olarak eğitilmeyi de sağlar. Sayentoloji hareketine yeni katılanlara göre auditing, zihinsel ve bedensel gücü genişletir, bedensel ve zihinsel sağlığı destekler, daha fazla güven ve huzur sağlar. Örneğin, kendisine hayatı boyunca acı veren kronik bir hastalıktan iyileşmiş bir Sayentoloji mensubu şöyle söylüyor: “Kronik

hastalığımla başa çıkıldı mı? Gerçekten oldu. Hatırlayabildiğimden çok daha uzun süre hastalığımla beraberdim. Ama şimdi geçti. Artık yok, bitti, başa çıkıldı. Kendimi çok iyi hissediyorum. Uygulama için Auditor'uma teşekkürler. Bu tekniği geliştirenlere teşekkürler" (Church of Scientology 1992:162).

Başka bir Sayentoloji mensubu, şaşırtıcı zihinsel yetenekler kazanmaktan bahsediyor; örneğin "telefon çalmadan önce kimin aradığını biliyor ya da mutfağa gitmeden hamburgerin pişme süresini kontrol edebiliyor" (Church of Scientology 1992:206–207). Sayentoloji hareketine mensup olanların, kendilerinden ziyade başkalarına yardım etmek için bu yeni bulunan güç ve yetenekleri kullandıklarını gösteren birçok örnek vardır.

Daha ileri aşamada olan üyeler, doğanın fiziksel kanunlarını geçersiz kılan sıra dışı güçleri kullanmayı isterler. Bir Operating Tetan'ın şu açıklamasını göz önünde tutun:

Bugün acayıpti. Biraz kahve almak için aşağı indim ve kahve makinesi vızıltıya benzer ses çıkarıyordu. Kahve çekirdeklerini makineye koyup sıçramaları ile birlikte ellerimi aletin üzerinde gezdirdim; böylece parçacıkların akışını izleyerek aletteki arızanın ne olduğunu açıklayabilirdim. Arızayı buldum ve hatalı yerin moleküler yapısını düzelttim ve vızıldama kesildi. Daha sonra klimadan gelen sesler duydum; niye ses çıkarıldığına baktım ve ses kesildi (Haris 1981:148).

Auditing'in faydaları bireysel kurtuluşun ötesine uzanır. Auditing, ilk olarak reaktif aklın etkilerini ortadan kaldırmak için bireye güç verir. Sonuçta reaktif akıl tümüyle ortadan kaldırılır. Bu süreç ilerledikçe birey, hayatla ilgili endişelerden, bireyleri aşan amaçlara yönelebilir. Örneğin, birçok sosyal sorun yanlış anlamalardan kaynaklanır. Bu sorunları çözmek için doğru ve tam iletişim gerekli hale gelir. Bir Sayentoloji mensubu, tam, doğru, dürüst bir iletişim ve geniş tabanlı bir ilgi sağlanabildiğinde, savaşın bile ortadan kaldırılacağı

sonucuna varmıştır.

Bir taraftaydım. Tutuklanmışım ya da tutuklanmama izin vermişim ve diğerleriyle beraber kurşuna dizildim. Fakat vurulmadan önceki gece, diğer tarafın lideri hücreme ziyarete geldi. Uzunca bir süre tartıştık ve aynı idealleri, aynı duyguları taşıdığımız ortaya çıktı. Hem fikirdik! Ne için savaşıyorduk? Anlamsızdı. Burada ben ve binlerce insan, her iki tarafın amaçlarıyla ilgili büyük bir YANLIŞ ANLAŞILMA içinde bulduğularından dolayı ölüyorduk... ve bütün savaşlar böyleydi. (Whitehead 1987:259)

Sayentoloji hareketine mensup olanlara göre, bireysel kurtuluş ve güç kazanma, anlamlı ilişkiler oluşturmak ve daha büyük insani hedeflere ulaşmak için gereklidir.

Scientology'nin Yapısı Ve Çalışma Şekli

Sayentoloji'nin, her biri özel görevler yerine getiren birimleri vardır. Eğitim birimi, üyelerin almak zorunda olduğu bir dizi kurs ve alıştırımları sunar. En alt seviyede, başlangıç eğitimi vermek üzere birkaç yüz "misyon birimi" ve "kilise" bulunur. Şube şeklinde örgütlenen bu birimler, gelirlerinin belirli yüzdesini merkez teşkilata verirler. Bu kurumlar, belli standartları sağladıkları takdirde, Sayentoloji Kilisesi adına hizmet satabilirler. Yerel kiliseler ve misyon birimlerinin sağladığı eğitimden daha fazlası ise, Los Angeles'daki Sayentoloji yönetim merkezi ve "ana kilise"de takdim edilir.

Diğer kurumsal birim ise, manevî diriliş, eğitim, uyuşturucu kullanımı ve suçlu rehabilitasyonu gibi alanlarda Hubbard'ın teknolojilerini sunar. Narconon International uyuşturucuyla ilgili eğitim ve rehabilitasyon sunarken, Criminon suçluları rehabilite etmeye çalışır. Bu kurumlar bireysel sorumluluğu da içeren kişisel değerlerin yanında, çalışmayı ve iletişim yeteneklerini de öğretirler. Applied Scholastics, öğrencilere nasıl öğreneceklerini ve etkili çalışmaya engel olan unsurları nasıl bertaraf edeceklerini anlatır. The World Institute of Scien-

tology Enterprises (WISE) iş dünyası ile ilişkili hizmetler sağlar. WISE kiralama, karar verme, plan yürütme ve örgütsel verimlilik gibi iş becerileri hakkında eğitimler sunar. Bu kâr amacı gütmeyen kurumlarla sağlanan hizmetler, devlet okulları ve şirketler de dahil çok sayıda kuruma verilir. Müşteriler arasında, Elizabeth Arden, Perrier, Bank of America, Chevron, General Motors, Mobil Oil ve Allstate Insurance yer almaktadır (Rupert 1992). Tüm bu Sayentoloji programları, rakiplerinin oldukça üstünde başarı oranlarına ulaştıklarını iddia eder.

Sayentoloji içindeki üçüncü birim, toplumun ve insanlığın gelişimine engel olduğu düşünülen kurumları ortaya çıkarmaya ve onları bertaraf etmeye çalışır. Psikiyatrik suiistimallere karşı Sayentoloji'nin ne düşündüğüne dair hayli çaba harcayan Citizens Commission on Human Rights buna bir örnektir.

Hubbard, psikiyatristlere olan daimi düşmanlığını, onları “sınır tanımaz caniler” olarak tanımlayarak ifade etmiştir. Onların, tüm dünyadaki devlet liderlerinin birer “günah çıkarıcı papazı” ve danışmanı olmayı planladıklarını iddia etmiştir. (Kent 1991). Psikiyatristlerin, bireylerin geçmiş yaşamları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ve “bu evrende gerilemenin yegane nedeni” olduklarını öne sürmüştür (Kent 1991: 10). Sayentoloji yayınları psikiyatri karşıtı kampanyaya devam etmektedir.

Örneğin “*What is Scientology?*” kitabı, psikiyatrinin “ruhban sınıfı” tarafından desteklenen bir “yeteri kadar olgunlaşmamış teoriler yığını” olduğunu savunur. Psikiyatri, “idare edilemez ve asi kişileri daha uysal ve sessiz yapma ve problemli olanları hissiz ruhlara dönüştürme dışında” bir sonuç üretmemiştir (Church of Scientology 1992:526). Psikiyatrinin görevi kişiyi “iyileştirme” değil onu “kontrol altında tutmaktır”. Citizens Commission on Human Rights, reçetelendirilen Prozac ve Ritalin adlı ilaçlara karşı ulusal bir kampanya başlatmıştır.

Ancak ilaçların yasaklanması hususunda bir kazanım gerçekleşmemiştir (Karel 1991). Komisyon, psikiyatri birimlerinde elektroşokun ve “zihni değiştiren” ilaç terapilerinin kullanımına karşı çıkmaya devam etmektedir.

The Committee on Human and Public Safety, uluslararası polis teşkilatı Interpol’e karşı mücadele etmektedir. Sayentolojistler, Interpol’ün kendi organizasyonları ile ilgili yanlış bilgi topladıklarını ve yayınladıklarını iddia ederler. Ayrıca Interpol’ü farklı uluslarda vatandaşların hak ve mahremiyetlerini kötüye kullanmakla itham ederler. İlave olarak, Nazizm ile tarihsel bağlantıları bulunduğu gibi KGB ile de örgütsel bağlara sahip olduğunu ileri sürerler. Sayentoloji’nin eleştirdiği federal bürolar arasında Internal Revenue Service, The Federal Bureau of Investigation, Central Intelligence Agency de yer almaktadır. Kilise, vatandaşlara ait özel bilgileri içeren verilerin bilgisayar ortamında saklanmasına karşı çıkmaktadır. Halka ait belgelere giriş yetkisi için Freedom of Information Act’ın kullanımını teşvik etmektedir. Sonuç olarak Kilise, hükümetin ayrımcılığı ve suiistimalleri örtmesini kınamaktadır.

Sayentoloji’deki dördüncü birim, aralarında Ahlak Sistemi, Adalet Sistemi ve Dini Teknoloji Merkezi’nin de bulunduğu bir dizi kontrol organizasyonlarıdır. Sayentoloji Kilisesi, kendi “ürünleri”ni izlemede kullanılan istatistiksel ölçümleri, sistemli bir biçimde toplar ve değerlendirir. İstatistikler, Kilise şartlarını karşılayan “değerli son ürün”ün oluşturulduğunu garantilemek için derlenirler. Ayrıca bu istatistikler bireyin Kilise standartlarına nasıl ulaştığını da ölçer.

Hubbard, Sayentoloji teknolojisinin tam olarak kendisinin geliştirdiği gibi yönetilmesini garanti altına almak için “Ahlak Sistemi”i kurmuştur. Adalet Sistemi, ahlaki standartları değerlendirmek suretiyle temel bir rol oynar. Sapkınlığa yaptırım uygular, üretkenliği ödüllendirir; bireysel bağlılık ve kurumsal stratejiyi güçlendirir. Sayentoloji politikalarına uygun

olmayan ya da onun yararlılığını azaltan herhangi eylem bir ahlaki ihlaldir. Kilise'nin faydacı felsefesinden dolayı, ahlak ve üretkenlik birbirlerine yakından bağlıdır.

Ayrıntılı bir suç kanunu hatalar, kabahatler, suçlar veya bastırıcı eylemler gibi birçok davranışlar şeklinde tarif edilmiştir. En ciddi suç, bastırıcı eylemlerdir. Bunlar Sayentoloji'nin çalışma şeklini ve gelişimini sınırlamakta ve böylece Kilise'ye göre, insanlığın ıslahına engel olmaktadır.

Dinî Teknoloji Merkezi denetim sisteminin önemli bir parçasıdır. Kilise'nin doktrinel bütünlüğünü muhafaza etmeye tahsis edilmiştir. Birçok dinî materyal, lisanslı ürünler olduğu için kullanımları Kilise'nin yetki verdiği kişilerle sınırlandırılmıştır. Tüzel bir yapı olarak Dinî Teknoloji Merkezi, tüm Kilise materyallerinin yasal haklarını elinde tutmaktadır. Kilise, kendisinin teoloji sınırlarını muhafaza etmeye çalışmıştır fakat telif hakkı olan materyallerin kullanımı halka açık olmalıdır.

Üyelik

Sayentoloji Kilisesi, çeşitli yollarla üye toplar. Üyelerin çoğunluğu, sosyal hizmetler sunan yan kuruluşlar aracılığı ile bu dine katılmaktadır. Örneğin, bir üye, uyuşturucu terapi programı sayesinde katılmıştır:

17 yaşına geldiğimde, birçok uyuşturucu ilaç kullanıyordum ve hızla tepe aşağı düşüyordum. Okuldan atıldım ve iyi bir eğitim ile başarılı bir yaşam fırsatını arkamda bıraktım... Ron Hubbard'ın Arınma Programı'nı uyguladım ve hayatım tam olarak kurtuldu... Sayentoloji teknolojisi olmasaydı, eminim ki bugün hayatta olmayacaktım (Church of Scientology 1992:199).

Aile ve dostlar potansiyel üye kaynaklardır. Uygulama yapan Sayentoloji hareketine mensup olanların yarısından fazlası, Kilise ile tanışmalarının bir arkadaş ya da aile üyesi sayesinde olduğunu belirtirler. Aile kaynaklı bu girişlerin yarısı ebeveynler tarafından gerçekleştirilmiştir. Sayentoloji, genç üyeler-

re sahiptir. Mevcut üyelerin üçte-ikisinden fazlası 20 ile 40 yaş arasındadır. Tüm mevcut üyelerin yaklaşık olarak %56'sı 21 ile 30 yaşları arasında Kilise'ye girmiştir. Kilise, üyelerinin büyük bir kısmının, aralarında yöneticilerin çoğunluğu teşkil ettiği beyaz yakalılarından oluştuğunu söyler. Üyelerin yaklaşık %15'inin kendi işyerleri bulunmaktadır (Church of Scientology 1992:199).

Üyeler, Sayentoloji'yi yaşamlarında uyguladıklarını ve karşılığında güven, denetim, yönetme ve amaç duygusu aldıklarını belirtmektedirler. Örneğin;

Görülen o ki, ne bildiğim hakkında uzun bir süredir arayış içerisindeydim. Şimdi huzurluyum. Sakin ve eminim. Hiçbir anlam ifade etmeyen şeyler, anlam kazanmaya başladı. Sürecin ne olduğunun ve ne yaptığının büyüklüğünü gerçek anlamda kabul etmek için yeterli söz söylemek bazen zor oluyor. OT (Operating Thetan) düzeyleri evrendeki en değerli şeydir (Church of Scientology 1992:309).

Hizmetler için ödeme yapanlar, sıradan üye olarak adlandırılırlar. Sayentoloji eğitimi, özellikle üst seviyelerde oldukça pahalı olabilmektedir. Kursların liste fiyatı saat başına 1000 dolara kadar çıkabilmektedir. Ancak daha alt seviyelerde üyeler birbirlerine ücretsiz uygulamalar yapabilir.

Üyeliğin ikinci bir çeşidi, yönetim kademesine girip Kilise için çalışmaktır. Beş yıl ya da daha az bir süreliğine antlaşma imzalarlar ve düşük bir fiyata hizmet ve eğitim satın alırlar.

Üçüncü üyelik kategorisi Sea Org olarak bilinir. Misyon birimi ve kilisenin üst düzey birimlerinde çalışanların ücretini Sea Org öder. Geleneksel kiliselerin içinde bulunduğu dini düzenlemeye benzer. Kilise, 5000 Sea Org üyesinin bulunduğunu bildirmektedir. Onlar, "Sayentoloji'ye ve amaçlarına ebedi hizmet taahhüdünde bulunmuş herkes, dinin özünü oluşturmaktadır... ve küçük bir ödeme karşılığında saatlerce çalışırlar;

toplulukçu bir var oluş için yaşarlar” (The “Sea Org” 1992:6).

Sosyo-Kültürel Bakış Açısına Göre Scientology

Sayentoloji Kilisesi, sözde dini terapi sisteminin en parlak örneklerinden biridir. Elbette benzer kurumsal niteliklere sahip başka hareketler de vardır. Bunların içinde en iyi bilinenler, Transandantal Meditasyon, Silva Mind Control, Erhard Seminar Training (EST), Life Spring ve Synanon’dur.

Bunların hepsi, inanç ve pratiklerinde üstü kapalı ya da açık bir şekilde dini unsurlar taşır. Bu tür gruplar, kendilerine hayat veren sosyal ya da kültürel çevre ile açıklanabilirler.

II. Dünya Savaşı’ndan bu yana toplumumuzda birçok değişiklikler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler kamu ve özel hayatı farklı şekillerde etkilemiştir. Kamusal hayatta hükümet ve tüzel yapılanmaların gelişimi şaşırtıcı olmuştur. Bu tip organizasyonların büyüklüğü karşısında bireyin kaybolması ve kendini önemsiz hissetmesi kolaydır. Bu duygu, kurumların içinde gerçekleşen ani değişikliklerle daha da artmıştır. Bu değişimin önemli bir kısmı, kamusal hayattaki uzmanlaşma düzeyinin artmasıdır. Toplumumuz uzmanlaştıkça, bireyler daha fazla farklı rolleri yerine getirmek zorunda bırakılmıştır. Bu roller arasında çatışan beklentilerin sık olması ile insanlar rol çatışması yaşamaktadır. Toplumsal yaşamla bütünleşememenin verdiği duygu ile kendilerini dağılmış hissederler. Büyük makinedeki küçük dişliler gibidirler. Onlar daimi mevkilerinde geçici yükümlülükleri olan görevlilerdir. Kurum, kendini oluşturan bireylerden çok daha önemlidir. Randall Collins’in gözlemlediği gibi:

Organizasyonun bu yapısında, erkeklerin resmî kural ve kayıtlara tabi olanların mevkilerinin yegâne sahibi olup; törensel riayetini, kuralların bizzat kendisine ve genel olarak organizasyona yönelik olduğu, her bir bireye yönelik olmadığı fikrini sürekli destekleyen durumlarla karşılaşılır (Collins 1975:294).

Son bir değişme de her geçen gün artan kamusal ve özel

alan ayrımıdır. Bireyler, mesleklerinde kişisel anlam bulmakta zorlandıkça, özel alan ilişkilerine daha fazla yönelmektedirler. Hâlbuki özel yaşamda da büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

Aile örneğinde, kişisel özgürlük ve kendini gerçekleştirme olgularına daha fazla vurgu yapılır. Kişisel özgürlük aileye, etnik, dini, cemaatsel topluluklara olan formel yükümlülüklerin kaybedilmesi nedeni ile olmuştur. Sonuç olarak bu tip topluluklara olan destekte azalma meydana gelmiştir. Bireyler daha fazla kişisel özgürlük aradıkça, aile ve cemaat içi geleneksel bağlar gittikçe daha az sürdürülebilir olmuştur. Bir dizi ilişkinin hem evliliği hem de mesleki kariyeri nitelendirir olması şaşırtıcı değildir.

Kamusal ve özel alandaki bu gelişmelerin bir sonucu da, bireyler kamusal alanda kendilerini daha disiplinli, özel alanda ise daha özgür bulmuşlardır. Aynı zamanda, performans beklentileri her iki alanda da artmıştır. Psikolog Martin Seligman'ın yorumladığı gibi: "benlikle ilgili artan beklentileri körcesine kabul ediyoruz...Sanki normal bir insan olmak için bahsi artıran bir aptal gibi" (1998:52).

Her iki alanda da birey, toplumsal düzenin temel yapı taşıdır. Kamusal alanda bireyler, şahsi olmayan bürokratik düzenekte parçalara ayrılmış görevlerini gerçekleştirmek zorundadır. Özel alanda kimlik arayışı ile bireyler, bir şeyi gerçekleştirme ve kişisel gelişme peşine düşer. Amerikan toplumdaki bireyciliğin değişen doğasını açıklarken, bir toplum bilimci, 1940'lar ile 1970'ler arasındaki değişimi, kurumlarda belirlenen kimlik anlayışından daha değişken, daha kişisel kimlik anlayışına yönelik değişim olarak özetler:

Kendi şartlarını ve kimliğini kabul ederek mutluluk elde edebilen; bütünleşmek, daha büyük amaçlara kalkışmak ve ideallere göre yargıda bulunmak zorunda olan bir benlik, kimliğini ve konumunu değiştirmek; kendi kişisel amaçlarını gelişt-

tirmek, tanımlamak ve onların peşinde koşmak için risk almak zorunda kalan benlik ile yer değiştirdi. (Veroff ve diğerleri 1981:529)

Bireylerin başarıları, kendini tatmin boyutunda bu yüksek beklentileri karşılamaz ise, yeni bir yabancılaşma formu için uygun bir zemin yaratılır. Bu, “bireyin kendisinden ayrılmasıdır; ya da yaşamını organize etmede temel olarak kullanmak zorunda olduğu gerçek benliğini bulmada bireyin başarısızlığıdır” (Turner 1969:396). Gerçek benlik arayışındayken bireyler, davranışlarının doğal olmasından ve toplumsal beklentilere açıkça uygun olmamasından emin olmak için davranışlarını sürekli değerlendirirler. Bu nedenle pek çok kurumsal bağlılık, sadece istenilmeyen bir şey olmakla kalmaz, aslında patolojik hale gelir. Bu bağlamda Amerikalılar kişiliklerini koruma, eğitme ve geliştirme yollarını aramaya başlamışlardır.

Sözde Dini Terapilerin Ortaya Çıkışı

1960’larda başlayan birçok sözde dini terapilerin aşırı derecede popüleritesi, özellikle California Big Sur’daki Esalen Institute’den takip edilebilir. 1962’de kurulmasından sonra, sonraki on yılda, 6 milyon insan çeşitli seminer ve çalışma gruplarına katılmıştır. Biofeedback⁴, meditasyon, inzivaya çekilme, oruç tutma, dövüş sanatları, vücut geliştirme, cinsel serbestlik, dans, sanat, nefes alma, masaj, özel diyetler, hipnoz ile geçmişe dönme, hatta ESP⁵ gibi birçok yöntemi kullanılan farklı topluluklar takip edilmiştir. Terapi kavramını yeniden tanımlamış ve geliştirmişlerdir. Bu farklı toplulukları birbirine bağlayan ortak tema, insanın doğasının doğuştan iyi olduğu; fakat dışavurumunun bireylerin doğal ve kaçınılmaz olarak kabul ettikleri sosyal hayatın koşullarınca sınırlandı-

⁴ İnsanlara kendi vücutlarından gelen sinyalleri kullanarak kendilerini iyileştirmeyi öğreten, oldukça yeni bir tedavi tekniğidir. Çeşitli psikolojik belirtilerin ve sorunların tedavisinde kullanılan biofeedback, özellikle stres ve endişeyi azaltma, psikosomatik belirtileri ortadan kaldırma iddiasındadır (ç.n.).

⁵ ESP- Extra Sensory Perception- ile normal duyularımızı kullanmaksızın olayları algılamamızı sağlayan bir tür yetenek veya yetenekler dizisi kastedilmektedir (ç.n.).

rılmış olduğudur. Bu sınırlamalar, insanoğlunun dışavurumunu engellediği için herkes bu yeni terapilerden fayda görebilmektedir.

Terapi, duygusal olarak zarar görmüş bireylerden oluşan küçük topluluklarla sınırlı değildir. Herkes kendi potansiyelini keşfedebilir ve kendini idare etme, kendi farkındalığı, canlılığı, kendiliğindenliği gibi niteliklerini eğitebilir. Bu “kullanıcı dostu” terapiler, toplumun geniş bir kesimine ulaşabilir, uğraşılır ve kabul edilebilir şekildedir. İlaveten; tüketici, terapinin denetimi altındadır. Verloff ve meslektaşları vurgulamıştır ki, “gençlerin aklen sağlıklı bireylere dönüşmede yeni kuralara daha kolay uydurulduğu görülür. Yardım çabasında büyük bir genel değişim gördüğümüzde, değişikliğin özellikle genç insanları etkilediğini hatırlamalıyız” (Verloff ve diğerleri 1981:532,540). Sayentoloji de genç bir nüfusa sahiptir.

Birçok noktada, Sayentoloji çok başarılıdır. Kilise kaynaklarına dayanılarak, Kilise yayınlarının dünyada 72 ülkede mevcut olduğu, 1992’de bildirilmiştir. Sayentoloji, 21.yüzyılın başlaması ile birlikte öğretilerinin tüm uluslarda mevcut olacağını planlamıştır. Sayentoloji’nin 1.000’in üzerinde kilise, misyon birimi ve ilgili organizasyonları ve 10.000’nin üzerinde çalışanı vardır. Dünya çapında abartısız milyonlarca insan, Sayentoloji’nin kurslarına katılmış, yayınlarını okumuş, Kilise destekli konferanslara iştirak etmiştir. Kilise kaynakları, 1980’de 17.000 yeni üyenin Arınma düzeyine eriştiğini ve bu sayının 1995’de yaklaşık olarak 50.000’e ulaştığını bildirmektedir.

Sayentoloji, yönetim ve çalışma hayatından kaynaklanan yabancılaşma duygusuna hitap ettiği için popülerdir. Ayrıca kişisel kendini gerçekleştirme beklentilerini karşılar. Sayentoloji, yabancılaştıran koşullara bir açıklama ve yaşam durumlarının değiştirilmesine bir araç sunar. Terapinin kişisel ve kişilerarası sorunlara çözümler sunan bir endüstri gibi yayıl-

ması olağanüstüdür.

Kendinden şüphelenme, endişe, yabancılaşma, sosyal ilişkilerde doyumsuzluk ve tutkuları gerçekleştirmede yetersizlik gibi duyguları yaşamak bireyler için sıradan bir hale geldikçe, terapi edici hizmetler sosyal yaşamın normal bir özelliği olur.

Kişisel yetkilendirmenin daha yüksek seviyelerini araştırdığı için, Sayentoloji geleneksel terapilerden farklıdır. Bireyin sosyal beklentilere boyun eğmek zorunda olduğunu kabul etmez. Sayentoloji'nin öne sürdüğü nihai gerçek "Ben olma"dır. İnsanoğlu makineler gibidir. Doğru şekilde programlanmaya ihtiyaç duyarlar; aksi halde ruhsal temelleri bastırılacaktır. Sayentoloji hareketine mensup olanlar için bu durum, yanlış programlanmanın bertarafını gerektirir. Bu hataların kaynakları yanlış öğrenme (yanlış anlaşılmalara), travmatik deneyimler (engramlar) ve yanlış programlama (doğum öncesi engramlar) dır. Bu yöntemin amacı bireylere doğru bir şekilde iletişim kurmayı öğretmektir; böylelikle etkili ilişkiler oluşturabilirler.

Ayrıca, bireyler kendilerinin ve çevrelerinin kontrolünde olduklarını öğrenmelidirler. Sonuç olarak, kişisel gelişimi ve doğru iletişimi engelleyen ve Sayentoloji'ye karşı koyan güçlerin oluşumundaki kötülük zapt edilmelidir. Birey, bilinci kontrol etme yeteneğine sahip olduğunda, gerçek varlığını ifade edebilir. Gelişim potansiyeli neredeyse sınırsızdır. Sayentoloji hareketine mensup olanlar, sınırsız potansiyeli, yüce varlık tetan olarak sembolize ederler. O, ölümlülük de dâhil evrenin fiziksel kanunlarına bile karşı koyma yeteneğine sahiptir.

Kilise, bireyleri özgürleştirmek için bir bürokrasi yaratmasına rağmen, bu bürokrasi, sosyal tecavüzlere karşı Kilise'yi koruyan yeni üyelerin denetiminde olduğu için boğucu değildir. Bununla beraber, Sayentoloji'nin önemi, ne bilinen toplumla olan çatışmasından ne de uzun vadeli yaşayabilir olmasındandır. Aksine Sayentoloji'nin, çok özgül sosyokültürel ko-

200 ▪ *Scientology Kilisesi*

şullarda ortaya çıkmış gruplardan biri olarak anlaşılması daha doğrudur. Sıradan insanlar için güçsüzleştirici sonuçlar yaratan bir sosyal dünyanın nasıl anlaşılacağına, nasıl değiştirilebileceğine ve nasıl düzeltilebileceğine dair bir görüş sunar. Sosyolojik bakış açısı ile Sayentoloji ve diğer sözde dini terapiler, çağdaş toplumun vaat ve sancılarını görmemize yardımcı olacak yararlı bir mercek sunarlar.

Kitap Tanıtımı

Araş.Gör. Feyza Şule DÜŞGÜN*

Doç.Dr. Abdulkadir EVGİN

Hz.Peygamber'in Sünnetinde Alternatif Çözüm Yolları

İlahiyat Yayınları, Ankara 2004, 206 sayfa, ISBN 975-6666-61-7

Abdulkadir EVGİN tarafından hazırlanan ve “*Hz. Peygamber'in Sünnetinde Alternatif Çözüm Yolları*” adıyla yayınlanan kitap, önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Yazar, önsözde, Hz. Peygamber'in yeniden toplumsallaşma sürecine giren halkın eğitim ve öğretimini onların hayat koşullarını göz önünde bulundurarak yaptığını ve bu metodla başarıya ulaştığını belirtmiş ve kendi çalışmasının da, Hz. Peygamber'in uygulamaları bağlamında, dinin insan hayatını zorlaştırmayı değil kolaylaştırmayı hedeflediğini ortaya koymak olduğunu ifade etmiştir.(s.11-13)

Giriş bölümünde yazar, öncelikle Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim metodunu kısaca anlatmış ve onun insanların cehaletini ortadan kaldırmak için ılımlı bir yöntem izlediğini belirtmiştir.(s.17) Peygamber'in insanları eğitirken, kolaylık ilkesini benimsemesi ve insanlara da günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunları bu yolla çözmelerini tavsiye ettiğini ifade eden yazar, kendisinin yaptığı çalışmanın amacının da o dönemde insanların karşılaştıkları sorunlara gösterilen çözüm yollarını araştırmak olduğunu ifade etmiştir. (s.18) Yazar daha sonra, araştırma boyunca sürekli kullanacağı alternatif kav-

* KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku

ramını ve bununla bağlantılı diğer kavramları açıklayarak çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmuştur. (s.18-24)

Birinci bölümde, yazar, Hz. Peygamber'in insanların sorunlarını halletmek için kullandığı alternatif çözüm yolunun referansının Kur'an olduğunu belirtmiş (s.25) ve Kur'an'da mevcut bazı alternatif çözüm yolları sunan ayetlerden örnekler vermiştir. Bu bölümde verilen ayetler, İbadetler, Muamelat, Hukuk ve Ahlak-Toplum olarak tasnif edilmiş ve bunların yanında alternatif çözüm yolu içermeyen ayetlerden örnekler de verilmiştir. İbadetler bölümünde, namaz, oruç ve hac ele alınmış ve bu ibadetler yerine getirilirken insanlar herhangi bir sıkıntıyla karşılaştıklarında, ayetlerde o sıkıntıyı giderecek bir alternatif sunulduğu ifade edilmiştir.(s.25-32) Yazar, ibadetler bölümünde, teyemmümün abdeste alternatif olabileceğini belirtmiştir. Ancak, yazarın da belirttiği gibi alternatif; seçilebilecek yol, aralarında tercih yapılabilecek şeylerden her biri, iki veya daha fazla şey arasında tercih hakkı veren şey demektir.(s.18-19) Bu durumda, teyemmümün abdestin alternatifi olması tartışmalıdır. Çünkü teyemmüm, su bulunmadığı durumlarda başvurulacak bir yöntemdir ve dolayısıyla iki durumdan birini seçme gibi bir şey söz konusu değildir. Teyemmümün abdeste alternatifliği, ancak yazarın bölüm sonunda belirttiği gibi yarası olan birinin su olduğu halde teyemmüm etmesi durumunda olabilir.

Muamelat bölümünde yazar, alış-veriş, eşlerine karşı olumsuz tavır içinde olan kadınlar, esirlere ve düşmana yapılacak muamele konularında alternatif çözüm yolu içeren ayetleri belirtmiştir. (s.32-37) Hukuk bölümünde, eşkiyaya verilecek cezalar ve yemin kefareti ele alınmıştır. (s.37-38) Bu bölümde yer alan eşkiyaya verilecek cezalar konusunda yazar tarafından verilen ayette alternatif gibi görünen durum konusunda farklı görüşler mevcuttur:

“Allah’a ve elçisine karşı savaşanların ve ülkede bozgun-

culuk çıkarmaya çalışanların cezası; ya öldürülmeleri ya çarmıha gerilmeleri ya elleriyle ayaklarının çapraz kesilmesi veya ülkeden sürülmeleridir. Bu onların dünyada çekeceği rezilliktir. ahirette ise onlara büyük bir azab vardır. Ancak sizin onları ele geçirmenizden önce tevbe edenler olursa bilin ki Allah, bağışlayan ve esirgeyendir” (Maide, 5/33-34)

Eşkiyaya verilecek ceza olan, öldürmek, asmak, çapraz olarak el ve ayakları kesmek ya da sürgün etmek, İslam öncesi Arabistan’da da bulunmakta ve suçun derecesine göre bu cezalardan biri verilmekteydi. İslam da, İslam öncesinde varolan bu uygulamayı kabul etmiştir. Yukarıdaki ayette geçen, öldürme, çarmıha germe, elleri ya da ayakları kesme veya ülkeden sürme cezalarının bir alternatif mi sunduğu yoksa bu cezalardan birinin suçun derecesine göre mi verildiği konusu tartışılmış bir konudur. Bu ayetin bir serbestlik verdiğini savunanlar da olmakla beraber, suçun ağırlığına göre bu cezalardan birinin verilmesi gerektiğini savunanlar çoğunluktadır.¹

Ahlak-Toplum, bölümünde insanların birbirini sevmesine, güvenmesine vesile olacak davranışlardan biri olan selam ele alınmıştır. (s.39)

Bu bölümlerden sonra ise, Kur’an’da alternatif çözüm yolu içermeyen bir ayet verilmiş ve genel olarak değişimlerin insan topluluklarının ilerlemesi sonucunda beşeri münasebetler alanında meydana geldiği belirtilmiştir. (s.40) Yazarın bu konuda verdiği “*Kim, İslam Dininden başka bir din ararsa, bilsin ki kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette hüsrana uğrayacaktır.*”(Nisa, 4/86) ayeti, din konusunda alternatif olmadığına dair bir örnek olmakla beraber, Kur’an’ın nüzul sürecinde halkın yaygın olarak uyguladığı, ancak Kur’an’ın kesin olarak kaldırdığı ve herhangi bir alternatif de sunmadığı daha bariz örnekler verilebileceğini düşünüyoruz. Mesela, “*Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla ev-*

¹ Ebu’l-Hasan el-Maverdi, *El-Ahkâmü’s-Sultâniyye*, Çev.: Ali Şafak, Bedir Yay., İstanbul 1976, 70-73

lenmeyiniz. Ancak cahiliyet devrinde geçen geçmiştir, çünkü bu pek çirkin pek iğrenç bir şeydi. Ne kötü bir adetti!” (Nisa, 4/22) ayetinde mevcut bir durum ortadan kaldırılmış ve buna alternatif olabilecek çözüm yolu da sunulmamıştır. Yine toplumda çok az da olsa uygulanan kızları diri diri gömme adeti de yasaklanmış² ve buna da herhangi bir alternatif sunulmamıştır.

İkinci bölümde, yazarın çalışmasının asıl konusu olan hadislerde alternatif çözüm yolları işlenmiştir. Yazar, bölümün başlangıcında Hz. Peygamberin peygamber olmasının yanı sıra toplumun da bir ferdi olduğunu ve dolayısıyla o toplumun ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını iyi bildiğini ve insanlara bunları göz önünde bulundurarak çözüm yolları sunduğunu belirtmiştir. (s.41) Bu bölüm, Taharet, İbadetler, Muamelat, Hukuk/Ceza, Yeme-İçme-Giyim, İman-Ahlak-İlim ve Günlük Hayat olmak üzere yedi alt başlığa ayrılmış ve bölümün sonunda alternatif çözüm yolu içermeyen hadisler verilmiştir. Bu bölümlerde, öncelikle konuyla ilgili genel bir bilgi verilmiş daha sonra Hz. Peygamber’in insanlara konuyla alakalı sunmuş olduğu alternatif çözüm yolları ifade edilmiştir. Yazar, hadislerin sonunda sunulan alternatif çözüm ve bunun sağladığı kolaylık hakkında bir değerlendirme yapmıştır. İbadet bölümünde orucun neyle açılacağı konusunda, yazar, toplumun bazı kesimlerinin sevap olur düşüncesiyle bunları bir gereklilik olarak gördüğünü ve Peygamber’in davranışlarının aynısını yapmaya çalıştıklarını belirtmiş ve bunların Peygamber’in kişisel tercihi olduğunu ifade etmiştir. (s.85) Bu uyarı, Hz. Peygamber’in hemen her davranışını yapmakla kendini sorumlu hisseden ve bu nedenle sıkıntıya düşen insanlar açısından önemlidir. Yazarın bu önemli tespiti, çalışmada az değinilen bir konudur.

Üçüncü bölümde, diğer rivayetlerde alternatif çözüm yolları ana başlığı altında, sahabe sözlerinde alternatif çözüm yolları, bazı kabilelerin Hz. Peygamber’e alternatif sunması,

² Neşet Çağatay, *İslam Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1993, 109

Mi'rac'da Hz. Peygamber'e alternatif sunulması ve Allah'ın Hz. Adem'e alternatif sunması konuları işlenmiştir.

Sonuç bölümünde ise yazar, bölümlerde sunduğu alternatif çözüm örneklerinin genel bir değerlendirmesini yapmış ve Hz. Peygamber'in çözüm yolu önermesinin nedeninin insanın ve toplumun yararı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, onun, bireysel durumlarda alternatif sunma konusunda daha esnek olduğunu ve kamuyu ilgilendiren durumlarda ise kamu hukukunun gereklerini yapmaya çalıştığını ifade etmiştir.(s.187-188) Yazar, ayrıca bu bölümde Hz. Peygamber'in sunduğu alternatiflerin sadece kendi dönemiyle sınırlı olmadığı ve onun kendisinden sonra meydana gelebilecek hukuki ve dini problemlerin çözümünde makul olmak ve İslam Dininin ruhuyla çelişmemek kaydıyla insanlara alternatif kullanma inisiyatifi verdiğini belirtmiştir. (s.188) Ayrıca, bu inisiyatifin günümüzde de kullanılarak, hayatın kolaylaştırılması gerektiğini de ifade etmiştir. (s.189)

Öncelikle bölüm içeriklerinin kısa bir tahlilini yapmaya çalıştığımız bu çalışma, kendi alanında özgün bir çalışmadır. Yazarın kendisinin de belirttiği gibi, Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretim metotlarına dair geniş bir literatür bulunmakla birlikte, hadislerde alternatif çözüm yolları adlı müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. (s.12) Bu araştırmanın, toplum hayatında sık sık karşılaştığımız, özellikle dini konularda kendini sıkıntıda hisseden, sürekli günaha girdiğini düşünüp mutsuz olan insanlar açısından psikolojik bir destek olacağını düşünüyoruz. Halkın büyük bölümü, dini bilgileri ehil olmayan kişilerden öğrenmekte ve çoğunlukla da onlara din, zorlayıcı ve baskıcı nitelikli olarak anlatılmaktadır. İnsanlar da günlük hayatlarındaki her davranışı sevap-günah dairesinde değerlendirmekte ve dolayısıyla huzursuz olmaktadır. Yazar da araştırmasında sık sık bu konuya vurgu yapmış ve Peygamber'in dini hayatın zorlaştırılmamasını istediğini, "Din kolaylıktır" ilkesine göre insanların sorunlarına en kolay çözüm yolu ne ise o şe-

kilde çözüm bulduğunu ifade etmiştir. (s.58) İnsanları, güçlerinin üstünde sorumluluklarla karşı karşıya bırakıp onları günahkar yapmak gibi bir amaç din açısından söz konusu değildir. Yazarın bu çalışması, gündemdeki bu soruna Hz. Peygamber'in sünnetinden cevap vermesi açısından önemlidir.